

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΗ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

Neοελληνικά
Παγνύσματα

Βιβλίου Β'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1980

Εκδόσεις του Εθνικού Εκπαιδευτικού Οργανισμού

Θάρρος: ἡ ζήλοσθένη τοῦ ἀνδρώου ἐπὶ
ἑαυτοῦ του,
Θράκος: ἀπερίωρη τοῦ λμ.

Εὐφραδίου

42141
30-5-2007

Manolis Fragakis

He is the best, of 39.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ο εὐχρονος ἀνδρῶρος,
Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος

Τὸ θάρρος εἶναι ἐνδυαία ἀρετή, ἀντίθετα
ἢ βεβία εἶναι ἑξαιρεσιμα ὁσῶρο μείωνεκεν.
τὸ τοιοτέχον ἔχει γὰρ τὸ θράκος. Διατύπωσε
εἰς ἀπόφασιν ὅτι αὐτὰ.

Μεθοδολογία: Αποφάνων ἐντρυπῶν πυρην-
ποιο ἀπὸ τῶν δύο συνήτων. Πατρ-Μεθοδολογία-
μορφολογικά εἶναι καὶ ὅτι.

Μετὰ ἀπόφασιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ διδα-
κτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου
τυπώνονται ἀπὸ τὸν Ὁργανισμόν Ἐκδόσεως Διδακτι-
κῶν Βιβλίων καὶ μεταρράζονται ΔΩΡΕΑΝ. (20)

ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ο συγγραφέας
Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος

SOS = Η υιδία τῶ Παλαίτ.

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

Τὸ θεμα γτὶς ἐξετάσεις
δὰ εἶναι ποίημα.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1980

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Γιά διδασκαλία θά επιλέγονται κείμενα πού ὑπηρετοῦν τό νέο ἀναλυτικό πρόγραμμα τῆς Β' τάξεως Γενικοῦ Λυκείου.

Τέτοια κείμενα εἶναι:

1. Ἀπό τό *Δεύτερο Μέρος* τά ποιήματα τοῦ Δ. Σολωμοῦ
2. Τά κείμενα, πεζά καί ποιητικά, τοῦ *Τρίτου Μέρους*
3. Τά κείμενα, πεζά καί ποιητικά, τοῦ *Τέταρτου Μέρους*

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΩΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαυέτω τῆς καλῆς ταύτης καὶ λαμπρᾶς πανηγύρεως. Εἴ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Εἴ τις ἔκαμε νηστεύων, ἀπολαυέτω νῦν τὸ δηνάριον. Εἴ τις ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας εἰργάσατο, δεχέσθω σήμερον τὸ δίκαιον ὄφλημα. Εἴ τις μετὰ τὴν τρίτην ἦλθεν, εὐχαρίστως ἑορτάσάτω. Εἴ τις μετὰ τὴν ἕκτην ἔφθασε, μηδὲν ἀμφιβαλλέτω· καὶ γὰρ οὐδὲν ζημιοῦται. Εἴ τις ὑστέρησεν εἰς τὴν ἑνάτην, προσελθέτω, μηδὲν ἐνδοιάζων. Εἴ τις εἰς μόνην ἔφθασε τὴν ἑνδεκάτην, μὴ φοβηθῇ τὴν βραδύτητα· φιλότιμος γὰρ ὢν ὁ Δεσπότης, δέχεται τὸν ἔσχατον καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον· ἀναπαύει τὸν τῆς ἑνδεκάτης, ὡς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης· καὶ τὸν ὑστερον ἔλεει, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κἀκεῖνῳ δίδωσι καὶ τούτῳ χαρίζεται· καὶ τὰ ἔργα δέχεται, καὶ τὴν γνώμην ἀσπάζεται· καὶ τὴν πρᾶξιν τιμᾷ, καὶ τὴν πρόθεσιν ἐπαινεῖ. Οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ πρῶτοι καὶ δεῦτεροι τὸν μισθὸν ἀπολαύετε· Πλούσιοι καὶ πένητες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε. Ἐγκρατεῖς καὶ ράθυμοι τὴν ἡμέραν τιμήσατε. Νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες εὐφράνθητε σήμερον. Ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες. Ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλθῃ πεινῶν. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ συμποσίου τῆς πίστεως. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος. Μηδεὶς θρηνεῖτω πένιν· ἐφάνη γὰρ ἡ καινὴ βασιλεία. Μηδεὶς ὀδυρέσθω πταίσματα, συγγνώμη γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε. Μηδεὶς φοβέσθω θάνατον· ἡλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος. Ἐσβεσεν αὐτόν, ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενος. Ἐσκύλευσε τὸν Ἄδην, ὁ κατελθὼν εἰς τὸν Ἄδην. Ἐπικράνεν αὐτόν, γευσάμενον τῆς σαρκὸς Αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προλαβὼν Ἡσαΐας ἐβόησεν. «Ὁ Ἄδης, φησὶν, ἐπικράνθη συναντήσας Σοὶ κάτω». Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ κατηργήθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεπαίχθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεκρώθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ καθήρεθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐδεσμεύθη. Ἐλαβε σῶμα, καὶ Θεῷ περιέτυχεν. Ἐλαβε γῆν, καὶ συνήντησεν οὐρανῷ. Ἐλαβεν ὅπερ ἔβλεπε, καὶ πέπτωκεν ὅθεν οὐκ ἔβλεπε. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, Ἄδη, τὸ νεῖκος; Ἀνέστη Χριστός, καὶ σὺ καταβέβλησαι· Ἀνέστη

Χριστός, καὶ πεπτώκασι δαίμονες. Ἀνέστη Χριστός, καὶ χαίρουσιν ἄγγελοι. Ἀνέστη Χριστός, καὶ ζωὴ πολιτεύεται. Ἀνέστη Χριστός, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος. Χριστὸς γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο.

Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος

2. ΑΠΟ ΤΗ "ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ" ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Οἱ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση διαπραγματεύσεις

«Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστίν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. . .»

Ἀπαρτίσας* οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπεμψεν (ὁ Μωάμεθ) ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ:

«Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἐστίν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθὲν* πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ὁζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ».

Ὁ Βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ:

«Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἐχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναι σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθεὶς*; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστίν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ. γὰρ γνώμη πάντες αὐτο-

προαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνοὺς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὥρισε διαλαλίαν* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρήζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον ἅπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν*.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834 κεφ. 39)

β) Ὁ θρηνός

Σὺ παρακάτω ἀπόσπασμα τῆς «Βυζαντινῆς Ἱστορίας» τοῦ ὁ Δούκας ξεσπάει σὲ ὁρῆνα, στὸν ὁποῖο ἐκφράζει τὸν πόνο καὶ τὴν ὁδύνη τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, γιὰ τὴ μεγάλη συμφορὰ καὶ ἀπαριθμεῖ τίς καταστροφές ποὺ ἔγιναν στὴ Βασιλίδειαν τῶν πόλεων.

᾽Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλὴ! ᾽Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν! ᾽Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός! ᾽Ω πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμὰς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βριθοντα καρποὺς πνευματικούς! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσσε; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἅτινα ἀσπαζόμενοι ἐφантаζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὁρᾶν; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λείψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα; Αἱ ἀγυαί, τὰ περίαυλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἁγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἁγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. ᾽Ω τῆς ζημίας! Ἔθεντο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

᾽Ω νᾱέ! ὃ ἐπίγειε οὐρανέ, ὃ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὃ θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη*, ὃ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὃ βίβλοι ἱερὰ καὶ Θεοῦ λόγια, ὃ νόμοι παλαιοὶ τε καὶ νέοι, ὃ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, ὃ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὃ θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὃ διδασκαλαὶ πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὃ παιδαγωγίαι

ἡμιθέων ἡρώων, ὦ πολιτεία, ὦ δῆμος, ὦ στρατός, ὑπὲρ μέτρον* τὸ πρὶν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη νᾶυς ἐν τῷ πλεῖν. Ὡ οἰκίαι καὶ παντοδαπὰ παλάτια καὶ ἱερὰ τείχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν* ἔχων ἑξαρχον* τῆς ἐλεεινῆς τραγωδίας. . .

Οὗτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἶμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφήτῃ ὑπέδειξε. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν. . . Φρίξον ἦλιε, καὶ σύ, -γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῇ ἐγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμέν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράξομεν: « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου. . . ».

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί ; Ἱματισμὸς πολυτελής, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμὸν, αἰχμαλῶτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσας καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσσάτου* πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἓνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*. . . Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱερούς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὁπώραις ἐσθίνοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγῆσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βιβλίοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου, Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρέδιδόν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἥσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἐκδ. Βόννης, 1834)

3. ΧΡΟΝΙΚΟ

‘Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος μιλά στους συμπολεμιστές του.

‘Ακούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὥσεί ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστί· μετ’ ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὐρίον ὁ ἀμιρᾶς* ἠτοίμασε χερσαίον τε καὶ ὕδραϊον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. ‘Ημεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως καθ’ ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκές τε καὶ παιδιὰ, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ « Κύριε ἐλέησον » μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἰκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ’ ἴλεως γενήσῃται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. ‘Ομοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους* καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δῆμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὥς ὄφισ τὸν ἰὸν* ἐκχύσῃ καὶ ὥς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὥς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσερά τινα ὀφείλεται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσταί ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

» Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκίῳ αἵματι ἡμῖν ἔδωκέν, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιοῦτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενωμένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα ».

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 156)

Γεώργιος Φραντζής

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἐπὶ τὸν Ὀγδοὺ Λόγον)

Στὸ Χάρο ὁμπρὸς ἡ ἀνδρεία τίποτις δὲν ἀΐζει,
τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρήζει*.
Τινὰς* δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύτικον τὸν κόσμον·
βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χωρὶς πόνον.
Ὁ Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τοὺς βγάνει,
ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελᾷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία,
μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τ' ἀκρίτη
ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
Ἄν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γρικήσετε καὶ τοῦτον
τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλικούτον.
Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη
παλάτι εὐμορφὸ ἔκτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει
καὶ περιβόλι εὐμορφο μὲ δένδρα στολισμένο
ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὐμορφα ῥδινιασμένο*,
καὶ ἐκκλησίαν ἔκτισεν τ' ἁγίου Θεοδώρου
τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκεύη ἔφησέν του,
φελόνια* καὶ ἱερὰ πολλὰ ἀφιέρωσέν του.
Ὡσὰν τὸν ἐτελείωσεν, στὴν Ρωμανίαν πηγαίνει,
γιατ' ὁ πατέρας τοῦ ἔμαθεν Ἀμιράς* ἀποθαίνει.
Ἀποθαμένον βρίσκει τον, κλαίει, πολλὰ θρηνᾷ τον,
μὲ παρρησίαν περισσὴ τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
Ἐκάλεσεν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερομονάχους,
διάκονους καὶ ἱερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.

Τὸ λείψανον ἀψάλασιν μὲ πλείστην παρρησίαν·
 ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κηροδοσίαν*.
 στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
 καὶ ὅταν τὸ ἐθάψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὀλιγοῦτζικον καιρὸν θάπτει καὶ τὴν μητέρα
 καὶ θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 καὶ ἔμεινένη μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατὴρ καὶ τῆς μητρὸς του
 ἀνδραγαθίης ἤκαμεν ἄμετρες μοναχὸς του,
 ὥστε νὰ 'θεν ἀκούσωσιν, ὁ Διγενὴς ἐφάνη,
 ὅλοι τοὺς νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τοὺς πιάνη.
 Οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
 ὅλοι τὸν ἐτρομάζασιν καὶ φεῦγαν ἀπ' ὀμπρὸς του.
 Ἄλλὰ κι αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ,
 γιὰτὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τόνε πάρ' ἐφάνῃ.
 Ἀρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενὴς ἀνδρείος,
 γιὰτὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζῇ πάντ' αἰδίως.
 Τέσσαρες κράζει ἰατροὺς, γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἂν φοβᾶται γιὰ θάνατον, εὐθὺς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ἰατροὶ μὲ βότανα καὶ μὲ ἰατρικ' ἄλλα
 ἐνάντια στὴν ἀρρωστιά ἐπῆγαιναν μεγάλα.
 Ἄλλὰ στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
 γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ἰατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.
 Ὡσὰν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
 καὶ τὴν γυνὴ του Εὐδοκία πλησίον του τὴν κράζει.
 Λέγει τῆς: « Γλυκυτάτη μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
 καὶ τὸ πικρὸ ποτῆριον θανατοκόντεψέ* μου.
 Ὡ χέρια μου καὶ ποῦ 'στενε, Χάρου ν' ἀντισταθῇτεν
 καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῇτεν ;
 Μὰ δὲν δυνοῦστέν, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
 κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».
 Ταῦτά 'λεγεν ὁ Διγενὴς, ἡ δὲ γυνὴ του πάλι
 κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψη τῆς μεγάλης.
 Ὁ Διγενὴς μὲ προσευχὴ ἔδωσε τὴν ψυχὴν του
 εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στὴν ἡγῆν* του.

Ἡ δὲ γυνή, ὡς εἶδενε αὐτὸν νεκρωμένον,
ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην του χωρὶς πνεῦμ' ἀπλωμένον,
πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὦ μέγα θαῦμα —
ξεψύχησένε καὶ αὐτή, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἅμα
καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
τὸ πράγμα ὅπου ἔγινεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.

Ἐσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοι τε καὶ δουλίσκες,
βάγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὁμοῦ μὲ τὶς παιδίσκες.

Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μὲ παρρησίαν,
καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
Τὸ δὲ ταχὺ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
καὶ κλαίγοντας ἐλέγασιν μὲ πικραμένα λόγια
τὰ θλιβερά καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μοιριολόγια:

«ὦ πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξεριζωθῆτεν
καὶ σεῖς, βουνά, θρηνήσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
τὶ ὅλοι τὸν στερευθήκαμεν τ' ἄξια παλικάρια
ἐκείνον ὅπου ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.

ὦ Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης ; »
Ταῦτα ἐκείνοι εἶπασιν, ἔπειτα ἐδιαβήκαν,
ἐκείνο ὅπου ἔπρεπεν μὲ τιμὴ τὸ ἐποῖκαν.*

Ἀφῆκεν λοιπὸν ὄνομα σ' ὅλην τὴν οἰκουμένην
ὁ Διγενῆς νὰ τὸν 'παινοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris. 1880, σελ. 232 ἐξ.)

2. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Μὲ αὐτὴ τὴ συμβατικὴ ὀνομασία εἶναι γνωστὴ ἡ ἐκτεταμένη ἑμμετρὴ χρονογραφία, ποὺ ἀφηγεῖται τὴ γένεση καὶ ἀνάπτυξη τῶν τιμαριωτικῶν κρατιδίων, τὰ ὁποῖα ἰδρύθηκαν στὴν Πελοπόννησο ἀπὸ Γάλλους εὐγενεῖς μετὰ τὴ Δ' Σταυροφορία (1204). Τὸ χρονικὸ διαίρεται σὲ δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτο πραγματεύεται σὲ γενικὲς γραμμές τὴν ἱστορίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καί, ἀφήνοντας κατὰ μέρος ἓνα χρονικὸ διάστημα ἐκατὸ ἐτῶν, ἔρχεται στὴν κατάνκτηση τῆς

Κων)πόλεως από τούς Φράγκους (1204), καθώς και στά γεγονότα πού επακολούθησαν αμέσως μετά. Τό πολύ εκτενέστερο δεύτερο μέρος, δηλαδή ή κυρίως χρονογραφία, άφηγείται τήν Ιστορία τής Πελοποννήσου από τό 1205, όποτε κατακτήθηκε από τό Γουλιέλμο του Σαμπλίττ και τό Γοδεφρέδο Βιλλαρδουίνο, άνεψιό του χρονογράφου, ως τό 1292. Ήπεισοδιακάς μνημονεύονται και μεταγενέστερα γεγονότα, τά τελευταία από τά όποια ανήκουν στην γ' δεκαετηρίδα του ιδ' αιώνα. Συγγραφέας του έργου είναι ένας «γασμουός» (δηλαδή πρόσωπο πού προήλθε από έλληνοφραγκικό γάμο) ή Φράγκος έξελλητισμένος, πού ήταν σύγχρονος των Ιστορουμένων και γνώριζε καλά τήν Πελοπόννησο από κάθε άποψη: τοπογραφική, κοινωνική, εκκλησιαστική κτλ. Τό έργο έχει πολύ μεγάλη Ιστορική σημασία, αλλά δέν παρουσιάζει καμιά λογοτεχνική άρετή.

Ἐπεὶ ἂν εἶσαι γνωστικὸς κι ἐξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγροικος* εἰς τὴν γραφὴν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζης*,
πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπου εἶπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκαταλέξα,
ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιου εἶπα τὸ τῆς Συρίας,
ὡσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,
τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι,
ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σὲ καταλέξω
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὁμοίως καὶ τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχης ὄρεξιν νὰ ἀκούης πράξεις καλῶν στρατιώτων,
νὰ μάθης καὶ παιδεύεσαι, ἃ λάχῃ νὰ προκόψης.
Εἰ μὲν ἐξεύρεις γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκης,
εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμὰ μου, ἀφκράζου*
κι ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσης*,
ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαιῶν,
ὅπου ἤλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου τὰ σὲ λέγω.

Ὁ κόντος* ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας*,
ὅπου σὲ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασάτζο ἐκεῖνο
μετὰ τοὺς ἄλλους ἑτερους εὐγενικοὺς ἀνθρώπους

ν' απέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον, ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετάνον εἰς τὰ φουσάτα* ὅπου εἶχασιν ἐτότε οἱ πελλεγρίνοι*, καὶ ἔπρεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σέ τὸ ἀφηγήτην. Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφούς δευτέρους ἀπὸ αὐτον. Κι ὥσ' ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πὼς οἱ Φράγκοι ἐκείνοι, ὅπου ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα, ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν* τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν κι ἐκέρδισαν τὴν Ρωμανίαν κι ἐγένησαν ἀφέντες, βουλὴν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι, νὰ μείνῃ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν* τους, κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ὡς τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἡ χάρις τῶν ἀνθρώπων, κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν, ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους ὁκάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους. Κι ἰσαίστηκαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας, κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο — μισὶρ Γουλιάμος ἄκω*, εἶχεν καὶ ἐπὶ κλην* ὁ λόγου του*, τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε — νὰ εὖρῃ φουσάτα ὅσα ἡμπορεῖ νὰ ἐπάρῃ μετὰ ἐκεῖνον, κι ἐκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει* κάστρε καὶ χώρας τίποτε νὰ τὰ ἔχῃ ἰγονικά του. Ὁ κόντος γὰρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε, καὶ εἶπεν του: «'Αδελφούτσικε, ἀφῶν* ἐγὼ ἐνεμένω ἀφέντης εἰς τὰ κάστρη μας κι εἰς τὸ ἰγονικόν μας, ἔπαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινὰ μας ὅλα κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου, ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας, κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εὐτυχήσῃς».

Ἐν τούτῳ ἐπεριεσώρεψεν κι ἐρόγεψεν* φουσάτα εἰς τὸν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἦλθαν πολλοὶ μετ' αὐτον· οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἔπαιρναν κι ἀρχόντησαν μετ' αὐτον, ἄλλοι τινές, ὅπου ἦσασι κι ἐκεῖνοι φλαμουριάροι*, ὅπου ἦσαν πλούσιοι ἄνθρωποι, ἦλθασι μετ' ἐκεῖνον, ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει.

Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλευτικά νὰ ὀρμώσουν,
 κι εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἐχρῆζαν.
 Τὸν Μάρτιον μῆναν ἤλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
 κι εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην·
 ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν,
 ὁποῦ ἔνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κὰν δεκαπέντε μίλια·
 εὐθέως καστέλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
 Ἐτότε γὰρ ὁποῦ λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκείνον
 ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει,
 τὸ λέγουν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν,
 οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ*, μόνον δώδεκα κάστρον.

Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
 ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπέσω ἐκ τὰ καράβια,
 κὰν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἕως οὗ νὰ τὰ ἀναπάψουν.
 Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν·
 τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καὶ τὴν χώραν,
 τὰ τριπουτσέτα* ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν,
 τοὺς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν·
 κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου* πολέμου,
 ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πήρασιν, ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ κάστρου
 καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν
 μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἐδικὰ τους,
 ὁ κατὰ εἰς τὸ ὀσπίτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἐδικόν του.
 Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πήρασι, τὲς φύλαξες ἐβάλαν,
 τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἴθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
 ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμύζει·
 κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
 Βουλὴν ἀπῆραν μ' ἐκείνους τοὺς τοπικοὺς Ρωμαιοὺς,
 ὁποῦ τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
 κι εἶπαν κι ἀσυμβούλεψαν τους τὸ πῶς ἔνι ἡ Ἀνδραβίδα,
 ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
 ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κείμεται εἰς τὸν κάμπον,
 οὔτε πύργους, οὔτε τειχεᾶ ἔχει κανόλως ᾗ αὐτήν.
 Ἐν τούτῳ ὀρμήσασιν ἐκεῖ, ὀλόρθα ὑπαγαίνουν,
 ἐξάπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσάτου*.

κι ἀφότου ἐπλησίασαν ἐκεῖ στήν Ἀνδραβίδα,
 κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἐξέβησαν μέ τοὺς σταυροὺς ὁμοίως μέ τὰς εἰκόνας
 οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
 καὶ ἦλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέση* ἐκεῖνον.
 Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέκτη,
 ὤμοσεν κι ὑπισκίθη τοὺς νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
 οὔτε ζημία νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἰγονικά τοὺς,
 τιμὴν, δωρεὰς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.
 Ὅλοι τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοι του ν' ἀποθάνουν.

Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
 βουλὴν ἐπῆρεν μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσατέψῃ*.
 Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στήν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
 διὰ τὸ ἓν κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
 καὶ ἓνι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
 ὄλην τὴν Πελοπόννησον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
 Ἐπεὶ, ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
 ὅλα τὰ κάστρη τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως
 ἄνευ σπαθίου καὶ πολέμου θέλουσιν προσκυνήσῃ.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλὴ ἐκείνη ὅπου σὲ λέγω,
 ὄρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στήν Ἀνδραβίδα
 καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
 καὶ ὄρισεν τὰ πλευτικά* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
 κι ἐκεῖνος μέ τὸν ἕτερον λαὸν γὰρ τοῦ φουσατοῦ
 εἰς τὴν Βοστίτσαν ἔδραμεν κι ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
 Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
 τὸν γύρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τές κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἐπάνω εἰς ὄρος·
 βουνὴν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ;
 ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
 μέ πύργους γὰρ καὶ μέ τειχεὰ καλὰ περικλεισμένη.
 Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ τότε ὅπου σὲ γράφω
 ὁ κάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης,
 κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι·
 ὡς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
 ἐκ μέρους γὰρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,

Σγουρόν τὸν ὀνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπικλιν·
 κι ὡς ἐπληροφωρέθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἀπὸ τὴν χώρα ἐξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδία,
 ὡσαύτως καὶ τὸν λῖον* λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
 κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου·
 κι ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
 μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ*.

Ἄφ'οῦτου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκεῖσε ὁ Καμπανέσης,
 ὡσὰν σὲ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
 κι ἔβαλεν τὰ φουσάτα του καὶ περιεγύρισέ τὴν.

Ἀφῆκεν κι ἀναπαύτηκαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν·

ἐπὶ τῆς αὐρίου γὰρ τὸ πρωί, ὡσὰν ἐξημερῶσεν,
 ἐδῶκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.

Τὰ τριπουτσέτα ἐσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
 κι οἱ τζάργες* οὐκ ἀφήνσιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
 ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἰδοῦν τὸ ποῖος τοξεύει.

Τὲς σκάλες ὅπου εἶχασιν ἐστῆσαν εἰς τοὺς τοίχους,
 κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.

Ὅσοι ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην ἤρραν·

οἱ δὲ πού εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.

Ὁ Σγουρὸς γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅπου ἦτον,
 ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea edited in two parallel texts from the MSS,
 of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.

Ἀπὸ τὸν κώδικα τῆς Κοπεγχάγης, στίχ. 1340 - 1485)

ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΙ ΚΟΡΝΑΡΟΙ

3. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεση τοῦ «Ἐρωτόκριτου» εἶναι φανταστικὴ καὶ ξετυλίγεται
 στὴν ἀρχαία Ἀθήνα. Ὁ Πήγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεῖ κατὰ τοῦ
 Πράκλη, βασιλιᾶ τῆς Ἀθήνας. Στὸ κρίσιμο σημεῖο τῆς μάχης
 φτάνει ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν,
 ἐπειτα ἀπὸ μονομαχία μὲ τὸν Ἀριστο, ἀνιψιὸ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βλα-
 χιδῆς.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

Ὅλα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου

κι οἱ δυὸ Ρηγάδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

Ρ Η Γ Α Δ Ε Σ

Μά τ' Ἄστρον, μά τὸν Οὐρανόν, μ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
καὶ μά τῆς Γῆς, ποὺ τὰ κορμιὰ θεὸς νὰ μᾶς καταλύσῃ,
καὶ μά τὸν ἥλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τῇ Σελήνῃ,
ποτέ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο ὅπ' ἐγίνῃ,
κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ,τι καιρὸν κι ἃ ζοῦμε·
καὶ πάλι ἂν ἀποθάνωμε, πάντα ἡ κληρονομία μας
νὰ κἀνῃ ὅ,τι νὰ ᾖ στὸ χάρτι καὶ λὲν τὰ γράμματά μας.

Π Ο Ι Η Τ Η Σ

Ὡσὰν ἀμνός· αἱ οἱ δυὸ, φιλευτικά μιλοῦσι,
πιάνονται κι ἀγκαλιάζονται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
καὶ δίδουσι τὸ φοβερό θέλημα τοῦ πολέμου,
τὸ νὰ φουσάτῃ* χλώμιαν, στ' ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου.
Στέκου οἱ Ρηγάδες καὶ θωροῦ, βαρά ν' πολλὰ ἡ καρδιά ντως
βλέποντας πῶς σὲ δυὸ κορμιὰ κρέμετ' ἡ βασιλεία ντως.
Ἄριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καὶ μεγάλο.
κι εἰς τὰ φουσάτα καὶ τὰ δυὸ σὰν κείνο δὲν εἶν' ἄλλο,
τοῦ μπάρμπα ντου ἔτον τ' ἄλογο, πάντα τὸ καρβαλεῦγει,
δὲν εἶχε χρειὰ νὰ τὸ κεντᾷ καὶ νὰ τὸ δασκαλεύῃ.
Δὲν ἦτον ἄλλο σὰν αὐτὸ σ' ὅλη τὴν Οἰκουμένη·
ὥσ' αἱ θηριὸ στὸν πόλεμο κι ὥσ' αἱ λιοντάρια μπαίνει.
Δὲν ἦθελ' ὁ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξῃ τ' ἄλογόν του,
μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρῃ τὸ δικόν του.
Φοροῦσιν ἄρματα διπλά, σκουτάρια* σιδερένια,
καὶ τὸ σημάδι τῇ μαλιᾷ* ἐστέκαν κι ἀνιμένα.
Ἦγεμε ὁ κάμπος τ' ἄλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
θωροῦ, ἔποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυὸ λιοντάρια.
Σήμερο πολεμοῦσιν, σήμερο καλεσθῆκα,
δυὸ παλικάρια, ποὺ στὴ γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα·
κι ὥς ἀγροικῆσαν κι ἠπαιξεν ἡ σάλπιγγα ἡ πρώτη,
ἐσεῖστη κι ἐλυγίστηκεν ἡ ὁμορφὴ ντως νιότη·
στὰ μιὰ μερὰ ἔστεκεν ὁ γεῖς, στὴν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,

χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ' ἄρματά ντως λάμπου.
 Χτυποῦν τὰ πόδια ντως στῇ γῆς, τῇ σκόνῃ ἀνασηκῶννου,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καὶ δριμύνουν*.
 Ἡ γλώσσα μὲς στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τὸ 'να καὶ τ' ἄλλο ἀγρίευε σὰν κάνει τὸ λιοντάρι·
 τ' ἄρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιὰ τ' αὐτιά σαλεύγου,
 καὶ νὰ κινήσου βιάζονται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.
 Ἡ σάλπιγγα δευτέρωσε τῇ μάχης τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τήνε φυσᾷ στὸν Ἄδην,
 κι ἦτονε Χάρος ἢ λαλιά, ἢ ἀντιλαλιά ὅλον αἷμα,
 ποὺ ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοὶ καὶ τὰ φουσάτα τρέμα.
 Σ' ἓναν καιρὸ τὰ δύο θεριά μὲ μάνιτα κινήσα,
 ποὺ φοβηθήκασι πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι κι ἂν ἦσα.
 Ἡ σκόνῃ πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσείστη,
 κι ἐφώνιαζ' ὅλος ὁ λαός, κι ἤκλαψε κι ἐθρηνίστη·
 καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιά ὡσὰ γυαλὶν ἐρράγη,
 δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιά* τὸ πρᾶμα πῶς νὰ πάγη.
 Θωροῦσι δυὸ χρυσοῦς αἰτούς, πρεπιὰ* στὴν Οἰκουμένη,
 κατέχουν κι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς σήμερον ἀποθαίνει,
 καὶ πασανεὶς παρακαλεῖ συχνιὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βοηθήσου οἱ οὐρανοὶ ὀγιά τὸν ἐδικόν του.
 Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσῶντας πολεμοῦσι,
 μάχονται μὲ τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκῶννου,
 τσί ψιχαλίδες τοῦ γιαιοῦ στὰ νέφαλα σηκῶννου,
 ἓνας φυσᾷ ἀπ' Ἀνατολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύση
 πάσκει ὁ βορρὰς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήσῃ,
 ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γρικῆθη,
 ὄντες τσί πρῶτες κονταρὲς ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
 Ἐσπάσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκατὸ γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια 'ς τς οὐρανοὺς ἐφτάξαν κι ἐκαῆκα,
 κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν*, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.
 Ὡσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, ποὺ ὀμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*
 κι ἀπόκεις ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει,
 καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιά κινήσῃ,

κάμη τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση,
 ἔτσι κι ἐκεῖνα τὰ σπαθιά βράζουν, κεντοῦν περίσση,
 βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπτελέκιν ἦσα.
 Ὕπωνα πολεμοῦσινε κι ἀλύπητα βαρίσκου,
 πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου.
 Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στήν κεφαλὴ ξαμώνει
 ὁ Ρώκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρεῖα τὸ χαμηλώνει.
 Ὕριστος πού 'το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
 σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴ μερὰ τοῦ μύτης,
 ἦβαλε τὸ σκουντάριν* του ὁγιά νὰ τὴ βλεπίσι*,
 μὰ ἡ κοπανιὰ ἔτ' ἀλάβωτο δὲ θεὸ νὰ τὸν ἀφήσι,
 καὶ τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὥς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 καὶ κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἐλίγη*,
 κι ἐφάνη σου ἤστραψ' οὐρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοίκτη,
 ὄντε μὲ τόσην ἀντρεῖα καὶ μάνιτα τὴ ρίκτη,
 καὶ γλήγορος σ' ἕναν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ὕριστος τὴ χέρα πῶς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότη τὸ σπαθὶ ἀμπῶθει* ὅσον ἐμπόρει,
 καὶ βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον ὁποῦ θῶρει,
 καὶ τ' ἄρματά ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάι,
 κι ἐβούθησεν ἡ μοίρα ντου καὶ ξώφαρσα* τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνον δὲν ἐγρίκα,
 καὶ πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ καὶ ματωθῆκα.
 Ὕτρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσατά,
 κι ὥρες τοῦ ἐνοῦς κι ὥρες τ' ἄλλου πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
 Στέκουν μὲ πόνον καὶ θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
 καὶ κάθα* εἰς στὸν ἀγαπᾶ νίκος ἐπαρακάλει.
 Τ' ἄλογα πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν καὶ σταματίζου,
 καθὼς τῶς ἀρμηνεύγασιν ἐκεῖνοι πού τὰ 'ρίζου,
 κι ὥρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πῶς νικᾷ τὸν ἄλλο,
 κι ὥρες τὸν Ὕριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιά μεγάλο.
 Κι ὥσαν τς ἀνέμους πού 'ς τοῦ γῆς τὸ βάθος εἶν' χωσμένοι,
 καὶ πάσκου νὰ βγουν ἀπὸ κεῖ φυσώντας θυμωμένοι,
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τσι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὄξω δὲν τς ἀφήνει,
 καὶ πλιά μανίζουν, πλιά φυσοῦ καὶ πλιά δριμώνου* κείνοι,
 καὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τὴ δύναμη ντως βάνου,

κι εἰς τό 'βγα ντως πολλές φορές σεισμό μεγάλο κάνου,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σέ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη.
 καί νά νικήσου πάσκουσι μέ μάνιτα μεγάλη.
 Κάνουν τῇ γῇ σιγοτρομᾷ τὰ νέφη καί βροντοῦσι,
 κι εἶναι μεγάλη ταραχή ἐκεῖ πού πολεμοῦσι.
 Καί κάθε ὥρα ὁ πόλεμος ἀγριεύγει, δυναμώνει,
 καί τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιά κλαίει κι ἀναδακρύνει.
 Πλιά ἀργὸς φαίνεται ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει Ἄριστος πλιά γλήγορος καί τ' ἄλογο βουηθᾷ του·
 κιανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ τοῖ δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύγει*,
 καλὰ* καὶ νὰ το* δυνατό καὶ γλήγορο καὶ κῆνο,
 σ' ὅλα δὲν ἦτονε σωστό, ὥσὰν τ' Ἀρίστου κῆνο,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρεία τῆς χερς,
 ἀπόσωνε σ' ὅ,τι ἤλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καρβαλάρης.
 Ἀρχίσαν κι αἱματώνουντα σ' ἓνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνου δὲ γρικοῦ, οὐδὲ φόβου οὐδὲ κόπου.
 Ἕνας τὸν ἄλλον τως 'παινᾷ, ἐκεῖ πού πολεμοῦσι,
 τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοῖ δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.
 Μέσα ντου λέει ὁ Ἄριστος, ἡ μοῖρα νὰ βουηθήσῃ,
 καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὀχθοῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
 γιὰτὶ 'ς μαλιὰν* εὐρίσκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
 καὶ μ' ὅλο πού 'σαν ἄφοβοι, καὶ φόβου δὲν κατέχου,
 ποῖός νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἐγνοῖαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στέκουσι καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνὴν κρατίζου,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζου.
 Δὲ στρέφονται νὰ δοῦν ἀλλοῦ, τοῦτῃ ἢ οὐλειᾷ ἢ μεγάλῃ.
 δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μερὰ οὐδ' εἰς ἄλλη,
 μόνον ἐκεῖ πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
 στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σὰν τοῦτο δὲν ἐγίνῃ.
 Ἄριστος, πού 'χε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῇ στὴ μάχη,
 κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τό 'λπιζε νὰ λάχῃ,
 ἤριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,
 καὶ κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,

ὅς δύο μέσα κόψειν ἤθελε τὸ σιδερόν ἀμόνι.
 Σύρνεται ὀπίσω ὁ Ρώκριτος καὶ βάνει ὀμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἢ κοπανιά, νὰ μὴ τόνε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ ἔχεν εἶσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπο πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισό πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμό τ' ἀλόγου, ὅς δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγή* νὰ τρώγῃ.
 Ὁ Ρώκριτος ὡσὰν αἰτὸς ἀπὸ τῆ σέλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν Ἄριστον ἦστεκε κι ἀνιμένει.
 Ἐκεῖνος πάλι, νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὀχθρόν του,
 γιὰ τὰ πρεπὰ* τῆς ἀντρείας πεζέφν' ἐκ τ' ἀλογόν του.
 Ἐμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
 καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου:

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
 καὶ γιὰ ντροπὴ μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
 τόση ὥρα νὰ σὲ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σὲ νικήσω·
 περμάζωξε τὴν ἀντρεία, βάλε τὴ δύναμή σου,
 λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδιάσῃ
 ἓνας μας θεὸ νὰ σκοτωθῇ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσῃ,
 κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώσῃ,
 γὴ αὐτὸ γὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσῃ.

«Ἐρωτόκριτος» (ἀπὸ τὸ Δ) (ἐκδ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗ)

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Σύμφωνα μέ τό Ἀκριτικό ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, ἀφοῦ ὑπέταξε
 ὅλες τίς ἀκροπόλεις καὶ κατέλαβε πάρα πολλές πόλεις καὶ χῶρες
 ἀνταρτῶν, ἔχτισε κοντά στόν ποταμό Εὐφράτη ἓνα θαυμαστό σέ

ὁμορφιά παλάτι, ὅπου καί διέμενε. Ἀρρώστησε ὁμως πάρα πολύ βαριά καί καθὼς αἰσθανόταν τό θάνατο νά πλησιάζει, κάλεσε κοντά του τή γυναίκα του, πού πέθανε ἀπό τή λύπη της, ἐνώ αὐτός ψυχορραγοῦσε. Στά δημοτικά τραγούδια ὁ Διγενής πεθαίνει, ἀφοῦ νικήθηκε στήν πάλη μέ τό Χάρο· ἀλλά οἱ διάφορες παραλλαγές τοῦ πάρα πολύ γενικοῦ αὐτοῦ σχήματος παρουσιάζουν πολλούς τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωα, ὁρισμένα ἔχνη τῶν ὁποίων διακρίνονται καί στίς διασκευές τοῦ ἔπους. Σύμφωνα μέ τίς πληρέστερες παραλλαγές, ἀφοῦ νικήθηκε στήν πάλη ἀπό τό Χάρο, ὁ Διγενής βρίσκεται κατάνοιτος στό κρεβάτι του περιμένοντας τό θάνατο. Τόν περιστοιχίζουν τά παλικάρια του στά ὁποῖα ἀφηγεῖται τίς ἀνδραγαθίες του. Ἐπειτα προσκαλεῖ τή γυναίκα του καί γιά νά μήν τήν πάρει ἄλλος μετά τό θάνατό του, τήν πνίγει στήν ἀγκαλιά του. Σύμφωνα μέ ἄλλες παραλλαγές, ὁ Χάρος παραμονεύει παντοῦ τό Διγενή ἤ ὁ Διγενής χιτίζει κάστρο γιά νά μήν τόν βρεῖ ὁ Χάρος, ἀλλά οὔτε καί μέ τόν τρόπο αὐτό τόν ἀποφεύγει. Ὑπάρχει τέλος ἡ παραλλαγή, κατὰ τήν ὁποία ὁ Διγενής μαθαίνει ἀπό ἕνα φίλο του ὅτι φανερώθηκε κάποιος ἄγνωστος ἥρωας, ὁ Χάρος. Ὁ Διγενής, μολονότι ἐτοιμοθάνατος, τόν καλεῖ σέ ἀγώνα καί νικιέται.

Στήν παρακάτω Κρητική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ γιά τό θάνατο τοῦ Διγενῆ εἶναι πάρα πολύ φανερή ἡ ἐπίδραση τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Διγενής πῆρε στήν Κρήτη τίς διαστάσεις ἑνός Τιτάνα, πού δέ διατηρεῖ τίποτα σχεδόν τό ἀνθρώπινο. Καί σ' αὐτό τό τραγούδι, ὅπως καί στίς παραδόσεις, ὁ Διγενής διασκελίζει ὄρη, πετᾷ πελώριες πέτρες, ξεκολλᾷ βράχους, νικᾷ στό τρέξιμο ἐλάφια καί αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δέν τολμᾷ νά παλαίψει μαζί του, ἀλλά τόν πληγώνει μέ ἐνέδρα.

Ν. Γ. Πολίτης (διασκευή)

Ὁ Διγενής ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανός καί σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καί τρίζουν τά θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τόν ἀνατριχιᾷ πῶς θά τότε σκεπάσει,
πῶς θά σκεπάσει τόν αἰτό τσῆ γῆς τόν ἀντρειωμένο.
Σπίτι δέν τόν ἐσκέπαζε, σπήλαιο δέν τόν ἐχώρει,
τά ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
χαράκι* ἀμαδολόγανε* καί ριζιμιά* ξεκούνει.
Στό βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στό πέταμα γεράκια,
στό γλάκιο* καί στό πήδημα τά λάφια καί τ' ἀγρίμια.
Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μέ χωσιᾶ* μακρά τότε βιγλίζει*,
κι ἐλάβωσέ του τήν καρδιά καί τήν ψυχή του πῆρε.

Στό ἐπόμενο τραγούδι, ὁ Διγενής πεθαίνει, ἀφοῦ νικήθηκε
Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στήν πάλη από τό Χάρο. Ὁ φθονερός ἀντίπαλός του περιγράφεται σύμφωνα μέ τό πρότυπο τοῦ ψυχοπομποῦ, δηλ. τοῦ ἀρχάγγελου Μιχαήλ στίς ἀγιογραφίες τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενής καί Τρίτη θά πεθάνει.

Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
νά ῥθει ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλής, νά ῥθει κι ὁ γιός τοῦ Δράκου
νά ῥθει κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κι ἐπῆγαν καί τόν ἡῦρανε στόν κάμπο ξαπλωμένο.

Βογκάει, τρέμουν τά βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

— Σάν τί νά σ' ἡῦρε Διγενή, καί θέλεις νά πεθάνεις;

— Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
συχάσετε, καθίσετε κι ἐγώ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Τῆς Ἀραβίνας τά βουνά, τῆς Σύρας* τά λαγκάδια,
πού κεῖ συνδυό δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν,
παρά πενήντα κι ἑκατό, καί πάλε φόβον ἔχουν,
κι ἐγώ μονάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος,
μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.

Βουνά καί κάμπους ἔδειρα, βουνά καί καταράχια,
νυχτιές χωρίς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρίς φεγγάρι.
Καί τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στόν ἀπάνου κόσμο
κανένα δέ φοβήθηκα ἀπό τοὺς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καί λαμπροφορεμένο,
πόχει τοῦ ρήσου* τά πλουμιά,* τῆς ἀστραπῆς τά μάτια·
μέ κράζει νά παλέψομε σέ μαρμαρένια ἀλώνια
κι ὅποιος νικήσει ἀπό τοὺς δυό νά παίρνει τήν ψυχὴ του.

Καί πῆγαν καί παλέψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια·
κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τό αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τό αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακή παραλλαγή)

Ὁ Διγενής ψυχομαχεῖ μέσ μολυβένιον πύρκον*,
μέσ ἀσημένιον πάπλωμα, μέσ προύντζενον κρεβάτιν.
Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,

- θέλουν ἰά μποῦσιν νά τόδ δοῦν κ'αί πάλε κροφοοῦνται*.
 "Εναν κοντό κοντούτσικον κ'αί χαμηλοβρακάτον
 βάλλει τήδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καί χαιρετᾷ τον.
- Καί γειά σου, γειά σου Διενή, σάν ἔν' ἡ ἀφεγκιά* σου,
 ἔτσι σάν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά* σου.¹
 Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νά μποῦσιν νά σέ δοῦν κ'αί πάλε κροφοοῦνται*.
- Κ'αί ὅς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ* φοοῦνται.
 Κ'αί στήννει τάβλες ἀρκυρές*, ψουμιά σιμιαλλένα*,
 ὦτσα* τά προτσοκούταλα* ἦτουν καί χρουσωμένα*.
- Τρῶτε κ'αί πίννετ', ἄρκοντες, κ'αί ἐγιώ νά σῶς ξηοῦμαι.
 Κάτω στούς πέντε ποταμούς, κάτω στούς πέντε δρόμους,
 κάουρας* ἐβασίλεψεν κ'αί τρώει τοὺς ἀνθρώπους.
 Φτερνιστηρκάν* τὰππάρου* μου, πάνω'ς βουνόν ἡβκαίννω
 κ'αί κάμνω* ἔτσα τόν κάουρον κεί κάτω στό λιβάιν*
 κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* του ἐννιά σκάλες λιβάιν,
 κ'αί πάνω στήρ ραχοῦλλαν του σκύλλος* λαόν κ'αί τρέχει.
- Καί γειά σου, γειά σου, κάουρε, σάν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σάν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά σου.
 Σηκώννει τό κοντάριν του τό περευλοημένον*,
 ἡ Παναγία κ'αί ὁ Χριστός πάνω ζωγραφισμένος.
 Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε καί ἐκόπην τό κοντάριν,
 κ'αί μέ τά πέντε πιάννει τον, κ'αί μέ τά δκυό κρατεῖ τον,
 κ'αί μέ τέσ δακκαννοῦρες του παίρνει του τό κοντάριν.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ'αί νά ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ'αί βκάλλει τό σπαθίν του,
 κ'αί μέ τά πέντε πιάννει τον κ'αί μέ τά δκυό κρατεῖ τον,
 κ'αί μιάσ σπαθικάν τοῦ ἔδωσε κ'αί ἐκόπην τό σπαθίν τοῦ
 κ'αί μέ τέσ δακκαννοῦρες του παίρνει τοῦ το κ' κείνον.
- Χάμνα με, χάμνα, κάουρε κ'αί νά ξαναπιαστοῦμεν.
- Ἐσ* σε χαμνῶ, ᾧ Διενή, γιά νά ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἀννοιξεν τέσ ἀγκάλες του κ'αί τόθ Θεόδ δοξάζει.
 — Δοξάζω σε, καλέ Θεέ, πού 'σαι στά ψηλωμένα,

1. Οἱ δύο στίχοι εἶναι χαιρετισμός ὁμηρικῆς φιλοφροσύνης καί ἀναφέρεται
 στοὺς προγόνους τοῦ ἥρωα. Κατὰ λέξιν δὲν ἐξηγεῖται οὔτε ἀπ' τοὺς ντόπιους.

ἀποῦ γινώσκεις τὰ κρυφὰ κ'αὶ τὰ φανερωμένα.

τῇδ δύνανιν πού μῶδωσες, κάουρος μοῦ τήν παίρνει.

Ἦρτεβ βουλή 'πού τόθ Θεόν, 'πού τοὺς Ἀῖς* Ἀντζέλους :

- Τάνα* εἰς τήν κοξούλλασ* σου, κ' ἔχει ἀρκυρόφ φηκάριν,
κ'αὶ μέσ' 'ς ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρόμ μαχαίριν,
κ'αὶ σέννιαρε* τόν κάουρον πού κάτω στό ὀρφάλιν*,
τότες νά πεῖς τόν κάουρον χαμαὶ μαλλιά κουάριν*.

Σκοπᾶ εἰς τήν κοξούλλαν του, βρίσκει ἀρκυρόφ φηκάριν,
κ'αὶ μέσ' 'ς ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρόν μαχαίριν,
κ'αὶ σέννιαρε* τόν κάουρον πού κάτω στό ἄρφάλιν,
κ'αὶ ἔππαισεν ὁ κάουρος χαμαὶ μαλλιά κουάριν.

Τότες λαλεῖ ὁ κάουρος : «Δέν ἔν' ἡ δύνανή σου,

Διενή, ὁπού μ' ἐνίκησε,.....

εἶναι τό θέλημαθ Θεοῦ ἐσοῦ κ' ἐνίκησές με,

κ'αὶ τώρα πού μ' ἐνίκησες, ἐν νά σοῦ παραντζεῖλω·

πιάσε τέσ δακκαννοῦρες μου κ'αὶ κάμες τέσ μιάτς τσάππαν*,

κ'αὶ δῶσ' τοῦ τοίχου νά ραεῖ, τοῦ τοίχου νά χαλάσει,

τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νά γεῖρει νά πουζυάζει*,

καὶ πιάσε τήν καυκάλλαμ' μου κ'αὶ κάμε την μιάν τάρκα*,

οὔτε σκιπέττος* μπαίνει της, οὔτε κακή πουμπάρτα*.

Φτερνιστηρκάμ τάππάρου μου, πάνω 'ς βουνόν ἡβκαίννω,

κ'αὶ βλέπω τόν Σαρακηνόν κεῖ κάτω στό λιβάιν·

σάν τό παμπούλλιν* κάθεται, σάν τό βουνόν κοιμᾶται,

κ'αὶ μέσα στά ρουχούνια* του φοράες* χιχινίζουν,

κ'αὶ μέσα εἰς ταῦκία* του περτίκια* κακαρίζουν,

πάνω εἰς τήρ ραχούλλαν του ζευκάρκα διολίζουν*,

πάνω στήν κεφαλλούλλα του νερόμυλοι γυρίζουν,

πάνω στά χεροπάλαμα σκύλλοι λαοῦς* κ'αὶ τρέχουν.

- Γειά σου, γειά σου, Σαρακηνέ, σάν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
ἔτσι σάν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά σου.

Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε 'πό κάτω στήμ μασκάλη,

τσακίζει δέκα κόκκαλα κ'αὶ ἑκατόν κεντίτες*,

ἐξέβηκεν ἡτ τοππουζιά πάνω σέ πέντε μίλια.

Ἐξηφαντώνναν ἄρκοντες κ'ἐππέσαν τὰ ποτήρκα :

- Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλαζίρ ρίβκει.

Ἕνας ἀπό τήμ μέσην τους σηκώστην κ'αὶ λαλεῖ τους :

- Ούτε στράφτει, ούτε βροντᾶ, ούτε χαλάζιρ ρίβκει,
 ἔμ ματσουκιά* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνός τήν τρώει.
 Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μιάν, τελειώνει τον κ'αί κείνον.

«Κυπριακά Χρονικά» τ. 1, 1923, σ. 145 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας καί τοῦ τραυματισμοῦ ἢ τοῦ φόνου μέ ἐνέδρα Ἀκρίτα ἀπό τοὺς ἐχθροὺς του, δηλαδή τοὺς Σαρακηνοὺς ἢ τοὺς Ἀπελάτες, εἶναι συνηθισμένο στὰ Ἀκριτικά τραγούδια. Ἰδιαίτερη διατύπωση τοῦ θέματος αὐτοῦ παρουσιάζουν τὰ τραγούδια ποὺ ἀναφέρονται στὸν τραυματισμό τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου, τοῦ Γιάννου.

Κάτου στὴν ἄσπρη πέτρα καί στό κρυό νερό,
 ἐκεῖ κείμεται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
 κομμένος καί σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.
 Τό αἷμα τοῦ σά βρύση χύνονταν στή γῆς,
 καί γιατρεμό δέν εἶχεν ἡ βαθιά πληγῇ.

Τοῦρκοι τόν παραστέκουν καί Ρωμιοὶ τόν κλαῖν,
 κι ἀπάρθена κοράσια τόν μοιρολογοῦν :

- Γιάννο μ', δέν εἶχες μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
 δέν εἶχες καί γυναῖκα, γιὰ νά σ' ἐκλαιγαν;
- Θαρρῶ πὼς εἶχα μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
 κι ἡ δόλια μου ἡ γυναῖκα νά την πόρχεται,
 μέ δυό μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.
- Γιάννο μου, δέν σοῦ τό εἶπα, δέ σ' ἀρμήνευα;
 μέ χίλιους μὴν τὰ βάνεις καί μὴν πολεμᾷς;
- Σώπα, καλέ γυναῖκα, καί ντροπιάζεις με.
 Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀντρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
 πού τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τὰ χωριά,
 καί τρέμουν τρεῖς πασάδες πού πολέμαγα.
 Δέν ἦσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ,
 ἑφτά χιλιάδες ἦσαν κι ἐγὼ ἀμοναχός.
 κι ἀπ' τίς ἑφτά χιλιάδες ἕνας γλίτωσε.

πού 'χε λαγοῦ πιλάλα, Δράκου δύναμη,
καί τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
Στά νέφια νέφια πάει, στά νέφια περπατεῖ,
στόν οὐρανό πετοῦσε, στ' ἄστρη ἐχάνονταν.
Μιά σαϊτιά μοῦ παίζει μέσα στήν καρδιά,
τή δύναμή μου κόβει κι ὅλη τήν ἀντρεία.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἁγία Σοφία, τό μέγα μοναστήρι,
μέ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυό καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καί παπάς, κάθε παπάς καί διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ' τήν πολλή τήν ψαλμουδιά ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νά μποῦνε στό Χερουβικό καί νά 'βγει ὁ βασιλέας.
Φωνή τούς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καί ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
« Πάψετε τό Χερουβικό κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
- 10 παπάδες πάρτε τὰ ἱερά, καί σεῖς κερ:ά σβηστεῖτε,
γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νά τουρκέψει.
Μόν' στεῖλτε λόγο στή Φραγκιά, νά 'ρθοῦνε τρία καράβια.
τό 'να νά πάρει τό Σταυρό καί τ' ἄλλο τό Βαγγέλιο,
τό τρίτο τό καλύτερο, τήν Ἁγία Τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τήν πάρουν τὰ σκυλιά καί μᾶς τή μαγαρίσουν!»
Ἡ Δέσποινα τaráχτηκε καί δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
« Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καί μὴν πολυδακρύξεις,
πάλι μέ χρόνους, μέ καιρούς πάλι δικά σας εἶναι».

Ν. Γ. ΠΟΜΠΗ, «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ»

5. Η ΚΕΡΑ - ΒΔΟΚΙΑ

Γιά ιδές καστέλι ἔμορφο καί κρύο νερό δέν ἔχει.
 Κι ἂν ἔχει καί κρύο νερό, δράκος τό περιορίζει.
 Διψοῦν τά λάφια γιά νερό καί τά πουλιά γιά δρόσο·
 διψοῦν καί οἱ εὐγενικές γιά μιά καθάρια βρύση.
 Τά μιά Λαμπρή, μιάν Κεριακή, μιάν 'πίσημη ἡμέρα
 στολίζουντ' οἱ εὐγενικές στοῦ Δράκοντα καί πᾶνε.
 'Πό μακριά τόν χαιρετοῦν κι ἀπό κοντά τόν λένε :

- Δράκε, γιά 'μόλα τό νερό νά πιοῦν τά διψασμένα.
 Θέλεις λογάρι ἔπαρε, θέλεις μαργαριτάρι,
 θέλεις ἀπ' τίς εὐγενικές καμιά εὐγενοπούλα;
- Οὔτε λογάρι θέλω γώ, οὔτε μαργαριτάρι,
 οὔτε ἀπ' τίς εὐγενικές καμιά εὐγενοπούλα,
 μόν' θέλω τήν κερα-Βδοκιά τήν ἀηδονολαλούσα,
 ὅπου τήν ἔχουν τά πουλιά σκοπό καί κελαηδοῦνε.

Παίρνουν τό δρόμο τό δρομί καί στή Βδοκιά καί πᾶνε.

- Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, κι ὁ δράκοντας σέ θέλει.
- Σάν τί μέ θέλει ὁ δράκοντας καί στέρν' καί μέ φωνάζει;
 Καί σά μέ θέλει γιά καλό, νά βάλω τά χρυσά μου,
 καί σά μέ θέλει γιά κακό, νά βάλω τά μαυρά μου.
- Καί τά χρυσά σου ἔπαρε, καί τά μαυρά σου βάλε.

Παίρνει τό δρόμο τό δρομί, στόν δράκοντα καί πάγει·
 'πό μακριά τόν χαιρετᾷ κι ἀπό κοντά τόν λέγει :

- Σάν τί μέ θέλεις, Δράκοντα, καί στέρν'ς καί μέ φωνάζεις;
- Πές μου, πές μου, κερα-Βδοκιά, 'πού ποῦ'ν' τά γονικά σου;
- Γώ εἶμαι τῆς ἀστραπῆς παιδί καί τῆς βροντῆς ἀγγόνι·
 ὅπ' ἔστραψα καί ἔκαψα σαρανταπέντε δράκους
 κι ἀκόμα ἕνας 'πόμεινε, κι αὐτόν θά τότε κάψω.
 Τώρ' ἀστράφτω καί καίγω σε, βροντῶ καί τσουρουφλῶ σε.
- Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, πάνε στά γονικά σου,
 κι ἐγώ ἀμολάρω τό νερό, νά πιοῦν τά διψασμένα.

III. ΘΕΑΤΡΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία σέ πέντε πράξεις

Υπόθεση τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἐρωφίλης (γραμμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ).

Ἀφ'οὔτις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλογόνου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἄγουν τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδί τ' ὄνομα Πανάρετος, ὁποῦ μονογενὲς καὶ ὀρφανὸν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὅλον ὅπου δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδί τοῦ Θρασύμαχου, ὥμως ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὁμάδι μετὰ τὴν κορασίδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενὲς καὶ αὐτή.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μετὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας ἤρξε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικά ἤθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὅπου ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουδάτα*. Ὁ ἔρωσ ὅμως τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσὰ τῆς κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νὰ ἐνεργήσῃ καὶ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγένη αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κἀνόντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὄχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἓνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρὸς του διὰ κανίσκι*, τὸ ὅποιον θεωροῦσα μετὰ μεγάλον τρόμον ἢ Ἐρωφίλη καὶ κρουνήδον καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημὸν τῆς καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μετὰ τὸ ἴδιόν τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἔλεονίδιον θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαρამύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα· ὅθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατώντας. Ἔτσι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασίλειόν του ἐν τῷ ἄμα ἀνελλίπτως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σκιά ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχарιστήσεως διὰ αὐτὴν τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Πράξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλῆα μιλεῖ

Ἀπὸ τὸν Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο,
μετὰ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τούτῃ τὴν ὥρα βγαίνω

στο φῶς τῇ μέρας τὸ λαμπρό, καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῇ τὸ φῶς μου,
γιατί τ' ἄμμάτια, πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
στὴ λάμψη τώρα στέκουσι τοῦ ἡλίου θαμπωμένα·
μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
τῇ γῆς τὴ μυρωδιὰ γρικῶ καὶ τὸν γλυκὺν ἀέρα.

᾽Ω κόσμε καλορίζικε, τόπτε χαριτωμένε,

τῶ ζωντανῶ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε

ἀπ' ὅσους κι ἂ σ' ἐχάσαμε κι ὀγιάντα* δὲν μπορούμε

κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορὰ πάλι νὰ σὲ θεωροῦμε!

Μ' ἀνέν καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μότια μου ἀρχινοῦσι

τοῦ ἡλίου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψη νὰ θεωροῦσι·

βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα

τὴ Μέμφη τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα. . .

σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κληρονομιά δική μου,

καὶ μόνη αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου!

᾽Σ τοῦτο τὸ σπῖτι τὸ ψηλό, 'ς τοῦτο τὸ τιμημένο

παλάτιν ἐγεννήθηκα, 'ς τοῦτό 'μαι ἀναθρεμμένο

μικρὸ παιδί σ' ἀνάπαψες κι εἰς ἐτιμές μεγάλες

κι εἰς πλήσιες καλορίζικιες πάντα περίσσιες ἄλλες.

᾽Σ τούτῃ τὴν γῆν ἐπάτησα 'ς τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα

τοῖ πόρτες, 'ς τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα

πολλῶ λογιῶ παινέματα, σὰν εἶν' συνηθισμένοι

νὰ 'ν' ἐκ τὸν κόσμον οἱ βασιλιοὶ πάντα τῶς τιμημένοι. . .

᾽Ω ψευτικότες θεωριές, κι ἀσύστατή μου μοίρα,

'ς τοῦτον τὸν τόπον ἀκομὴ τὸ θάνατό μου ἐπῆρα

κι ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὅχι ποτὲ ἀπ' ὀχτρό μου,

μ' ἀποῦ τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,

τοῦτον πού στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα

τούτῃ τὴν ἀξαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

.....

᾽Ω τῶν ἀνθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα*,

καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερον δὲ παίρνειτ' ἀπὸ μένα;

Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,

μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μὲ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος!

Μὰ κείν' ἀποὺ δὲν ἔφτανε ὅλη τοῦ κόσμου ἡ χτίση
 ξάφνου σὲ λίγ' ὁ θάνατος τόπό 'θελε σφαλίσει!
 Γιατὶ ἀδερφὸς μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μιὰν ἡμέρα
 τὸ σπῖτι μ' ἐθανάτωσε μὲ τὴ δική του χέρα,
 δίχως καμιάς λογῆς αἰτία, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρη
 τὴ βασιλεία πού μὸδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρη·
 καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιὰ πολλὰ μ' ἀγαπημένα
 στὸν Ἄδη τότες τὸ ζιμιό* ἔπεψε μετὰ μένα·
 καὶ κείν' ἀπ' ἔχω πλιότερο καὶ πλιὰ παρὰ μαχαίρι
 μὸδωκε πόνον στὴν καρδιά, παντοτινὸ του ταίρι
 ἔκαμε τὴ γυναῖκα μου· ὦ θεέ, καὶ πῶς ἐμπόρειες
 τόσες μεγάλες ἀπονιὲς κάτω στὴ γῇ κι ἐθώρειες! . . .
 Καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο
 γιὰ νὰ γρικήση σήμερο πρίκα* πολλὴ καὶ πόνον,
 καθὼς ὀρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικιοσύνη
 τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεγδίκιωτα κρίματα δὲν ἀφήνει,
 μ' ἀνέν κι ἀργῇ καμιὰ φορὰ τὴν παιδομῇ* νὰ δώση,
 γιὰ νὰ 'χη ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸς νὰ μεταγνώση,
 πάλι θυμᾶται κι ἔρχεται μὲ δύναμη μεγάλη
 τὴν ὥρα πού λιγότερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
 γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχιὰ τὴν τόση
 μὲ θάνατο πρικότατο σήμερο θὰ τελειώση!

.....

Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμη ὁμάδι,
 καὶ τοῦτο ἐγρικήθηκε σ' ὅλους ζιμιό* στὸν Ἄδη,
 καὶ τόση μὸδωκε χαρὰ κι ἔτσι πολλ' ἄρεσέ μου,
 πού τ' Ἄδ' ἡ παιδομῇ γιαμιὰ μόλειψε φαίνεται μου.
 Κι ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 'ς τοῦτον τὸν κόσμο ν' ἀνεβῶ μ' ὅρισε ἀποὺ τὸν κάτω,
 γιὰ νὰμποροῦσι σήμερο τ' ἀμμάτια του νὰ δοῦσι
 τὸ σκοτωμόν του τὸν πρικό, πλιότερα νὰ χαροῦσι.
 Ἐν τον ἐδῶ πού πρόβαλε. . . νὰ τόνε δῶ φοβοῦμαι,
 καὶ τὴν πληγὴ πού μόκαμε στὸ στῆθός μου ντηροῦμαι*
 μὴ ξανανοῖξη νὰ γενῇ κι ἐδὰ σὰν τότες βρύση,
 καὶ τούτους ὅλους αἵματα τσι τόπους νὰ γεμίση.

Σ κ η ν ή Ε'

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ

Ἀπ' ὅσες χάρες οὐρανός, γῆ ἢ μπορεμένη φύση
 γιὰ στόλισιν ἐβάλληκε τ' ἀνθρώπου νὰ χαρίση,
 πλὶ' ἄξια καὶ πλιὰ καλύτερη δὲν τόδωκε σὰν κείνη
 τς ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη·
 γιατί δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτη νὰ ψηλώνη
 τς ἀνθρώπους γληγορότερα καὶ νὰ τοῖ μεγαλῶνη·
 τούτ' ἤκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμὲν τὰ
 καράβια κι εἰς τῇ θάλασσας τοῖ στράτες ἔβαλὲν τὰ·
 τούτη τοῖ ποταμούς περνᾷ καὶ τὰ βουν' ἀνεβαίνει·
 τούτη μὲ πλήσια δύναμη 'ς τοῖ ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτη τὰ κάστρη πολεμᾷ, τούτη νικᾷ, καὶ τούτη
 μόνια τῇ δίδει τοῖ τιμὲς καὶ τὰ μεγάλα πλούτη,
 τούτη τὸ φόβο δὲν ψηφᾷ, τὸν Ἄδη δὲ φοβάται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στή γῇ λογᾶται.
 Τούτη κι ἐμένα βασιλιὸ μ' ἄξιωσε, τούτη μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὀρίζω,
 κι ἴσια μου καλορίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
 νίκες καὶ πλούτη καὶ τιμὲς πᾶς ὥρα μοῦ πληθαίνουν,
 χαρὲς πολλὲς στὸ σπίτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνουν.
 Μιὰ μόνο μοῦ βασάνιζε ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
 τῇ θυγατέρας μου ἢ παντρειά. . . τώρα τὸ ριζικὸ μου
 τήνε τελειώνει, σὰ θωρῶ, καὶ τούτη πλὶ' ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀπὸν λόγιαζα καλλιὰ· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πὼς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τῇ δική μου μοιάζει,
 μηδὲ τῇ μπόρεσής μου πλιὸ μπόρεση δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω 'ς τς Ἑρωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τῇ παντρειά νὰ ξαναπῶ ἀπατός μου*.

Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀπὸν στέκεις 'ς τς οὐρανοὺς, κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω
 τς ἀθρώπους ὅλους συντηρᾷς, τὰ λόγια πὺ καυχᾶτο

καλὰ περίσσια γρίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
 γρήγορα. . . μετὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη!
 Καὶ πρίκες ἀπὸ δὰ κι ὀμπρὸς τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
 κι ἄς εἶν' αὐτὲς οἱ προξενιὲς ἢ ὕστερη χαρὰ του.
 Κι ἐσὺ ἐκ τὸν Ἄδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιά μεγάλη,
 σὰ μ' ἔταξες, κι ἄς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
 μάνιτες, πρίκες, βάσανα, κλάιματα καὶ θάνατοι,
 κι ἔρημ' ἄς γένη σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι!

.....

Χ Ο Ρ Ο Σ

Τοῦ πλούτου ἄχορταγιά, τοῇ δόξας πείνα,
 τοῦ χρυσαφιῶ ἄκριβειὰ καταραμένη,
 πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρὰ πομεῖνα,
 πόσ' ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
 πόσες συχνὲς μαλιᾶς* συναφορμά σας
 γρικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη!
 Στὸν Ἄδην ἄς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
 κι ὅξω στὴ γῇ μὴν ἔβγῃ νὰ παιδέψῃ
 νοῦ πλιὸν ἀνθρωπινὸν ἢ ἀτυχία σας·
 γιατί ἀποκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
 κιανεῖς στὸν κόσμον δαίμονας νὰ ῥθῇτε,
 τς ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψῃ.
 Τὴ λύπησῃ μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε,
 μακρὰ τὴ δικιοσύνη ξορισμένη*,
 κι οὐδὲ πρεπτό μὴδ' ὁμορφο θωρεῖτε.
 Γιὰ σᾶς οἱ οὐρανοὶ ἔναι σφαλισμένοι,
 κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω δὲν μπορούσι
 νὰ στέκουν οἱ ἀθρῶποι ἀναπαημένοι.
 Μὲ τς ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι
 κι οἱ φίλοι τοῖ φίλιές τως ἀπαρνιοῦνται,
 καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι.

.....

Πράξη Δ' - Σκηνή Ζ'

ΧΟΡΟΣ

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀποὺν μὲ τῇ φωτιά σου τῇ μεγάλῃ
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολίζει 'ς μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὅλη τῇ γῇ ἡ πορπατηξιὰ σου,
 δίχως ποτὲ τῇ στράταν τῇ νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶς ἐμακραίνης τῇ θωριά σου,
 μὲ χιόνια καὶ βροχὲς τῇ γῇ ποτίζεις,
 γιὰ νὰμποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾷς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμον, ὅλη τῇ γῇ μ' ἄθους* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾷς, καρποὺς πληθαίνεις,
 μεστῶνεις πωρικά, γεννᾷς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τοὶ πέτρες τς ἄλλες μοναχὸς σου
 πῶς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στῇ γῇ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ἂν εἶν' ὀμπρὸς τῶν ἁμματιῶ σου,
 γῇ ἐσὺ τὰ κάνεις ὅλα, γῇ ἀπὸ σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνουν,
 καὶ νὰ χαθῇ ποτὲ μπορεῖ κιανένα ;

Ἑκδοση Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗ

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

('Απόσπασμα)

Ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» εἶναι δραματοποίηση τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου τῆς Π. Διαθήκης. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου ὁ Ἅγγελος ξυπνᾷ τὸν Ἀβραάμ καὶ τοῦ φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ νὰ θυσιάσει τὸ ἴδιον του

τό παιδί, τόν 'Ισαάκ. 'Ο 'Αβραάμ, γεμάτος αγωνία καί ὕστερ' ἀπό πάλῃ ἐσωτερική, ἀποφασίζει στό τέλος πῶς δέν μπορεῖ νά παραβεῖ τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ καί γονατισμένος προσεύχεται. 'Αλλά ἡ Σάρρα ξυπνᾷ, ἀνησυχεῖ, καί ζητᾷ νά μάθει τί συμβαίνει· ὅταν ὁ 'Αβραάμ ἀναγκάζεται νά τῆς τό πεί ἐκεῖνη λιποθυμᾷ. Τόν 'Αβραάμ, πού κλονίζεται καί πάλι, ἔρχεται νά ἐνισχύσει στήν ἀρχική του ἀπόφαση ὁ "Αγγελος. 'Ο 'Αβραάμ δίνει διαταγή στούς δούλους νά ξεκινήσουν γιά τή θυσία. 'Η Σάρρα στό μεταξύ συνέρχεται καί θρηνεῖ τό παιδί της πού θά χάσει.

Σ Α Ρ Ρ Α

'Εννιά μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη*
'ς τοῦτο τό κακορίζικο καί σκοτεινὸ κουφάρι·
τρεῖς χρόνους, γιέ μου, σοῦ 'δίδα τό γάλα τῷ βυζῶ μου
κι ἐσύ 'σουνε τὰ μάτια μου κι ἐσύ 'σουνε τό φῶς μου.
'Εθώρουν κι ἐμεγάλωνες ὡσὰ δεντροῦ κλωνάρι
κι ἐπλήθαινες στήν ἀρετή, στή γνώμη καί στή χάρη·
καί τώρα, πέ μου, ποιά χάρᾷ βούλεσαι νά μοῦ δώσης ;
ὡσάν βροντή, σάν ἀστραπή θε νά χαθῆς, νά λιώσης !
Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νά ζήσω ;
ποιοῦ θάρρος ἔχω, ποιά δροσιά, στὰ γέρα μου τὰ πίσω ;
Πόση χαρὰ τ' ἀντρόγυνον ἐπήραμεν ἀντάμι,
ὄντα μᾶς εἶπεν ὁ Θεὸς τό πῶς σέ θέλω κάμει !
Καμμένο σπίτι τ' 'Αβραάμ, πόσες χαρὲς ἐξώθης*
παιδάκι μ', ὄντας ἔπεσες στή γῆ κι ἐφανερώθης !
Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σέ θλίψες 'ς μιὰν ἡμέρα,
πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰ νέφη στὸν ἀέρα !

Τέλος ἡ Σάρρα πείθεται ν' ἀποσυρθεῖ καί λέγει:

Πάγω 'ς τόπον ἀπόκρυφο νά σηκωθῇ ἐκ τοῦ στρῶμα,
μιὰν ὥρα θε νά τό κρατῶ, νά τό φιλῶ στὸ στόμα.

Πολλὴ ὥραία εἶναι ἡ σκηνὴ ὅπου ὁ 'Αβραάμ ξυπνᾷ τὸν κοιμισμένο 'Ισαάκ, λέγοντάς του πῶς θά πᾶνε νά κάμουν θυσία σ' ἓνα περὶ-βόλι μακρινά.

I Σ A A K

Τίς εἶν' ἐπά; τίς μοῦ μιλεῖ ; τίς μέ κουνεῖ ; ἄς μ' ἀφήση·
νυστάζω καί ζαλίζομαι, κι ἦρθε νά μέ ξυπνήση.

A B P A A M

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἐγώ 'μαι ὅπου σέ κράζω·
δουλειά σέ θέλω βιαστική, γιά κεῖνο σέ σπουδάζω.

I Σ A A K

Μή μέ ξυπνήσης καί ἄσι με, ὕπνο γλυκύν κοιμοῦμαι,
νύκτα 'ν' πολλή, κι ἄς θέσωμε, καλέ, ν' ἀναπαγοῦμε.
Μή μέ ξυπνᾷς, νά μέ χαρῆς, νά ζήσης, ἀφεντάκη*,
μή μέ πειράζης, ἄφης με νά κοιμηθῶ δαμάκι*.

A B P A A M

Θωρῶ καί πλιά παρὰ ποτέ ὁ ὕπνος τὸ ζαλίζει·
τάχα γροικᾷ τὸ τέλος του, γιαῦτος παραμανίζει*;
Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νά πᾶμ' εἰς περιβόλι,
θυσία θε νά κάμωμε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

I Σ A A K

ᾠφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἄς μέ 'θελες ἀφήσει
καί μέ τὴν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἐγώ 'θελα ξυπνήσει.

A B P A A M

Σάρρα, ἄμ κάμε προσευκή, δέηση στοῦ Θεοῦ μας
καί κάμε πέτρα τὴν καρδιά στὸν ἀπομισεμό* μας·
κι ἀνιμένε μας νά 'ρθωμε, κι ἂν τύχη νά γυρίσω
ὁμάδι μέ τὸν Ἰσαάκ, νά σέ παρηγορήσω.

Σ A P P A

Μέ τῆς καρδιάς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,

μ' ὅ,τι ἐγδοχή* στὰ σίδερὰ ἔχουν οἱ φλακισμένοι,
 ὅπ' ἀνιμένουν τοῇ φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήσῃ,
 νὰ ἔμπῃ μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίσῃ,
 νὰ τῶσε* δώσῃ θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 μὲ τέτοιους ἀντεροσπασμούς* σήμερον ἀνιμένω·
 μὲ τέτοιο ἀποκτυπημόν, ὄντα μοῦ κατακροῦσι*,
 θέλ' ἀνιμένει τὸ πικρὸ μαντάτο νὰ μοῦ ποῦσι.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ἔλα νὰ πᾶμε, τέκνο μου, μὴ στέκωμε, νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσῃς σήμερο καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

Ι Σ Α Α Κ

Ὁ λογισμός μου δὲν μπορεῖ κι ὁ νοῦς νὰ τὸ γρικήσῃ,
 γιὰ ποιά ἀφορμὴν ἢ μάνα μου δὲν ἦρθε νὰ μὲ ντύσῃ.
 Ἐσὺ ποτὲ δὲ μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
 ἄμ' ἔντυνέ με ἢ μάνα μου μὲ χάχα καὶ γέλια.
 Καὶ τώρα ποιά 'ν' ἢ ἀφορμὴ κι μάνα μου μ' ἀφῆκε,
 κι εἶδα τὴν μὲ βαριὰ καρδιά στὴν κάμαρα κι ἐμπῆκε ;

Α Β Ρ Α Α Μ

Μᾶς ὀρδινιάζει* τὸ φαητὸ ποῦ θὲ νὰ μᾶς ἐδώσῃ,
 νὰ πάρωμε στὴ στράτα μας ψωμί, κρασί καὶ βρώσῃ.

Ι Σ Α Α Κ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾷς νὰ πᾶμε ;
 στὸ σπίτι δὲ γυρίζομε ἀπονωρὶς νὰ φᾶμε ;

Α Β Ρ Α Α Μ

Θυσίαν θὲ νὰ κάμωμε, κι εἶναι μακρὰ δαμάκι
 εἰς ἓνα τόπον ὁμορφο, εἰς ἐψηλὸ βουνάκι·
 γιὰ κεῖνο εἶν' ἢ μάνα σου σὰν κακοκαρδισμένη,
 γι' αὐτὸ εἶπα τῆς ξωμένομε*, καὶ μὴ μᾶς ἀνιμένη.

ΙΣΑΑΚ

Πήγαιν' ὀμπρός, πατέρα μου, κι ἐγὼ ἀκλουθῶ σου ὀπίσω,
μὰ θεὲ νὰ δῶ τὴ μάνα μου, πρὶ παρὰ νὰ κινήσω.

ΣΑΡΡΑ

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι ἀπαντοχή μου,
παρηγοριὰ καὶ ζήση μου, ἄγωμε* στὴν εὐκή μου.

ΙΣΑΑΚ

Μάνα, τὰ τόσα σου φιλιὰ σ' ἔγνοια πολλή μὲ βάνου,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνου.
Ποιά πίκρα σ' εὔρε ξαφνική καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις*
κι ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφή ὅλον μὲ πασπατεύγεις ;

ΣΑΡΡΑ

Δὲν ἔχω, γιέ μου, τίβοτις, μὴ γνοιόζεσαι, νὰ ζήσης,
καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὶ ἄμε νὰ προσκυνήσης.

ΙΣΑΑΚ

Μάνα μου στὴν ξεφάντωση πὰ νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῷ δεντρῷ μὲ μυρισμένα φύλλα·
ἂ λάχη καὶ ἄλλο τίποτας ὁμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
κι ἂ μὲ γυρέψη ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιά* γιαγέρνω*.

ΣΑΡΡΑ

Τοῦτα τ' ἀπίδια μοῦ 'χασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργιτοῦ* τὰ φύλαγα, παιδάκι μου, γιὰ σένα·
καὶ βάλε τα στὸ στῆθος σου καὶ φάτα ὄντε διψάσης·
ὥσάν τὸ μέλ' εἶναι γλυκιά, πιάσ' νὰ τὰ δοκιμάσης.

ΙΣΑΑΚ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις

εἶντα κακὸ μοῦ μελετᾷς κι εἶντα μοῦ προφητεύγεις ;
 Παράξενο μοῦ φαίνεται, σ' ἔγνοια μεγάλη μπαίνω·
 τάχ' ἀνεβαίνω τὸ βουνί, μὰ κάτω δὲ γιγαγέρνω*.

Ἄρχιζουν νά πορεύονται πρὸς τὸν τόπο τῆς θυσίας. Ὁ Ἰσαάκ εἶναι ἀνυποψίαστος· οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ κάκου προσπαθοῦν ν' ἀλλάξουν τὴ γνώμη τοῦ Ἀβραάμ. Φτάνουν τέλος στὸ βουνό καὶ ἐτοιμάζουν τὴ θυσία. Ὁ Ἰσαάκ μαθαίνει πιά ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πατέρα του τὴν τραγικὴ ἀλήθεια καὶ ξεσπᾷ σὲ θρῆνο· στὸ τέλος προσεύχεται στὸ Θεὸ μέ τ' ἀκόλουθα λόγια:

Καὶ ποῦ μὲ κράζεις, κύρη μου, νά ῥθω νά γονατίσω,
 ὅς ποιοῦ γάμο, ὅς ποιά ξεφάντωση καὶ θῆς νά προθυμῶσω;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

Ἄόρατε, λυπήσου με, Ἄναρχε, πόνεσέ με,
 καὶ πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
 σπλαχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατεῖά τως,
 δῶσ' μου ζωὴ νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τως.
 Μ' ἂν ἔν* καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
 πέψε τοῖ φύσης θάνατο σήμερο νὰ μὲ πάρη,
 νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
 νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
 νὰ μὴ γρικήσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου,
 μὴ δῶ τρομάρα φοβερὴ κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
 Γονή, ἀπείς* μεταθεμὸς* δὲν εἶν' κι ἐλεημοσύνη,
 ἀπείτις* ἔτσι τ' ὅρισεν Ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
 μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισεμό μου,
 νὰ μὴ θελήσῃς ἄπωνα νὰ κόψῃς τὸ λαιμό μου·
 μὰ σφάξε με κανακιστά, συργουλιστά* κι ἀγάλια,
 γιὰ νὰ θωρῇς τὰ δάκρυά μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
 νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῇς, νὰ δῶ ἀνὲ λακταρίζης
 καὶ τὸ φτωχὸ τὸν Ἰσαάκ γιὰ τέκνο ἃ γνωρίζης.
 Καὶ σὰν ταραξῶ νὰ μὲ δῇς σὰν πρόβατον ὁμπρὸς σου,
 ἀπάλυνε τὴν ὄρεξη καὶ πάψε τὸ θυμὸ σου·
 καὶ μὴ θελήσῃς ἄπωνα κι ἄλλο κακὸ νὰ πάθω,

μηδὲ μὲ βάλης στὴ φωτιά, μηδὲ μὲ κάμης ἄθο*.
 Ὡσὰν μὲ σφάξης, μὴν καγῶ, μὴν κάμης τέτοια κρίση,
 μὴν τὸ γρικήση ἢ μάνα μου καὶ κακοθανατήση.
 Τὸ σφάμα καὶ τὸ σκοτωμὸ βαστάξει τόνε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἢ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη.
 Μάνα μου, καὶ νὰ πρόβαινες νὰ μ' εὕρισκες δεμένο,
 καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴ φωνή καὶ νὰ σοῦ πῶ « ἀποθαίνω ».
 Συμπάθιο νὰ σοῦ ζήτουνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
 νὰ σὲ σφικταναγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
 Μάνα μου, πλιὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρώμα νὰ μὲ ντύσης,
 νὰ μὲ ξυπνήσης σπλαχνικά καὶ νὰ μὲ κανακίσης.
 Μισεύω σου καὶ χάνεις με, σὰ χιόνι ὄντας λύση
 καὶ σὰν ὄντας κρατῆς κερὶ καὶ ἄνεμος τὸ σβήση.
 Ἐκεῖνος ὅπου τ' ὄρισε νὰ ἔναι παρηγοριά σου,
 καὶ πέτρα τῆς ἀπομονῆς νὰ κάμη τὴν καρδιά σου.
 Γονή μου, ἂν καμιὰ φορὰ σοῦ ᾠφταιξαι σὰν κοπέλι,
 συμπάθησε τοῦ Ἰσαὰκ καὶ νὰ μισέψη θέλει
 καὶ φίλησέ με σπλαχνικά, καὶ δῶσ' μου τὴν εὐκή σου,
 καὶ τάξε πῶς καμιὰ φορὰ ἤμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἢ χέρα σου νὰ κόψη τὸ λαιμὸ μου
 καὶ πῶς νὰ τόνε δυνηθῆς τὸν ἀποχωρισμὸ μου ;
 Τὴ χάρη ὅπου σοῦ ζήτησα, σήμερο κάμε μού τη,
 ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαὰκ σκιᾶς τῇ βολάν* ἐτούτη.
 Ἀνάδια μου νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι
 καὶ σίμωσέ μου το κοντά, νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρη, μὴ σφίγγης τὸ σκοινί, ἄς το ἄχαμνὸ δαμάκι*
 καὶ μὴ μὲ βιάξης κι ἄσι με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
 Ἐκεῖν' ἢ χέρα ὅπου πολλὰ μ' εἶχε κανακεμένο,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο δὲ μ' εἶχε μαθημένο.
 Γιὰ νὰ θυμᾶσ' ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
 σήμερο τὴ μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τση, παρηγόρα τὴν κι ἄς εἴστε πάντ' ὁμάδι
 καὶ πέ τση πῶς ὀλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν Ἰσὴλ.
 Ὅ,τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δῶστε τα τοῦ Ἰλνισέκ, τοῦ γειτονόπουλου μας.
 τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,

καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸ ποῦ τὰ ἔχω φυλαμένα·
 γιὰτ' εἶναι συνομίληκος καὶ συνανάθροφός μου,
 φίλον καλὸ καὶ σπλαχνικὸ τὸν ἡῦρα στὸ σκολεῖό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῇς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδάρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἑλισεέκ νὰ τάξης.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικὸ καὶ φίλο.
 Κύρη μου, ὅπου μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲ μὲ λυπᾶσαι ;
 ὦ πλάστη μου, βοήθη μου· μάνα μου, καὶ ποῦ νὰ ἔσαι ;

Ἀλλὰ ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ ἐτοιμάζεται νὰ χτυπήσει μὲ τὸ μαχαίρι τὸν
 Ἰσαάκ, ἐμφανίζεται ὁ Ἀγγελος, ποῦ τοῦ ἀναγγέλλει πὼς ὁ Θεὸς
 ἤθελε νὰ δοκιμάσει τὴν πίστη του καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆς θυσίας.
 Ὅλοι ἐπιστρέφουν χαρούμενοι σπίτι, ὅπου, μαζὶ μὲ τὴ Σάρρα, εὐχα-
 ριστοῦν καὶ ὑμνοῦν τὸ Θεό.

[Γραμμένο γύρω στὰ 1630—1640 πιθανόν
 ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Βιτσέντζο Κορνάρο]

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α. ΕΝΤΕΛΕΣ

ΠΑΡΑΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΩΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

ΝΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΗΠΕΡΟΔΟΤΕ
ΤΟΥΤ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΠΙΛΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1871

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελαῖς, ὦ φθονερέ τῆς ἑλληνικῆς δόξης ; Ναί, καί εἶναι ἀλήθεια πῶς καί ἡ φήμη καί ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζει τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δὲν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καί τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτῖνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσται σκότος καὶ κάρβουνα; Δὲν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνα, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καὶ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος ; Τοῦτοι, λέγω, καὶ ἄλλοι μῦριοι δὲν εἶναι Ἕλληνες ;

Ποῖον γένος ὥσάν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δείξῃ εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὀμηρον, ὅπου, τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα, ἦτον ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν ; Ἕνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους στίχους, τόσα ρόδα καὶ ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα ; Ἕνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον, καὶ τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος ;

Ὁ Δημοσθένης, ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ στολὴ* τῶν ρητόρων ; Ὁ Εὐκλείδης*, ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὕψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὑρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα ; Ὁ Ἱπποκράτης*, ὁ Γαληνός*, θεοὶ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὅπου, χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπότηζαν τὴν ζωὴν ;

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τοὺς πολέμους ἄλλος Ἄρης, καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾷτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδί τοῦ μεγάλου Διός ; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλουτὴ κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ τὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὄχι ἀπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα ;

Ποῦ ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θεοῦ Πλάτωνος ; Ποῦ οἱ Περίπατοι* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους ; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων ; Ποῦ οἱ στοεῖς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων ; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης ; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἕως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὡσάν τὰ μὴν ἐφθανε ἄλλη σοφία διὰ τὰ τὸν κυβερνήτη παρ' ἐκείνῃ τῶν Ἑλλήνων ;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νὰ ἰδῇς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαβγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος ; Ἀλλ' ἀκούω τί λέγεις : Ὑστερον, ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἡ πίστις, ἐσβήθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις*, πονηρέ, διατί ποτὲ δὲν ἄστραψε περισσότερον, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὲς ἀκτίνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστώνυμος πολιτεία. Τούτῃ ἂς εἴπῃ πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἴδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασιλεία, καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὲς τρικυμίας τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὲς ἀστραπὲς τῶν ἡκονισμένων μαχαριῶν, εἰς τὲς βροντὲς τῶν τυράνων ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ τὰ μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργοὺς, ὅπου ξεριζώνοντας ἀπὸ τὲς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τὲς ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα ὅπου στολίζει τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα ; Ὁ στέφανος ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλήχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὅπου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἑλ-

ληνικούς κήπους ; Τὸ σκῆπτρον ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλαιοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει ;

Μίλησε καὶ Ἐσὺ, ὦ Οὐρανέ ! Εἶπε καὶ Ἐσὺ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἑλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων ; Ποῦ εἶδες τὰ ὄρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἄνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος ; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδὰμ χωρὶς ἁμαρτίαν καὶ πταίσμα, ὅσους μονάζοντας ;

Πόθεν ἐξερίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ἰδίους σου κήπους ; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα ὁ Παράδεισος ; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, γιὰ νὰ ραντίσῃς μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσῃς μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον ; Ποῖος παρὰ ἡ Ἑλλάδα σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα ;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὐμορφὸν Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅπου σοῦ ἐζωγράψισαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν* μὲ τὸ αἷμα ὅπου ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τὲς ἀρετὲς, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν ; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἂν ὁ Ἐωσφόρος* σὲ ἐγδυσεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἐλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανός, ἀμή, χωρὶς καμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος - ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα.

Φραγκίσκος Σκοῦρος

«Τέχνη Ρητορικῆς», Βενετία 1681, σ. 54 κ.εξ.

2. ΑΠΟ ΤΑ ΚΗΡΥΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) 'Ο σκοπός τοῦ κηρύγματός μου

Ἡ πατρίδα μου ἢ ψεύτικη, ἢ γήινη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Ἀρτῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἡ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ἁμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὅλους, εἶμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πὼς ἐγὼ εἶμαι ἄξιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μου με καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Του.

Τὸν Χριστὸν μας λοιπὸν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ με καθάρσῃ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ με δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστὸν μου παρακαλῶ νὰ με ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγὼ τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πὼς μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἤθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σὰς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. Ὅταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὄχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχη καὶ σὰς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἑτοιμοὶ καὶ διωρθωμένοι. Ἐπειτα ἂν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σὰς ἔλθῃ καὶ σὰς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνει εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτὲ δὲν ἔχει.

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μὲ τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλῃς δώσε καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράζεις τὸν παράδεισο. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνῇτε ὅσοι ζητεῖτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ μὲ ἄδικον διάφορον* τῶν ἄσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὠφελεῖ, ὅτι φωτιά εἶναι καὶ σᾶς καίουν. . . Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολύτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἐχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἔτσι τὸ ἡξεύρετε. Ἀπὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαιρώμεθα καὶ περισσότερον τὴν Κυριακὴν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἑξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήινα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζόμεσθε τὰς ἁμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχὴν μας, ὅπου εἶναι ἢ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὔτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακὴν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχη θέλεις νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγῃς εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλὰ δώσε το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχοὺς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιά σας νὰ μαθαίνουν ἐλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἐλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἐλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἡμπορεῖς

νὰ καταλάβης ἐκεῖνα ὅπου ὁμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας. Καλύτερα, ἀδελφέ μου, νὰ ἔχης ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου, παρὰ νὰ ἔχης βρύσες καὶ ποτάμια. Ὅποιος Χριστιανός, ἄντρας καὶ γυναῖκα, ὑπόσχεται μέσα στὸ σπίτι του νὰ μὴν κουβεντιάξῃ ἀρβανίτικα, ὥς σηκωθῇ ἐπάνω νὰ μοῦ τὸ πῆ καὶ ἐγὼ νὰ πάρω ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὸν λαιμόν μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἐγεννήθη ἕως τώρα, καὶ νὰ βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς νὰ τὸν συγχωρήσουν καὶ νὰ λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, ὅπου ἂν ἔδινε χιλιάδες πουργιὰ δὲν τὴν ἐματάβρισκε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ' σ. 437 ἐξ.

Κοσμάς Αἰτωλός

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

«Περὶλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου»
(Ματθ. κς')

Δύο μεγάλα καὶ παράδοξα θαύματα εἶδεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον· ἓνα Θεὸν νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν νὰ γένῃ ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον νὰ ἀνέβῃ νὰ ἀποθάνῃ ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν. Τὸ ἓνα ἐστάθη ἔργον μιᾶς ἄκρας σοφίας καὶ δυνάμεως, τὸ ἄλλον ἔργον μιᾶς ἄκρας φιλανθρώπου ἀγάπης· πλὴν καὶ τὰ δύο ἔλαβον περιστατικὰ πολλὰ διάφορα. Εἰς τὸ πρῶτον θαῦμα, ὅταν ὁ Θεὸς ἔγινεν ἄνθρωπος, ἔκαμε κοινὴν πανήγυριν ὅλη ἡ κτίσις· ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἔψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εἰς τὴν γῆν ἐχόρευον διὰ τὰ εὐαγγέλια τῆς σωτηρίας καὶ τῆς χαρᾶς· καὶ βασιλεῖς ἦλθον ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἐπροσκύνησαν μὲ δῶρα τὸν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εἰς τὸ δεύτερον θαῦμα, ὅταν ὁ θεάνθρωπος ἀπέθανεν ἐσταυρωμένος, ὥσάν καταδίκος, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, ὁ ἄνω καὶ κάτω κόσμος ἐθρήνησεν· ὁ οὐρανὸς ἐσκέπασε μὲ βαθύτατον σκότος τὸ πρόσωπον· ἡ γῆ ἐσείσθη ἐκ θεμελίων ἀπὸ τὸν τρόμον, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν. Ἐκεῖνη ἐστάθη μία λαμπρὰ νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· ἐτούτη μία σκοτεινὴ ἡμέρα, ἀφορμὴ λύπης, καὶ ἄδημονίας· εἰς ἐκείνην ἔκαμεν ὅσην εὐεργεσίαν ἐδύνετο νὰ κάμῃ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον· εἰς ἐτούτην ἔκαμεν ὅσην παρανομίαν δύναιτο νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγῃς, ὦ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλὰ, ὅσα δὲν ἐβάσταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἐδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδιά. Καὶ ἀληθινά, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἐξετάζω νὰ εὕρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εὐρίσκω καὶ τὸν πόνον τοῦ εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην τοῦ εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Κάιν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἄδικος φόνος τοῦ Ἀβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατόν τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἐμελλε νὰ θυσιάσθῃ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἀληθινὰ ἐθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μίσος τῶν ἐχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ νὰ σφαλισθῇ ὥσάν πταίστης εἰς μίαν φυλακὴν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὥσάν κατάδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνεις τοῦ Δαβὶδ· ὁ ἴδιος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπῆκοοί του νὰ τὸν ἀπαρτήσωσιν, οἱ δούλοι του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνά πόδια νὰ ἀνεβαίνῃ εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἑλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παρατημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν σταυρόν, συντροφεμένος ἀπὸ τὶς βλασφημίας καὶ ὀνειδισμοὺς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίνῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶ διὰ νὰ λάβῃ ἄτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστές, τοῦτο δὲν εἶναι ἓνα ἐλεεινότερον θέαμα ; Ὁμολογῶ πὼς πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰωβ ἐστερημένου ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἓνας τύπος, μία σκιά τῶν πόνων καὶ τῶν πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅπου ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἁγίων μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὁποῖα ἔχαιρεν ἡ ψυχὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι

πάθος καὶ σώματος καὶ ψυχῆς· ὅλον πάθος χωρὶς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, καὶ λύπη θανάσιμος : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Ἐγὼ ἡξεύρω, διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδή τοὺς Χριστιανοὺς εἰς συμπάθειαν καὶ εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπὸν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλήν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· ἁμαρτωλοὶ, ὅσοι ἕως τώρα εἴσθεν ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω καὶ ἐγώ, τὴν ἁμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, καὶ κλαίετε ὁμοῦ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, τῶν ὁποίων ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλάψετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὁποῖον λέγει παραπονεμένος : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

(Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἐξιστόρηση τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ)

Ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁποῦ εἰς τὴν σημερινὴν θλιβεράν ἱστορίαν ἠκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαμβάνετε ποῖον νὰ ἐστάθη ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὁποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανῆ· « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου » ;

Ἐγὼ λέγω πῶς δὲν ἐστάθη κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὁποῦ ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχὴν, ὥσάν ἡ λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ ἄρνησιν τῶν ἰδίων του μαθητῶν, καὶ ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τόσην καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν, ὁποῦ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ μίσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὁποῦ ἐδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὥσάν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἴδιος θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς τὸ ὄνειδος καὶ αἱ κατηγορίαι, ὁποῦ μᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι μακαριότης· « μακάριοι » ἐστέ, ὅταν ἀνειδίσουσιν ὑμᾶς· αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμεσθε τὸν θάνατον : « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθένas μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακινή-

ση μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιᾷ τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ; Ἄλλο : Ἡμεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀγίων μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδιὰ, παρθένους ἀπαλὰς, ὅπου τρέχουσι μέσα εἰς τὰς φλόγες, ὅπου ψάλλουσι χαρμολύπῃς μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπου ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυροὺς, ὅπου καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἓνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ ὅπου νὰ ἐπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν λογιώσωμεν πῶς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπου προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπηθῇται τέτοιαις λογῇς ; Ἀκούσατέ το : Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἄνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἕως τὴν ὕστερην σταλαματιὰν τὸ ἄχραντον αἷμα· ὑπάγει νὰ ἀποθάνῃ ὡσάν ἓνας κατάδικος ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· « εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πῶς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι χάνονται· προβλέπει πῶς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημῇται, τὸ αἷμα του νὰ καταπατῇται, ὁ σταυρὸς του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (φαίνεται μοι νὰ λέγῃ), τέτοιος ἐπονείδιστος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ Ἄδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; Ὡ, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Μὰ ἂν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λυπητῇ τὸσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλίμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερον, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα « περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ». Χριστιανός, θέλει νὰ

εἰπῇ ἄνθρωπος ἐξαγορασμένος μετὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῇ ἄνθρωπος, ὅπου εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῇ ψυχὴ σεσημειωμένη καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μὰ, ἀπὸ τοιούτους Χριστιανοὺς, πόσους κερδαίνει καθ' ἑκάστην ὁ διάβολος ; πόσους δέχεται καθ' ἑκάστην ἡ κόλασις ; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχὲς κερδεμένες μετὰ τὸσον κόπον ; Καὶ τοῦτο, τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὁποῖον ἔλεγε « περὶ λυπὸς ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

“Ὅταν ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον ἄρχισε νὰ λυπῇται καὶ ν' ἀδημονῇ, τοῦτο δὲν ἔκανε διὰτὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διὰτὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὅχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν μας, ὅπου ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ἰδρώσῃ τὸ αἷμα. Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἐξαγοράσω (φαίνεται μου νὰ ἔλεγε), ἀνθρώπους, ὅπου ἔπρεπε αἰώνιως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν Ἄδην· καὶ ὥσάν τοὺς ἐξαγοράσω μετὰ τὸσους πόνους, μετὰ τόσα πάθη, μετὰ τὸσον αἷμα, μετὰ τόσην ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τοὺτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἓνα νὰ με πωλῇ ὥσάν ὁ Ἰούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ με ἀρνήται ὥσάν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιπορεύσεις καὶ ψεύματα· τοῦτον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραββᾶν, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν ὀρεξιν· ἐκεῖνον νὰ με μαστιγῶνῃ μετὰ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκὸς· καὶ ὅλοι νὰ με σταυρώνουσι μετὰ κάθε λογῆς ἁμαρτίαν. “ὦ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῇ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν ; “ὦ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμα μου, ὅπου ἔχυσα ὅλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινωνῆτοι ; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσι καὶ εἰς τὰς στράτες καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα μικροὶ καὶ μεγάλοι ; “ὦ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεται ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὥσάν μία ἀπλὴ ἱστορία ; καὶ θέλει παρρησιάζεται ὁ σταυρὸς μου ὥσάν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνες ὅπου φαίνονται εἰς τὰ θέατρα ; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα ; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανα ; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαρίστους ὅπου ἢ δὲν γνωρίζουσιν, ἢ δὲν θέλουσι τὴν εὐεργεσίαν μου. “Αχ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; “Αχ, διὰ τοῦτο

«περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου».

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπου εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισαίδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθέννας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἤλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀπεθαμένου πατρός των· ὁ ὁποῖος τεχνεύεται νὰ τοὺς συμβάσῃ, μὰ μὲ ἓνα τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὅλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός τους καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἓνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει: «καθέννας ἀπὸ ἐσῶς ἄς ρίψῃ τὴν σαῖταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸ σῶμα, καὶ ὁποῖος βαρέσῃ καλύτερα ἐκεῖνος θὰ εἶναι βασιλεὺς». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαῖταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὅμοιον κάνει καὶ ὁ δεύτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν; Ἔρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαῖταν του, μὰ θωρώντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· «καὶ ἐγὼ» λέγει, «δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεύς· παραιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαΐτεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀπεθαμένου μου πατρός». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἐγὼ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο ὅπου θωρεῖτε εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσετε τὲς σαῖτες, ρίψετε, λαβώσετε, πληγώσετε, ἂν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. Ἀλίμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοὶ ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτῃ ἡ πρώτη σαῖτα, ὅπου τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλὴν; εἶναι τῆς ἐωσφορικῆς* ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτῃ ἡ ἄλλη, ὅπου τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅπου φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἐκεῖνη, ὅπου τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς, ὅπου κάνουνσιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλοῦσιοι. . . Ἀλλὰ ποῖος ἡμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅπου πέφτουσιν ὥσάν χαλάζι, τὲς ὁποῖες ρίπτουσιν οἱ κατὰκρισες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιπορκίαι καὶ βλασφημίαι τῶν Χριστιανῶν; Ἐλᾶτε, ἐλᾶτε, σαΐτεύετε, χορτάσετε, τὴν

ὄρεξιν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀπεθαμένου πατρός σας, ἐλάτε, παιδιά, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, ὅπου νὰ ἔχη καρδίαν ἀνθρώπου ; νὰ ἔχη ἀγάπην υἱοῦ ; εἶναι τάχα κανεὶς ὅπου νὰ λυπᾶται μὴν τὸν λαβώσῃ ; Ποῖος εἶναι τοῦτος ; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. Καὶ ποῦ ἠκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία ; ὁ υἱὸς νὰ λαβώνῃ τὸν πατέρα, καὶ πατέρα νεκρὸν ; ὅπου εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἐσταυρωμένον ;

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θεοῦ ἑσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις ; « Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσι ». Πῶς ; Ἄφες αὐτοῖς ; Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐτουτὴν τὴν ὥραν· ἃς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἵσως θέλουσιν ἰδῇ μίαν φορὰν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθοῦσιν. . . Ἄφες αὐτοῖς. Ἄς εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις. Μὰ ὡς τόσον, ἃς παύσωσιν οἱ σαίτες, ἃς τελειώσουσιν αἱ ἁμαρτίαι, ἃς φανῇ ἓνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἓνας ἀναστεναγμός, ἓνα δάκρυον. Καρδιά τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις ; Ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ. Καρδιά τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι ; Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν.

« Διδαχὴν », α' ἐκδοσὴ, Βενετία 1720

Ἑλλάς Μηριάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια, ἐπεὶ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῇ τις νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας, τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διός, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἥρως τιμῶν. Ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμούς τῆς Εὐτέρπης*, τῆς Ἑρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μετὰ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτῆνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὅποια ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἠθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς γνώμας; Ὁ Θρᾶξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν τοῦ ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω τοῦ ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας. Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀίδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπῆτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τὴν Εὐρυδίκην, τὴν φιλότατην τοῦ σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργανου τῶν κατεκέλουν* καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν, εὐρύθμως καὶ ἁρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλὰ πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμαῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φιλανθρώπους δελφίνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὗρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειπέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πρακτικὴν καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ μουσικὴ τόσῃν ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμαῖ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

«Πραγματεία περὶ μουσικῆς», Τεργέστη 1868

Εὐγένιος Βούλγαρης

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἀπόσπασμα)

Ἀμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἀμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀνταπόδοσιν καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἀμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμὸν, εἰς τὴν κατὰκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ᾖ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἐστὶν ἵνα ὁπὲ ποτε μετανόησιν καὶ κατὰσταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμία ἐλπίς ἐστὶν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἀμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἐστὶν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἐστὶ καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἐστὶν αὕτη ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἀμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαίρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἥ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἀμαρτημάτων.

Ἀνθρώπε, διατί ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου ; Σὺ βάρβαια ἀγανακτεῖς, ἥ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἥ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπὸν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῇς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστής δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. Ἄλλο δὲ τὸ δάνειόν ἐστὶ καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψαί, αὕτη ἐστὶ χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῇς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατί ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης ; ἐὰν δὲ ὀνομάζεσαι εὐεργέτης, διατί ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐχάρισας ; Ὅταν λέγῃς, ὅτι εὐεργετεῖς, ἔπειτα δὲ ζητῇς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτὴς καὶ ἀπατεῶν, τότε

ἀπαταῖς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὖσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῷ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἡ τέλειος πραγματευτής.

Ἔστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐηργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταράττει, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἐσμέν, ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμένη ἐστὶν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἔννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον οἱ ἐθνικοὶ καὶ εἰδωολόατραι· τοῦτο ταράττει καὶ ἐστὶν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γινώσκουμεν τί ἐστὶ εὐεργεσία, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ ποῖόν ἐστὶ τῆς εὐεργεσίας τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπον ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεῖ μαθαίνει τίς ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποία ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεῖ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστὶν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εὐτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεῖ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· «Ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονas πλουσίους» (Λουκ. ιδ' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ; «Μὴ ποτε» λέγει, «καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα» (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν δίδκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως ; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· «ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν*, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς» (αὐτόθι. 13)· ἰδοὺ πῶς ἐκσπᾷ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιουτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία δέικνυσιν εὐθὺς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποίαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. «Καὶ μακάριος», λέγει,

«ἔσθι· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων» (αὐτόθ. 14). "Ὅστις οὖν εὐεργετῇ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἐξετελείζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. «Καὶ ἂν ἀγαθοποιῇτε», λέγει, «τοὺς ἀγαθοποιούντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν;» (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶν ἐστερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος; Διότι οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις· ἐργασία ἐστὶν αὕτη τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων· «καὶ γὰρ οἱ ἀμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι» (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθὴς εὐεργεσία ἐστὶν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδευεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἀμαρτωλῶν.

«Κυριακοδρόμιον», α' ἔκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

Νὰ γράφει ἡ πορεία ἡ ἀφελὴς ὁ συγγραφεὺς τὴν
 οὐνογραφίαν οἱ ἐκδοταί (κατὰ τὴν πρώτην ἐκδ.) 1852.
 6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν της.

Πόσον εὐτυχεῖς ἦθελαν νὰ εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιὰς τους! Δὲν θὰ ἦτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἓνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἦτο πλέον ὁ ἓνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσὰ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἓνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχῃ τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποῦ θὰ εἶχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιὰς μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσῃν ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἄφινε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέρα ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἑκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες; Ποῦ νὰ εὖρης πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἦθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἀρπαγή, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

φιλαδέλφια - φιλανθρωπία : πως απολαμβάνουμε νεστε τη ευφροσύνη των όρων

Στην νοσ θα έφευγαν τόσο μακράν από τον κόσμο, όσον μακράν είναι το στερέωμα του ούρανοῦ από της γῆς τὰ καταχθόνια. Δέν θα ἦτο πλέον « ἔχω » καί « ἔχεις »· ἰδικόν μου καί ἰδικόν σου. "Όλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μέ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μέ ἡσυχίαν, χωρίς καν φόβον. Φθονερός δέν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ; Ἐπίβουλος δέν θὰ εὐρίσκετο· ποῖος νὰ ἐπιβουλεύσῃ; Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἕνας οὐρανός θὰ ἐγένετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι. Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξεριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναριθμητὰ κακὰ, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτεῖες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὐτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν μέ ὅλα τὰ καλὰ.

"Όταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθύς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθύς παρρησιάζει τοὺς ὠραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς τῆς. Οἱ ξένοι εὐρίσκουν ὑποδοχὴν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνοὺς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὀρφανοὺς ἀντίληψιν, εἰς τὲς χῆρες προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὐρίσκουν καταφύγιον οἱ ἀπαρηλπισμένοι. Ποῖοι ταραττονται, καὶ δέν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ; Ποῖος ἀμαρτάνει, καὶ δέν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δέν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην;

Ἡ ἀγάπη εἶναι τόσο ἀναγκαία διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τροφὴ διὰ τὴν ζωὴν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσο ἀναγκαίαν καὶ τόσο εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατὶ τόσο πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν; Διατὶ ἐσβήσθῃ ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δέν εὐρίσκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δέν ἔχομεν σύμβουλον, δέν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας. . .

Ὡ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἥλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσύ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν δέν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

«Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρχοσύνην»

Νικηφόρος Θεοτόκης

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

λόγος εὐαγγελιστικῆς

«Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Τὴν αὐτήν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνῶρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὼς χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἡθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστῇ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστῇ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα.

Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχῃ νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπια δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἡδεῖαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρῶμοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστῇ τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Διὰ τοῦτο τέλος αὕτῃ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιουτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασιν τὰ ἥθη σαπρῶς καὶ διφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχναὶς καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικόν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἀήρ εὐπνότερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφिमώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λιβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον, ἐν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπτότομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιουτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὄχι ἅπασι ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης. . .

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχη τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν ; Ἕλληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποία τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἢ κατὰστασις αὐτῆς. Ἡ πατρίς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσούτους χρόνους ἐβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἀγαρ*. Ὡ φίλη πατρίς, ὦ Ἑλλάς! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνεαι τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος ;

«Περὶ φιλογενείας», 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων

8. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(Ἀ π ὅ σ π α σ μ α)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὁποία τῶρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπου ποτὲ ἦτον εὐφορη καὶ τώρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἄνδρας.

Εἶναι εἰς μίαν τοποθεσίᾳ καλῇ, ἀπολαύει ἓνα ἀέρα ὑγιεινό. Τὰ περίξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπου καὶ τώρα ἡμπορεῖ τινὰς* νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαῆς χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετὲς, μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὅπου εἶχεν, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατικὴ.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ της κάλλι ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσώζονταν ἕως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὀλόκληρος· μία μπόμπα ὅμως, ποὺ εἶχαν ρίξει οἱ Βενετζιάνοι καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε τὸ 1687. Σῶζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. Ὅσα ὅμως ἡμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα ποὺ σηκώνονται.

«Γεωγραφία Νεωτεριχὴ»

Γρηγόριος Κωνσταντῆς - Λαυρελ Φιλιππίδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἄρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὅπου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φορὰν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιπρώγωνταὶ ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τοὺς ἑνας. Τότε ἔκαμαν βασιλεῖα, διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδεια νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κατένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι: πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὅχι ὁ ἓνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα

ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἀλλοινοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανέναν νὰ μὴν μπορῇ νὰ μᾶς τὴν πᾶρῃ ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανέναν νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίξη, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίῃ τις, ὅποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ νόμος εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἡγοῦν δὲν παιδεύεται* ὁ πλοῦσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια - ἴσια.

Ἄρθρον 4. Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρᾳ ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἐγίνεν· ἡγοῦν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτὸς λέγεται νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὅπου ὑπερασπίζεται· ἡγοῦν ὅλοι θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας· κανέναν λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ μᾶς πᾶρῃ δυναστικῶς τίποτε· αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος, ἐπεὶδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. Ὁ νόμος εἶναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πράγμα εἶναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ ἐκεῖνο ὅπου μᾶς βλάπτει.

Ἄρθρον 5. Ὅλοι οἱ συμπολίται ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίαν καὶ δημόσια ὀφφίκια*. Τὰ ἐλεύθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπήν· ἡγοῦν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴ ὄντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴν ἡξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ πρόσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

Ἄρθρον 6. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κἀνῃ ὅλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὕτῃ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δίκαια ἐλευθερία εἶναι καλὴ· ἔχει ὡς φύλακα τὸν νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἕως ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

Ἄρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώσωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμοὺς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζωμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἶδους θρησκείας, χριστιανισμοῦ, ἰουδαϊσμοῦ, τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπά, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. Ὅταν ἐμποδίζωνται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πὼς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ τυραννίαν, ἢ πὼς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος δεσποτισμοῦ, ὅπου ἀπεδιώξαμεν.

Ἄρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις* ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἡγουν, ὅταν βλάβη τινὰς ἔνα μόνον ἄνθρωπον, ἢ πάρη ἀδίκως τίποτες ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξη.

Ἄρθρον 9. Ὁ νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύη* τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοικοῦ εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύη· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

Ἄρθρον 10. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴν ἐγκαλῆται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακῶνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ νόμος· ἡγουν ὅταν πταίση ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθὺς καὶ νὰ πηγαίνῃ νὰ κριθῇ· διατί ἂν ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταίστης· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ νόμος κράζῃ κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούῃ νὰ πηγαίνῃ, ὄντας σίγουρος ὅτι δὲν παιδεύεται* ἂν εἶναι ἀθῶος.

Ἄρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα ὅπου ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου ὅπου δὲν ἔπταισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πὼς εἶναι μόνον, ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν, τὸν ὁποῖον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἄδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ τὸ ἀποβάλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

Ἄρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ὑπογράψουν, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ἐκτελέσουν, ἢ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τὲς τελειώσουν, λέγοντές τες πὼς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἰδήσιν ἢ διοικήσεις, εἶναι πταίσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

Ἄρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος ὅπου φαίνεται πὼς εἶναι ἄθῳς, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πὼς ἔπταισεν, ἐν ὅσῳ νὰ βεβαιωθῇ πὼς εἶναι πταίστης, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβριςμοί, δαρμοί, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἐν ὅσῳ νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ νόμος.

Ἄρθρον 14. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῇται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἴπῃ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἓνας νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμῃ ἐκεῖνος τὸ πταῖσμα. Ὁ νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσει ἐγκλήματα, ἅπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρὸν ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία. Ἦγουν ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἓνα βόδι)· δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου νὰ ἐμπόδιζε αὐτὴν τὴν ἀρπαγὴν· ἐξεδόθη ἔπειτα νόμος νὰ μὴν ἀρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἄρπας δίδει ὀπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πὼς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακὴ.

(Ἀκολουθοῦν 21 ἀκόμη ἄρθρα ποὺ καθορίζουν τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

«Ἐλευθερία, Ἰσοτιμία, Ἀδελφότης»

Ρήγας Φεραίος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ὁ θρυλικὸς χορὸς τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῶα, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς

ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρύων, ὁ Δῆμος Δράκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν, τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἰδι-
κοὺς των διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουλγαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν, παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφόδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὁμως στιγμὴν ἐγένετο ἡ παράδοσις, εἰς ἓκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ:

—Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμῃ ὁ βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ δὲν γλυτώνεις;

—Δὲν εἶναι ἄξιος, ὁ βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιάσῃ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ὅπου δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξελθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκαυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανὴς ἐγένετο, ἰστάμενος ὀρθίως ἐπὶ τι κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος. . .

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπου δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρίτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὃ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῇ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ* πασὰς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς

όμηρους, έπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῇς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν. . .

Πλησίον ὄντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμόν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἐχθροί, ὀπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὀρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὀρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγωσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσιν ἢ νὰ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

—Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ πασάς ; Ἐὰν αὐτὸς παραβαίνει ἀσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσει, ἐνόσω ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἑτέρου ὅμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἀρμονίαν δὲν θέλει λείπει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγωσιν, ὅταν εὐκόλυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πράξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλὴν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ βεζίρη, διορίζουσιν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὀρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἄλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἀπροσδοκῆτως πρὸς τὰ πλάγια τῶν τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα τῶν ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ Ὑψηλότης του περὶ τῆς διαμονῆς τῶν καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών των. Τότε ἠνεψήθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφω-

σιωμένων, τότε ἡσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβὰς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸς ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πατρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἄλλ' ὅλα ἦσαν ἤδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματώδεις ἐχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὥσεί ἐξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθὴ καὶ κατησχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγμιαίον θάνατον. Ἀναβᾶσαι ἐπὶ τινος κρημνώδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερά καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἔπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικτῶς αὐτὴ πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὅπλων. . .

«Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», 1815

Χριστόφορος Περγαμβός

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

«Μεῖζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω».

Σοφοκλέους («Ἀντιγόνη»)

Ἀδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γεωναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εὐρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἄλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξιώματικοί τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπεὶδὴ ἡ χαρὰ σας εἶναι κοινὴ χαρὰ ὅλων τῶν Γραικῶν· ὑγιαίνετε, ἐπεὶδὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, μὴ τὰ νομίσετε συμβουλὰς ἰδικάς μου, ἀλλ' ἐλεεινολογίας καὶ παράπωνα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε·

διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἤθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριπεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγὰς της, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἵματά της, μᾶς βρέχει μὲ τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἓνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἰδίαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια:

«Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλέον εὐτυχής, μήτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὐρέθη, εἰς ἐκείνους πρῶτους ἠκούσθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἐξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὗρηκαν καὶ αὗξησαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὥς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτοῦς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστά τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, τόσοι μεγάλοι, τόσοι παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἃν δὲν εἴχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, καὶ νόμους εὗρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοφυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς κραταιοὺς καὶ μεγάλους βασιλεῖς, εἰς ἔθνη καὶ ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἡ ὁποία τότε ἦτον ἡ πλατυτέρα, ἡ κραταιότερα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰ-

κουμένης· καὶ εἰς ὀλίγου καιροῦ διάσπῃμα, διὰ ξηραῖς καὶ θαλάσσης καὶ τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοiάριον νὰ φύγῃ μὲ μεγάλην του κατασχύνην ἠνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῇ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὁποίους πρότερον τόσον οὐτιδανοὺς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἤλπιζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον ἄρνιον.

Ἀλλὰ, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὧ τέκνα μου ἀγαπητά, ὄντες ἄνθρωποι ἔπταισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατῴρθωσαν, ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοιότητος, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπείρωσιν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου ; Ὡς τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὀλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχόνοια ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἑλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονες, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν γάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλούτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Καὶ μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχέστατα φρονήματα πῶς ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι ; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεῦει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστομάθεια. Ὅθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι καὶ περίφημοι Ἑλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν κἄν* καὶ αὐτοὶ Ἑλληνες. Ἐπείσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὅχι ἀκόμη τόσον ἐλεινόν· διότι οἱ τότε Ῥωμαῖοι ἦσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ' αὐτῶν ἡξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἑλληνας.

Ἄλλ' ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, πταίσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ διχονοία· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλησιν τῶν καيسάρων τῆς Ῥώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχροτέρος εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἂν* ποίαν παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἐσφύζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότης κἂν ποία αἰδώς, ἥτις τοὺς ἠνάγκαζε νὰ μετριάξωσι τὸν ζυγόν. Ἄλλ' οἱ δεσπότης τῆς Ῥώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὅχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβώδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἐσᾶς, ὧ τέκνα μου, τοὺς Γραικοὺς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ῥωμαίων, ὄνομα τὸ ὅποιον μῆτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἤρμοζεν, ἐπεὶ δὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γνησίῳν Ῥωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θρακῆς, Βουλγάρους, Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς, Ἀρμενίους καὶ ἄλλους τοιοῦτους τρισβαρβάρους δεσπότης· τῶν ὁποίων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὅσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἠφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἔχασαν ἕως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὀνομασθέντες Ῥωμαῖοι· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βασιστάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἂν τὴν ἄδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφορὰς των, ἦτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἂν τοὺς τυράννους των καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἦσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες ὁμόθρησκοι καὶ ὁμόγλωσσοι τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κἂν ποίαν συνείδησιν, κἂν τινα θεοῦ φόβον. Καὶ ἂν ἡ καρδιά των ἔγεμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἠναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἡγαπημένα, ὀνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν πᾶναθλίαν

κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποίαν νὰ περιγράψω μήτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μήτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρημνίσαν τίνες; Τύραννοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἐκείνους· καὶ οἱ ταλαίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν*, ἔκλιναν ἑλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθῇσουν τὸν ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἔθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρὸν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἓνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ὅσα τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἢ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῇ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἐκείνὰ μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχοῦ, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἔπεσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἑλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρὰ μου φορέματα, πῶς αἰμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἐξήρανε τοὺς μαστοὺς μου, ὥστε μήτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἐβρόγχισσε καὶ αὐτὸς μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μήτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα; Ὑποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμοὺς, νὰ θεωρῇτε τὰ δάκρυά μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μοῦ ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωὴν; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τῶρα ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ἀρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας

τῶν προγόνων σας, με στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμῖνος, ἀπὸ Ἡρώας, ἀφοῦ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμῃ τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἦλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἰμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἔπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὅχι ὡς Τοῦρκοι, ὅχι ὡς κεραυνὸς ἐξολοθρεύων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος, ὅταν φωτισθῇ, θέλει βέβαια ἐκδικήσῃ καὶ τὰ ἰδικά μου αἵματα. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ἱατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγὰς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν με τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε; κινουῦσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἐλεινῆς μητρός σας, τοὺς ὀφθαλμοὺς σας αἱ πληγαὶ καὶ τὰ αἵματα εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία; ἡ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθὴρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας ;»

«Σάλπισμα πολεμιστήριον» (1801)

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

...Ἡ συναναστροφή μου εἶναι με τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τ' ἄλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται παπὰς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ' αὐτὸν ἔγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερινισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσοσ' σφοδρά, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. Ὄταν τὴν ἀναφαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξὺ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὁλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σὺνηθες.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἡ διὰ

τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἐὰν τὸν καλέσῃς μὲ τὸν κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τοῦτοις καὶ εἰς ἐξήκοντα τέσσερα ταξίδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἕκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἐξήκοντα τέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυτειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἄγγλος τις περιηγητής, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάρια. Μόλις τ' ἄκουσεν ὁ Παπατρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησε ἐκστατικός.

—Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

—Τὴν ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθη· καὶ ἡ ἐκστασις του ἐγένεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλὴ, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάρια ἦτο δυνατόν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἐξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἀγγλων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελαῖς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπατρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἐὰν παρὼν παρόντος ἦκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: «Τὰ διαβολόπουλα, τόσο μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα».

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπατρέχαν. Ναί! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὄλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῇς πόσον εἶναι φιλάνθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεύει, ὅταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδεῖαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβματος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας·

καὶ διὰ τὴν ἀναπληρώσει, ὅτι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς τοῦ εἰς αὐτόν, ἔπειμψε τὸν υἱόν τοῦ εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεππῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ "Ὀμηρος ἐδιότριφεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἑκδοσὶν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ "Ὀμηρος ἦτο χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἑνεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο! — Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερὰ ὁ φιλάνθρωπος παπὰς ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσει τὸν "Ὀμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχύτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγχίνοιαν* σου τὴν ἐξήγησιν. Ποίαν, εἶπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὀμήρου ἢ ποιήσις μὲ τὴν θαυματομένην ἀπὸ τὸν Δαβὶδ ποιήσιν τοῦ κόσμου. Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικός μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπῶνεται γρήγορα ὁ "Ὀμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου :

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς, δέσποτά μου ;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ αἰμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἐδαπάνησεν, ὥς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν νὰ ἀπανθήσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρειαζομένας εἰς τὸν "Ὀμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, ἂν γράψῃ περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον. . . τὸν ἅγιον. . . τὸν ἅγιον. . . (ἀπαριθμήσας ὀκτὼ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι, πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς — ἀπεκρίθην — ἀπ' ὅσους ὠνόμασες, ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱεροὺς καὶ σεβασμίους μηδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω

τώρα ὅ,τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὅλην μου ζωὴν· ἢ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτητης;

— Ἀλλ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῇς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῇν τὴν ἰδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἑλλήνου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπε τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπὰς δύο γρόσια.

— Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλείονα ἢ εἶχα, πλείονα μετὰ χαρᾶς ἢ θελα σὲ δώσω, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθῃς πῶς ἐφέρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ παπᾶ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἀκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου βολισσινὴν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους τῆς, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἀφῆνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μᾶκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλὸς σου Παπατρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι βολισσῖνοι τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφῆνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῇς

πόσην ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν:

— Ἐγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὅποιον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκη καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ; Συνέκλαυσα κι ἐγὼ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν παπαῖ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν ;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλόανθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅπου κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ Ὅμηρος, μήτ' ὁ Εὐστάθιος*, δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην. . .

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δείξη τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἠθελαν εἶσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἥθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἢ ἀμαθία παρὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν ;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἷτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδευτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καί, ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὀλοτέλα ἡλίθιον, φοβούμενος τὴν πτώσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκοτός. Ἐξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾷ νὰ περίπατῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ

δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅ,τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἂν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἄρρωστεῖ ἡ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν του τὴν ψυχὴν. . .

(Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραψωδιῶν τῆς Ἰλιάδας Α' ἐκδ. Παρισίων, 1811-1820).

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Σταχυολογήθηκαν ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο βιβλίον τοῦ Ν.Γ. Πολίτη.

1. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοση τῆς Βιζύης Θράκης)

“Όταν ὁ Βασιλεὺς στὴν Πόλιν ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, κανεῖς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιον ποῦ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιά φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθεῖ ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποῦ ἔπαιρνε τ’ ἀντίδερμον ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τὸ χεῖρ, ἔπεσε τ’ ἀντίδερμον χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρίσκει. “Όταν ἄξαφνα βλέπει μιά μέλισσα μέ τ’ ἀντίδερμον στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ’ τὸ παράθυρον. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσιαν νὰ τὰ τραγῇ, γιὰ νὰ βρεθεῖ τ’ ἀντίδερμον. Καὶ ἄλλος κανεῖς δὲν τὸ βρεῖ, παρ’ ἢ ὁ πρωτομάστορας, ποῦ σ’ ἓνα κυφελὶ εἶδε ἀντὶ γιὰ κερθῆρα μιά πανώρια ἐκκλησίαν πελεκητὴ καὶ στὴν ἁγίαν Τράπεζαν τῆς τὸ ἀντίδερμον. Τὴν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μέ τὴ χάριν τοῦ ἀντιδερμου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὴ τὴν ἐκκλησίαν ἐπαρουσίασε ὁ πρωτομάστορας στὸ βασιλεῖ, καὶ ἴδια μ’ αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἀγίαν Σοφίαν.

2. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Πανελλήνια παράδοση)

Τήν ημέρα πού πάρθηκε ή Πόλη, έβαλαν σ' ένα καράβι τήν άγια Τράπεζα τής 'Αγια - Σοφιάς, νά τήν πάει στή Φραγκιά, γιά νά μήν πέσει στά χέρια τών Τούρκων. Έκεϊ όμως στή θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* άνοιξε τό καράβι καί ή άγια Τράπεζα έβούλιαξε στόν πάτο. Στό μέρος εκείνο ή θάλασσα είναι λάδι, όση θαλασσοταραχή καί κύματα κι άν είναι γύρω. Καί τό γνωρίζουν τό μέρος αυτό άπό τή γαλήνη, πού είναι πάντα εκεί, καί άπό τήν εὐωδία πού βγαίνει. Πολλοί μάλιστα άξιώθηκαν καί νά τήν ιδοῦν στά βάρη τής θάλασσας.

3. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' ΑΙ· ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

Άπόξω άπό τήν πόρτα τής Καλαμαριάς είναι μία θέση, πού ήταν άλλοτε εκεί έκκλησία τ' Αι - Γιωργιοῦ. Τώρα βρίσκονται μόνο άπό τήν έκκλησία, πού χάλασε, δέκα δώδεκα κολόνες μαρμαρένιες. Αυτές τίς κολόνες πολλοί πασιάδες καί μολάδες* καί καδηδες* τίς έσήκωσαν πολλές φορές άπό κεϊ καί τίς έφεραν μέσα στή χώρα γιά νά τίς βάλουν σέ κανένα χτίριο πόχτιζαν. Άλλά τή νύχτα σηκώνονταν πάντα οί κολόνες άπό κεϊ πού τίς πήγαιναν, καί γύριζαν στήν πρώτη τους θέση.

Τόν περασμένο χρόνο τίς έπῆρε πάλι ένας καδής. Τή νύχτα όμως είδε έναν καβαλάρη, πού κρατούσε ένα κοντάρι μακρύ, καί τόν φοβέρισε πώς θά τόν σκοτώσει, άν δέν τοῦ 'βανε όρκο πώς θά τίς πάγει νά τίς βάλει στή θέση τους. Ό καδής έφοβήθη καί όρκίσθη νά κάμει ό,τι τοῦ παράγγειλε ό καβαλάρης. Καί πραγματικῶς τήν άλλη μέρα τίς πήγε στόν τόπο, πού τίς είχε πάρει.

4. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοση 'Αττικής)

Κάτω άπ' τή βορινή κορυφή τοῦ 'Υμηττοῦ, στήν άνατολική ράχη, είναι μία σπηλιά, πού λέγεται σπηλιά τοῦ λεονταριοῦ. Γιατί σ' αὐτή κατοικοῦσε τόν παλαιόν καιρό ένα φοβερό λεοντάρι, πού

ἔφερε μεγάλη καταστροφή γύρω. Ἀπό αὐτό ἐμποδίζονταν οἱ χριστιανοὶ νὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιά τοῦ ἁγίου Νικολάου, πού εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καί ἡ ἐκκλησιά ἔμενε ἔρημη καί ἀλειτούργητη πολλὰ χρόνια.

5. ΟΙ ΚΟΛΟΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΣΙΟΥ

(Ἀ θ ῆ ν α ι)

Ὁ βόιβοδας* τῆς Ἀθήνας ἔριξε μιά κολόνα ἀπὸ τίς τέσσερις, πού ἦσαν χωριστά ἀπὸ τίς ἄλλες, γιὰ νὰ πάρει τὰ μάρμαρα νὰ τὰ βάλει στό τζαμί κοντά στὴν ἀγορά, πού τό 'χτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τό φουρνέλο νὰ τὴν γκρεμίσουν καί δέν μπόρεσαν, καί στό τέταρτο φουρνέλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολόνες πού ἦσαν κοντά τῆς, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τὴν ἀδερφή τους. Καί ὁ κόσμος δέν μποροῦσε νὰ ἡσυχάσει τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ φοβερά κλάματα, ὅσο πού ὁ βόιβοδας, πού ἔγινε ὕστερα πασάς τοῦ Ζητουνιού*, ἐφαρμακώθη καί πέθανε. Καί τότες ἔπαψαν τὰ κλάματα.

6. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀ θ ῆ ν α ι)

Ὅταν ὁ μυλὸρδος* ἐπῆρε τὴ μιά ἀπὸ τίς ἑξι κόρες τοῦ Κάστρου, ἄφησε παραγγελία στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καί τίς ἄλλες τὴ νύχτα. Ἀλλὰ κεῖ πού πηγαινιναν νὰ τίς βγάλουν, τίς ἀκοῦν νὰ σκούζουν λυπητερά καί νὰ φωνάζουν τὴν ἀδερφή τους. Οἱ Τοῦρκοι τρομασμένοι ἔφυγαν, καί μὲ κανένα λόγο δέν ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν νὰ τίς βγάλουν. Καί ἄλλοι πολλοὶ κάτω ἀπὸ τὸ Κάστρο τίς ἀκουγαν τίς μαρμαρένιες κόρες νὰ κλαῖν τὴ νύχτα γιὰ τὴν ἀδερφή τους, πού τοὺς τὴν πῆραν.

7. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σ π ἄ ρ τ η)

Κοντά στό Μιστρά, σέ μιά ψηλὴ θέση, πῶχει ἀπὸ κάτω ὅλο τὸν κάμπὸ τῆς Σπάρτης, ἦταν ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι, τό μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δέν ὑπάρχει πλέον' εἶναι λίγα χρόνια,

κάποιος παλιάνθρωπος είχε ανάψει φωτιά εκεί κοντά, και δέν έπρόσεξε και άναψε τό κυπαρίσσι και κάηκε.

Αυτό τό κυπαρίσσι έχει τήν ιστορία του. Έπί Τουρκίας ένας πασιάς πήγε σ' αυτή τή θέση νά διασκεδάσει. Έβαλε και τοῦ ᾠψησαν ένα σφαχτό, και κάθισε κι έφαγε. Είχε μαζί του και ένα βοσκό, ένα νέο παλικάρι χριστιανόπουλο, και τόν ύπηρετοῦσε. Για μία στιγμή τό παιδί έριξε τή ματιά του και παρατήρησε εκείνο τό ωραίο θέαμα, τόν κάμπο μέ τίς πρασινάδες και τ' άφθονα νερά, και τά βουνά γύρω, τόν έπιασε τό παράπονο κι αναστέναξε. Τό είδε ό πασιάς και τόν ρωτά :

— Μπρέ Ρωμιέ, τί έχεις κι αναστενάξεις;

— Τί νά ᾠχω, πασιά μου, τοῦ λέει· συλλογίζομαι πώς όλα αυτά τά μέρη ήταν δικά μας μία φορά και μᾶς τά πήρατε· μά τό λένε τά χαρτιά μας και έχω τήν έλπίδα μου στό Θεό, πώς μέ καιρό πάλι δικά μας θά γίνουν.

Ό πασιάς θύμωσε :

— Μωρέ, τί τσαμπουνᾶς αὐτοῦ; τοῦ λέγει.

Και άρπάζει τήν ξύλινη σούβλα, πού είχαν ψήσει τ' άρνί, και τήν καρφώνει στή γῆ.

— Νά, τό βλέπεις αὐτό; λέγει. "Αν αὐτό τό ξερό παλούκι βγάλει κλαριά, τότες νά ᾠχετε έλπίδα πώς θά ξαναπάρετε πίσω αυτά τά μέρη.

Τήν άλλη μέρα ή σούβλα ρίζωσε στή γῆ και ξαναβλάστησε και φούντωσε και θέριεψε, κι έγινε τό περήφανο κυπαρίσσι, πού γνωρίζαμε. Και επειδή ό πασιάς έχωσε τή σούβλα στή γῆ από τή μύτη, δηλαδή από τήν κορφή, έβγαλε τό κυπαρίσσι τά κλαριά του γεμμένα πρὸς τά κάτω, έγινε θηλυκό κυπαρίσσι.

προβλεπῆτε νᾶ διατηρῶσθε (αν γινεται) μονοδευγιά τήν
 ἡδέα ἢ τίς II. ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ
 ἡδέες ἡδέε
 παροιμιῶν
 φράσης.

Οί παροιμίες και οί παροιμιακές φράσεις, πού παραδίδονται από γενεά σέ γενεά είναι πολυτιμότετοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολύ άψευδέστεροι από τά γραπτά κείμενα, τίς επιγραφές και τά έργα τῆς τέχνης. Είναι ζωντανά μνημεία τοῦ λόγου, πού κλείουν τή σοφία τοῦ λαοῦ, τήν πείρα του, τίς άντιλήψεις του, τήν παρατηρητικότητα του, τό στωϊκικό και σπινθηροβόλο πνεῦμα του. Έκφράζουν πάντοτε μιάν αλήθεια σημαντική, μέ αλληγορία, μεταφορά και ρυθμό, πού δείχνουν φαντασία και ποιητικότητα. "Άλλοτε διαπιστώνουν τήν πραγματικότητα, τούς νόμους πού κυβερνοῦν τή ζωή ἢ τίς σχέσεις τῶν ανθρώπων (κυρίως παροιμίες), άλλοτε εκ-

π.χ.

φράζουν γνώμες, πρακτικές αλήθειες, βγαλμένες από την πείρα της ζωής και δίνουν συμβουλές και οδηγίες (γνωμικές παροιμίες), άλλοτε πάλι απηχούν όρισμένα και συγκεκριμένα περιστατικά, από τα όποια γεννήθηκαν και τα όποια στο μεταξύ λησμονήθηκαν (άνευδοτικές παροιμίες). Πάντοτε όμως έχουν δροσιά, χάρη, παραστατικότητα και πολλή εύφραση.

Ο σοφός μελετητής των πνευματικών προϊόντων του ελληνικού λαού Ν. Γ. Πολίτης έχει συγκεντρώσει τις περισσότερες παροιμίες σε 4 μεγάλους τόμους. Από τον πλούσιο αυτό θησαυρό σταχυολογούμε και παραθέτουμε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατά το είδος τους.

N.A.K.

- 1) "Αλλα τά μάτια του λαγού κι άλλα της κουκουβάγιας. *άλλο τό ένα άλλο τό άλλο*
- 2) Βουνό μέ βουνό δέ σμίγει. *Γιά οικισματάκια αιδιότατα. άλλο τό άλλο*
- 3) Γιά χάρη του βασιλικού ποτίζεται κι ή γλάστρα. *Χάρη ενή αυτοκρατορίας*
- 4) Δυό γελούν, κάτι ξέρουν' ένας γελά, τρελός είναι.
- 5) Δυό κεφάλια σ' ένα φέσι δέ χωρούν. *2 γούρφα σ' ένα ποτήριό δέ φέρνουν να*
- 6) Έγώ τό λέω του σκύλου μου κι ό σκύλος της ούρας του. *Γιά τ' ωστό του ένω*
- 7) Έχει ό τοίχος αὐτιά κι οί λόγγοι μάτια. *Ο φόβος γιά Ο πόνος πρὸς αὐτόν*
- 8) Καινούριο κοσκινάκι μου καί ποῦ νά σέ κρεμάσω. *44 χάρη γιά τό ναυαγισμό*
- 9) Μαθημένα εἶν' τά βουνά νά βρέχει, νά χιονίζει. *Γιά τ' μαθημένα δέ τ' αὐτοῦ*
- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκό σά μέλι. *Ἐκείνη δώρο κι τό σά εὐλείας*
- 11) "Όσα ξέρει ό νοικοκύρης, δέν τά ξέρει ό κόσμος ὅλος. *Οί λησμονίες ἀπορροῶν*
- 12) Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σέ άχυρώνα *Τίς γυροπεριμέτρους κοφιλές*
κι ένας κουφός του ἔλεγε: τήν άκουσα πού έβρόντα. *με αὐτοῦ*
- 13) "Όποιος βιάζεται, σκοντάφτει. *Ψάχνει νά βρεῖν*
- 14) "Όποιος δέ βλέπει ποῦ πατεῖ, στή λάσπη θέ νά πέσει. *Ψάχνει νά βρεῖν*
- 15) Χωρίς κουπιά καί ἄρμενα "Άγιε Νικόλα βόηθα με"! *Χωρίς κουπιά καί αὐτοῦ*
- 16) "Η τριανταφυλλιά κάνει καί τριαντάφυλλα κι άγκάθια. *Κάνει καί τ' ἑνὶ καί αὐτοῦ*
- 17) Κάλλια ἐργάτου κέρδος παρά άκριβοῦ βιός. *Τό κέρδος κέρδος ἀπὸ ἄλλο ἀποφύ*
- 18) 'Αλάτι πάει στήν άλυκή καί φρύγανα στό λόγγε. *Ἡ ἀμύρρα στήν ἀνάγκη*
- 19) "Όποιος δέν κάνει ἀπό λόγου του καί πετυχαίνει ἀπό ἄλλο, *Ἡ ἀμύρρα στήν ἀνάγκη*
κακό ψυχρό 'ναι τό καλό κι ἄς εἶναι καί μεγάλο. *Ἡ ἀμύρρα στήν ἀνάγκη*
- 20) "Αξιός στό φαγί κι άγλήγορος στόν ὕπνε.
- 21) Τό νερό του 'Απριλιοῦ εἶναι πλοῦτος του κόσμου. *Ἡ ἀμύρρα στήν ἀνάγκη*
- 22) Τή Γέννηση τήν ἄβρεχη, τά Φῶτα χιονισμένα *Τίς ἀμύρρα στήν ἀνάγκη*
καί τή Λαμπρή βρεχούμενη, τά πάντα εὐτυχισμένα. *Ἡ ἀμύρρα στήν ἀνάγκη*
- 23) Κάλλιο γνώση παρά γρόσι. *Ἡ ἀμύρρα στήν ἀνάγκη*

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σάν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὅποια
ἦτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε: — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στὴν ἐρημιά;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω γὼ χωρὶς ἐσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνῃ
πίσω του ὁ νικητὴς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνῃ.

Καὶ μέ, τοὺς υἱούς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει*
νὰ μᾶς σύρῃς αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους!

Φραγκ. Καλομότης

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ὡς πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σάν λιοντάρια, στές ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιές νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπομεν κλαδιά,
νὰ φεύγομ' ἀπ' τόν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά;
Νὰ χάνομεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

τούς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τούς συγγενεῖς;
Κάλλιό 'ναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά καί φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσεις, καί εἶσαι στή σκλαβιά;
Στοχάσου πῶς σέ ψένουν καθ' ὥρα στή φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθεῖς,
ὁ τύραννος ἀδίκως σέ κάνει νά χαθεῖς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ,τι κι ἂν σοῦ πεῖ
κι αὐτός πασχίζει πάλι τό αἷμα σου νά πιεῖ.
'Ο Σοῦτσοσ* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβής*,
Γκίκας* καί Μαυρογένης*, καθρέπτῃς εἰν' νά ἰδεῖς.
'Ανδρεῖοι καπετάνιοι, παπάδες, λαϊκοί
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μέ ἄδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καί Τοῦρκοι καί Ρωμιοί,
ζωή καί πλοῦτον χάνουν χωρίς καμιά ἀφορμή.

'Ελᾶτε μ' ἓνα ζῆλον σέ τοῦτον τόν καιρόν
νά κάμομεν τόν ὄρκον ἐπάνω στόν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾷ τήν συνδρομήν σας μέ μητρική φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μέ πατριωτισμόν
νά βάλομεν εἰς ὅλα νά δίδουν ὀρισμόν.
'Ο νόμος νά 'ναι ὁ πρῶτος καί μόνος ὁδηγός
καί τῆς πατρίδος ἓνας νά γίνῃ ἀρχηγός.
Γιατί κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τῇ σκλαβιά·
νά ζῶμεν σάν θηρία εἰν' πιό σκληρή φωτιά.
Καί τότε μέ τά χέρια ψηλά στόν οὐρανόν
ᾶς ποῦμε ἀπ' τήν καρδιά μας ἐτοῦτα στόν Θεόν:

«ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σέ Σέ
στήν γνώμην τῶν τυράννων νά μήν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νά τούς δουλεύω, μήτε νά πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξίματά τους νά μήν παραδοθῶ.
'Ενόσω ζῶ στόν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γιά νά τούς ἀφανίσω θέ νά 'ναι σταθερός.

Πιστός εις τήν πατρίδα συντρίβω τόν ζυγόν,
 άχώριστος νά είμαι άπό τόν στρατηγόν.
 Κι άν παραβῶ τόν ὅρκον, ν' άστράψει ὁ οὐρανός
 καί νά μέ κατακάψει, νά γίνω σάν καπνός».

Σ' άνατολή καί δύση καί νότον καί βοριά
 γιά τήν πατρίδα ὅλοι νά 'χομεν μιά καρδιά.

Τυπώθηκε σέ ξεχωριστό φυλλάδιο, Βιέννη, 1797

Ρήγας Βελεστινλής (Φεραῖος)

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
 ἑορτάζει ἡ οἰκουμένη·
 ἡ φλογέρα ἀχολογáει·
 τό φθινόπωρο βοῖζει,
 χορευτὰ πανηγυρίζει
 καί τ' ἀμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μέσ στή βρύση
 τό κρασί μας νά δροσίσει·
 καί στρωθεῖτε καταγῆς,
 στήν ἀράδα ὡς τόν πάτο
 εἰς τόν ἴσκιον ἀποκάτω,
 πρὸς τὰ χεῖλη τῆς πηγῆς.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
 ἐπιδέξια μέ τό χέρι
 κι άπό πάνω τεχνικά,
 τό ἀρνάκι μας λιανίστε
 καί τόν τρύγον μας ἀρχίστε
 νά χαροῦμε φιλικά.

4. ΣΤΟΛΙΔΙΑΡΗΣ

Σέ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
ὁ Νούλας βρίσκονταν ἀπελπισμένος,
τί δέν ἐγένονταν νά καταφθάσουν
σκουτιά ὀλοκαίνουργα νά τοῦ τοιμάσουν.
Νά πάει δέν ἔστεργε, καθῶς φοροῦσε,
κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: «καί τίς ἡ χρεία
νά καταθλίβεσαι χωρίς αἰτία;
Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιά νά φανοῦμε;
Παρόμοιες πρόληψες γιά τά στολίδια
μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
Κι ἐγώ ἐκίνησα μέ τά παλιά μου,
μηδέ κάν διάλεξα τά πιό καλά μου».
'Ο φίλος πάσκαγε* μέ λόγου κρίση
τόν ἰσχυρόγνωμο νά καταπείσει.
Χαμένα ἀπόσταινε τόν λάρυγγά του.
'Εκεῖνος ἤθελε τήν φορεσιά του.

Κριτή μέ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
τή γνώμη μου ἔδωκα, χωρίς ν' ἀργήσω.
Καί πρός τόν σύμβουλο εὐθύς τηρώντας,
παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας:
«Κρένεις* ἐξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσου.
'Αν πάγει ἀστόλιγος καί δέν φαντάζει,
ποιός τόν στοχάζεται νά τόν κοιτάξει; »

«'Απαντα». "Ετος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

'Ιωάννης Βηλαράς

5. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ὡσάν γλυκόπνοο
Δροσάτο ἀεράκι
Μέσα σέ ἀνθότοπο

Κειό τό παιδάκι
 Τήν ὕστερη ἔβγαλε
 Ἀναπνοή.

Καί ἡ ψυχούλα του
 Εἰς τόν ἄέρα
 Γλήγορα ἀνέβαινε
 Πρός τόν αἰθέρα
 Σάν λιανοτρέμουλη
 Σπίθα μικρή.

“Ολα τήν ἔκραζαν,
 “Ολα τ’ ἀστέρια,
 Κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
 Δειλή τά χέρια,
 Γιατί δέν ἤξερε
 Σέ ποῖο νά μπεῖ.

Ἀλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
 Ἕνα ἀγγελάκι
 Φιλί ἀθάνατο
 Στό μαγουλάκι,
 Πού ἔξαφνα ἔλαμπε
 Σάν τήν αὐγή.

Διονύσιος Σολωμός

6. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

(Ἀπόσπασμα)

Ἐλαμπε ἀχνά τό φεγγαράκι — εἰρήνη
 Ὀλην, ὅλη τή φύση ἀκινητοῦσε,
 Καί μέσα ἀπό τήν ἔρημη τήν κλίνη
 Τ’ ἀηδόνι τά παράπονα ἀρχινοῦσε·
 Τριγύρω γύρω ἡ νυχτική γαλήνη
 Τή γλυκύτατη κλάψα ἠχολογοῦσε·
 Ἀπάντεχα βαθύς ὕπνος μέ πιάνει,
 Κι ὁμπροστά μου ἕνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στό ακρογιάλι ἀναπαύσονται ὁ γέρος·
 Στά παλαιά τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκά γλυκά τό φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριά μαλλιά του ἐσκόρπαι τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτός εἰς τό πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τά μάτια ἐστριφογύριζε σβημένα·
 Ἀγάλι γάλι ἀσηκώθη ἀπό χάμου,
 Καί ὡσάν νά 'χε τό φῶς του ἦλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

7. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(Ἀπόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνή βγάν' ἡ κιθάρα
 Καί σέ τούτη τήν ἄφραστη ἁρμονία
 Τῆς καρδιάς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκέ φίλε, εἰς' ἐσύ, πού τή θεία
 Ἔκσταση τοῦ Ὀσσιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτός ἐμψυχεῖς τήν ἡσυχία.

Κάθισε γιά νά ποῦμε ὕμνον στά κάλλη
 Τῆς Σελήνης· αὐτήν ἐσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλός* ποιητής συχνά νά ψάλλει.

Μοῦ φαίνεται τόν βλέπω πού ἀκουμποῦσε
 Σέ μίαν ἐτία, καί τό φεγγάρι ὥστόσο
 Στά γένεια τὰ ἱερά λαμποκοποῦσε.

Ἀπ' τό Σκοπό* νά το, προβαίνει ὦ, πόσο
 Σύ τήν νύχτα τερπνά παρηγορίζεις!
 Ὕμνον παθητικόν θέ νά σοῦ ὑψώσω·

Παθητικό σάν ἐσένα, ὅταν λαμπίζεις
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καί τό φῶς σου
 Σέ ταφόπετρα ὁλόασπρη ἀποκοιμίζεις.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρός προφήτης ἔριξε σέ κορασιά τά μάτια
 Καί στούς κρυφούς του λογισμούς, χαρά γιομάτους, εἶπε:
 «Κι ἄν γιά τά πόδια σου, Καλή, κι ἄν γιά τήν κεφαλή σου
 κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσό στεφάνι ὁ ἥλιος,
 δῶρο δέν ἔχουνε γιά Σέ, καί γιά τό μέσα πλοῦτος.
 "Ομορφος κόσμος ἠθικός ἀγγελικά πλασμένος!».

Λιονύσιος Σολωμός

9. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τό σπαθί κοντά στήν κούνια σου, καλό μου,
 ἀλλά τό χέρι δέν εἶναι πού τό 'σφιγγε στή νίκη.
 Μακρύς ὁ λάκκος π' ἄνοιξε καί κλεῖ τό γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρίς αὐτόν μάχης καπνοί σκεπάζουν·
 ἀλλ' αὐτό τώρα πού κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὔριο θά γίνει δύναμη πού ὁ λογισμός κινάει,
 καί στήθι ἀντρίκειο θά σταθεῖ στές σαϊτιές τῆς μοίρας.
 Βρέχει τά βέλη της αὐτή στά ὕψη τῶν ἀνδρείων,
 πού ἐκεῖ στημένοι στερεοί λάμπουν στή μάχη θεῖοι.
 Χαρές καί πλοῦτη νά χαθοῦν, καί τά βασιλεια, κι ὅλα,
 τίποτε δέν εἶναι, ἄν στητή μέν' ἡ ψυχή κι ὁλόρθη.
 "Ὅλα τά ἐρείπια γύρω της κοιτᾷ χαμογελώντας,
 κι ἀνθοῖ σ' αὐτά, παντοῦ κι ἀργά, βλασταίνουν ὥς τόν τάφο·
 φυτρώνει καί στό σκότος του τοῦ Παραδείσου τ' ἄνθι.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπούδαξε, μήν ἀργοπορεῖς βάρος νά γίνεις τρόμου
 ἐκεῖ πού οἱ χεῖμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικά βρυχίζουν.
 Ἀλλά τό χέρι σου ζωστό πλιά στό λαιμό μου γύρω
 δέ θά 'ναι τότε, ἀλλά σ' αὐτό τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.
 Τῆς Μοίρας ἔτσ' οἱ δύνამες, ὅσο τρανές κι ἄν εἶναι,
 κι ἄν πέσεις σύ στόν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὅπως
 τῆς κούνιας τά κινήματα πού τώρα σέ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μή δίχως μάνα μέινεις.

Θά ζώσει εκείνη τό σπαθί μες στό βυζί ἀποκάτου,
 κι ἔμπρός! σημαία καί σπαθί, ψυχή, ψυχή, καί νίκη!
 Τήν ψυχή μέσα μου γρικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
 καί χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.
 Ἄντρες, γυναῖκες εἶν', κανεῖς δέ θά ρωτᾷ στή μάχη.
 Κοίτα τοὺς λάκκους! — ἀλλά τί μπορεῖς σύ νά κοιτάξεις;
 Ἄπειρους λάκκους, ἄπειρους γεμίζουν οἱ νεκροί μας
 πέφτουν' ἡμεῖς, τό ἔργο μας γιά τήν πατρίδα μένει,
 καί σ' ὅλα ζεῖ τὰ στήθη μας τούτ' ἡ πνοή καί μόνη,
 πού φλόγα γίνεται φριχτή καθολικοῦ πολέμου,
 πού κάθε γῆ καί θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
 πού ζώνει ἐσέ καί σκίρτημα καί τῆς κουνιᾶς σου δίνει.
 Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχή χαρᾶς γιά τό καλό πού θά ῥθει!
 Γλυκά κι ἡ τύχη μοῦ γελᾷ, γιατί ἡ στιγμή ἔναι τούτη
 πού τ' ἀκριβά σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
 τό χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νά λάμπει, σ' ὅλα τ' ἄλλα
 ἀβέβαιο καί τρεμάμενο, ἀλλ' ὄχι καί σ' ἐμένα.
 Ἔλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάχνων μου γλυκό βλαστάρι· θέλω
 γιά μιά στιγμή γοργά ἔπ' αὐτό τό σπίτι νά μακρύνω·
 θέλω τό μέτωπ' ὁ καπνός τῆς μάχης νά σοῦ ὕψιζε,
 πλατιά τό στῆθος σου, βοθιά, νά πνέξει* ὀλέθρου φλόγα.

(Μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου, «Ἱταλικά
 ποιήματα», Ἀθήναι, 1921)

Διονύσιος Σολωμός

10. Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

(Ἀπόσπασμα)

18

Ἐκοίτα, κι ἦτανε μακρυά ἀκόμη τ' ἀκρογιάλι·
 ἀστροπελέκι μου καλό, γιά ξαναφέξε πάλι!
 Τρία ἀστροπελέκια ἐπέσανε, ἕνα ξοπίσω στ' ἄλλο,
 πολύ κοντά στήν κορασιά μέ βρόντημα μεγάλο·
 τὰ πέλαγα στήν ἀστραπή κι ὁ οὐρανός ἀντῆχαν,
 οἱ ἀκρογιαλιές καί τὰ βουνά μ' ὅσες φωνές κι ἂν εἶχαν.

Πιστέψετε 'π' ὅ,τι θά πῶ εἶν' ἀκριβή ἀλήθεια,
 μά τές πολλές λαβωματιές, πού μό' φαγαν τά στήθια,
 μά τούς συντρόφους, πόπεσαν στήν Κρήτη πολεμώντας,
 μά τήν ψυχή, πού μ' ἔκαψε τόν κόσμο ἀπαρτώντας.
 (Λάλησε, σάλπιγγα! Κι ἐγώ τό σάβανο τινάζω,
 καί σχίζω δρόμο καί τ'ς ἀχνούς ἀναστημένους κράζω.
 —Μήν εἶδετε τήν ὁμορφιά, πού τήν κοιλάδα ἀγιάζει;
 Πέστε, νά ἰδεῖτε τό καλό ἐσεῖς κι ὅ,τι σᾶς μοιάζει.
 Καπνός δέ μένει ἀπό τή γῆ· νιός οὐρανός ἐγίνη·
 σάν πρῶτα ἐγώ τήν ἀγαπῶ, καί θά κριθῶ μ' αὐτήνη.
 —Ψηλά τήν εἶδαμε πρωί τῆς τρέμαν τά λουλούδια
 στή θύρα τῆς Παράδεισος πού ἐβγήκε μέ τραγούδια·
 ἔψαλλε τήν Ἀνάσταση χαροποιά ἡ φωνή της,
 κι ἔδειχνεν ἀνυπομονησιά, γιά νά μπεῖ στό κορμί της·
 ὁ οὐρανός ὁλόκληρος ἀγροίκαε σαστισμένος,
 τό κάψιμο ἀργοπόρουνε ὁ κόσμος ὁ ἀναμμένος·
 καί τώρα ὀμπρός τήν εἶδαμε· ὀγλήγορα σαλεύει·
 ὁμως κοιτάζει ἐδῶ κι ἐκεῖ, καί κάποιονε γυρεύει.

20

Ἀκόμη ἐβάστανε ἡ βροντή...
 κι ἡ θάλασσα, πού σκίρτησε σάν τό χοχλό πού βράζει,
 ἡσύχασε καί ἔγινε ὅλο ἡσυχία καί πάστρα.
 σάν περιβόλι εὐώδησε κι ἐδέχτηκε ὅλα τ' ἄστρα·
 κάτι κρυφό μυστήριο ἐστένεψε τή φύση
 κάθε ὁμορφιά νά στολιστεῖ καί τό θυμό ν' ἀφήσει...
 Δέν εἶν' πνοή στόν οὐρανό, στή θάλασσα, φυσώντας
 οὔτε ὅσο κάνει στόν ἀνθό ἡ μέλισσα περνώντας,
 ὁμως κοντά στήν κορασιά, πού μ' ἔσφιξε κι ἐχάρη,
 ἐσειότουν τ' ὀλοστρόγγυλο καί λαγαρό φεγγάρι·
 καί ξετυλίζει ὀγλήγορα κάτι πού ἐκείθε βγαίνει,
 κι ὀμπρός μου ἰδοῦ πού βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.
 Ἔτρεμε τό δροσάτο φῶς στή θεϊκιά θωριά της.
 στά μάτια της τά ὁλόμαυρα καί στά χρυσά μαλλιά της.

Διονύσιος Σολωμός

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

“Όσα κάστρα κι ἄν εἶδα καί περπάτησα,
σάν τῆς Ὠριᾶς τό κάστρο δέν ἐλόγιασα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα ὀργιές τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
μέ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἄργυρά κλειδιά,
καί τοῦ γιαλοῦ ἡ πόρτα στράφτει μάλαμα.

- Τοῦρκος τό τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
δέν μπορεῖ νά τό πάρει τό ἐρημόκαστρο.
Κι ἔνα σκυλί Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμνιάς παιδί,
στόν Ἀμιρά* του πάει καί τόν προσκυνάει.
- Ἀφέντη μ’ Ἀμιρά* μου καί σουλτάνε μου,
ἄν πάρω γώ τό κάστρο, τί εἶν’ ἡ ρόγα* μου;
- Χίλια ἄσπρα* τήν ἡμέρα κι ἄλογο καλό,
καί δυό σπαθιά ἀσημένια γιά τόν πόλεμο.
- Οὐδέ τ’ ἄσπρα σου θέλω κι οὐδέ τά φλωριά,
οὐδέ καί τ’ ἄλογό σου κι οὐδέ τά σπαθιά,
μόν’ θέλω γώ τήν κόρη, πού ’ναι στά γυαλιά.
- Ὡσάν τό κάστρο πάρεις, χάρισμα κι αὐτή.

- Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
Τόν πύργο πύργο πάει καί γυροβολάει,
στήν πόρτα πάει καί στέκει καί παρακαλεῖ.
- Γιά ἄνοιξε, ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριᾶς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλίσσας.
- Φεύγα ἀπ’ αὐτοῦ, βρέ Τοῦρκε, βρέ σκυλότουρκε.
- Μά τό Σταυρό, κυρά μου, μά τήν Παναγιά,
ἐγώ δέν εἶμαι Τοῦρκος, οὐδέ Κόνιарος,
εἶμαι καλογεράκι ἀπ’ ἀσκηταριό.
Δώδεκα χρόνους ἔχω ὅπ’ ἀσκήτενα,
χορτάρι ἐβοσκοῦσα σάν τό πρόβατο,

κι ήρθα νά πάρω λάδι γιά τίς έκκλησιές.
 Γιά άνοίξετέ μου νά 'μπω του βαρόμοιρου.
 —Νά ρίξουμε τσιγγέλια νά σέ πάρουμε;
 —Τά ράσα μου είναι σάπια καί ξεσκίζονται.
 —Νά ρίξουμε τό δίχτυ νά σέ πάρουμε;
 —Είμαι άπό τήν πείνα κι άντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μιά κόρη, πάει, τόν άνοιξε.
 "Όσο ν' άνοίξει ή πόρτα, χίλιοι έμπήκανε,
 κι όσο νά μισανοίξει, γέμισ' ή αύλή,
 κι όσο νά καλοκλείσει, ή χώρα πάρθηκε.
 "Όλοι χυθήκαν στ' άσπρα, όλοι στά φλωριά,
 κι εκείνος είς τήν κόρη πού 'ναι στά γυαλιά.

Κι ή κόρη άπό τόν πύργο κάτω πέταξε,
 μήτε σέ πέτρα πέφτει, μήτε σέ κλαριά,
 παρά σέ Τούρκου χέρια καί ξεψύχησε.

2. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παραπονεμένο,
 ή ξενιτιά σέ χαίρεται κι εγώ 'χω τόν καημό σου.
 Νά στείλω γράμμα χάνεται, δέ βρίσκει τό παιδί μου,
 νά μάθει όσα νά του πεί διψάει ή καρδιά μου,
 νά στείλω μήλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
 νά στείλω καί τό δάκρυ μου σ' ένα ψιλό μαντίλι.
 Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρό καί κυκλογυρισμένο,
 αύτου ψηλά πού περπατείς καί χαμηλά μās βλέπεις,
 δέν είδες που τό γιόκα μου τόν πολυαγαπημένο;
 Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καί τά δικά μου κλαίγουν;
 Τίνος τά χείλη του μιλούν καί τά δικά μου τρέμουν;
 'Ανάθεμά σε, ξενιτιά, γιά τά κακά πού κάνεις.
 Ξενίτεψες τόν άντρα μου κι έκαμες νά χηρέψω,
 ξενίτεψες καί τό πουλί μ' τώρα δώδεκα χρόνους.

3. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τήν ξενιτιά, τήν ἄρφανιά, τήν πίκρα, τήν ἀγάπη,
τά τέσσερα τά ζύγιασαν, βαρύτερα εἶν' τά ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τήν ξενιτιά πρέπει νά βάνει μαῦρα,
γιά νά ταιριάζει ἡ φορεσιά μέ τῆς καρδιάς τή λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παραπονεμένο,
ἡ ξενιτιά σέ χαίρεται κι ἐγώ ἔχω τόν καημό σου.
Τί νά σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νά σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει*.
Νά στείλω μέ τά δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τά δάκρυά μου εἶναι καυτερά, καί καίνε τό μαντίλι.
Τί νά σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νά σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τή χαραυγή, γιατί ὕπνο δέν εὐρίσκω,
ἀνοίγω τό παράθυρο, κοιτάζω τούς διαβάτες,
κοιτάζω τίς γειτόνισσες καί τίς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τά μικρά καί τά γλυκοβυζαίνουν.
Μέ παίρνει τό παράπονο, τό παραθύρι ἀφήνω,
καί μπαίνω μέσα, κόθομαι, καί μαῦρα δάκρυα χύνω.

4. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

Α'.

Ὕπνε, πού παίρνεις τά μικρά, ἔλα πάρε καί τοῦτο.
Μικρό μικρό σοῦ τό ὄδωκα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σάν ψηλό βουνό, ἴσιο σάν κυπαρίσσι,
κι οἱ κλώνοι του ν' ἀπλώνονται σ' Ἀνατολή καί Δύση.

Β'.

Νά μοῦ τό πάρεις, Ὕπνε μου, τρεῖς βίγλες* θά σοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τόν ἥλιο στά βουνά, καί τόν αἰτό στούς κάμπους,
τόν κύρ Βοριά τό δροσερό ἀνάμεσα πελάγου.

‘Ο ἥλιος ἐβασίλεψε κι ὁ αἰτός ἀποκοιμήθη
κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερός στῆς μάνας του πηγαίνει:

—Γιέ μ’, ποῦ ’σουν χτές, ποῦ ’σουν προχτές, ποῦ ’σουν τήν
(ἄλλη νύχτα;

Μήνα* μέ τ’ ἄστρι μάλωνες, μήνα μέ τό φεγγάρι,
μήνα μέ τόν αὐγερινό, πού ’μεστ’ ἀγαπημένοι;

—Μήτε μέ τ’ ἄστρι μάλωνα, μήτε μέ τό φεγγάρι,
μήτε μέ τόν αὐγερινό, ὅπου ’στ’ ἀγαπημένοι.
Χρυσόν ὕγιόν ἐβίγλιζα στήν ἀργυρή του κούνια.

Γ’.

Χήνα μου, ἀπλωσ’ τά φτερά, νά πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
αἰτέ μου, τά φτερούγια σου, ν’ ἀπλώσω τ’ ἀγοριοῦ μου,
κι ἐσύ, ἀηδόνι μου χρυσό, στήν κούνια νά καθίσεις
μέ τή γλυκιά σου τή φωνή νά μοῦ τό νανουρίσεις,
καί σάν τό ἴδεις νά κοιμηθεῖ, τά μάτια του νά κλείσει,
τρέξε, τόν ὕπνο φώναξε νά μοῦ τό σεργιανίσει.

Ἐλα, ὕπνε, καί πάρε το, πάλιν το στά περιβόλια,
καί γέμισε τοὺς κόρφους του τραντάφυλλα καί ρόδα·
τά ρόδα θά εἶν’ τῆς μάνας του καί τ’ ἄνθη τοῦ κυροῦ του,
καί τά χρυσά τραντάφυλλα θά εἶναι τοῦ νονοῦ του.

Δ’.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου νιό φεγγάρι,
κοιμήσου, πού νά σέ χαρεῖ ὁ νιός πού θά σέ πάρει.

Κοιμήσου πού παράγγειλα στήν Πόλη τά χρυσά σου,
στή Βενετιά τά ροῦχα σου καί τά διαμαντικά σου.

Κοιμήσου πού σοῦ ράβουνε τό ἀπλωμα στήν Πόλη,
καί σοῦ τό τελειώνουνε σαράντα δυό μαστόροι·
στή μέση βάνουν τόν αἰτό, στήν ἄκρη τό παγώνι.

Νάνι τοῦ ρήγα τό παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ’ ἀγγόνι.

Κοιμήσου καί παράγγειλα παπούτσια στόν τσαγγάρη,
νά σοῦ τά κάνει κόκκινα μέ τό μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μέσ στήν κούνια σου καί στά παχιά πανιά σου,
ἡ Παναγιά ἡ δέσποινα νά εἶναι συντροφιά σου.

5. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- Λεβέντης έροβόλαγε από τά κορφοβούνια
 μέ τό μαντίλι στό λαιμό, τό βαροκεντημένο.
 Είχε τό φέσι του στραβά καί τά μαλλιιά κλωσμένα,
 κι έστριφτε τό μουστάκι του καί ψιλοτραγουδοῦσε.
 Κι ό Χάρος τόν άγνάντεψε από ψηλή ραχούλα,
 καρτέρι πάει καί τό 'βαλε σ' ένα στενό σοκάκι.
 —Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλῶς τον τό λεβέντη.
 Λεβέντη μ', ποῦθεν έρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;
 —'Από τήν μάντρα μου έρχομαι, στό σπίτι μου πηγαίνω.
 Πάω νά πάρω τό ψωμί καί πίσω νά γυρίσω.
 —Λεβέντη μ', μ' έστειλε ό Θεός νά πάρω τήν ψυχή σου.
 —Χωρίς άνάγκη κι άρρωστιά ψυχή δέν παραδίνω.
 Μόν' έξγα νά παλέψουμε σέ μαρμαρένιο άλώνι,
 κι ά μέ νικήσεις, Χάροντα, νά πάρεις τήν ψυχή μου,
 κι ά σέ νικήσω πάλι έγώ, πήγαινε στό καλό σου.
- Πιαστήκαν καί παλεύανε άπ' τό πουρνό ὡς τό βράδυ,
 κι εκεί στό γύρισμα τοῦ ήλιοῦ, πού τρέμ' νά βασιλέψει,
 άκοῦν τό νιό πού βόγγιζε καί βαριαναστενάζει.
 —'Ασε με, Χάρε μ', άσε με παρακαλῶ νά ζήσω
 τί έχω γυναίκα παρανιά καί χήρα δέν τής πρέπει,
 τί έχω παιδί κι εἶναι μικρό κι όρφάνια δέν τοῦ μοιάζει.
 —Τά πρόβατα κουρεύονται καί τό τυρί ζυγιάται
 καί τ' άρφανό πορεύεται κι ή χήρα κυβερνιέται.

6. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

“Οταν σηκώνουν τό νεκρό

Αὐτοῦ πού βούλεσαι νά πᾶς κι ὅπου ξεπερατιέσαι,
 ἄν ἔβρεις νιούς χαιρέτα τους, καί νιές κουβέντιασέ τους,
 κι ἄν ἔβρεις καί μικρά παιδιά γλυκά παργόρησέ τα.
 Μήν κάμεις νιές νά κλάψουνε καί νιούς ν' άναστενάξουν,
 μήν κάμεις καί μικρά παιδιά καί θυμηθοῦν τή μάνα.

Μήν πείς πώς ἔρχεται Λαμπρή, πώς ἔρχονται γιορτάδες.
Πές τοῦ Χριστοῦ πώς χιόνιζε καί τή Λαμπρή θά βρέχει,
καί τήν ἡμέρα τ' αἰ-Θωμᾶ θά σέρνουν τά ποτάμια.
Πώς δέ θά βγοῦνε τά παιδιά μέ τίς γλυκές μαιάδες,
οὔτε θά βγοῦν τ' ἀντρόγενα τά πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιά στήν πόρτα μου καί δέντρο στήν αὐλή μου,
καί τέντα κατακόκκινη τό σπίτι σκεπασμένο,
καί κυπαρίσσι ὀλόχρυσο κι ἦμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι ἄσημοκάντηλο στό σπίτι κρεμασμένο.
Τώρα ἡ μηλιά μαράθηκε, τό δέντρο ξεριζώθη,
κι ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, κι ἐκείνη μαύρη ἐγίνη,
τό κυπαρίσσι τό χρυσό ἔπεσε καί τσακίστη,
τ' ἄσημοκάντηλο ἔσβησε, τό σπίτι δέ φωτάει.

* * *

Δέ σὸπρεπε, δέ σὸμοιαζε στή γῇ κρεβατοστρώση,
μόν' σὸπρεπε, μόν' σὸμοιαζε στοῦ Μάη τό περιβόλι,
ἀνάμεσα σέ δυό μηλιές, σέ τρεῖς νεραντζοπούλες,
νά πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τά μῆλα στήν ποδιά σου,
τά κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω στό λαιμό σου.

* * *

Ποιός ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νά μή ράισει,
νά εἰπῶ τραγούδι θλιβερό καί παραπονεμένο·
μηδ' ἀπό χῆρες τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπό παντρεμένες,
τοῦ Χάρου ἡ μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.
«Πόχουν παιδιά, ἄς τά κρύψουνε, κι ἀδέρφια ἄς τά φυλάξουν,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νά κρύψουνε τοὺς ἄντρες,
γιατί ἔχω γιό κυνηγητή, γιατί ἔχω γιό κουρσάρο·
οὔλο τίς νύχτες περπατεῖ καί τίς αὐγές κουρσεύει,
κι ὁπῶρρει τρεῖς παίρνει τοὺς δυό κι ὁπῶρρει δυό τόν ἕνα
κι ὁπῶρρει κι ἕνα μοναχό, κεῖνον τόν ξεκληρίζει».
Μά νά τον καί κατέβαινε στοὺς κάμπους καρβαλάρης.
Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καί τ' ἄλογό του,
σέρνει στιλέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
στιλέτα, τὰ 'χει γιά καρδιές, σπαθιά, γιά τὰ κεφάλια.

7. ΒΑ-Ι-ΤΙΚΑ

α') Στο νοικοκύρη

Ἀφέντη, ὄντας γεννήθηκες σέ θρέφαν τά λιοντάρια,
καί βγῆκες ὁ ξεδιαλεχτός μέσα στά παλικάρια.
Ἄλλοι κουρσεύουν μέ σπάθιά, κι ἄλλοι μέ τά δοξάρια,
κι ἐσύ, τί θάμα εἶν' αὐτό! κουρσεύεις μέ τό μάτι.
Καί τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαΐτιά πύργους ξεθεμελιώνει,
πύργους καί πετροπήγαδα κι αὐλές μαρμαρωμένες.

β') Στόν προεστό τοῦ χωριοῦ

Ἀφέντη μου, στά σπίτια σου χρυσές καντήλες φέγγουν,
φέγγουν στούς ξένους νά δειπνοῦν, στούς ξένους νά πλαγιαίζουν,
φέγγει καί μία στό ταίρι σου νά στρώνει νά κοιμᾶστε
ἀπάνου στά τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στά μιμίτσια*,
νά πέφτουν τ' ἄνθια ἀπάνου σου, τά μήλα στήν ποδιά σου,
καί τά κορφολογήματα τριγύρω στό λαιμό σου.

8. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δέν τρῶτε καί δέν πίνετε;
Μήνα* καί τό ψωμί μας δέ σᾶς ἄρεσε;
Στέλνουμε στούς γειτόνους καί τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καί τό κρασί μας δέ σᾶς ἄρεσε;
Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καί τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καί τά φαγιά μας δέ σᾶς ἄρεσαν;
Μαγείρισσες εἶν' κι ἄλλες καί τς ἀλλάζουμε.
Μήνα κι ἡ καφονύφη δέ σᾶς ἄρεσε;
Ἡ νύφη μας αὕτη 'ναι, δέν ἀλλάζεται.

9. ΚΛΕΦΤΙΚΑ

Τῆς νύχτας οἱ ἄρματολοι καί τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες
ὀλονυχτίς κουρσεύανε καί τήν αὐγήν κοιμῶνται,
κοιμῶνται στά δασά κλαριά καί στούς παχιούς τούς ἴσκιους.
Εἶχαν ἄρνιά καί ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,

μά είχαν κι ένα γλυκό κρασί, πού πίν'ν τὰ παλικάρια.
 Κι ένας τόν άλλον ἔλεγαν, κι ένας τόν άλλον λέει:
 «Καλά τρῶμε καί πίνουμε καί λιανοτραγουδάμε·
 δέν κάνουμε κι ένα καλό, καλό γιά τήν ψυχή μας,
 —ὁ κόσμος φκιάνουν ἐκκλησιές, φκιάνουν καί μοναστήρια,—
 νά πᾶμε νά φυλάξουμε στῆς Τρίχας τό γεφύρι,
 πού θά περάσει ὁ βόιβοντας* μέ τούς ἄλυσωμένους·
 νά κόψουμε τοὺς ἄλυσους νά βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νά βγεῖ τῆς χήρας τό παιδί, π' ἄλλο παιδί δέν ἔχει
 π' αὐτή τό 'χει μονάκριβο στόν κόσμο ξακουμένο».

* * *

Ἀνάθεμά τα τὰ βουνά μέ τό ζακόνι* πόχουν,
 τό καλοκαίρι κίτρινα καί τό χειμῶνα μαῦρα,
 καί τήν πικρή τήν ἄνοιξη πολύ ροδαμισμένα*.
 Κανένας δέν τὰ χάρηκε μέσ στόν ἅπάνω κόσμο,
 ἢ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καί τὰ μικρά κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουν καί γλεντᾶν καί ρίχνουν στό σημάδι,
 γυρίζουν καί στή σούγλα τους τὰ παχουλά τὰ κριάρια·
 πόκει οἱ Τοῦρκοι δέν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καημένα,
 κι ένα μικρό κλεφτόπουλο δέν παίζει, δέ χορεύει,
 μόν' τ' ἄρματα συγύραγε καί τό σπαθί τροχάει.
 «Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί μου παινεμένο,
 πολλές φορές μέ γλίτωσες, βόθηα καί τούτ' τήν ὥρα,
 νά σ' ἀσημώσω μάλαμα, νά σέ σμαλτώσω ἀσήμι».

* * *

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δέν πρέπει νά πουλιῶνται
 μόν' πρέπει τους στήν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ νά λειτουργιῶνται,
 πρέπει νά κρέμονται ψηλά σ' ἀραχνιασμένο πύργο,
 νά τρώει ἡ σκουριά τό σίδερο κι ἡ γῆ τόν ἀντρειωμένο.

10. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

('Ιστορικό)

Τό τραγούδι διατραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων, μετὰ τὴν κατάπνιξη τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, ἀπὸ τὰ ἀλβανικά στίφη ποὺ ἐπέδραμαν.

Τὰ παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
ποτέ δὲν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες!
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
Ὁ ζωντανός ὁ χωρισμός παρηγοριά δὲν ἔχει!
Ἀφήνει ἡ μάνα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα,
χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιά μέρα ἀνταμωμένο.

11. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

- Τρία μπαϊράκια φαίνονται ἑποκάτω ἀπὸ τὸ Σούλι.
Τό 'να 'ναι τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τ' ἄλλο τοῦ Σελιχτάρη,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνη.
Μιά παπαδιά τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
—Ποῦ 'στε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιὰ, ποῦ 'στε νοὶ Μποτσαραῖοι;
Ἀρβανιτιά μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώσει.
—Ἀς ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲ μᾶς κάνουν.
Ἀς ἔρτουν πόλεμο νὰ ἴδουν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χαΐδως.
Κι ὁ Κουτσονίκας φῶναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι*:
—Παιδιά, σταθεῖτε στέρεα, σταθεῖτε ἀντρειωμένα,
γιατ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασάς μέ δώδεκα χιλιάδες.
Ὁ πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τὰ τουφέκια.
Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας:
—Παιδιά μ', ἦρθ' ὥρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἄς πάψει τὸ τουφέκι!

Κι ὅλοι ἔπιασαν καί σπάσανε τίς θῆκες τῷ σπαθίῳ τους,
 τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σάν κριάρια.
 Ὑλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν: «Πασά μου, ἀνάθεμά σε!
 Μέγα κακό μᾶς ἔφερες τοῦτο τό καλοκαίρι,
 ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῖδες κι Ἀρβανίτες.
 Δέν εἶν' ἐδῶ τό Χόρμοβο, δέν εἶν' ἡ Λαμποβίτσα,
 ἐδῶ εἶν' τό Σούλι τό κακό, ἐδῶ εἶν' τό Κακοσοῦλι,
 πού πολεμοῦν μικρά παιδιά, γυναῖκες σάν τοὺς ἄντρες,
 πού πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σάν ἄξιο παλικάρι».

Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώνηξε μέ τό σπαθί στό χέρι :
 —Ἐλα, πασά, τί κάκιωσες καί φεύγεις μέ μενζίλι*;
 Γύρισ' ἐδῶ στόν τόπο μας, στήν ἔρημη τήν Κιάφα,
 ἐδῶ νά στήσεις τό θρονί, νά γένεις καί σουλτάνος.

12. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

Ὅταν οἱ Ἀγγλοι πούλησαν τήν πόλη στοὺς Τούρκους στίς 28
 Ἀπριλίου 1819.

Α'.

—Μαῦρο πουλάκι, πόρχεσαι ἀπό τ' ἀντίκρου μέρη,
 πές μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπό τήν Πάργα, βγαίνουνε, πού τά βουνά ραγίζουν;
 Μήνα* τήν πλάκωσε Τουρκιά καί πόλεμος τήν καίει;
 —Δέν τήν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δέν τήν καίει.
 Τοὺς Παργινούς ἐπούλησαν σά γίδια, σά γελάδια,
 κι ὅλοι στήν ξενιτιά θά πᾶν νά ζήσουν οἱ καημένοι.

Τραβοῦν γυναῖκες τά μαλλιά, δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια,
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μέ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπάδες μέ τά δάκρυα γδύνουν τές ἐκκλησιές τους.

—Βλέπεις ἐκείνη τή φωτιά, μαῦρο καπνό πού βγάνει;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκαλα, κόκαλα ἀντρειωμένων,
 πού τήν Τουρκιά τρομάξανε καί τό βεζίρη κάψαν.
 Ἐκεῖ ἔναι κόκαλα γονιοῦ, πού τό παιδί τά καίει,

νά μήν τά βροῦν οἱ Λιάπηδες*, Τοῦρκοι μήν τά πατήσουν.
 Ἐκοῦς τό θρῆνο τόν πολύν, ὅπου βογκοῦν τά δάση,
 καί τό δαρμό* πού γίνεται, τά μαῦρα μοιρολόγια;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τή δόλια τήν πατρίδα,
 φιλοῦν τίς πέτρες καί τή γῆ κι ἀσπάζονται τό χῶμα.

Β'.

Τρία πουλιά ἀπ' τήν Πρέβεζα διαβήκανε στήν Πάργα,
 τό ἄνα κοιτάει τήν ξενιτιά, τ' ἄλλο τόν Ἀι-Γιαννάκη,
 τό τρίτο τό κατάμαυρο μοιρολογάει καί λέει :
 —Πάργα, Τουρκιά, σέ πλάκωσε, Τουρκιά σέ τριγυρίζει.
 Δέν ἔρχεται γιά πόλεμο, μέ προδοσιά σέ παίρνει.
 Βεζίρης δέ σ' ἐνίκησε μέ τά πολλά τ' ἀσκέρια*.
 Ἐφευγαν Τοῦρκοι σά λαγοί τό Παργινό τουφέκι,
 κι οἱ Λιάπηδες* δέν ἤθελαν νά ῥτουν νά πολεμήσουν.
 Εἶχες λεβέντες σά θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
 πότρωγαν βόλια γιά ψωμί, μπαρούτι γιά προσφάγι.
 Τ' ἀσπρα* πουλῆσαν τό Χριστό, τ' ἀσπρα πουλοῦν κι ἐσένα.
 Πάρτε, μονάδες, τά παιδιά, παπάδες τοὺς ἁγίους.
 Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφήστε τό τουφέκι,
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τά κιβούρια,
 καί τ' ἀντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
 Τοῦρκους δέν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μήν τά πατήσουν.

13. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νά πάρω ἀνήφορο, νά πάρω ἀνηφοράκι,
 νά βρῶ κλαράκι φουντωτό καί ριζιμιό* λιθάρι,
 νά γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκόν ὕπνο νά πάρω.
 Μαηδέ* ἔγειρα, ἡδέ πλάγιασα, μαηδέ τόν ὕπνο πῆρα,
 κι ἀκῶ τά πεῦκα νά βογκοῦν καί τίς ὀξυές νά τρίζουν,
 κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούσας,
 καί τό ἔλεγε λυπητερά σά μαῦρο μοιρολόγι.
 —Τό τί ἔχεις, περδικούλα μου, καί κλαῖς κι ἀναστενάζεις;

Μήν εἶν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καί τὰ πουλιά σου μαῦρα;
—Δέν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καί τὰ πουλιά μου μαῦρα,
μόν' κλαίω γιά τήν κλεφτουριά, γιά τούς καπεταναίους,
πού τούς χαλάει ὁ Ἀλῆ πασάς στά Γιάννενα, στή λίμνη.

Τά περισσότερα ἀπό τά παραπάνω δημοτικά τραγούδια σταχυο-
λογήθηκαν ἀπό τό βιβλίο τοῦ Ν.Γ. Πολίτη «Ἐκλογαί ἀπό τά τρα-
γούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

...το οποίο είναι το πρώτο βήμα για την επίτευξη των στόχων της πολιτικής. Η επόμενη φάση είναι η ανάπτυξη των προγραμμάτων και η υλοποίησή τους. Η τελευταία φάση είναι η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και η επανεξέταση της πολιτικής.

Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να μετρηθεί η επίδοση των προγραμμάτων και να διαπιστωθεί αν έχουν επιτύχει τους στόχους τους.

Η επανεξέταση της πολιτικής είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διαπιστωθεί αν η πολιτική είναι ακόμα κατάλληλη για να αντιμετωπίσει τις ανάγκες της κοινωνίας.

Η ανάπτυξη των προγραμμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα προγράμματα είναι κατάλληλα για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες της κοινωνίας.

Η υλοποίηση των προγραμμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα προγράμματα υλοποιούνται σύμφωνα με τον προγραμματισμό.

Η ανάπτυξη των προγραμμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα προγράμματα είναι κατάλληλα για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες της κοινωνίας.

Η υλοποίηση των προγραμμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα προγράμματα υλοποιούνται σύμφωνα με τον προγραμματισμό.

Η ανάπτυξη των προγραμμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα προγράμματα είναι κατάλληλα για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες της κοινωνίας.

Η υλοποίηση των προγραμμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα προγράμματα υλοποιούνται σύμφωνα με τον προγραμματισμό.

Η ανάπτυξη των προγραμμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα προγράμματα είναι κατάλληλα για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες της κοινωνίας.

Η υλοποίηση των προγραμμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα προγράμματα υλοποιούνται σύμφωνα με τον προγραμματισμό.

Η ανάπτυξη των προγραμμάτων είναι μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα προγράμματα είναι κατάλληλα για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες της κοινωνίας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

REPORT 19170

ADDITIONAL TO REPORT 19170

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΕΣ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΕΣ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

(5 Μαρτίου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἑκθαμβὸν κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὄλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὁποῖα αἱ δύο αὗται γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ ὁποῖαι ὡς δύο ἐξαίσιμα φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὁποῖα φειδωλεύεται ἡ ἰδία φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἠδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατώρθωσαν, ἀνώτερα τῆς συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτικὴ, εἴσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι!

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ὅς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἠδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπετείνοντο ὅρον. Τῷ ὄντι, τίς ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδους καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπῆθανατί-

ζετο, ὅσον ἀπὸ θανάτου ; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν σημερινήν μας πολυπαθὴ, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τοὺς ὁποίους, τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγων ;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὃχι ὁπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώνησε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἱερὰν μονὴν τῆς Λαύρας : « Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ! » Ἐφώνησε, καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔγινεν ἐλευθέρᾳ.

Τίς τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ; Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλούτου ἢ ἐπισημότητος ; Ὅχι βέβαια· διότι ἦτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαί· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταραττεῖ πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχὰς χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὅρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ ὀλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δείξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεών του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχήν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἐξῆς :

Εὐφημεῖ, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εὐτυχῆς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μετὰξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἔπνεε τὰ λοίσθια* ἡ πατρίς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατωρικὴν κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. Ἄμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατωρικὴ αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἰδοῦ, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει. . . ποῖον ; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεί· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προϋπαντᾷ ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενον: « Ἡ πατρίς », τῷ λέγει, « ἀπαίτει σήμερον τὴν ἔνωσίν μας ». « Τὴν ἀπαίτει », ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα.

Ἡ πρᾶξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους ; Ἀλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός !

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην νικῶμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὁμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθάνατους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τῶν τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τῶν ἐλευθέρων !

Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος τῶν Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἐορτὴν μᾶλλον ἢ κη-

δείαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς των στολισμένας μὲ τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἂν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὅλην κατῆφειαν, ὅλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἣ ὁποία τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη, δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἂν καὶ φαίνεται γῆϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρήνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγου »

Σπυρ. Τριζούλης

2. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὅπλων ἑλληνικῶν ἀρματολικῶν ὁμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ Ὀλυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἑλλήνων ἀρματολῶν. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἔρrane τὰ ὠραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλεοὶ πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὅταν ποτὲ γραφῇ πλήρης ἡ ἱστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματολῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρῶσῃ ὁ ἀρματολισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ γερο-Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὅλα τὰ παλικάρια
νὰ μοῦ γνωσιαστοῦν τὸ σπῖτι μου, τὴ δόλια μου γυναῖκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
ποῦ 'ναι μικρὸ κι ἀνίλιχο κι ἀπὸ κλεγκτιά δὲν ξέρε...*

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους προμάχους τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος.

τριῶ μερῶ περπατησιὰ νὰ πάρομε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιὰ δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἠνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἡρωϊσμοῦ γλαφυρὰν εὐσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρῶν ψυχογιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτάτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.
"Ὅλοι πιγαῖνουν κέρασμα κοριάγια μὲ κοινοῦνια
κι ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάγια.*

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἄρματολῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἠπειρῷ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδοξότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἠπειρῷ ἄρχων ὁ Ἀληπασὰς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἄρματολῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὅμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

*—Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη,
πρῶτος νὰ εἶς' ἄρματολός, δευτέρας νὰ γίνεις.
Κι αὐτῆνος ἀποκριθῇ μαντάτα καὶ τοῦ στέλνῃ.
—"Ὅσο 'ναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασὰ δὲν προσκυνάει
πασὰ 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.*

Ἀρκεῖτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἄρματολῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἄρματολίκια ἦσαν μόνον πέντε, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτὰ ἐδιπλασιάσθησαν, αὐξηθέντα εἰς δέκα.

Ἀλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἄρματολοι ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἐθνικῆς ιδέας ἐν ταῖς φάραγξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἤδη φιλοπάτριδες τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας

γόνοι, ἐν τοῖς πρώτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινλὴν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μυηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

Ὅτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὐρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ ἑλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρις αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὧν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλα δ' ἄλλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρασίας. Καὶ ἑλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἐξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ ἀβᾶ Βαρθελεμῦ* καὶ ὁ Ἡθικὸς Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ ἑλληνικὴ ἐφημερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ᾠσμάτων ἔμελλε νὰ ἐκτυπωθῇ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλιῳ.

Ὅποια δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθύς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστῃ καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου, ἅτε θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοὶ ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, πρῶτον καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρῳ Ἀργέντῃ, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθείρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλοι ὑποπτοί, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἐτῶν εἴκοσι τεσσάρων, ἄγαμος φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίσσης, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, ἔμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντῖνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος, ὦν ὑπήκοος Αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐτῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἐξωρίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19ῃ Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἕξ, ὡς πρόξενος τῆς ἤδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δ' υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίᾳ Ὀλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἑλένης Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δ' ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν Αὐστριακοὶ ὑπῆκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὦν ὑπήκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἔνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἐξήκοντα καὶ ἑνὸς.

Ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὁμοίως ἐκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἦσαν ὑπῆκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι οὐδὲν ἡδύνατο νὰ σώσῃ αὐτοὺς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῇ ἄρεστή εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτοὺς εἰς αὐτήν, ἂν εὕρισκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἀλλ' οἱ εὐτολμοὶ ἐκεῖνοι νεανῖαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, ὧν τὰ σχέδια καὶ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει τὸ φρόνημα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτὴν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχροημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαραμείωτον ἠθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῇ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύσῳ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἐταίρων, συγκινῶν καὶ

συγκινούμενος ; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἤδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἐκείνου τοῦ ὀνειρευομένου Ἑλλάδα ἐλευθέραν ;

Πῶς ἠδύνατο νὰ λησμονήσωσιν ποτε ὁ Ἰωάννης Ἑμμανουήλ καὶ ὁ Τουρούντζιας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἓν τινι καφεναίῳ καὶ ἓν τινι πλατεῖᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἅτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὅλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὥς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὕγρα ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων ;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμεῖδία ἤδη εἰς αὐτοὺς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτὴν.

Ἰδοὺ δι' ὁποίων εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἑμμανουήλ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

Ὀλιγώτερον εὐσθενὴς εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι ἠυχήθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πίεσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δὲ καὶ ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἣν διισχυρίζεται ὁ Ἀμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχη αὐτῇ.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὕτη εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, κα-

θότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ὑπὸ τὸν βαρβαρώ-
τατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν
Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἐχθροῦ.

Πόσον προσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὕτη τοῦ εὐσθενεστάτου Μακε-
δόνος πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάν-
τοτε ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ
ζυγοῦ καὶ δὴ ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς
πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλά-
δος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχῃ κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ
τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τούρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ
τῶν καταθέσεων οὐχ ἥττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν
ἀποδειχθῇ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέρ-
ωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἐγκλημα καθο-
σιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθῃ νὰ σώσῃ αὐτοῦς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεισῶν τῶν μετὰ τῆς Πύλης δια-
πραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐξήτει καὶ ἔλαβεν
ὠρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐ-
στριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρα-
τιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννῃ τουρκικῆς πρεσβείας
παρέλαβε τὴν πρῶταν τῆς 16ης Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς
ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας ὁκτὼ δεσμίους. Ἦσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλής, οἱ
Χῖοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἡπειρώτης ἱατρός Νικολίδης, ὁ Κύ-
πριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεὺς Θεοχάρης Του-
ρουντζίας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης
Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἐφθάσε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίον.
Τὴν δ' ὑστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἐφθασαν τὴν
28ην Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ
τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καίμακάμην* Βε-
λιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν.

Τὴν δὲ 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertiz
(Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπουργεῖον τῶν στρα-
τιωτικῶν τὰ ἑξῆς :

«Ὁ καίμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα
ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φερμένιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι

τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φερμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτῶ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλει τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῇ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλαν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξις αὐτῶν ἀνὰ τὰς λεωφόρους».

Ἡ βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθὼν τὴν 11ην ἢ 12ην Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρύλοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἵγλης ἀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνες. Καὶ ὅταν ἐπικλῶσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρα Μακεδονία εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστορίας ἀδελφοὺς Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρουντζιαν, τοὺς Μακεδόνες πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

«Λόγοι καὶ ἄρθρα»

Σπ. Λάμπρος

3. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ὁ διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλήν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἂν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὁσμανικὴν κυριαρχίαν, ἑτέρα οὐ μικρὰ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικὴν. Ὅθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διευτώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

Ὁ δυτικὸς βίος ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθὺς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ὁμοίαζε τῇ ἀλη-

θεία πολὺ μάλλον ἱππότης μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὀπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἱπποτῶν καὶ ᾠκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔπραξε κατορθώματα, τὰ ὅποια κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἐτερος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἀνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἦτο σκεῦος ὅλως ἰδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίκαιαν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθὴς ἐσπέριος ἱππότης μάλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ δίκαια ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἑλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐλῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἱπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἀλλὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσῃ φυσικῶς τῷ λόγῳ ἔτι μάλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἤρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλεότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἥσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτυρήσιν, ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὁμῶς βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας εἶναι τὰ πολλὰκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα *Χρονικά τῶν ἐν Μορῆα πολέμων τῶν Φράγκων*. Καθὼς ὁμως ἡξεύρει ἤδη ὁ ἀναγνώ-

στης, τὰ χρονικά ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ Ἑλληνος γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλληνος γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. Ἀληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνέον ζωὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφήν εἰς τὴν τότε ἐλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπέεσακτον ἢ ὡς προῖον τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγκοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἐλληνικὰς χώρας, ἴσως ἤθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φάγκων κατελύθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἡπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

Ἀναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ ἐπίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἰσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὅλην ἱπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διευτυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικά ἔπη καὶ ἄλλα ποιήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλεότερα κατάκεινται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν *Ἐρωτόκριτον*; Ἄν ἡ παρούσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετοῦσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρου, «ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἑνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὤκειώθη πρὸ τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὕτω ὁ *Ἐρωτόκριτος*, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἦθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθη, ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἱπποτικούς ἀγῶνας καὶ ἱπποτικά φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημο-

νευθέντα ἕτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλῃς καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἐρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιάς*, τῆς Ἀξιᾶς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιάς (δηλαδή τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρως ἔχει ζέσιν ἅμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἅμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ἰδιάζουσαν ἔμπνευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἱπποτικῆς κομποπρεπείας.

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν *Ἐρωσίλιν* τοῦ *Γεωργίου Χορτάτζη*, οὔτε περὶ ἑτέρα τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινας στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν *Εὔμορφη Βοσκοπούλαν* τοῦ ἐξ Ἀποκορώνων *Νικολάου Λοιμντικοῦ*. Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων συμβαίνουσι τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωποιοὺς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. Ὅσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἂν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ὀλιγώτερον γνωστὸς εἶναι ὁ *Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ*· καὶ ἐν τούτοις ὁ *Ἀπόκοπος* εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρεύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὁμιλουμένη, ὅπως ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνὴρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ *Ἀπόκοπος* κατάβασις εἰς Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσι τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὅμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημώδη τῆς ἑλληνικῆς ἡπείρου ποιήσιν.

Οὐδὲν ἤττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἢ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸ μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος *Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος** ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ιδίως ἐν Ἑσκουριάλλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ*, ζωγραφίαι ἅμα καὶ οἰκοδομήματα. Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἐξέλιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὅπως οὖν λόγων μετέχοντες Ἕλληνες τε καὶ Ἑνετοί, καθὰ εἶδομεν, ἀναγκαίως ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ἰθαγενοῦς ἡμῶν βίου, ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἑπτανήσου, ὅπου ἐξηκολούθησαν νὰ παράγονται λόγου ἅξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ὁ ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἴσως τῶν ὄσων ἡ φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλῆν Ἡλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς ἰταλικῆς τῶν Ἰονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἑνετίας φροντιστήριον, ἐκεῖ ἤρχισε παῖς ὢν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑνετίαν ἑλληνικῷ ναῷ τῇ 25ῃ Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνιν λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περίφημος ἐκίνησιν πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ κλησις, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἄνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐμīmῃθη τὴν ἐπὶ κλησιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτον τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτον καλλιέπτερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὥστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεῦτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὸν *Περὶ ἀγάπης* λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων

τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἑρινὺν τῆς διχονοίας.

«Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένον τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρριψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; Ὅχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὄχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὄχι τώρα ἔγκαιρα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηνῶν· τὸ ἐκάταβαλεν ὀργὴ θεϊκὴ....., ἔπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὅπου εἶναι ὁ στῆλος τῶν βασιλειῶν».

Καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἅμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρᾳ, πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργεὶ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκουῖφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἰταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοὺς ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἵτινες πολλάκις μὲν ἐξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἑλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑπιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποὺ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευθερίᾳ!

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσοῦτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἐτέρου Ἑπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως, τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ

καθ' ἐκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν;

Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξη πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θυελλώδεις ἐκείνας στροφάς. Ὡς ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δάντου δίστιχον:

Libertà vo cantando, ch' è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta

Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὀνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡσὰν αὐτὸς ἑαυτὸν ὁμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ ἰταλισμοῦ συνδυασθέντος ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον καὶ παιδευσιν ἀνῆκον ὁ τε ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς καὶ ὁ Μαρῖνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετροῦπολιν τὸ κολοσσιαῖον βᾶθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχήσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἐξέλιπεν.

Ἱστορίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. 4

Κων. Παπαρηγόπουλος

4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΣΤΕΡΙΑΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους ἐξῆσεν ὁ Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, πού ὁδηγεῖ στοὺς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, πού μεσολαβοῦν ἀπὸ τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ προσπάθεια νὰ πραγματωθεῖ ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὸ μεσαίωνα καὶ νὰ ἀναμορφωθεῖ ἐπάνω σέ καινούριες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός... Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο αἰώνων πού ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς: «Ἡ Ἀναγέννηση»... Ἡ Ἀναγέννηση δεσπόζεται ἀπὸ τὴν τάση νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ νέο. Στὴν ἐκζήτησή της αὕτη

ώθειται από τη συναισθηση ότι τό παρόν δέν τήν ίκανοποιεῖ. 'Ο πολιτισμός τοῦ μεσαιῶνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νά ἀνταποκριθεῖ πρὸς τίς νέες ἀνάγκες καί ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς... 'Απορρίπτουν γενικά ὅλες τίς ἀξίες, πού ἴσχυαν κατὰ τό μεσαιῶνα, τῇ μεσαιωνικῇ ἐπιστῇ, τῇ μεσαιωνικῇ παράδοσῃ, τῇ μεσαιωνικῇ τέχνῃ...

'Ο Πλήθων ἐξοῦσε ἔντονα τό βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, πού σημειώ- νεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς 'Αναγεννήσεως. 'Η κρίση πού ἐχέμαζε τότε τόν πολιτικό βίο τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ γένους, ἦταν ἐν- τονα αἰσθητή στήν ψυχὴ του. 'Η ἀγωνία τῆς πάλης πού διεξῆγε τό γένος τῶν 'Ελλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους καί τοὺς Λατίνους, ἦταν κάτι πού εἶχε συναισθανθεῖ πολύ πρῶτα.

Πληροφορίες σχετικές μᾶς δίνουν ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τόν Μανουήλ Παλαιολόγο, γραμμένη στά 1414, τό ὑπόμνημα πρὸς τόν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στά 1416, καί τό ὑπόμνημα πρὸς τόν Μανουήλ Παλαιολόγο, γραμμένο κατὰ τό 1418. 'Ο Πλήθων βλέπει καθαρά τό μέγεθος τοῦ κινδύνου πού ἀπειλεῖ τό γένος καί προτείνει μέτρα γιά τή σωτηρία. Κατανοεῖ ὅτι γιά νά ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειά- ζεται γενικὴ ὀργανωτικὴ ἀναμόρφωση τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά κοινὴ κτῆση τῆς γῆς καί διαίρεση τῶν πολιτῶν σέ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις πού εἶχε κάμει ὁ Πλάτων στήν «Πολιτεία» του.

Κατανοεῖ τή σπουδαιότητα πού ἔχει γιά τή συντήρηση τοῦ κράτους ἡ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα καί ζητεῖ τήν ὀργάνωση στρατοῦ ἀπὸ κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἐξυγίανση τοῦ νομίματος, περιορισμὸ εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμά- των, ἀνταλλαγὴ ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἐξαγόμενα ἐντόπια εἶδη, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καί φορολογικὲς διευκολύν- σεις γιά τήν εἰσαγωγὴ χρησίμων εἰδῶν...

Μέ πραγματικὴ στρατηγικὴ καί πολιτικὴ ὀξυδέρκεια ἀντιλαμ- βάνεται τὴ σημασία πού εἶχε γιό τήν ἐπιβίωση τῆς ἑλληνικῆς αὐ- τοκρατορίας ἡ Πελοπόννησος :

«' Ἀλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; νῆσός τε οὖσα τηλικαύτη ὁμοῦ καὶ ἡπειρος ἡ αὐτὴ καὶ παρέχονσα τοῖς ἑνὶ

κοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. "Ὡστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ραδίως πρὸς τῇδε κρατεῖν¹» δηλαδὴ:

(Ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἡπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀρμητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλάχιστη προπαρασκευή τὸν ἐχθρὸ πού θὰ ἔκανε ἐπίθεση. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουν οἱ κάτοικοί της ἐκστρατείες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. "Ὡστε θὰ ἡμποροῦν εὐκολὰ νὰ γίνονται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας).

Ὁ Πλήθων σισθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Ἡ Πελοπόννησος εἶναι γι' αὐτόν χώρα πού διατηρήθηκε πάντοτε ἑλληνική: «Ἐσμὲν γὰρ οὖν, ὧν ἡγεῖσθὲ τε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἕλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἴ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχῆς, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἕλληνες ἀεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὅτου περ ἀνθρώποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προενφικηκότων».

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στοὺς ὁποίους εἰσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε Ἕλληνες κατὰ τὴν καταγωγή, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὕρει κανεὶς μιὰν ἄλλη χώρα, πού νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεῖα καὶ συγγενική στοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Εὐρώπης πού γειτονεύει μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά πού γειτονέουν πρὸς αὐτή. Γιατί εἶναι φανερό ὅτι οἱ Ἕλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴ χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχει κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικές μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν πραγμα-

1. Ὑπόμνημα σὺν Μανουήλ.

τική κατάσταση του παρόντος. Κατανοεί τή σημασία που έχει για τό κράτος ή στρατιωτική ανασύνταξη καί ή αναδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας καί τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, που προσιδιάζουν γενεϊκά στή νοοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τήν οὐτοπιστική* πτήση τῆς φαντασίας καί τή ρεαλιστική* ματιά. Ἡ πολιτική του ὀξυδέρκεια τόν βοηθεῖ νά ἀντιληφθεῖ ὅτι τό ἑλληνικό γένος δέν εἶχε τίποτε νά ὠφεληθεῖ ἀπό τούς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καί οἱ τιμές, που ἐπροθυμοποιήθηκαν νά τοῦ προσφέρουν κατὰ τό ἔτος 1438 στή Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατὰ τό διάστημα τῆς συνόδου γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, δέν τόν ἐπηρέασαν καθόλου.

Ἄν γιά τή Δυτική Εὐρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχή πνευματικῆς ἀναταραχῆς καί κρίσεως, γιά τό ἑλληνικό γένος εἶναι ἐποχή τραγικῆς ἀγωνίας. Τό ἑλληνικό κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμή εἶναι ἀναγκασμένο νά προασπίζει τήν ὕπαρξή του διεξάγοντας ἀγῶνες καί πρὸς τή δύση καί πρὸς τήν ἀνατολή. Τά ἑκατό χρόνια ἀπό τό 1350 - 1453, μέσα στά ὁποῖα ζεῖ καί δρᾷ ὁ Πλήθων, εἶναι γιά τό ἑλληνικό γένος ὁ κρισιμώτατος αἰώνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοί τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἓνα μόνο ἀποτελεσματικό ὄπλο ἔμενε γιά τό ἔθνος, ἡ πνευματική ἀναμόρφωσή του. Μὲ ἀκλόνητη πίστη στήν πνευματική ἀποστολή τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στοῖς ἱστορικοῦ παρελθόν, γιά νά ἀντλήσουν ἀπ' αὐτό καινούρια δύναμη.

Ὅταν ὁ Πλήθων ὀνομάζει τούς Τούρκους Παροπαμισάδας* καί τούς ταυτίζει μέ τούς παλαιούς Πέρσας, μέσα στήν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα ὅτι ἡμποροῦσε τό Γένος νά ἐπαναλάβει τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καί τῶν Μακεδόνων. Στούς ἀγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τή συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τούς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. Οἱ Παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου Ἑλλήνων ἐπιβουλευθέντες τε καὶ κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μὲν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπερηγμένων εἰσπράττουσιν, Ἑλληνας ὄντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἢ ἡμεῖς τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν». (Αὐτοί, δη-

λαδή οἱ Τοῦρκοι, πού εἶναι ὡς πρὸς τὴν παλαιά τους καταγωγή Παροπαμισάδαι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζί μέ αὐτόν Ἕλληνες τοὺς ἐπιβουλεύθηκαν καὶ τοὺς ἐνίκησαν, σέ ἕναν ἀγῶνα, πού ἀποτελοῦσε ἀνέργον μέρος τῆς προελάσεως πού ἐπιχείρησαν τότε πρὸς τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρό, πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκηση, γιὰ τὰ παθήματα πού ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σέ μᾶς, πού εἴμαστε Ἕλληνες. Ἐχουν τώρα αὐτοὶ δύναμη πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, καὶ κάθε φορά σκέπτονται τὴν ἐξόντωσή μας). (Ὑπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πλήθων ἀποφάσισε νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασή του αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν ὥθησε μιά ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθεῖ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦταν δυνατό νὰ γίνῃ ἐξόρμηση γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθεῖ πληροφορίες. Ὁλος τοῦ ὁ βίος ἦταν ἀφιερωμένος στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν κοινῶν. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ μετὰ τοῦ 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητὴ γιὰ τὴ χρονολογία τῆς ἐγκαταστάσεώς του στὴν Πελοπόννησο δὲν μᾶς ἔχει παραδοθεῖ. Ἀπὸ συνδυασμὸ γεγονότων καταλήγουν οἱ ἱστορικοὶ νὰ τοποθετήσουν τὴν ἀφίξή του στὸ Μιστρά γύρω στὰ 1414. Ἱστορικὰ βεβαιωμένη εἶναι ἡ στενὴ του σχέση μέ τοὺς Παλαιολόγους, πού τὸν ἐτίμησαν μέ δωρεές *«διὰ τὸ ὕψος τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ τῶν ἄλλων καλῶν τε καὶ πλεονεκτημάτων, ὧν ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐδωρήσατο»*.

Τὸ σπουδαιότερο γεγονός τῆς ζωῆς του τὸ ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχὴ του στὴ σύνοδο γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸ 1438 καὶ ἰδιαίτερα ἡ διατριβὴ του κατὰ τὸ ἴδιο ἔτος στὴ Φλωρεντία. Ἡ ἐπιδημία του στὴν ἰταλικὴ αὐτὴ πόλη εἶναι γεγονός πού ἔχει σημασία γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξη τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιὰ πρώτη φορά μέ τὴν παρουσία τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται ὁ δυτικὸς κόσμος σέ γνήσια ἐπαφὴ μέ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ὁ ἴδιος ὁ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς ἰταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως μέ τὴ συγγραφὴ τῆς πραγματείας του «Περὶ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται», πού ἐγράφηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ Φλωρεντία. Ἀλλὰ ἀκόμη σημαντικότερο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἱστορία

τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι τό γεγονός τῆς ἐπαφῆς τοῦ Πλήθωνος μέ τό δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cosimo de Medici (Κοσμᾶς ὁ Μέδικος). Σ' αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἴδρυση τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, πού ἔγινε κατὰ τό 1470 ἀπό τόν Cosimo. Ἡ σχετική μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπό τό γνωστό μεταφραστή τοῦ Πλωτίνου καί νεοπλατωνικό Ἰταλό φιλόσοφο Marsilio Ficino. Στόν πρόλογο τῆς μεταφράσεως τῶν «Ἐννεάδων» γράφει ὁ Ἰταλός σοφός τά ἀκόλουθα: «Ὁ μέγας Κόσιμο... κατὰ τόν καιρό, πού ἐγίνονταν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καί Λατίνων κατὰ πρωτοβουλία τοῦ Πάπα Εὐγενίου σύνοδος, τόν Ἑλληνα φιλόσοφο, πού εἶχε ὄνομα Γεμιστός καί παρόνυμο Πλήθων καί ἦταν ἓνας ἄλλος Πλάτων, πολύ συχνά τόν εἶχε ἀκροαστεῖ νά μιλεῖ γιά τά Πλατωνικά μυστήρια. Ἀπό τό διάθεομο (ἀπό ἐνθουσιασμό) στόμα του τόσο πολύ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευστεῖ, ὥστε νά συλλάβει ἀπό τότε στό βαθύ του στοχασμό κάποιαν Ἀκαδημία, ἔχοντας σκοπό νά τήν ιδρύσει σέ κατάλληλη εὐκαιρία». Ἐτσι ἡ μεγαλεπήβουλη σκέψη τοῦ Πλάτωνος γιά τήν ἴδρυση ἑνός κρατικοῦ ιδρύματος ἀφιερωμένου στήν ἐπιστημονική ἔρευνα ἔριχνε στερεές ρίζες μέ τή μεσολάβηση τοῦ Πλήθωνος στό ἰταλικό ἔδαφος. Ἡ φλωρεντινὴ Ἀκαδημία ἀναδείχθηκε τό πρότυπο, γιά νά ιδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ιδρύματα. Μέ τήν ἴδρυσή τους κατανικήθηκε τό συντηρητικό πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καί ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιά τήν ἐπιστημονική ἔρευνα.

Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δέν ἔφερε κανένα εὐνοϊκό ἀποτέλεσμα γιά τό ἑλληνικό γένος. Ὁ Πλήθων ἔξαναγύρισε στήν Πελοπόννησο καί συνέχισε τή διδασκαλική καί συγγραφική του δράση.

Τά ιδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο εἶναι νά τόν ἀναγνωρίζουν γιά πατέρα τους. Τό ἑλληνικό γένος χρεωστεῖ σ' αὐτόν τό ξαναζωτάνεμα σέ μιά τραγική στιγμή τῆς ἐθνικῆς του αὐτογνωσίας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ζήλος του γιά τήν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους τόν ἔκαμε νά παραγνωρίσει τή σημασία πού εἶχε γιά τό λαό τῶν Ἑλλήνων τό χριστιανικό βίωμα. Στήν ἐκτροπή του ὅμως αὐτή τόν ὥθησε ἡ συναισθησιολογία τῆς ἀγωνίας ἐμπρός στή δύσκολη ἱστορική συγκυρία. Εἶχε τή σύνεση νά σκεπάζει μέ τόν πέπλο τῆς σιωπῆς τά τολμηρά ἀναμορφωτικά του σχέδια καί νά παρέχει τή ζωή του ὑπόδειγμα σεμνότητος καί ἀρετῆς. Ἀξίος ἐπαιnéτης του ὁ μαθητής

του καρδινάλιος Βησσαρίων*, ἐκφράζοντας τόν πόνο πού αἰσθάνθηκε τό Γένος γιά τό θάνατό του, τόν κατατάσσει στόν οὐράνιο χῶρο συγχορευτή τῶν ἀθανάτων «τόν μυστικόν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα ἱακχον». Καί μέ τήν καρδιά γεμάτη ἀπό σεβασμό καί εὐλάβεια συνθέτει τό ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικό ἐπίγραμμα :

*Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοσιδέας Ἑλλάς
προῶχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.
Ἀλλὰ Γεμιστός, ὅσον Φαέθων ἄστρον παραλλάσσει,
τόσον τῶν ἄλλων ἀμφότερον κραταίει.*

(Πολλοὺς θεόμορφους ἄνδρες ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάς, πού προεξέχουν κατὰ τή σοφία καί τίς ἄλλες ἀρετές. Ὁ Γεμιστός ὁμῶς ὑπερέχει ἀπό τοὺς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ὁ ἥλιος ἀπό τὰ ἀστρα).

Περιοδικό «Νέα Ἑστία» 1953 (Ἀνατύπωση ἀπό τόν Κ.Δ. Γεωργούλη, «Αἰσθητικά καί φιλοσοφικά μελετήματα», Ἀθήνη 1964, σσ. 131-147)

Κ. Δ. Γεωργούλης

5. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

Ὁ λαὸς ὁ μελετῶν καὶ γνωρίζων τὴν ἱστορίαν του κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περὶ τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὅρων τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης τέχνης του».

Πόσῃν ἀλήθειαν ἐγκλείει ἡ ἀποφθεγματική αὐτὴ ρῆσις τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἱστορικός Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικά γεγονότα πού ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Ἕλληνες.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη καὶ παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, μὲ τὴν ἀσφαλῆ γνώσιν τοῦ παρελθόντος καὶ μὲ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας πράξεις, πού ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αὐτή, ἡ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγάζουσα καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ «κεδνὰ* βουλευμάτα», τοῦ ὑπηγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ καὶ σκότιον τῶν μεταμεσονυκτιῶν ὠρῶν τελεσίγραφον καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἱστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν « νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα ».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἀναφε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν ὁποίαν ἀθρόα προσήλθεν εἰς τὰ ὅπλα ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανέυσῃ τὰ «ὠκύπτερα τοῦ Ἡπειρώτου αὐτοῦ», ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του ὁ Πύρρος, ἐγγνωμένη καὶ ὀρκιζομένη ὅτι «οὐ καταισχυνεῖ τὰ ὅπλα τὰ ἱερὰ καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευσε εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἀριστείδαι, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἢ προσωπικὰς δυσαρεσκείας, νὰ συστήσουν καὶ νὰ δώσουν τὸ παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπικαιρὸς καταντᾷ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ρωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθεὶς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ « ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας προφαινόμεθα νέφη », ἐξεφώνησε τὸν Αὔγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνου λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, « μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτρεβόμενοι συσσωζεῖν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις ».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναία καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἐράνους, ἀκόμῃ καὶ εἰς τὰς συνδρομὰς καὶ εἰς τὰς εἰς εἶδη καὶ κοσμήματα δωρεὰς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεὰς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ

κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῇ ἐξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην πῆς ἡμέρας, ἥτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμίνας τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακραῖωνα ἱστορικὸν τοῦ βίον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληροὺς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ τῶρα οὐδενὸς θὰ εἶναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἄλλ' ὅπου πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἰδικήν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ἀς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποῦ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰῶνων τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὀρμητικὸν ποταμὸν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποῦ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινὸς μας ἀγὼν, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Περικλῆς «Νέα Ἑστία», 1940

Δ. Β. Κορυφαῖ

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΚΑΡΙΟΥ

Ἦταν ἐκεῖνος, ποῦ, παιδί, χάριδε νε τὰ ὄπλα τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ μιὰν ἐπανάσταση.

Ἦταν ἐκεῖνος, ποῦ γεύτηκε τὴν πίκρα ὅλη ἑνὸς ἀτιμοῦ πολέμου.

Πολλοὺς, ποῦ δὲν ἦταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικά χρήματα γιὰ ὄπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στοὺς πρῶτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς εἶπε, πότε μὲ φωτιά μεγάλη, πότε μὲ ψυχρά γινωμένη ἀπὸ μεγάλη κούραση, τοὺς εἶπε γιὰ τὴ Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ γιὸς τοῦ βα-

σιλιᾷ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τόν ἄκουε, οἱ πολιτικοί ἦταν ἀνήξεροι καί ἀδιάφοροι, ἐξόν ἂν κατά λάθος ἕνας εἶχε ψυχὴ ἑλληνικὴ μέσα του, καί οἱ πατριῶτες ἅπιστοι. Εἶδε ἀνθρώπους πού φοβοῦνταν καί ἄλλους πού δέν τολμοῦσαν, ἄλλους πού δέν ἤξεραν καί ἄλλους πού δέν πίστευαν, καί εἶδε τέλος ἄλλους πού κἀν δέν ἄκουαν, καί κάποιους σιχαμένους πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σέ μιάν ἀπέραντη νύστα.

Ὅμως πῆγε καί ξαναπῆγε καί τούς εἶδε πάλι καί πάλι, τούς μίλησε κι ἔβαλε καί ἄλλους νά τούς μιλήσουν, ὥσπου πείστηκαν μερικοί νά κάμουν μιάν ἐταιρεία, γιὰ νά δοκιμάσουν νά στείλουν στή Μακεδονία ἀνθρώπους νά ἰδοῦν. Ἔστειλαν τότε μερικούς, μαζί καί τόν Παῦλο. Ἄραγε ἔφεξε σέ κανενός τὰ σωθικά ἡ ἐλπίδα πῶς ἴσως νά μὴν ξαναγυρίσουν πιά;

Ἀλλά ἐτοιμάστηκαν γοργά καί πῆγαν, καί οὔτε Τοῦρκοι τούς ἔπιασαν οὔτε Βούλγαροι τούς σκότωσαν, ἂν καί τοῦτοι τριγύριζαν παντοῦ ἀδιάκοπα καί ἐλεύθερα στήν ἄμοιρη χώρα. Εἶδαν ἐκεῖνο πού ἔλεγε ὁ Παῦλος, πῶς μπορούσε δηλαδή νά γίνει δουλειά στή Μακεδονία καί πῶς λαχταροῦσαν νά δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νά πολεμήσουν τούς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αὐτοὶ τούς γέλασαν καί κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αὐτά πού εἶδαν ἦρθαν καί τὰ εἶπαν σ' ἐκείνους πού τούς ἔστειλαν. Μαζί τους ὅμως ἦρθαν καί τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καί τῶν στενόκαρδων. Κανένα ἐμπόδιο, καμιὰ δυσκολία δέν ἄφησαν πού νά μὴν ἔστησαν κατάντικρα στή θέληση τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι πού κατάλαβαν τάχα καί πείστηκαν πῶς ἦταν ἀνάγκη καί μπορούσε νά γίνει κάτι. Βγῆκαν καί οἱ ἐφημερίδες γεμάτες λέξεις: «Δημοκόποι, μακεδονοκόποι, ἐκμεταλλευταὶ τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι».

Ἐπειδὴ ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καί ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νά δώσει ὅ,τι εἶχε. Καί εἶχε. Εἶχε τόν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπόν φορά βγῆκε στή Μακεδονία γιὰ νά προετοιμάσει τελειωτικά τὰ πράγματα. Συνεννοήθηκε μέ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἤβρε ταχυδρόμους, ὁδηγούς καί λημέρια, συμφώνησε μερικά παιδιὰ, παλικάρια, καί γύρισε πίσω γιὰ νά ἐτοιμάσει καί τὰ ἄλλα καί νά βεβαιωθεί ἂν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θά τόν ἀφήσουν ἢ δέ θά τόν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλά· τοῦ ἔταξαν καί ἄλλους δύο ἀρχηγούς νά στείλουν ἀμέσως νά τόν ὑποστηρίξουν. Ἄραγε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικά κανενός καμιὰ ἐλπίδα πῶς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους

καί σέ Βουλγάρους δέ θά βαστιοῦνταν πολύν καιρό κι ἔτσι θά ἡσύχαζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτόν τόν ἀκράτητο; Τούς δύο τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στή γυναίκα του: «Ἀναλαμβάνω αὐτόν τόν ἀγώνα μέ ὅλην μου τήν ψυχὴν καί μέ τήν ιδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τόν ἀναλάβω». Ἄλλοτε ὅμως τόν συνεπαίρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τή γυναίκα του καί τὰ παιδιά του: «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλά μὴν ἀνησυχεῖς, θά περάσει γρήγορα καί αὐτό...» Ὅλους τοὺς πόνους θά τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σέ καί τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τήν ὁποῖαν δέν μπορῶ νά περιγράψω». Καί πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καί ποῦ κανένα δάκρυ καί ἀμέσως μιά Μεγάλη Ἰδέα καί ἔτσι στεγνώνει τό δάκρυ».

Μιά μέρα κοντά στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καί τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καί πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας*. Τούς κάλεσε καί τοὺς εἶπε λόγια ζεστά καί φωτεινά γιὰ τοὺς Μακεδόνες, πού ὑποφέρνουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καί γιὰ τό τί πρέπει νά κάμουν νά τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καί πῶς θέλει νά φέρνονται μαζί του καί ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καί ὅλοι φώναξαν «ζήτω». Ἀμέσως πρόσταξε τόν ὁδηγὸ νά πάγει μπροστά· αὐτὸς τόν ἀκολούθησε καί οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὥς τή γραμμὴ καί ἐκεῖ περίμεναν τὴ νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τό σταυρὸ τους καί πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερό καί ἀνήφορος, δάση καί λαγκάδια καί ρεματιές θεοσκοτεινά καί ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι καί ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τό πρωτὶ, βρέθηκαν ἀντίκρουσ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καί τὴ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καί πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιά μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δέν ξέρει τό δρόμο· καί ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν βλάχους, καί ἄλλους μέ τό καλὸ, ἄλλους μέ τό κακὸ, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καί ὁδηγοῦν τό σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νά κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δέν περπάτησαν σέ δρόμο πατημένο καί ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καί εἰσα· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπὸ τὴν κακοτοπιὰ καί τὰ γόνατά τους φριχτά πονοῦσαν, καί ὁ ὁδηγὸς δέν ἤξερε οὔτε

κάν τή δημοσιά πού πάγει στή Σαμαρίνα· μερικοί, από τή θερμή, μόλις μπορούσαν ν' ακολουθήσουν· έναν τόν άφησαν σ' ενός βλάχου στάνη νά γιαιτρευτεί. Ψωμί καί γάλα καί κρέας μέ τή βία σχεδόν έπαιρναν από τίς στάνες καί συχνά έμεναν χωρίς· άλλοτε πάλι ώρες πολλές έμεναν δίχως νερό. Κάποτε τούς έλεγε λίγα λόγια ό Παῦλος, πού τούς έγκαρδίωναν πάντα· μερικοί τοῦ άποκρίθηκαν μιά φορά πώς τά βάσανά τους δέν τούς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ό γέρο-΄Αντρουλής γυρίζει καί λέγει:

—Ό καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεί νά μήν έχει τίς δυνάμεις μας, μά έχει ψυχή πιό δυνατή από μάς· αὐτή τόνε βαστᾷ.

“Ό,τι δεί τοῦ θυμίζει πάντα τό σπίτι καί τά παιδιά του. “Ένας βοσκός, πού πήραν γιά όδηγό, τούς εἶπε νά κόψουν δαδί από ένα πεῦκο καί ν' ανάψουν δαυλιά· πήρε καί ό Παῦλος ένα καί τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στό νοῦ ένας περίπατος στήν Κηφισιά μέ τά παιδιά του, μιά μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ένα κομμένο πεῦκο. Καί ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχή, ἂν θά ξαναδεῖ ποτέ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

“Όλη νύχτα περπατοῦν στό βουνό καί, ἅμα κατά τό πρωῒ ἔφθασαν στήν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν μ' ένα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ό ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πώς ένα από τά καλά παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλαν ἄλλους νά τό γυρέψουν, ἀλλά δέν τό ἤβραν καί προχώρησαν. Τήν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, πού βαστᾷ μέρες καί μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχή πάντα πέφτει παγωμένη καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Έλειψε καί τό ψωμί, ἀλλά ἡ πείνα δουλεύει χωρίς νά λείψει τό θάρρος. «Ώς πρόγευμα ἔχω ένα μικρό τεμάχιον ἄρτου, τό όποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τήν ὄρεξιν. ‘Ό ‘Αντρουλής μέ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τό φαγητόν μου». Μερικές φορές κόντεψαν νά πέσουν στά χέρια τῶν Τούρκων. “Άλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαβγίσματα καί ἄνθρωποι ξετρυνώνουν από μέσα από τά κλαριά, πού τούς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατά τή μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλάκωσαν οἱ πολλοί Βούλγαροι.

“Υστερα από τούς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι πού ό λαός τούς πρόσμενε μέ λαχτάρα. “Υστερα από τήν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη πού δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει, οὐδέ φαρμακώνει, ἐκείνη πού καί τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστο-

μίζει, εκείνη πού μ' ένα καλό λόγο μαγεύει καί φωτίζει, καί τή φεγγοβολή της ακολουθοῦν καί σκοτώνονται γι' αὐτήν οἱ ἄνθρωποι ἀπό λατρεία.

Ἔρχονται ἀπό χωριά ἄντρες πού θέλουν νά τόν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μήν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τούς ἄφησαν στή μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καί ἀγάπη καί ἡσυχία, μά χαμήλωναν ἀπό προφύλαξη τά μάτια νά μή δοῦν καί σφαλοῦσαν τήν καρδιά νά μήν ἀκούσουν τόν καλό λόγο, νά μή νιώσουν τή γλύκα, νά μήν ακολουθήσουν. Καί σά νά τρόμαξε τό παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μέ τόν τρόπο θά μπορούσε νά τούς ξετρομάξει ἀπό τούς Βουλγάρους. Δέν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτός πού πονοῦσε κι ἕνα μαμούνι νά ἔβλεπε νά σκοτώναν, κι ἕνα σκύλο νά χτυποῦσαν. Καί τυραννιέται, γιατί πρέπει νά σκοτώσει· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καί συλλογίζεται τά παιδιά ἐκείνων πού πρέπει νά σκοτώσει. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νά τό κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δέν ἤξερε νά ἐκδικηθεῖ σέ ἄλλους ἐπάνω γιά ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά, καί σωστή νά ἦταν ἡ τιμωρία καί δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δέν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτός νά τιμωρήσει· γιά τέτοια δουλειά δέν ἦταν καμωμένος· δέν ἦταν δῆμιος. Καί ὅμως εἶπε : γιά τήν πατρίδα μου καί αὐτό θά τό κάμω.

Στή ράχη ἐνός βουνοῦ φανερώθηκε τή χαραυγή ὁ Ζήσης μέ τά ἐννιά παλικάρια του, πού ὡς τήν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στό χωριό ἀπό τό φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὕστερα ἀπό τόν Καπετάν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτόν ἤθελαν νά ξεπαστρέψουν. Ἄμα εἶδε τόν Παῦλο εἶπε: «Τώρα, πού ἔχω πλάτες, θά τοῦ πάρει ὁ διάβολος», καί τούς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στό λημέρι, σ' ἕνα δάσος ἀπό ὄξυές, κοντά στό χωριό του. Τυλίχτηκαν στίς κάπες τους, πού εἶχαν γίνει μολύβι ἀπό τή βροχή, καί πλάγιασαν στή λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. Ὑστερα ἀπό τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καί μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπό τό νερό πού ἦταν στά τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί, σά λάσπη γινωμένο ἀπό τή βροχή, ὥσπου νά στείλει ὁ Ζήσης στό χωριό νά φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καί κρασί· τούς ἄφησε καί ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνή καταχνιά ἔκρυβε τόν καπνό· αὐτή ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρά ἀφότου ἔφυγαν ἀπό τήν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καί τούς φιλοῦν σά σωτήρες.

Φεύγουν νύχτα και πηγαίνουν σ' άλλο χωριό, όπου έπρεπε να βρουν και να σκοτώσουν τους δολοφόνους ενός παπα' και πάλι γράφει στη γυναίκα του ο Παύλος: «Δέν θά λησμονήσω ποτέ πόσον υπέφερα σήμερα τό απόγευμα. Διαρκώς ήρώτων τόν έαυτόν μου, έαν είχαν δικαίωμα έγώ να συλλάβω οίονδήποτε άνθρωπον, όσονδήποτε κακούργος και άν είναι, να τόν τραβήξω από τήν οίκογένειάν του και να τόν φονεύσω. Και διαρκώς απήντων, όχι, όχι!... Μά τήν αλήθεια, πολύ θά αγαπώ και τήν πατρίδα και τό γένος, διότι, άν και ύποφύρω, άν και κλαίω, θά αφήσω να γίνη εκείνο τό όποϊον απέφασίσθη».

Ήλλά εκείνη τή φορά δέν έγινε τιμωρία, γιατί ο χειρότερος από τους κακούργους είχε ξεφύγει. Και τό παλικάρι χαίρεται σχεδόν και ανασαίνει: καλεί μπροστά του τους άλλους δύο δολοφόνους σ' ένα σπίτι μαζί μέ τους δημογερόντους. Πρώτα μιλεί γλυκά, σά χριστιανός, στους χωριανούς και τους όνομάζει αδελφούς και τους λέγει για τήν εκκλησία και τόν πατριάρχη, για τήν πατριδα και για τους Βουλγάρους δολοφόνους. "Όλοι συγκινήθηκαν και δάκρυσαν." Ύστερα άλλαξε απότομα και τόνο και όψη και μέ πάθος φοβερίζει τους δύο δολοφόνους και τους δηλώνει πώς ήταν καταδικασμένοι να σκοτωθούν για όλα τά κρίματά τους, ότι εκείνο τό βράδυ ήταν να διαταχθεί και εκτελεσθεί ο θάνατός τους, άλλ' ότι ανάβαλε τήν τιμωρία για να τους δώσει καιρό να μετανιώσουν. Και αγάλι - αγάλι έπειτα έλαττώνοντας τήν όρμή τους συμβούλεψε και αυτούς σάν αδελφούς και τους είπε πώς είναι ελεύθεροι να λέγονται όπως θέλουν, άλλ' άν μάθει ποτέ πώς εξακολουθούν τή φριχτή δουλειά που έμαθαν στη Βουλγαρία, να ξέρουν πώς θά τους θανατώσει αλύπητα. Και οι δυό μέ κλάματα του φιλοϋσαν από ευγνωμοσύνη τά χέρια και διαμαρτυρήθηκαν πώς μέ τή βία τους ανάγκασαν οι Βούλγαροι να σκοτώσουν. Προτού φύγει έδωσε στους δημογέροντες χρήματα να μοιραστούν στη φτωχολογία του χωριού και γιατρικά για μερικούς αρρώστους.

Ήπό χωριό σε χωριό πήγαινε και όρμήνευε τους χωριανούς και φοβέριζε άλλους κι έδινε όπλα σ' εκείνους που μπορούσαν να τά βαστάξουν και να τά φυλάξουν και ξεδιάλεγε ανθρώπους χωριστά για κάθε δουλειά και διάταζε να ξεπαστρεύουν κακούς Βουλγάρους. "Ο ίδιος ποτέ δέν έβαλε χέρι σε κανένα φόνο.

"Εναν καπετάνιο του, τόν Ευθύμη, μέ είκοσι παιδιά τόν έστειλε από τήν άλλη μεριά του βουνού για να κάμει τά ίδια και πιάστηκε ο

Ευθύμης μιά μέρα μέ ογδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καί πλήγωσε δεκαπέντε χωρίς νά πόθει κανείς τίποτε ἀπό τούς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά γιά νά γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, πού ἄκουσαν τί γίνονταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβούνταν τούς Βουλγάρους τά κακότηχα τά χωριά.

Ἕνας νέος φαρμακοποιός, ἀπό τούς πρῶτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δέ βάσταξε, μόνο πήγε καί περίμενε τόν Παῦλο σ' ἓνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νά τόν ἴδῃ νά ἔρθῃ καί ἅμα ἦρθῃ τόν ἀκολούθησε. Ἀλλά μιά μέρα φάνηκαν οἱ Τοῦρκοι καί τά παιδιά τοῦ Παύλου πήραν ν' ἀνέβουν τή δύσκολη πλαγιά τοῦ βουνοῦ· αὐτός ἐρχόταν τελευταῖος, γιατί δέ βιαζόταν νά κρύβεται καί μπροστά του πήγαινε ὁ νεοφερμένος ἐκεῖνος, πού ἀσυνήτιστος στόν ἀνήφορο καί στό βάρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. Ὁ Παῦλος τόν ἐγκαρδίωνε καί τόν βοηθοῦσε σπρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τοῦρκοι ἀπό κάτω ἔριχναν πυκνές μπαταριές κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδή ἦταν κοντύτερα ἀπό τούς ἄλλους.

Κόντευαν νά φτάσουν οἱ δύο τους σ' ἓνα κορφοβούνι, πού θά τούς σκέπαζε, ὅταν ἓνα βόλι παίρνει τό νέον καί πέφτει. Φωνάζει «βοήθεια».

Ὁ Παῦλος τόν τραβᾷ ἀπό τό χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπό πάνω τους βροχή τά βόλια, καί σέρνοντας τόν φέρνει ὥς τήν κορυφή καί τήν προσπερνᾷ. Τότε κράζει τούς ἄλλους νά ἔρθουν νά βοηθήσουν τό λαβωμένο· ἐκεῖνοι δέν καταλαβαίνουν ἴσως, δέν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινός τρέχει καί μαζί μέ τόν ἀρχηγό σηκώνουν τό νέο, τόν μεταφέρουν σέ μιά σύδεντρη λαγκάδα καί τόν κρύβουν καλά μέσ στά χαμόκλαδα.

Γιατρικά ὁ ἀρχηγός δέν ἔχει νά τοῦ ἀφήσῃ· τοῦ λέει μονάχα·
—Κάμε κουράγιο καί θά ἔρθω πίσω.

Μέ τό Λαμπρινό προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δέν προχωροῦν ἀλλά καί δέν παύουν τίς τουφεκίες. Καταχνιά κατεβαίνει μεγάλη ἀπό τό βουνό καί σκεπάσει κείνους πού φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγός τούς μαλώνει γιά τή βία τους. Εἶχε σκοπό νά κατεβεῖ ἀργότερα νά περιμᾶξῃ τόν πληγωμένο, ἀλλά κατὰ τό βράδυ γυναῖκες τούς λένε πώς ὁ στρατός ἔμεινε κάτω στό χωριό καί ἔβαλε σκοπούς. Τίς παράγειλε ὁ ἀρχηγός νά πᾶν νά βροῦν τόν πληγωμένο καί νά τόν περιποιηθοῦν· καί μέ τά παιδιά του αὐτός ἔφυγε γοργά γιά νά τοῦ

στείλει απ' άλλοῦ βοήθεια. Ὁ νέος ξεψύχησε μέσ στα χαμόκλαδα. Ὁ χειμώνας ἤρχονταν βαρὺς ἀπὸ πάνω. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀφῆ-
νουν τὸν Μίκη Ζέζα χωρὶς βοήθεια, ἐνῶ τοὺς παρακαλεῖ κάθε μέρα
νά τοῦ στείλουν καὶ τοὺς ἀρχηγούς πού τοῦ ἔταξαν, καὶ τὰ ὄπλα,
γιατί βλέπει πῶς ἓνας ἄνθρωπος, καὶ σιδερένιος ἂν εἶναι, μόνος δέν
μπορεῖ νά τὰ προφτάσει ὅλα. Κάποτε, πρὶν ἔρθει, πίστευε πῶς στὸ
χέρι του ἦταν νά κάμει ὅ,τι ἔπρεπε νά γίνει. Ἡ κούραση πλακώ-
νει ποῦ καὶ ποῦ τὴν ψυχὴ του τώρα. Βάλαμο τοῦ πόνου εἶναι ἡ
θύμηση μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ κεῖ, πού
τόν ἐγκαρδιώνουν. Καὶ γράφει τῆς γυναικὸς του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τε-
λευταῖα του γράμματα:

«Πότε σᾶς συλλογίζομαι καὶ σᾶς ἐπιθυμῶ μέ πόθον ἀκατάσχε-
τον, πότε πάλι εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοη-
τευμένος, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε πάντοτε πάσχω, τόσο πολὺ ἠθικῶς,
ὥστε λησμονῶ τοὺς σωματικούς κόπους καὶ πόνους».

Καὶ κάποτε στὴν ἄπονη μοναξιά πού βρίσκεται, σὰ νά προ-
βλέπει τὸ θάνατο. Ἐνα ἄστρο στὸν οὐρανὸ εἶναι τὸ μόνο πράγμα
πού ἀπόμεινε νά μποροῦν τὴν ἴδια στιγμή νά βλέπουν καὶ οἱ ἀγα-
πημένοι του καὶ νά τὸν πείθει πῶς ζοῦν ἀκόμη μ' αὐτόν στὸν ἴδιον
κόσμο.

Μιά βραδιά ἔφθασαν σ' ἓνα χωριὸ μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ
καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὺ καὶ δύσκολο δρόμο. Ὁ ἀρχηγὸς
μοίρασε τὰ παιδιὰ του σέ μερικά σπίτια γιὰ νά στεγνώσουν καὶ νά
κοιμηθοῦν καλὰ· καὶ ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἓνα σπίτι μέ τέσσερις ἄλλους.
Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη ἂν ἤξερε ποῦ βρίσκονταν ἐ-
κείνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετάν Εὐθύμης, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πῶς ἦταν
στό Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νά βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νά στείλουν μέ
γράμμα στό Ζέλοβο. Ἐφεραν δύο χωριανούς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ
γράμμα στὸν Εὐθύμη λέγοντάς του νά ἔρθει, ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Στάτιστα
τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα
κι ἔφυγαν. Τό πρωὶ ἦρθαν χωριάτες νά δοῦν τὸν καπετάνιο· τοὺς
ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τίς δουλειές τους καὶ ἂν περνᾷ στρατός
ἀπὸ κεῖ· ἀποκρίθηκαν πῶς στρατός μένει σ' ἓνα ἄλλο χωριὸ μακρύ-
τερα. Ἐπειτα παράγγειλε νά ἐτοιμάσουν ἓνα σφαχτὸ καὶ νά τὸ μοι-
ράσουν στα σπίτια πού ἔμεναν τὰ παιδιὰ· στό δικό του τραπέζι
κράτησε δύο προεστούς νά φάγουν μαζί· τὸ ἀπόγευμα πῆγαν οἱ δύο

αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσει ὁ καπετάνιος.

Ἐξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρά καὶ λέει πὼς μιά γριά εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

—Ἐ, θὰ περάσει, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σέ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναίκα καὶ λέγει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πήγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνᾶ στὰ καταλύματα νὰ εἶναι ἔτοιμοι, μὰ νὰ μὴν κουνηθεῖ κανένας.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεπτά ἔρχονται δυὸ γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλά καί, ἂν θέλουν, νὰ φύγουν. Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν; νὰ πυροβολήσουν; Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μήνυσε νὰ μὴν πυροβολήσει κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξει αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέση τους. Ἐρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανό καὶ κοίταζε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες πού πήγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μέ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα, τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμιάν ἀπάντηση δὲν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατότερα, φωμάζοντας: Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ὁ ἀρχηγὸς τὸ τουφέκι του καὶ πυροβολεῖ· ὁ χωριανὸς πού ἦταν κοντὰ του τραβᾷ καὶ αὐτός· ἀρχίζουν καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα νὰ πυροβολοῦν. Οἱ Τοῦρκοι σκόρπισαν· πιάνουν ὅμως θέσεις καὶ πυροβολοῦν καὶ αὐτοί.

Οἱ πυροβολισμοὶ κόπηκαν· ὁ ἀρχηγὸς μέ τοὺς δικούς του κατεβαίνει κάτω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μπαίνουν σ' ἓνα μικρὸ στάβλο, γιατί ἐπάνω δὲν ἦταν ἀσφαλισμένοι. Στάθηκε στὴν πόρτα καὶ βλέπει ἓνα στρατιώτη πού ἔρχεται κατὰ τὴν αὐλὴ· τραβᾷ, καὶ ὁ στρατιώτης πέφτει· ἓνα ἀπὸ τὰ παλικάρια του βγαίνει καὶ παίρνει τὸ τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

Ἀρχισε νὰ νυχτώνει· ὁ ἀρχηγὸς προσεχτικὰ βγαίνει ἔξω μέ δυὸ ἀπὸ τὰ παιδιὰ του· οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Ἀκούστηκε μιὰ τουφεκιά καὶ ὕστερα μιὰ φωνή:

—Μέ χτύπησαν, παιδιά.

Ἦρχουνταν πίσω ὁ ἀρχηγὸς κατὰ τὸ στάβλο· μπῆκε μέσα καὶ

κάθισε σέ κάτι ὄχυρα. Φώναξε ἓνα ἀπό τούς συντρόφους του καί βγάζοντας ἀπό τό λαιμό τό σταυρό πού φοροῦσε, εἶπε:

—Νά τό δώσεις στή γυναῖκα μου· καί τό τουφέκι στό γιό μου· νά πεῖς ὅτι τό καθήκον μου τό ἔκαμα.

Ξεζώστηκε κι ἔπεσαν λίρες ἀπό τό κεμέρι του πού τό εἶχε τρυπήσει τό βόλι, φάνηκαν αἵματα, ἄρχισαν πόνοι καί ἔλεγε:

—Σκοτώστε με, βρέ παιδιά· πῶς θά μ' ἀφήστε στούς Τούρκους;

“Ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατότερα· ὅταν τόν συνέπαιρνε φοβερός ὁ πόνος, σχεδόν βογκοῦσε καί ἔλεγε:

—Πονῶ, σκοτώστε με . . .

Καί πάλι:

—Σκοτώστε με . . .

Καί ἄλλοτε ὀνόμαζε τά παιδιά του.

‘Ὁ σύντροφος, πού εἶχε ἔρθει κοντά του, εἶπε:

—Καπετάνιε, δέ σ' ἀφήνουμε στούς Τούρκους.

Καί ἔσκυψε καί τόν φίλησε στό στόμα· τά χεῖλη του ἦταν ψυχρά. Καί πάλι τόν συνεπῆραν οἱ πόνοι δυνατοί κι ἔλεγε ὅλο πιό σιγανά.

—Πονῶ, σκοτώστε με . . .

Δέν μποροῦσε πιά νά κουνηθεῖ ἀπό τή θέση του· οὔτε τά παιδιά του δέν ὀνόμαζε τώρα· ὥσπου δέν ἀκούστηκε πιά φωνή. . .

«Μαρτύρων καί Ἑρώων αἶμα»

Ἰων Δραγούμης

2. Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

(Ἀποσπάσματα)

Σ' ἓνα ἀκρογιαλί ἔρημο τῆς Θράκης, ὥρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπό τή φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καί τώρα κάθομαι στόν πολύ παλιό καί γνώριμο γιαλό κάτω ἀπό μιά δρύ μεγάλη, πού τά φύλλα της τ' ἀναδεύει ὁ μπάτης * δροσερός καί μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστά, θάλασσα πού τρεμολάμπει σά φόρεμα βασιλικό φασμένο μέ χρυσαφένια ἄστρα, καί μαγνητίζομαι. Ἀριστερά κοιτάζω, θάλασσα πού στολίζεται μέ ζεστά μαβιά χρώματα. . . Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορά προσεχτικά, πέρα στά δεξιά, καί ἀγναντεύω, σ' αὐτή τή γνωστή ἀπό τά παλιά τά χρόνια καί πολυαγαπημένη θάλασσα, ἐνός ψηλοῦ νησιοῦ μορφή εὐγενική, πού τό

ὄνομά του ἀπό τὰ παλιά τὰ χρόνια τό ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καί ἀκούγεται σά μουσική. Τό εἶχα ἀκουστά κι ἐγώ καί στό χάρτη τό εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρώτη φορά ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νά μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καί νά νιώθω αἰώνια μέ τήν ἴδια ἔνταση τήν τωρινή εὐτυχία. Καί ὕστερα θέλω νά φωνάξω τήν εὐτυχία μου, νά τῆς δώσω μορφή αἰώνια, ἀφοῦ δέν δύναμαι νά τήν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στά σωθικά μου. Καί ὅμως δέν μπορῶ νά δώσω μορφή στό αἶσθημα καί παθαίνομαι καί χαλῶ ἔτσι μοναχός μου τήν ὥριμασμένη εὐτυχία μου ἀναταράζοντάς την μέ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

* * *

Ἄλλη μέρα, σταχτερό ἀπόγεμα, σέ ξένα ἀκρογιάλια. Ἦταν συννεφιά καί στάθηκα στήν ἀκροθαλασσιά κοιτάζοντας τή φουσκωμένη θάλασσα, καί φυσομανοῦσε ἡ νοτιά, σάν νά ἤθελε νά μέ πάρει. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, πού μέ παίρνει κάθε πού νιώθω πῶς εἶμαι μόνος στόν κόσμο καί δέν μπορῶ νά διακρίνω κανένα δεσμό μου μέ κανέναν ἄνθρωπο. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἴσως καμιά φορά ἡ γῆ, πού στριφογυρίζει στό χάος ξεμοναχιασμένη ἀπό τ' ἄλλα σώματα, πού καί αὐτά στριφογυρίζουν μέσα στό χάος, χωρίς κανέναν δεσμό νά τά συνδέει ἀναμεταξύ τους. Καί εἶμαι τότε ξεριζωμένος ἀπό τήν κοινωνία καί γίνομαι πράμα χαμένο στόν κόσμο καί ἀνατριχιάζω. Τότε ἤθελα κάποια φωνή ἀγαπημένη νά μοῦ λέει:

—Καί ἂν εἶς' ἐσύ ἔρημος στόν κόσμο, εἶμαι κι ἐγώ μόνος· ἔρχομαι μαζί.

Μά κεῖνο τ' ἀπόγεμα τό σταχτερότατο δέν ἀκούγα καμιά φωνή καί πῆρα τόν ἴσιο δρόμο μου πάλι καί περπάτησα στήν ἀκροθαλασσιά, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλι ἀγάλι λύπη.

* * *

Ἐνα χειμωνιάτικο πρωί σηκώθηκα μέ τόν ἥλιο καί κοίταξα κατά τή θάλασσα. Τό νησί ἦταν κάτασπρο ὥς κάτω καί ἡ ἀμμουδιά ἦταν κι αὐτή χιονισμένη. Καί εἶδα πρώτη φορά, ἀπό τή ζεστασιά τοῦ ἡλίου, τή θάλασσα πού ἄχνιζε ἡσυχά.

Ἡ ἴδια, μέ τή νοτιά, τίς περασμένες, ἔριξε καί σύντριψε στά βράχια τοῦ κάβου ἕνα τρικάταρτο καράβι καί ἔπνιξε τούς ἀνθρώπους. Δέ βρίσκεις λογαριασμό μαζί της.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἄκουσα μίαν ὁμιλία στό λιμάνι:

—Τί γίνεται ὁ Κρανιδιώτης;

—Δέν εἶναι πιά καπετάνιος.

—Γιατί; Δέν ἔχει πιά καράβι;

—Τό 'χει τό καράβι του, μά πίνει καί τόν κάνανε ναύτη ἀπό καπετάνιο.

—Ὅμως ἔχει καλή καρδιά ὁ Κρανιδιώτης· εἶναι καί παλικάρι.

—Τί τὰ θές; Ἡ θάλασσα δέν παίζει.

Βέβαια ἡ θάλασσα δέν παίζει. Μπορεῖ ὁ Κρανιδιώτης νά ἔχει ἄδολη καρδιά καί νά εἶναι καί παλικάρι, μά ἡ θάλασσα δέ δέχεται πιωμένους καπετάνιους· ἅμα βαλθοῦν στό πιστό, αὐτὴ τοὺς βάζει στή θέση πού τοὺς ταιριάζει, καί ἀπὸ καπετάνιους τοὺς κάνει ναῦτες ἢ τοὺς πνίγει μέ τό καράβι τους. Ἄς ἦταν τόσο αὐστηρή καί ἀλύγιστη καί ἡ πατρίδα...

Μέ τρικυμία ταξιδεύω πρὸς κάποιον τόπο· φυσομανᾶ ὁ βοριάς καί ἀφρισμένες εἶναι οἱ κορφές τῶν κυμάτων. Στό κατάστρωμα περπατῶ καί βλέπω ἡσυχὰ τὴν αἰώνια θάλασσα καί σχεδόν μέ παίρνει ὁ ἄγριος ὁ βοριάς καί λάμπει ἓνα ἄστρο. Εἶμαι κι ἐγὼ ἓνα ἔν σάν τὰ ἄλλα, ἴσος μέ τό ἄστρο, μέ τὴ θάλασσα καί μέ τόν ἀγέρα, μοναχικός σάν αὐτά, ἐλεύτερος καί νικητής. Τίποτε δέ φοβοῦμαι καί τίποτε δέ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στό κατάστρωμα γελώντας, ἐπειδὴ χορεύουν γελώντας καί τὰ κύματα. Τρελάθηκε ἡ θάλασσα, τρελάθηκα κι ἐγώ. Κι ἐγὼ σήμερὰ νίκησα τὴ θάλασσα. Ἕνα δειλινὸ πέρασε τό πλοῖο μου ἀνάμεσα στά γινώριμα νησιά. Πέρα, στό συννεφιασμένον οὐρανὸ, μόλις διακρίνεται ἓνα σκοταδισμένον νησί, πού τό γνωρίζω. Ἄ, καί νά ἦμουν ἐκεῖ πάνω!

* * *

Μέ καλοκαιρία ξαναπέρασε τό πλοῖο μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ νησιά, καί τό νησί αὐτό, πού τό εἶδα σκοταδισμένον τό χειμῶνα, τό δέρονουν ἀπαλὰ τώρα ὁ θαλασσινὸς ἀέρας καί τὰ νερά, τό λούζει ὁ ἥλιος, καί τό λιόγερμα ἰσκιώνουν οἱ ρεματιές καί φωτίζονται οἱ ξέρες, οἱ ράχες, μενεξεδένιες. Λαχταρᾷ πάλι ἡ ψυχὴ μου νά πάει κοντὰ στό νησί καί νά τό χαϊδέψει. Λαχταρῶ τὴν πρώτη ὥρα πού θά πατήσω τό πόδι μου στό νησί, καί τὴν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σὰ θυμηση, θά μοῦ ἔρθει ἡ μυρωδιά τῶν χορταριῶν του καί τοῦ χρώματος.

Καί εἶναι τό νησί ζωντανός βράχος ζωσμένος ἀπό πολλή θάλασσα.

«Σαμοθράκη»

Ἰων Λαγαούρης

3. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Ὀκτωβρίου)

Ἦτανε νύχτα θεοσκότεινη. Ἕνα ὀλόμαυρο, πελώριο σύννεφο μέ φοβερή κοιλιά σερνότανε πάνω στή φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιά τρυπίτσα γιά νά ξεφύγει τό βλέμμα πρὸς τόν οὐρανό, οὔτ' ἓνα ἀστέρι, οὔτ' ἓνα φῶς. Ἀπό τή μικρή, θαλασσόπληκτη αὐτὴ ξέρα πού κατοικοῦμε, ὑψώθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καί χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἓνας ἐκπληκτικός πύραυλος. Τό «ΟΧΙ» τῆς Ἑλλάδος στὸν εἰσβολέα. Ἐκατομμύρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τό θόλο, πού ὁ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολῦτιμο μετέωρο, πού καταύγαζε τό στερέωμα· ἑκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμένες, ἀνάβλεψαν μέ λαχτάρα. Καί τὰ παγερά δεσμά τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καί τὰ στήθη ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης εἶχεν ὥς τὰ τώρα, στήν ἱστορία της, πολλές στιγμές μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αὐτό πού ὀνομάζουμε πρόοδο, ἠθικές πρό πάντων κατακτήσεις, ἠθικὴ ἄνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δέν πάει οὔτε μ' εὐθεία, οὔτε μέ καμπύλη: εἶναι μιά τεθλασμένη, πού κατεβαίνει σέ φοβερὰ Ναδίρ*, γιά νά τιναχθεῖ ἔπειτα στὰ πιό ἀπίστευτα Ζενίθ*. Ὁ σημερινὸς ξεπεσμός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τοὺς πιό θλιβεροὺς. Ὁ ὕλισμός, πού ἀλώνιζε τὴν Εὐρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχε μπολιάσει βαθιά τίς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστη, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἶσθημα, εἶχε διαποτίσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψη καί εἶχε καλλιεργήσει μιά φρενιασμένη τάση πρὸς τὴ φιλοζωία καί τὴν ἀπόλαυση. Μὲ μιά λέξη: εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιά τὴ σκλαβιά. Πουθενά δέν μπόρεσε νά σταθεῖ ὀρθία ἡ ψυχὴ, ν' ἀντιτάξει τὴν ἥρωικὴ θέληση, τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, στοῦ ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

Ἔθνη πού τὰ πιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τό ἓνα μετὰ τό ἄλλο, σάν τὰ πιό ἀδύνατα καλάμια· κράτη πού τὰ θεωρούσαμε ἀνίκητα,

συντρίφτηκαν σάν ἀθύρματα· χῶρες, πού τίς νομίζαμε λαμπρά προστατευμένες, πατήθηκαν· λαοί, πού τοὺς εἶχαμε γιά εὐγενεῖς καί ὑπερήφανους, δοκίμασαν τίς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καί τοὺς ἀπαισιότερους ἐξευτελισμούς. Ἀπό τίς χιονισμένες περιοχές τῆς Σκανδιναβίας κι ἀπό τή Βαλτική ὡς τίς ἡλιόλουστες ἀκρογιαλιές τῆς Μεσογείου, ὅπου καί νά γυρίσετε τό μάτι, δέν ἀντικρίζετε παρά τή σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτή τήν ἄγρια νύχτα, πού εἶχε συνθλίψει τόν κόσμο, τινάχτηκε, γιά νά διαλύσει τά σκοτάδια, ὁ πύραυλος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τό φῶς του ἔρχεται ἀπό πολύ μακριά. Ἔρχεται ἀπό τοὺς Μαραθῶνες καί τίς Σαλαμίνες, πού σήκωσαν κατά τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητας τόν ἥρωισμό τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἔρχεται ἀπό τίς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τά κύματα τῶν Ἀράβων. Ἔρχεται ἀπό τό Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τό μέγα σύνθημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σέ μιά Εὐρώπη ἀντιδραστική, σκλαβωμένη, σάν τή σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώνεται σ' ὅλες τίς ἐπικίνδυνες στιγμές τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑψώνεται πάντα ἀπό τό δικό μας ἔθνος — γιά νά δείξει στόν κόσμο τό δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτός φωτίστηκε μιά φορά, τό τέλος δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀμφίβολο: οἱ ἀλυσίδες θά σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθεῖ στό φυσικό στοίχειο τῆς ζωῆς — τήν ἐλευθερία.

Ἑφημερίδα «Ἑστία», 1940

Σπύρος Μελάς

4. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ὁ Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἣτις εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Γύζη καί τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωσης αὕτη σημαίνει ἄραγε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαίοντερον ἢ ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἢ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομὴν, ἣν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχεεν εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας;

Ὁ Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περίεργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἅμα, ὅτι πάντες σχε-

δὸν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὅπωςδὴποτε ὀνομαστοί, ἔμειναν παντελῶς ἄγευστοι τῆς σχολειακῆς παιδείσεως. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὗρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφήν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν των καὶ τὴν εὐφάνταστον διάνοιάν των, ἐζήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐζήτηε ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδισμάτων νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ὁθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἐξόχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ροπήν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὥρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρισίμους καὶ πολυταράχους τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλλιτεχνικῆς, ὅτε ἤρχισε νὰ διασαλευθῇ ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἰδωλα, ἅτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάτρευεν ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη ἐπικρατήσῃ τελείως καὶ τὰ ιδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀσφαείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλιστα οὗτος τὰς ὁμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλλῃ μὲ μορφὴν κλασσικῆς ἰδανικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἱκανοποιεῖ τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς ὀρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἦσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἅτινα ἠνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ ὁλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ ἀληθὲς τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

Ὁ Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὁπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεάν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων, ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἑκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν του μαθητής, διὰ τὴν ἄκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῇ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του ἠγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἵδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεσταὶ μεθυγραφικῆς* εὐφυΐας, δι' ὧν συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὄμιλον.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος ἀτυχημάτων. Στερηθεὶς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενὴς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισὸδὸν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῇ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ἀμα ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα καὶ διεδόθη ἡ εἶδησις αὕτη εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας, εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὅλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῇ μὲ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἅτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετέλεσεν, ἦσαν ἱστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Piloty, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπὶ ἐπὶ ἐπὶ, δεικνύουσιν ἔμφανως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Piloty καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ιδέας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειρα-

φετηθείς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠκολούθησε τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἔργα φέροντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφυίας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἔκτοτε καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνεῖῳ.

* * *

Ὁ Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅστις ἀφίερωσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Μετὰ θερμότητος ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθὴς ὅμως naturaliste, ὅστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦς τινος κύκλου, ἀλλ' ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλᾶι ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμένα κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷα εἶναι ἡ *Μελλόνιμος*, τὸ *Λόγον τοῦ Πάσχα*, ἡ *Ὀρμηγὴ*, τὰ *Κάλανδα*, τὸ *Μαγειρεῖον* καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὗτινος ὄχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἶονεϊ τυχαίας ἐκφάνσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροῖκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονούντες ὅτι ἡ ἀγροϊκὸς τῆς ζωῆς ἔκφρασις εἶναι ἡ μόνη

ἀληθής, ἀρμόζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὕρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἥτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ἰδιαιτέραν μαγεῖαν ἢ τοιαύτη ἀντίληψις, ἥτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἢ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὁμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολὴ καὶ αἰδώς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδὴ καὶ ἔμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδρουῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ' ἐμπνέουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοϊκῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατὴν.

Οὐδὲν ἥττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ εὐφρόσυτον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπὰς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. *Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φῶλημα, τὸ Μαγειρεῖον, ὁ Κακὸς Ἐγγονος* εἶναι εἰκόνες μεστὰι λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὥς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνες τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὁλόκληρον παρῳχημένην τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἔθνικόν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

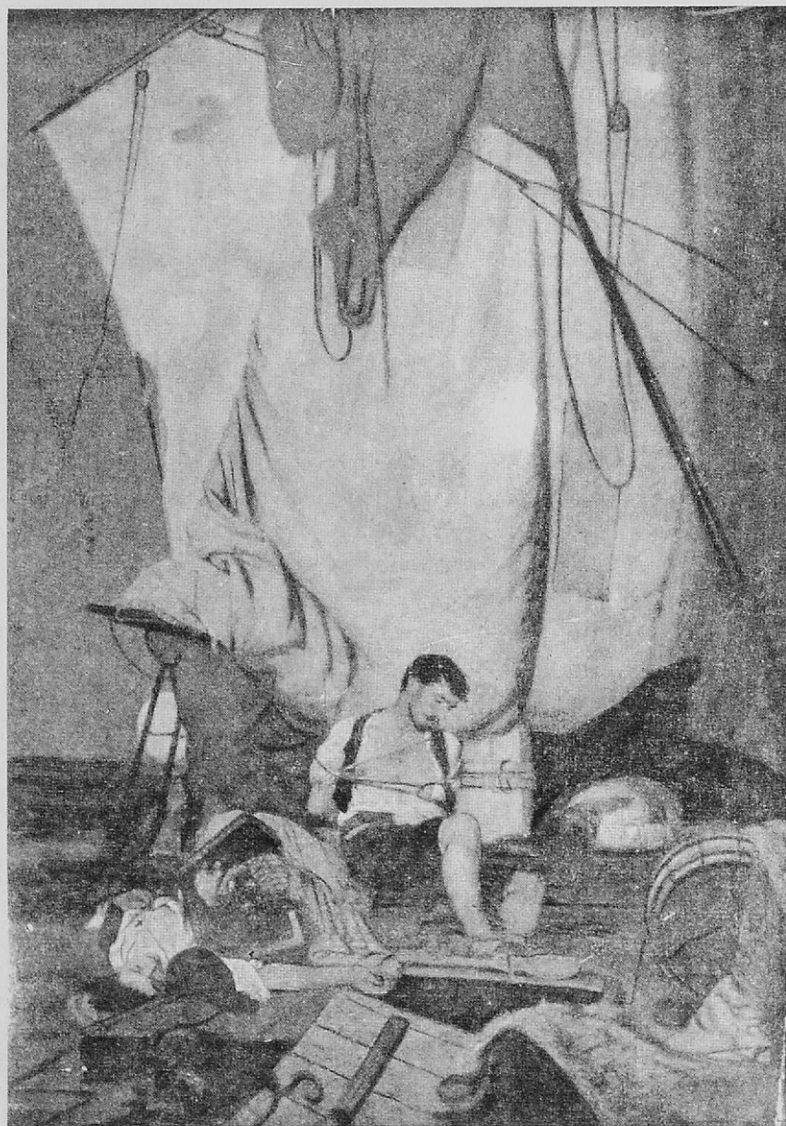
Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὄχι μόνον ποιητικῆς εὐαισθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητὴς καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἑναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου *«Τὰ μετὰ τὴν πειραστείαν»*, ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἶδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι,

λόγῳ ἐπιβολῆς, «*Ἡ Κλεμμένη*». Σπήλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ιδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεία μορφή, Ἑλληνίς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλούτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὁδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἅτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενωτέρον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τοῦρκος καὶ ἀπαίσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεῖμπέκης, ὃν καθιστᾷ ἀπεχθέστερον ἡ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθεται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνθητες μουσικὸν ὄργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνίδα μὲ φιλάρεσκον μειδίαμα, πεπορθὼς εἰς τὴν μαγείαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῶν θελγῆτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθεται ὁ γέρων Τοῦρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἄδυσωπῆτος ὕφους καὶ μετὰ τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεῖμπέκην, ἀναμνησκόμενος τοὺς ἡρωϊκοὺς του χρόνους.

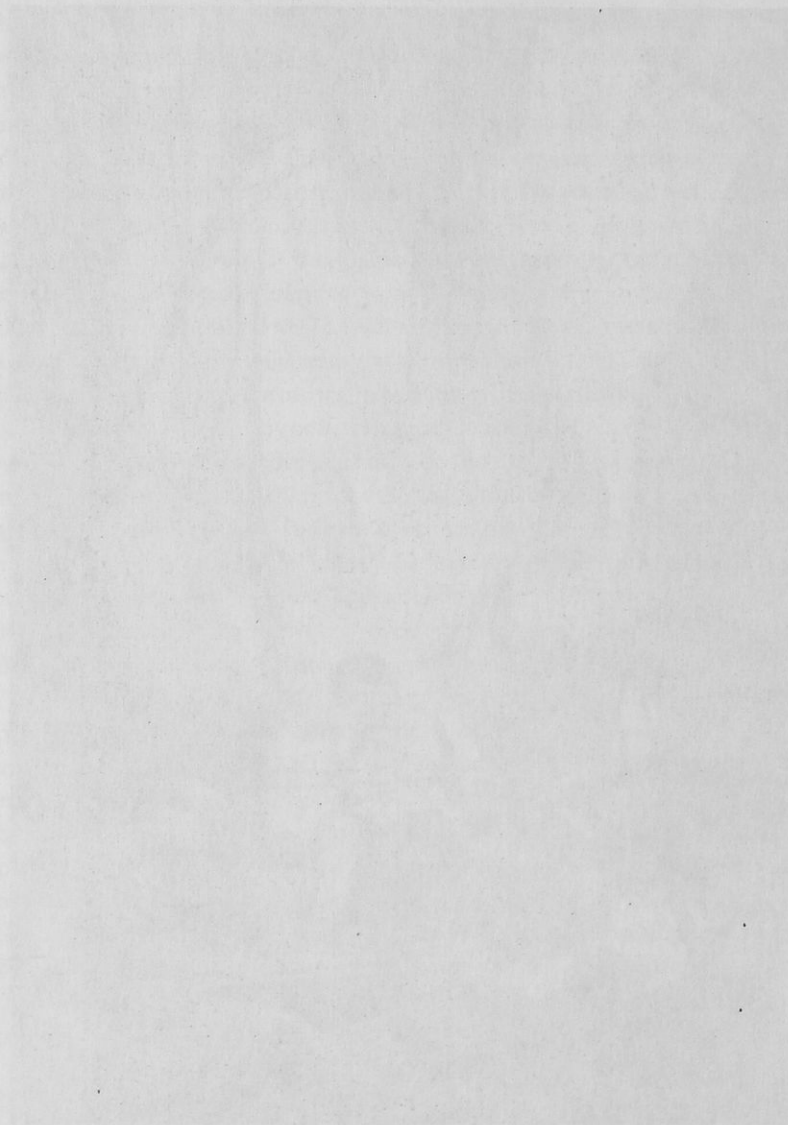
Τί ζητεῖ ὁμως ἡ νεαρά αὕτη καὶ περικαλλὲς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἥκιστα τιμητικοῦ ὁμίλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς θλίψεως τῆς γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζεῖμπέκη συσπειρᾶται αἰθίοψ τις, ὅστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἕνεκα βαρείας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὅποίου εἶδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἡ λαγνεία, ἥτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μορφῆς του ὑποτυποῦται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνος.

Ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἕτερος Τοῦρκος παρασκευάζων τὰ ὅπλα, πρὸς προσεχῆ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἑνοπλος καὶ ἡμικληνὴς κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὅπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνει ταύτῃ ἔχομεν

Νικηφόρου Λύτρα

Τὰ μετὰ τὴν πειρατεῖαν

Νιζαμίζεβ, Αύγουστος

II Κεϊμλένι

ένωπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῇ τῆς ἀπαγωγῆς ἔκβασιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν « *Κλεμμένην* » Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα εἶναι μεστή δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὁποῖον ἐξέλεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. Ἡ παράστασις αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἔν ἀπλοῦν ἐπεισόδιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερὸν, ὅπερ ὅμως, ἔνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ιδέας, καθιστᾷ τὴν ἐκ τῆς παρατάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηρὰν καὶ δραστικὴν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνος ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ' ἧς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνος ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. Ὅχι μόνον λαλεῖ σαφῇ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατὴν, ἀλλὰ καὶ κινεῖ τὴν φαντασίαν του, μετάγουσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὕτη δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι' ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσει καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ιδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου εἶναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὁπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ *Piloty*, ἔχει ὅμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάθους καὶ ἀτμοσφαίρας καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζει ἐκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος του χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυΐας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. Ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης ὡς προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἠθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἥθους ἢ χαρακτῆρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτῆρες. Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακίῳ), πρὸς ὧν τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. Ἀπαράμιλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἴδει πλαισίων τὰς σεπτὰς μορφάς, μάρτυροῦσα βαθύ ποιητικὸν αἶσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν Ἑλλάδα ὀλοψύχως ἠγάπησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὢν ὁ Λύτρας ἠδύνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἐξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εὐρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προϋτίμησεν ὅμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὦν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερῶσιν τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὄχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὅπωςδῆποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι Ἕλληνες ἐμυθήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιερῶμεν τὰς γραμμάς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὄχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ ὁ καλλιτέχνης ζῇ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιολογικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὅμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἄσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θεῖαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἠσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσε ἐν διηνεκείᾳ ἐργασίᾳ ἅπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὅχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθὴς καλλιτέχνης ὑπέικων εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὁρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐξεργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῆ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα των ἄριστα ὅχι μόνον εἰς τοὺς θνητούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ὄμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὄμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιερῶ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θνητῶν τὸ ὄμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλῶται ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικό «Ἑστία» 1893, σ. 152 κ.εξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφοῦλης

5. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

Μέ τήν πλατύγυρη ψάθα της, (. . .) ξαπλωμένη στήν ἀκροθαλασσίᾳ, λιάζεται. Ἀπό πότες; Ποιὸς ξέρει! Ἀπ' τήν αὐγὴ τῆς δημιουργίας. Ἀπό τότε εἶναι τεντωμένη στήν ἀμμουδιά καὶ λιάζεται.

Ἦπιανε αἰῶνες τὰ μαλλιά της φῶς καὶ χρύσιαν, κι ἀπὸ τὸ πολὺ θαλασσὶ πού ᾗχεν ὀλοένα ἀντικρὺ της κοιτάζοντας τὰ πέλαγα, βαφτήκανε τὰ μάτια της, τὰ μάτια τῆς τὰ παιδικά, τὰ με-

γάλα άνοιγμένα. Καράβια μέ πανιά, μέ μηχανές, μέ φωνές, πλένε μέσα σέ κείνα τά μάτια. Κι όλα άρμενίζουνε, κι όλα δείχνουνε σίγουρα πώς θά φτάσουνε στά λιμάνια.

Φορτωμέναπραμάτια, πηγαινόρχονται από τή Δύση στην Άνατολή κι άπ' τήν Άνατολή στη Δύση.

Πηγαινόρχονται μά πάντα καημός τους στέκει, τούτη ή πατρίδα ή γαλανή, (. . .), πού δέν έχει δάση γιά νά γεράσει καί νά στοιχειωθεί άπ' τούς βαριούς τούς ίσκιους, πάρεξ ό μπάττης νύχτα μέρα δροσερεύει τά φυλλοκάρδια της, λύνοντας τά μαράζια από τά μάγουλά της. Τούτης τής πατρίδας ό καημός δέν είναι σάν τόν καημό του σπιτιού καί του γυρισμού, στη φαμίλια καί τήν άγάπη. Μόν' είναι κύμα πού σέ σπρώχνει μαλακά από φυσικιά δύναμη, νά στρέφεις, όλο νά στρέφεις πίσω στά λιμάνια της, γιά νά ξελυθείς από τό νόστο πού σέ πλακώνει, νά τινάξεις από πάνω σου τό χιόνι τής ξενιτιάς.

Καβάλα σ' ένα πρεβάζι τ' ουρανού μιά μέρα, ένας ξανθός θεός παίζοντας τή χρυσή του λύρα, άποκαρώθηκε χαζεύοντας ένα κοπάδι άσπρους ταύρους, έτσι, πού γλίστρησεν ή λύρα από τά χέρια του, κι έπεσε στά χάη. Γκρεμό σέ γκρεμό, από βουνοσύγνεφα κατρακυλώντας, βύθισε στη θάλασσα. Μιά θάλασσα ανάμεσα σέ δυό μεγάλες στεριές.

Κι έπιασεν ή λύρα σάν τό χρυσό τόν κύκνο νά πλέει, νά πλέει, όσο πού έφταξεν σέ κάτι βράχια γιομάτα κοχλίδια στριφτά, καί δεντράκια από κνικάτα κοράλια.

Μά τά κοράλια μιās κι έχουνε μπράτσα, έχουνε καί χέρια κλαδιά καί μπορούνε νά πιάνουνε στ' αλήθεια ό,τι τ' άγγίζει. Έτσι χουφτιάσανε άπ' τίς χορδές τή λύρα του ξανθοϋ θεοϋ καί τήν έσφίξανε γερά στά δάχτυλά τους τά κοκαλένια.

Κι ή λύρα πού ήτανε μαγεμένη, πού ήτανε γιομάτη άπ' τούς παλμούς του θεϊκού τραγουδιού, ευθύς π' άκούμπησε σέ στέρεο πράμα, άρχίνησε από μοναχή της ν' αναδίνει ουράνιους ήχους.

Κι άντήχησε γιά πρώτη φορά πάνω από τ' άνεσκεμένα βράχια φωνή, φωνή μελωδική ν' άπλώνεται, νά λαλάει καί νά καλεί τούς άνέμους, τά ζωντανά, τά πέλαγα.

Άκούσανε οί άνεμοι καί μέρεψεν ή άναμαλλιασμένη μουσούδα τους, κι από κοντά τά πέλαγα μαλάκωσαν τά μουγγρητά τους ν' άφουγκραστούνε κι αυτά τή μελωδία.

Τρέξανε καί τά θεριά, πατείς με πατώ σε, νά μάθουνε ποῦθε ἀνάβρνε κείνος ὁ βόγγος ὁ γλυκός πού τούς ἐμούδιαζε τά σωθικά καί παράλυε τήν ἀγριάδα τῆς δυνάμης τους.

Σκουντουφλώντας κι ἀναμασκαλιάζοντας κορφή σέ κορφή τά βουνά, νάσου κι ἡ γριά Στεριά ἀγκομαχοῦσα.

Κατρακυλοῦσε ἀπ' τό Βοριά στό Νότο κι ὅσο ἐκοντοζύγωνε τόν τόπο ἀπ' ὅπου φυσοῦσεν ἡ λαλιά, ξανάνιωνε τό σουφρωμένο της πρόσωπο.

Τά δασά της φρύδια ξεσγούρευαν κι ἔπιασε κάτι νά γλυκαίνει καί νά σπαράζει στούς κόρφους της, κάτι σάν φτερούγα πουλιοῦ. Τραβηγμένη, ὀδηγημένη ὅλο καί πιό μερωμένα, ὅλο καί πιό κοντά ἀπ' τή φωνή, ἔφταξεν σέ μιά θάλασσα. Μά ἡ θάλασσα τούτη δέν ἦτανε σάν ἐκεῖνες πού γνώριζεν ἡ στεριά. Τή βρῆκε νά γελάει δίχως φουρτοῦνες, ντυμένη γαλανά. Τήν εἶδε νά πέφτουνε ἀπ' τ' ἀνοιχτά της χεῖλη πλεξάνες τά σμαραγδιά τά μαργαριτάρια, νά καταλάμπει ὁ ὀρίζοντας. Καί τότες ἄνοιξεν ἡ στεριά λιγωμένη τά χέρια καί ξάπλωσε μέ χίλια μπράτσα ὅσο βαθύτερα μπορούσε, γιά νά προφτάσει νά τήν ἀγκαλιαστεῖ, ν' ἀκουμπήσει πάνω της, νά μορώξει. Τσίτωσε ὀρθά καί τά μυριάδες κοχυλάκια της αὐτιά ν' ἀκούει, κι ἀπ' τό πολύ πού ἄκουε ὁμορφοτέντωσε τό κορμί της σ' ἄπειρες ξαπλωματιές. Κι ἦρθε κι ἐσείστη, κι ἐλικνίστη κι ἐκινήθη σ' ἀγκαλιές καί συμπλέγματα τέτοια, πού σέ καμιάν ἄλλη χώρα δέ θά 'βρει τό μάτι ν' ἀναπαυτεῖ. Γιατί ὅλοῦθε ἡ ἀγάπη, θυγατέρα γνήσια τῆς ἁρμονίας ἄπλωσε νοικοκυρούλα τό ἄβρὸ της χέρι καί καλογύρισεν δεξιά ζερβά ὅλα τά γκρεμνά τοῦ μετώπου τῆς γριᾶς στέρνας. Κοντυλόγραψε λόφους καί βουνά νά πέφτουνε χυτά, μερωμένα, φιλάρισε τ' ἀκατάστατα ἀγριόμαλλά της, τά κούρεψε, κι ἔφτιασε ἔτσι τά μικρά μοσκοβολημένα πευκόδασα πού δέν χάνεται κανεὶς μέσα σ' αὐτά καθὼς γίνεται στά φοβερὰ στοιχειωμένα ἐλατόδασα τῆς Εὐρώπης. Ὑστερα τῆς ἔβαψε μέ παπαροῦνες τά μάγουλα καί τά χεῖλη κι ἄπλωσε στό ξεσουφρωμένο πιά πρόσωπο μιά πούντρα ἀπὸ χίλια ἀνάμιχτα χρώματα καμπίσιων λουλουδιῶν. Κι ἀσηκώθηκεν γύρους γύρους ἡ εὐωδιά ν' ἀναδίνεται ἀπὸ τή γῆς αὐτή, κι ὅλο ἀνέβαινε πυρωμένη ἀπὸ τόν ἥλιο, κι ὑψώθη πύργος φωτεινός ἀγέρινος, εὐωδιασμένος.

Τά μελίσσια, ἀκυβέρνητα μπουλούκια ἴσαμε τότες, τόν εἶδανε ἀπὸ μακρά καί σαλπίσανε συναγερμό. Χιλιάδες στρατιές ἀπὸ τά πέρατα

τῆς οἰκουμένης κινήσανε νά φτάσουνε τό μοσκομυρισμένο τόπο. Κι ἦρθανε καί φωλιάσανε στῖς κουφάλες τῶν βουνῶν κι ἐκεῖ μέσα σέ θάμνους ἀπό θυμάρια χτίσανε τίς μεγαλύτερες μελισσοφάμπρικες, ὀνομαστές στά πέρατα τῆς γῆς γιά τό μέλι πού 'ναι κεχριμπαρένιο, λαμπικωτό, μυρουδάτο.

Κι ἐνῶ τά μελίσσια, κι ὅλα τά ἡμερα ζωύφια καί ζωντανά μαζωχτήκανε στή χώρα ἐκείνη, ἀποτραβήχτηκαν τ' ἀνήμερα θεριά κατὰ τό βοριά, γιατί δέν εἶχανε ποῦ νά κρυφοῦνε σ' ἓνα τέτοιο παραδομένο γυμνό τόπο, χωρίς γκρεμούς καί φαράγκια, χωρίς δάση καί χειμάρρια ὀρηκτικά, χωρίς βογγητά ἀπό ἀγέρηδες δυνατοῦς τῆς ξηρᾶς καί τῆς θάλασσας, βογγητά πού θά σκεπάζανε τά μουκανητά τους.

Ἔτσι γεννήθηκε, ἔτσι σιγά σιγά μεγάλωσε, διαμορφώθηκε, ἔτσι μαθήτεψε μέσα σέ ἡμερα γλυκοπρόσωπα στοιχειά, ἔτσι σπούδαξε κι ἀγωνίστηκε τόν ἀγῶνα τῆς ζωῆς ἢ πατρίδα.

Τώρα, τό νά πιάσεις νά παραστήσεις καταλεπτῶς τά καθέκαστα, ὅσα συνέβησαν ἀπό ἀνθρώπους κι ἀπό ἐποχές στήν πατρίδα αὐτή μέσα στή σύνθεση τῆς ἱστορίας, εἶναι σά νά καταπιαστέῃς ν' ἀνεμαζώξεις κουκί κουκί τόν ἄμμο τῆς θάλασσας. Κι ἂν τ' ἀποφασίζεις, μηδέ χῶρο τόσο μεγάλο θέ νά 'βρεις νά τόνε στριμώξεις, μηδέ ζωές ζωῶν θά ἐξουσιάζεις σάν ἄνθρωπος πού εἶσαι, γιά νά τίς μεροκαματιάσεις.

Γιά τοῦτο δέν θά σοῦ πῶ ἐδῶ πράματα ἀπ' τά σκολεῖα δασκαλεμένα, μέ σειρά πού τήν ἔχουνε χιλιοειπωμένη σοφοί μελετητές ξενόγλωσσοι κι ὁμόγλωσσοι σ' ὅλες τίς ἄλλες χῶρες καί τίς ἐποχές.

Γιατί ὅσοι πού κατοικοῦνε τούτη τή σφαῖρα, ἀπό στόμα σέ στόμα, τά χιλιομυλημένα τῆς ἀντρείας καί τῆς ψυχῆς κατορθώματά της, θρύλους τά ζώθηκαν μέ τά σπαθιά, σέ πάσαν περίσταση ἀξιοσύνης.

Ὅλοῦθε τῆς γῆς ἔχουνε μείνει στημένα τά φλάμπουρα τῆς περηφάνιας, τοῦ πνεύματος, τῆς παλικαριᾶς, γιά νά δείχνουνε ἀκατάλυτα στούς αἰῶνες τί μποῖ καί τί σχέδιο ἔχει ἡ ἀρετή τῶν ἀντριωμένων, τό μέτρο τοῦ νοῦ, ἡ φλόγα τῆς καρδιάς. Νά τά θωροῦν οἱ λαοί, νά προσπαθοῦνε νά τά φτάσουν.

Μά ὅποιος ἔχει τό δῶρο τό θεϊκό στά στήθια του, δέ βολεῖ νά κοιμᾶται ἡσυχος καί μετρημένος. Μηδέ τά ἔργατά του ὅλα, τῆς ἐγκράτειας καί τῆς σωφροσύνης θά λογαριαστοῦν.

‘Η φωτιά ἔχει φλόγες νά προπηδοῦνε, ἔχει καί στάχτη νά κατακαθίζει, ἓνα βουναλάκι θράκα γκρίζα, μουντή.

Οἱ φλόγες τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας σηκώθηκαν ἀψηλά στά μέτωπα καί μείνανε ἐκεῖ φλογισμένο ἀκατάλυτο στεφάνι γιά δόξα τοῦ ἀνθρώπου.

«Γιά μιά ζωγραφιά καί γιά ἓνα σκύλο»

Μαρία Περ. Πάλλη

6. ΚΟΡΦΕΣ

Μῆνα Δεκέμβρη, ὁ καιρός ὁ χιονιστής μέ σύννεφα καί βοριά χτυπᾷ κατάμουτρα τόν Ἀλέξη, πού μ’ ἓνα γνώριμό του ἀνεβαίνει ἀπό κάποιο μονοπάτι μενιδιάτικο τήν Ὀζιά τή χιονισμένη. Ἀνεβαίνουν ὁ ἓνας ἀκολουθώντας τόν ἄλλο κι ὁ Ἀλέξης εἶναι μπροστά. Εἶναι καινούργια μέρη· ἀπ’ αὐτό τό δρόμο πρώτη φορά ἔρχονται· ψηλότερα θάμποῦν μέσ στά σύννεφα· πῶς θά βρεῖ τήν κορυφή, δέν ξέρει. Καί ἔλεγε μέσα του ὁ Ἀλέξης.

—Γιατί γυρεύουμε καί καλὰ τίς κορυφές; Ἀλλιῶς τή γυρεύει αὐτός, ἀλλιῶς ἐγώ· γιατί εἶναι μαζί μου; Θά πᾶμε μέσ στά σύννεφα καί δέν πειράζει, ἂν χᾶθοῦμε· μυρίζουν τὰ πεῦκα καί οἱ κουμαριές καί τὰ ρεῖκια τὰ μικρά, πού στολισμένα μέ τό χρῶμα τῆς ντροπῆς ξέρουν τόσα πράγματα καί ἀναδίνουν μυρωδιά ἐλαφρύτατη καί γλυκόπικρη.

—Θά φτάσῃς στά σύννεφα· νά μιά κλεισούρα! ἀπό δῶ πρέπει νά γυρέψῃς τό μονοπάτι, πού θά μᾶς πάει.

—Θά πᾶμε στήν κορυφή.

—Ἐδῶ ἀρχίζουν τὰ ἔλατα, πού τ’ ἀσπρίζει ἀπό μιά μεριά μονάχα ἢ πάχνη, καί τόν κορμό καί τὰ φύλλα. Πράσινο λειβάδι σκοτεινό...

—Ἐπρεπε ἐδῶ νά ἔχουν ἑσυχές οἱ Ἀθηναῖοι καί νά ῥχονται τό καλοκαίρι μέ σιδερόδρομο ὁδοντό.

—Ναί, οἱ Ἀθηναῖοι· ἀρκετά τούς βλέπω στή χώρα μέσα. Τί τούς φέρνει ἐδῶ μαζί του αὐτός; Σά μανιτάρια μυρίζουν τὰ σύννεφα, πού μέ διαπερνοῦν ὥς στά κόκαλα καί τσούζει τό κρῦο.

Ἀκούγεται μιά βρύση πού τρέχει. Τί ἔγινε τό μονοπάτι; ἀπό δῶ πηγαίνει ἡ ἀπό κεῖ; Ἐνα ἐκκλησιδάκι βρίσκεται μέσ στήν καταχνιά,

ή "Αγία Τριάδα· από κει έρχεται τό νερό· ένα πλατάνι δίχως φύλλα καί ένα πρινάρι δεντρωμένο είναι κοντά στην έκκλησιά.

—Θ' άνεβοῦμε από δῶ κι ὅπου βγοῦμε.

Ἄνεβαίνουν μιά δύσκολη ράχη μέ πέτρες, χωρίς μονοπάτι, ανάμεσα σέ πολλά ἔλατα καί φτάνουν σέ μιά κορυφή. Τίποτε δέ φαίνεται γύρω.

—Εἶναι ἡ κορυφή; ρωτᾷ ὁ σύντροφος τοῦ Ἀλέξη.

—Ναί.

—Τότε θά καθίσω νά φάγω.

Εἶναι σύννεφα καί βοριάς μαζί, πού μέ κεντοῦν δέρνοντας τό παγωμένο πρόσωπό μου μέ κρύο καί ὑγρασία· τά κόκαλά μου εἶναι νοτισμένα καί, καθῶς άνεβαίνει τή ράχη τοῦ βουνοῦ καί χυμίζει κατεπάνω μου, πνίγει τήν ἀναπνοή μου ὁ βοριάς ἀδιάκοπα. Τυλίγοντάς με ἀπό παντοῦ καί τή βαθιά της στάχτη τραβώντας ἡ καταχνιά μέ ραντίζει κι ἡ παγωνιά ἀσπρίζει τά μαῦρα ἔλατα. Περνοῦν ἀχώριστα καί περνώντας σφυροῦν ἀτέλειωτα τά σύννεφα κι ὁ βοριάς. Τίποτε δέ βλέπω γύρω. Μά τό σκοτάδι ξανοίγει, φωτίζεται ἡ συννεφιά καί σκίζεται. Μόλις χωρίστηκε ἀπό τό βοριά, τήν κυνήγησε αὐτός κατὰ τή νοτιά καί σωριάστηκε στή θάλασσα πάνω τῆς Αἰγίνας. Τί γρήγορα πλῦθηκε ὁ οὐρανός, ὁ ἥλιος ἔλιωσε τήν πάχνη καί στά νιόγενα χορτάρια οἱ ἀχτίδες του ἀνάβουν ἀμέτρητα καί ἐφτάχρωμα λυχνάρια.

—Ἡ κορυφή εἶναι πάρα πέρα ἐκεῖ, βλέπεis; Σήκω νά πᾶμε.

—Γιατί μέ εἶπες πῶς εἶναι δῶ;

—Σέ εἶπα πῶς εἶναι δῶ, γιά νά φᾶς, μέ τήν ἡσυχία σου. Κουρελιασμένα μερικά σύννεφα περνοῦν ἀκόμα καί φεύγουν. Τώρα χυμίζει κατεπάνω μου μονάχος καί, κατάξερος, σάν τό διαμάντι κόβει ὁ βοριάς. Ἄνεβαίνουν πάλι μιά ράχη κι ἔπειτα μιάν ἄλλη πιό δύσκολη, ἀπό τά κοφτερά βράχια, καί πού ἔχει λιγοστά τά ἔλατα. Τά χιόνια ἐλαφρότατα εἶναι πεσμένα χάμω καί γεμίζουν τίς γοῦβες καί τά ἀδειανά μέρη ἀνάμεσα στίς πέτρες. Ἐδῶ εἶναι ἡ κορυφή. Λαλοῦνε μαζί ὅλες οἱ χορδές μέσ στό ὄργανο, λαλοῦνε σάν τά σχοινιά τοῦ καρβιοῦ πού μαῖστράλι βογγάει μέσα τους. Σβῆστηκαν τ' ἀδύνατα τά ὄνειρα τοῦ κόπου. Φῶς βλέπω κι ἔκταση μεγάλη. Νά μείνω πάντα δῶ, νά βλέπω πάντα κάτω· νά χαράζεται στά σωθικά μου βαθιά κι ἀγάλι ἀγάλι καί δίχως νά κουράζεται ὁ πόνος μιᾶς δίψας, πού δέν ἔχει ἀρ-

κετό νερό νά ξεδιψάσει ὅλη. Τό χιόνι, σά νά μήν κοτᾶ νά κατέβει χα-
μηλότερα, κάθισε ἐλαφρά στά κορφοβούνια. Κάμποι μεγάλοι, καί
ράχες καί θάλασσες κρᾶζουν ὀνόματα γνωστά· λέν πῶς ἐκεῖ βρί-
σκονταί τά παλιά τά χῶματα. Βασιλικότερη κι ἀπό τοῦ αἵτου ἡ
ματιά μου πετάει ἀπό πάνω ἀπό τήν Ἑλλάδα ὅλη καί ποθεῖ νά τήν
ἀδράξει. Ἀπογεματιανὰ χρώματα, ὕψαστε λίγο, μή σπιρουνίζετε
τόν πόθο μου τόν τρίσβαθο γιά τά περασμένα πού μέ καίει, ὦ με-
στωμένα χρώματα, πού στάζετε βαριά, βαριά σταλαγματιές μ'
ἐξαίρετη οὐσία, μαραίνετε τήν τωρινή μου δύναμη καί τήν ἐρχόμενη.
Πῶς ἤθελα νά σᾶς δημιουργήσω, γιά νά σᾶς βγάλω ἀπό μέσα μου,
νά σᾶς πετάξω ἔξω, ἑλληνικά βουνά, ἑλληνικά βουνά, καί σᾶς, τά
βράχια καί τά δέντρα καί τόν ἀγέρα· ἑλληνικά βουνά καί σένα, ἦλιε,
πού ζεσταίνεις με καί, ρίχνοντας ἀχτίδες ὑστερνές, ἀνάβεις ἀμέτρητα
κι ἐφτάχρωμα λυχνάρια μέσ στά χόρτα τά βρεμένα.

«Τό μονοπάτι»

Ἰων Δραγούμης

7. Η ΜΑΝΑ ΜΟΥ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Θάλασσα! ὦ στοιχεῖο γεμάτο μυστήριο! Φοβερό μαζί κι ἀγα-
πημένο! Τραβᾶς τόν ἄνθρωπο, σάν νά εἶσαι μαγνήτης! Ὁ βαθύς
κι αἰώνιος βόγγος σου νανουρίζει τήν ψυχή μας, γεμάτος μυστηριώ-
δεις κι ἀνεξιχνίαστες φωνές!

Ἀπό τήν πρώτη μέρα τῆς δημιουργίας ἡ θάλασσα ἦτανε ὅπως
εἶναι σήμερα, καί θά ᾽ναι ἡ ἴδια ὥς τή συντέλεια τοῦ κόσμου. Δέν θ'
ἀλλάξει καθόλου ὀλοτέλα. Πρίν νά πλαστεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπάνω στή
γῆ, αὐτά τά ἴδια τά νερά βογγούσανε κι ἀφρίζανε μέσα στόν ἔρημο
τόν κόσμο, κάτω ἀπό τόν ἔρημον οὐρανό, τά ἴδια κύματα ξεσπού-
σανε καταπάνω στίς ἔρημες στεριές, πού δέν ὑπῆρχε ἀκόμα ἀπάνω
τους καμιά ζωή, μήτε ζῶο, μήτε ἄνθρωπος, μήτε μαμούνι. Τά νερά
ὅμως τῆς θάλασσας ἦτανε γεμάτα ἀπό πλήθος πλάσματα, μ' ὅλο πού
ἀπάνω σ' αὐτή δέν ἀρμένιζε τίποτα. Μοναχά ὁ ἥλιος τήν κοντάριζε
μέ τίς πυρωμένες σαγίτες του ἀπό τήν ὥρα πού ἐβγαίνει ὥς τήν ὥρα
πού βουτοῦσε πίσω ἀπό τό ἔρημο πέλαγο, κατά τό βασιλεμα, καί τό
φεγγάρι πλανιότανε ἀπό πάνω της, βουβό, λυπημένο, σάν κομμένο

κεφάλι, δίχως αἷμα, ρίχνοντας ἀπάνω στ' ἀτελείωτα νερά της τό ὕδραργυρένιο κρῦο φῶς του.

Ὁ ἄνθρωπος, αὐτό τό ἀκατακάθιστο τέρας, ἀλλάζει ὁλοένα τή ὄψη τῆς στεριᾶς, τήν καταπατᾷ, τήν ἐξουσιάζει. Μά τή θάλασσα, μέ ὅλα πού σοφίζεται, μέ ὅλα πού βρίσκει τό μυαλό του, δέν μπορεῖ νά τῆς κάνει τίποτα. Ἡ ὄψη της ἀπομένει ἀνάλλαχτη, ἀμόλευτη, ὅπως ἦτανε τότε πού «πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος». ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή. Κανένας δέν μπορεῖ νά τήν ἐξουσιάσει, κι αὐτό πού λέγει ὁ ἄνθρωπος ἐξουσία ἀπάνω στή θάλασσα, εἶναι μιὰ ἐξουσία ψεύτικη, ξεγέλασμα τῆς ἀλαζονείας του. Τά μεγάλα παπύρια του μπορεῖ νά ταξιθεύουνε σέ κάθε μέρος της, μά μόλις περάσει τό κάθε πλεούμενο, πού σκίζει τό νερό της, αὐτό πάλι κλείνει καί σβήνει πίσ' ἀπό τό τιμόνι του τ' αὐλάκι πού χάραξε γιά μιὰ στιγμή, ἡ μικρή πληγή πού ἀνοιξε ἀπάνω στοῦ παρθένου τό κορμί της σφαλᾷ καί γιastreύεται στή στιγμή, χωρίς ν' ἀπομείνει σημάδι ὁλότελα. Τά ὑπερωκεάνια καί τίς πλεούμενες πολιτείες τίς ἔχει γιά μπαίγνια, τ' ἀφήνει καί πηγαينوέρχονται ἀπάνω της, ὥς πού νά θυμώσει καί νά τά καταπιεῖ. Ποιός θά ἐξουσιάσει τή φοβερή ἄβυσσο; Ποιός μπορεῖ ν' ἀλλάξει κατὰ τό θέλημά του ἕνα πράγμα πού ἀλλάζει ὁλοένα τό ἴδιο ἀπό τόν ἑαυτό του, ἀπομένοντας αἰώνια ἀπάτητο, ἀσκλάβωτο, ἀνέγγιχτο, ἀμόλευτο, ὅπως ἐβγήκε ἀπό τά χέρια τοῦ Θεοῦ; Στοιχεῖο ἁγιασμένο, ἄσπιλο!

Νά ἐκλιθεῖ. Ἡ θάλασσα εἶναι ἡ αἰώνια πατρίδα τῆς ἐλευθερίας. Γι' αὐτό, σάν τή βλέπει ὁ ἄνθρωπος, νιώθει νά φτερουγίζει μέσα του τούτη ἡ θεϊκή πνοή. Ὁ ποιητής Κάλβος γράφει πῶς ἡ Ἐλευθερία εἶναι κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ, καί πῶς τοῦ ἔλεγε τοῦτα τά λόγια:

Ὠκεανέ, πατέρα
τῶν χορῶν ἀθανάτων,
ἄκουσον τήν φωνήν μου,
καί τῆς ψυχῆς μου τέλεσον
τὸν μέγαν πόθον.

Ἐνδοξον θρόνον εἶχον
εἰς τήν Ἑλλάδα. τύραννοι
πρὸ πολλοῦ τὸν κρατοῦσι·

σήμερον σὺ βοήθησον,
δὸς μου τὸν θρόνον.

Ὅταν τοὺς ἀνοήτους
φεύγω θνητούς, μὲ δέχονται
αἱ πατρικαὶ σου ἀγκάλαι·
ἡ ἐλπίς μου εἰς τὴν ἀγάπην σου
στηρίζεται ὅλη.

Πόδες δεινῆς
παρουσίας τοῦ ἁγίου
πνεύματος
(προφ.).

Ὁ Δαβίδ παρομοιάζει τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ σάν τό μούγκρισμα τῆς φουρτουνιασμένης θάλασσας. Μά καί τὴν εἰρήνην, τίποτα δέν μπορεῖ νά τὴν παραστήσει τόσο καλὰ, ὅσο ἡ γαληνεμένη θάλασσα. Κι ὅλες οἱ ὀψεις πού παίρνει αὐτό τό μυστηριῶδες στοιχεῖο, ἔχουνε ἀνταπόκριση μὲ τὴν κάθε κατάστασι τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.]

Ἐγὼ τὴ νιώθω βαθιά τὴ θάλασσα, γιατί γεννήθηκα κοντά της, καλύτερα μάλιστα πρέπει νά πῶ πῶς γεννήθηκα μέσα της. Κι ὅπως ἀγαπᾷ κανένας καὶ πονᾷ τὴ μητέρα του, πού τὸν βάσταξε στὴν κοιλία της, ἔτσι κι ἐγὼ ἀγαπῶ καὶ πονῶ τὴ θάλασσα σάν μητέρα μου.

Ἡ βαθιά μουσικὴ πού βγαίνει ἀπὸ τὰ κύματά της μὲ νανούρισε στὴν κούνια μου. Ἀναθράφηκα καὶ μεγάλωσα μέσα στοὺς ἄρμυρους ἀφρούς της, δαρμένος ἀπὸ τοὺς ἀνέμους πού φυσούσανε ἀπὸ τό πέλαγο. Τὰ θαλασσοπούλια κράζανε ἀπὸ πάνω μου μὲ τὴ βραχνή φωνή τους, κι ἦταν οἱ πρῶτοι φίλοι καὶ συντρόφοι μου. Μὲ τίς βάρκες θαλασσοπνιγόμενα, κι ὁ μπαρμπα-Ρόγκος στάθηκε ὁ δάσκαλός μου στὰ καραβίσια, στό πῶς κυβερνιέται ἓνα πλεούμενο, τί λογῆς μανοῦβρες πρέπει νά κάνει κανένας σέ κάθε περίστασι, στὰ πανιά, στό φουντάρισμα, στό ἀνέβασμα τῆς ἄγκουρας, τί ὄνομα ἔχει τό κάθετι ἀπάνω στὴ σκάφη καὶ στὴν ἄρματωσιά, μ' ἔμαθε νά κόβω πανιά, νά τὰ γραντολογῶ, νά σκαρώνω βάρκα, μ' ἓναν λόγο μοῦ δίδασκε καταλεπτῶς ὅλα ὅσα πρέπει νά ξέρει ἓνας θαλασσινός, καὶ τό καθένα ἀπάνω στὴν πράξι, «μ' ἔπραξε καλὰ», ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος ὁ μπαρμπα-Ρόγκος, Θεὸς σωρῆς·τον!

Σάν μεγάλωσα, τὸν περισσότερο καιρὸ μου τὸν περνοῦσα στὴ θάλασσα, πρὸ πάντων τό καλοκαίρι.

Χαιρόμουνα σάν φυσοῦσε φρέσκος ἀγέρας. Ἀγαποῦσα τό βοριά πού σήκωνε μεγάλα κύματα καὶ τὰ σφεντόνιζε ἀπάνω στὰ βρά-

χια, από τή βορινή μεριά τοῦ νησιοῦ μου. Κατά κείνο τό μέρος εἶχε ἕναν δυό κάβους καί πολλές μύτες, καί τά νερά ἦτανε βαθιά κι ἀπότομα - «κρεμάμενα», ὅπως λένε οἱ θαλασσινοί. Ἀνάμεσα εἶχε καί κάτι μικρές ἀμμουδιές καί μικρές σπηλιές, πού ἀντιβουίζανε ἀπό τό βογγητό τῆς ἀγριεμένης θάλασσας.

Ἐπεφτα στό νερό πού μοσκοβολοῦσε ἀρμύρα, πήγαينا στόν πάτο, κι ἀνέβαινα σάν σαγίτα. Τ' αὐτιά μου, πού τά νιωθα βουλωμένα ἐκεῖ κάτω, καί βουίζανε ἀπό τό νερό πού ἔσκιζα, μόλις ἀνέβαινα ἀπάνω τά χτυποῦσε ἄξαφνα τό μουγκρητό τῆς θάλασσας, πού μ' ἔκανε νά χαίρουμαι σάν τό δέλφινα. Κολυμποῦσα ὁλομόναχος, ὥρες πολλές, ἔβαζα τό κεφάλι μου μπροστά καί πήγαينا καταπάνω στά κύματα, πού μέ σκεπάζανε μέ ἀφρούς καί μ' ἀνεβοκατεβάζανε. Ἀμα ἔβλεπα νά ῥχεται καμιά μεγάλη θάλασσα στεφανωμένη μέ πολύ ἀφρό, τήν περίμενα καί, σάν ἔφτανε μπροστά μου, ἔδινα μιά καί χωνόμουνά μέσα στό γαλαζοπράσινο νερό της πού φέγγιζε σάν νεροκρούσταλλο. Τό νερόβουνό μέ κουκούλωνε γιά μιά στιγμή, μούγκριζε ἀπό πάνω μου καί τραβοῦσε κατά τήν ἀκροθαλασσιά. Μαῦρα φύκια πλέχανε ἀπάνω στά δροσερά νερά, γυαλιστερά σάν κορδέλες ἀπό λουστρίνι.

Σάν ἔφτανα ἀνοιχτά, ἔπεφτα ἀνάσκελος, μέ τήν πλάτη κατά τό πέλαγο, ἀπ' ὅπου φυσοῦσε ὁ ἀγέρας, καί μέ τό πρόσωπο γυρισμένο κατά τή ξηρά. Οἱ θάλασσες μ' ἀνεβοκατεβάζανε, κι ἐγώ ἔβλεπα τό πανόραμα. Ἐδῶ κι ἐκεῖ μαῦρες ξέρες βγάζανε τίς ἀγριες κεφαλές τους ἀπό τήν ἄβυσσο, κι ὕστερα πάλι τίς χώνανε μέσα στό νερό. Τά μεγάλα κύματα τίς σκεπάζανε ὁλότελα, ἄλλα μικρότερα ἀφήνανε ἀπ' ὅξω τήν κορφή τους, καί, σάν περνοῦσανε, τρέχανε ἀπό πάνω τους τά νερά καί γυαλοκοποῦσανε στόν ἥλιο.

Αὐτές οἱ ξέρες βρισκόντανε, ὅπως εἶναι πάντα, ἀνοιχτά ἀπό τοὺς κάβους κι ἀπό τίς μύτες, πού ἀπάνω τους χτυποῦσανε οἱ θάλασσες καί τινάζανε τ' ἀφρισμένα νερά τους κάμποσα μπόγια ψηλά. Κάποιες ἀπό κείνες τίς μύτες ἦτανε ψηλές σάν τήν πλώρη τοῦ παποριοῦ, ἄλλες πάλι ἦτανε μπάσες, κι ἡ μιά ἔμοιαζε μέ κροκόδειλα, ἡ ἄλλη μέ γουρούνι, ἡ ἄλλη μέ καμήλα. Μιά ἀπ' αὐτές ἦτανε μιά ἴσια πλάκα, κι ἀπάνω της στεκότανε, σάν βαλμένος ξεπίτηδες, ἕνας στρογγυλός βράχος, κατάμαυρος σάν πίσσα, ἴδιος μέ μίαν ἀράπικη κεφαλή. Αὐτός ἔτρωγε τήν πιό μεγάλη μπόρα ἀπό τό κουτούλισμα πού κάνανε ἀπά-

νω του τ' άγριεμένα κριάρια του πελάγου, πού τά σαλαγοῦσε ό γερο - τσομπάνος, ό κυρ-Βοριάς.

Έκει πού κολυμποῦσα άνάσκελος, γύριζα κι έβλεπα από πάνω μου καί τά θαλασσοπούλια, πού κράζανε κάπου κάπου καί σφυρίζανε, βουτώντας, μέσα στό δρόσο τῶν νερῶν. Οί σταλαγματιές από τά ποδάρια τους πολλές φορές πέφτανε στό πρόσωπό μου. Χαίρομουν μαζί τους εκείνο τό πανηγύρι, ήμουνά σάν μεθυσμένος μέσα στά κατακάθαρα νερά πού παφλάζανε όλόγυρά μου. Έ δυνατή μυρουδιά τους γέμιζε τόν άγέρα. Κάπου κάπου κατάπινα καί καμιά γουλιά, κι άρμύριζε τό στόμα μου.

Άφηνά τό κορμί μου νά τό σπρώχνουνε τά κύματα κατά τήν άκρογιαλιά. Σιγά-σιγά πήγαινα γιαλό. Άρχιζα νά ξεχωρίζω τόν πάτο από κάτω μου. Τά νερά πρασινίζανε σάν σμαράγδι. Καταλάβαινα πώς μ' άνασηκώνανε όπως κυλούσανε, σέρονοντας κι έμένα μαζί τους, ως πού τά ποδάρια μου άγγίζανε στόν πάτο, κι έβγαινα δξω.

Πολλές φορές, έπαιρνα ένα μαχαίρι κι έβγαζα στρείδια, μύδια, καλόγνωμες, φοῦσκες, έπιανα καί κανένα καβούρι. Τί ήτανε κείνη ή μοσκοβολιά πού βγάζανε! Πεθαμένον άνασταίνανε!

Όπως ήμουνά γυμνός, πήγαινα καί ξάπλωνά άπάνω στά στοιβασμένα κοχύλια, καί καθόμουνά μπρούμυτος πολλές ώρες, κοιτάζοντας τήν άγαπημένη μου τή θάλασσα, πού μέ καλοῦσε πάλι κοντά της. Τά κύματά της μουγκρίζανε όλοένα, σφυρίζανε, φωνάζανε, γελούσανε, μουρμουρίζανε, τραγουδάγανε, άλαλάζανε, πανηγυρίζανε.

Έκει πού κοίταζα αυτό τό άχόρταστο θέαμα, έχωνα τά χέρια μου καί τά ποδάρια μου μέσα στόν σωρό τά κοχλίδια. Τί θησαυρός! Θαύμαζα τήν έμορφή πού είχανε κείνα τά μικρά στρουμπούλια, μέ τί τέχνη τά 'πλασε τό χέρι του Θεοῦ! Έξόν από τό έμορφο σκέδιο πού είχε τό καθένα, ήτανε πλουμισμένο καί μέ διάφορα πλουμίδια, καφετιά, τριανταφυλλιά, μαῦρα, πράσινα, παρδαλισμένα, ψιλοζωγραφισμένα, πλουμισμένα μέ μιά τέχνη έξαίσια, μικρά καί μεγάλα. Χιλιάδες! Κι ήτανε σωριασμένα σέ κείνη τήν άγρια έρημιά, ξεχασμένα, χωρίς νά τά ξέρει κανένας.

Έβάζα τά ροῦχά μου, κι έμπαινα σέ καμιά σπηλιά. Άν τύχαινε κι είχε μπει νερό στ' αὔτί μου, έπαιρνα κανένα πλατύ βότσαλο, πλάγιαζα τό κεφάλι μου, κολλώντας το στ' αὔτί μου, ύστερα μ' ένα

τήν ἔβγαση τῶν συρματοπλεγμάτων. Ἐκεῖ εἶναι μιά μυστική πόρτα πού σφαλνᾷ μ' ἓνα ἀδράχτι ὀπλισμένο μέ ἀγκαθωτό σύρμα. Ἐπειδὴ τό μέρος εἶναι ἓνα νταμάρι ὅλο πέτρα καί δέ σκάβεται, σήκωσαν ἓνα προκάλυμμα μέ γεώσακους. Τά τσουβάλια αὐτά κείτουντ' ἐδῶ χρόνον καιρό ἔτσι. Θά φάγαν ὑγρασίες, βροχάδες, χιόνια καί ἥλιους. Ἦρθαν καί σάπισαν ἀπό τά νερά, ὁ ἥλιος τά τσουρούφλισε καί τά 'καψε. Τραβῶ τό δάχτυλό μου πάνω τους. Λιώνει ἡ λινάτσα. Σάν τά ξεθαμμένα ροῦχα τῶν πεθαμένων πού ξεφτᾶνε, σταχτωμένα, μέ τό πρῶτο ἄγγιγμα. Εἶναι τσουβαλάκια φουσκωμένα κάργα, ὅπως τά πρωτογέμισαν. Ἀλλά πάλι κρεμάζουν σαχλά, μισοσαδειανά. Κάτου ἀπό τό δυνατό φεγγάρι μοιάζουν μέ ψοφίμια σκυλιῶν, ἄλλα πρισμένα κι ἄλλα ξαντεριασμένα, σωριασμένα μέ τάξη τό 'να πάνου στ' ἄλλο.

Ἀπό δῶ τό θέαμα θά 'ναι πιό ὁμορφο. Τώρα τό κρυμμένο ποτάμι ἀκούγεται καλύτερα ὅπως φωνάζει μακριά, μέ ἀπό τή βαθιά κοίτη του. Θέλω νά βγάλω τό κεφάλι ψηλά ἀπό τό προπέτασμα, νά ἰδῶ πέρα. Ἄν μπορούσα μάλιστα θά καβαλίκενα τό χαράκωμα. Ἀκουμπῶ τό μπαστούνι στό τοίχωμα, σηκώνουμαι στή μύτη τῆς ἀρβύλας τοῦ γεροῦ μου ποδιοῦ καί γαντζώνω τά δάχτυλα στούς γεώσακους πού 'ναι πάνω πάνω. Ἕνας ἀπ' αὐτούς λιώνει μεμιᾶς κι ἀδειάζει τόν ἄμμο του πάνω μου. Λοιπόν τότες ἔγινε μιάν ἀποκάλυψη! Μόλις ξεφούσκωσε αὐτό τό σακί, χαμήλωσε ἡ καμπούρα του καί ξεσκέπασε στά μάτια μου μιά μικρήν εὐτυχία. Ἄχ, μοῦ 'καμε τόσο καλό στήν ψυχή, λίγο ἀκόμα καί θά πατοῦσα μιά τσιριξιά χαρᾶς.

Ἦταν ἓνα λουλούδι ἐκεῖ! Συλλογίσου. Ἕνα λουλούδι εἶχε φυτρώσει ἐκεῖ μέσα στούς σαπρακιασμένους γεώσακους. Καί μοῦ ξεφανερώθηκε ἔτσι ξαφνικά τούτη τή νύχτα πού 'ναι γιομάτη θάματα. Ἀπομεινά νά τό βλέπω σχεδόν τρομαγμένος. Τ' ἄγγισα μέ χτυποκάρδι, ὅπως ἀγγίζεις ἓνα βρέφος στό μάγουλο. Εἶναι μιά παπαρούνα. Μιά τόση δά μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ἀνοιγμένη σάν μικρή βελουδένια φούχτα. Ἄν μπορούσε νά τή χαρεῖ κανένας μέσα στό φῶς τοῦ ἡλίου, θά 'βλεπε πῶς ἦταν ἄλικη, μ' ἓναν μαῦρο σταυρό στήν καρδιά, μέ μιά τούφα μαβιές βλεφαρίδες στή μέση. Εἶναι θραφερό λουλούδι, γεμάτο χαρά, χρώματα καί γεροσύνη. Τό τσουνί του εἶναι ντοῦρο καί χνουδάτο. Ἐχει κι ἓνα κόμπο πού δέν ἀνοίξε ἀκόμα. Κάθεται κλεισμένος σφιχτά μέσα στήν πράσινη φασκιά του καί περιμένει τήν ὥρα του. Μά δέν θ' ἀργήσει ν' ἀνοίξει κι αὐτός. Καί θά 'ναι δυό

λουλούδια τότες! Δυό λουλούδια μέσα στο περιβόλι τοῦ θανάτου. Αἰσθάνουμαι συγκινημένος ξαφνικά ὥς τὰ κατὰβαθα τῆς ψυχῆς· Ἄκουμπῶ πάνω στοῦ προπέτασμα σάν νά κουράστηκε ξαφνικά πολύ. Ἀπό μέσα μου ἀναβρύζουν δάκρυα ἀπολυτρωτικά. Στέκουμαι ἔτσι πολλήν ὥρα, μέ τό κεφάλι ὅλο χῶματα, ἀκουμπισμένο στά σαπισμένα σακιά. Μέ δυό δάχτυλα λαφριά, προσεχτικά, ἀγγίζω τή παπαρούνα. Ξαφνικά μέ γεμίζει μιὰ ἔγνοια, μιὰ ζωηρή ἀνησυχία πῶς κάτι μπορεῖ νά πάθει τοῦτο τό λουλούδι, πού μ' αὐτό μοῦ ἀποκαλύφτηκε ἀπόψε ὁ Θεός. Παίρνω τότες στή ράχη ἕνα γερό τσουβάλι (δαγκάνω τὰ χεῖλια ἀπό τήν ξαφνική σουβλιά τοῦ ποδιοῦ), καί τ' ἀκουμπῶ μέ προφύλαξη μπροστά στοῦ λουλούδι. Ἔτσι λέω θά 'ναι πάλι κρυμμένο γιά ὅλους τούς ἄλλους. Χαμογελῶ πονηρά. Κατόπι σηκώνουμαι ξανά στά νύχια κι ἀπλώνω τό μπράτσο ἔξω. Ναί. Τό ἄγγισα λοιπόν πάλι! Τρεμουλιάζω ἀπό εὐτυχία. Νιώθω τὰ τρυφερά πέταλα στίς ρῶγες τῶν δαχτύλων. Εἶναι μιὰ ἀνεπάντεχη χαρά τῆς ἀφῆς(...) Φίλησα τίς ρῶγες τῶν δαχτύλων μου. Εἶπα σιγά σιγά: —Καληνύχτα... καληνύχτα καί νά 'σαι βλογημένη.

Γύρισα γλήγορα στ' ἄμπρι. Ἄς μποροῦσα νά κάμω μιὰ μεγάλη φωταψία... Νά κρεμάσω παντοῦ σημαῖες καί στεφάνια! Ἄναψα στό λυχνάρι τέσσερα φιτίλια καί τώρα πασχίζω νά τή χωρέσω ἐδῶ, μέσα σέ μιὰ τόσο μικρή γούβα, μιὰ τόσο μεγάλη χαρά. Ἡ ψυχὴ μου χορεύει σάν μεγάλη πεταλούδα. Χαμογελῶ ξαπλωμένος ἀνάσκελα. Κάτι τραγουδαίε μέσα μου. Τ' ἀφουγκράζουμαι. Εἶναι ἕνα παιδιάτικο τραγούδι:

Φέγγαράκι μου λαμπρό...

«Ἡ Ζωὴ ἐν τάφῳ»

Στρατὴς Μυριβίλης

9. ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ 1942

Εἶχε πέσει κείνα τὰ χρόνια συφορά μεγάλη στή χώρα τῶν Ἑλλήνων. Ζοῦσαν ἡσυχοί καί μέ εἰρήνη οἱ ἄνθρωποι τή δύσκολη ζωὴ τῶν βουνῶν καί τῶν θαλασσῶν τους, τίποτα δέ γυρεύανε ἀπ' τοὺς ἄλλους, ὅταν ὁ κακὸς γείτονας τοὺς κήρυξε τόν πόλεμο κι ἔστειλε τὰ φουσάτα του νά ρημάξουν τή χώρα. Τότες ὁ λαὸς πού εἶδε τό ἄδικο ξεσηκώθηκε, παλικάρια, γυναῖκες καί γέροντοι ἄφησαν τή γῆ καί τή θάλασσα καί τράβηξαν στά βουνά νά μποδίσουν τό κούρσεμα τῆς

πατρίδας. Πολεμούσανε μήνες καί μήνες. Ήταν βαροχειμωνιά, καί σ'τά φαραγγία τῆς Πίνδος οἱ ἀνέμοι βουίζανε, τό χιόνι στοιβαζόταν, καί οἱ ἄνθρωποι ξεπαγιάζανε. Ἀπ' τό πολύ τό κρύο πληγιάσανε τά κορμιά τῶν παλικάριῶν, ἄλλους τοὺς κόψανε τό χέρι, ἄλλους τοὺς κόψανε τό ποδάρι. Ὅμως νά τό βάλουνε κάτου δέ λέγανε. Ἔτσι ντροπιάστηκε τότες ἀπ' τό λαό τῶν Ἑλλήνων ὁ κακός γείτονας, καί θά τόν ρίχνανε οἱ Ἕλληνες στή θάλασσα, ἂν ἄλλος ὀχτρός πῶς φοβερὸς καί πῶς ἀντίχριστος δέ ριχνότανε ἄναντρα πάνου στοὺς φουκαράδες πού πολεμούσανε γιά πατρίδα καί λευτεριά. Κι οἱ Ἕλληνες πιά δέ βαστάξαν καί λυγίσαν. Τά φουσάτα τῶν ὀχτρῶν μπῆκαν στή χώρα, ὑποτάχτηκε ὁ λαός τῶν Ἑλλήνων, καί στὸν Ἱερὸ Βράχο τῶν προγόνων του σηκώθηκε σαντάρδο μισητό.

Τότες ἦρθε ἡ μεγάλη πείνα. Οἱ ὀχτροὶ πήρανε ὅ,τι ἔδινε καί δέν ἔδινε ἡ γῆ, ρημάζανε τὸν τόπο. Γυμνοὶ καί σκελετωμένοι οἱ Ἕλληνες, τά παιδιά καί οἱ γερόντοι καί οἱ γυναῖκες γυρίζαν γυρεύοντας νά βροῦνε σκουπίδια τοῦ δρόμου νά τά φᾶνε. Μαλώνανε ποιὸς νά πρωταρπάξει τὴν ἄθλια τούτη θροφή, πέφτανε τσακισμένοι μέσ στοῦ δρόμο καί πεθαίνανε. Τόπο δέν εἶχε νά τοὺς θάψουνε, γιατί τά κοιμητήρια γεμίσανε, τοὺς θάβανε πολλοὺς μαζί σέ μεγάλους λάκκους. Στά λιμάνια οἱ ψαράδες μπαίνανε μέσ στίς βάρκες τους, τυλιγόταν στίς κάπες τους καί πεθαίναν. Πάνω τους, στοῦ γαλάζιο οὐρανό, πλέανε οἱ ἄσπροι γλάροι. Ἀπ' τά νησιά τοῦ Αἰγαίου οἱ δεσποτάδες στέλνανε μηνύματα στήν Πρωτεύουσα, στὸν ἀρχιερέα. «Στείλε μας ψωμί καί νεκροσέντουκα, τοῦ γράφανε. Τί θ' ἀπογίνει τό ποίμνιό μας, πρῶ-θιεράρχη;»

Ἔτσι πέρασε ὁ χειμώνας καί ἦρθε ἡ ἀνοιξη, τό ἔτος 1942. Τὴν ἀνοιξη, ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, οἱ Ἕλληνες τιμοῦνε τὴν Ἐλευθερία. Στά καλὰ χρόνια σέρνανε τίς σημαῖες σ'τά σπίτια τους, βάζανε τά καλὰ τους ροῦχα, οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν παίζανε, καί στή Μητρόπολη ἔκανε δοξολογία ὁ ἀρχιεπίσκοπος φορώντας τά χρυσὰ του ἄμφια καί τριγυρισμένος ἀπὸ δεσποτάδες καί προεστούς.

Σάν ξημέρωσε ἡ 25 Μαρτίου 1942, οἱ ὀχτροὶ πού δυνάστευαν καί ξεκλήριζαν τὴ χώρα τῶν Ἑλλήνων εἶπαν μέ τό νοῦ τους πῶς ἔτσι πεινασμένος λαός θά καθήσει ἡσυχά, ἐπειδὴ θά ἔχει ξεχάσει σίγουρα, εἶπαν, πατρίδα καί λευτεριά.

Ὅμως δέν ξέρανε καλὰ τοὺς σκλάβους τους, γιατί δέν ξέρανε ἀπὸ

πόσο παλιά χρόνια ζει μέσα τους τό πάθος για τήν ξερή τους γῆ, για τὰ γυμνά νησιά τους, για τή δόξα τῶν πατεράδων καί τῶν παππούδων τους.

Ἔτσι ἔγινε στίς 25 Μαρτίου τοῦ 1942: Ὁ πεινασμένος λαός τῶν σκλάβων βγῆκε στούς δρόμους τῆς Πρωτεύουσας καί τράβηξε σιωπηλά στή Μητρόπολη. Στά πρόσωπα δέν ἔλαμπε, ὅπως στούς καλοῦς χρόνους, ἡ χαρά, λύπη καί πίκρα καί συντριβή εἶχαν τά πρόσωπα. Ὅμως στά μάτια ἀστραφε ἡ πίστη, ἡ ἀδάμαστη θέληση, ἡ λατρεία τῆς λευτεριάς. Ἦταν γυναῖκες ντυμένες στά μαῦρα, μητέρες τοῦ πένθους, χῆρες καί ὀρφανά, ἦταν γερόντοι. Ἦταν, ἀτέλειωτη θεωρία, καί οἱ λαβωμένοι πολεμιστές. Ἄλλοι ἔχοντας κομμένα τὰ ποδάρια περπατοῦσαν στά δεκανίκια, ἄλλους τοὺς σέρνανε μέσ στά καροτσάκια Ἑλληνίδες, κορίτσια μέ ἀσπρες μπλουζες καί μέ κόκκινο σταυρό στό κεφάλι. Ὅλο τοῦτο τό πλήθος μπῆκε στήν ἐκκλησιά, δόξασε τό Θεό καί τόν παρακάλεσε νά σκύψει νά δεῖ τὰ βάσανα πού πέσανε στή χώρα τῶν Ἑλλήνων, νά τοὺς λυπηθεῖ καί νά γίνει ἴλεος. Ὑστερα ψάλανε τροπάρια τοῦ πένθους, κάμανε μνημόσυνο για τίς ψυχές τῶν ἀποθαμένων, τῶν παλικαριῶν, πού σκοτώθηκαν στά χιονισμένα βουνά τῆς Πίνδος καί τῶν ἄλλων πού τοὺς πῆρε ἡ πείνα τό χειμῶνα τοῦ 1941.

Κι ἀφοῦ ὅλα αὐτά γινήκανε, ὁ λαός βγῆκε ὅξω νά πάει λουλούδια στόν τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη. Κάτου ἀπ' τό παλιό Βασιλικό Παλάτι, ἐκεῖ εἶναι ὁ Τάφος. Ἐκεῖ ἔχουν ἀποθέσει τὰ κόκαλα ἐνός παλικαριοῦ πού σκοτώθηκε στόν πόλεμο, καί πού τ' ὄνομά του χάθηκε καί δέν τῷ μαθε κανένas. Εἶναι ὁ τόπος περισσά ὠραίος, ἀπό πάνου εἶναι ὁ οὐρανός γαλάζιος, ἔχουν βάλει καί μιὰ πλάκα στόν Τάφο σκαλισμένη μέ παράστασες ἀρχαῖες.

Ὁ λαός ἀρχισε νά πορεύεται πρὸς τόν Τάφο. Πήγαιναν πρῶτα οἱ λαβωμένοι πολεμιστές πάνου στά καροτσάκια τους, ὕστερα οἱ μαυροφορεμένες γυναῖκες, ὕστερα τό ἄλλο πλήθος. Οἱ καταχτητές αὐτά βλέποντας, φοβήθηκαν καί εἶπαν: «Τοῦτοι θά κάνουνε κίνημα», καί πρόσταξαν νά σκορπίσει τό πλήθος. Στήσανε κανόνια καί ἄρματα καί καβαλαρέους καί πεζούρα πολλή, καί εἶπαν:

«Μὴν κάνετε πῶς περνᾶτε, γιατί θά χτυπήσουμε!»

Μιά στιγμή ἔγινε μέσ στό λαό ἓνα σούσουρο, μά μονομιᾶς πέρασε ὁ φόβος. Σ' ὅλα τὰ μάτια ἡ ἀπόφαση ἀστραψε:

«Όχι! Είναι ο Τάφος του σκοτωμένου μας παλικαριού, είναι ο Τάφος των παιδιών μας! Θα πάμε στον Τάφο για να τιμήσουμε τα παλικάρια μας που σκοτώθηκαν για την 'Ελλάδα!».

Κι άρχισαν να βαδίζουν.

Οι άρματωμένοι όχτροί φωνάξανε τότες:

«Μήν κάνετε άλλο! Θα ρίξουμε!».

Μά ο λαός όλοένα πορευόταν. 'Αργά. 'Αργά. Οι όχτροί χαζιρέψαν τ' άρματα. Τά στῆσαν καταπάνου στο λαό. 'Ο λαός όλοένα πορευόταν. 'Ωσπου φτάσανε κοντά ο ένας μέ τον άλλο. 'Ηταν πιά φανερό πώς ή ώρα ήρθε.

Τότες έγινε σιωπή θανάτου. Φύλλο να 'πεφτε δέ θ' άκουγόταν. 'Οταν, άκούστηκε ή πρώτη μπαταριά. Οι στρατιώτες ρίχνανε στο πλήθος.

'Εγινε κακό μεγάλο. Οι γυναίκες καί οι γερόντοι άρχισαν να φωνάζουν άπελπισμένα :

«'Ωχου, πού μάς σκοτώνουν άνυπεράσπιστους! 'Ωχου, πού μάς σκοτώνουνε, γυναίκες άνήμπορες κι έρημες!».

Οι στρατιώτες όλοένα ρίχνανε, καί ή σαστισμάρα πού έπεσε στο λαό ήταν μεγάλη. 'Ομως τότες, στή δύσκολη ώρα, πετιέται μιά 'Ελληνίδα μέ μαύρα μαλλιά καί μέ μαύρα μάτια. 'Ηταν κόρη τῆς 'Αττικής.

«'Αδέρφια, μή δειλιάζετε! φωνάζει. 'Ελάτε μαζί μου, αδέρφια!»

'Ολοι τότες είδαν :

'Η κόρη άρχισε να βαδίζει. Πλάι της ήταν ένας σακατεμένος πολεμιστής πού πορευόταν. 'Η κόρη τον έσερνε άπ' τό χέρι, κι αυτός τήν άκολουθοῦσε κοιτάζοντας πάντα ψηλά στον ούρανό. 'Ηταν ένα χλωμό παλικάρι, προχωρούσανε κι οι δυό τους ίσια, περήφανα, κι ήταν σά να περπατοῦσε ή Μοίρα τῆς 'Ελλάδας.

'Αξαφνα άκούστηκε ή φωνή του παλικαριού. Μιλοῦσε στους όχτρούς καί τούς έλεγε: «Είμαι τυφλός! Είμαι τυφλός!» Κι όλοένα πήγαινε μπροστά ο τυφλός τραυματίας, άπό πάνω του τό γαλάζιο χρώμα τ' ουρανού τῆς 'Ελλάδας τον τύλιγε, τύλιγε καί τά μαύρα μαλλιά τῆς κόρης τῆς 'Αττικής.

'Εγινε τότες τό θάμα:

Μπροστά στο τυφλό παλικάρι πού πήγαινε προς τό θάνατο, μπροστά στο νέο κορίτσι πού τό οδηγοῦσε, μπροστά στή Μοίρα του περήφανου τόπου, τό άφρισμένο θεριό πού ξερνοῦσε φωτιά καί

σίδερο δείλιασε. Οί πρώτοί στρατιῶτες ἀποτραβήχτηκαν σά νά βλέπανε φάντασμα, οί ἄλλοι οί στρατιῶτες ὅλοι τρέμοντας κάνανε πίσω. Κι ἀπό τό δρόμο πού ἄνοιξαν, ὁ λαός χύθηκε σηκώνοντας στούς ὤμους τούς σκοτωμένους, κραυγάζοντας καί ὀλολύζοντας. Ἔτσι φτάσανε ἴσαμε τή μεγάλη πλατέα πού 'ναι κάτου ἀπ' τό παλιό Βασιλικό Παλάτι, ἐκεῖ πού ὁ τόπος εἶναι περισσά ὠραίος. Μπροστά στόν Τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη ὁ λαός ἀπόθεσε τούς νέους νεκρούς κι ὕστερα γονάτισε. Ἔτσι γονατιστοί, γερόντοι, γυναικες, νέοι καί παιδιά τραγουδήσανε τόν Ὑμνο στήν Ἐλευθερία. Εἶναι ἓνα παλιό τραγούδι πού λέει πῶς ὅλα γύρω ἦταν σιωπηλά γιατί τά 'σκιαζε ἡ φοβέρα καί τά πλάκωνε ἡ σκλαβιά. Ἐκλαψε ὁ λαός, θυμήθηκε τούς προγόνους του, ἔβαλε λουλούδια πάνου στό μαρμαρένιο Τάφο, κι ὕστερα σηκώνοντας στόν ὦμο τούς σκοτωμένους πήγε νά τούς θάψει.

Ὅμως πολύ αἷμα εἶχε τρέξει ἀπ' τίς λαβωματιές τους, ἔσταξε πάνου στίς πέτρες τῆς Πλατέας, καί γιά πολύν καιρό δέν ἔβγαινε.

«Ὡρα Πολέμου»

Ἡλίας Βενέζης

SOS

10. Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Μνήμη ναι γεγονότος

Πρόλογος
Τρίτη συνάντηση

Ἐνα γεγονός πού ξαφνικά, μέσα στό ζόφο τῆς διπλῆς ἐχθρικής κατοχῆς, ἠλέκτρισε τήν ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀθήνας καί ξεσήκωσε τήν ψυχή της σ' ἓνα θαυμάσιο ξέσπασμα ὁμαδικῆς ἑξαρσης καί πίστεως ἦταν ἡ κηδεία τοῦ Κωστή Παλαμά. Ὁ θάνατός του ἦταν φυσιολογικός· δέν εἶχε καμιά συνάρτηση μέ τήν πολεμική κατάσταση. Καί, ὡστόσο, τό λείψανο τοῦ ἔθνικοῦ ποιητῆ φάνταζε τότε, στά μάτια μας, σάν ἐντονότατο ἔμβλημα τῆς ἐθνικῆς μας ἀντίστασης καί τῆς μεγάλης κοινῆς μας λαχτάρας τῆς ἐλευθερίας.

Στίς 27 Φεβρουαρίου 1943, τό πρῶτό, μάθαμε πῶς ὁ Παλαμάς εἶχε πεθάνει τήν προηγούμενη νύχτα, σέ ἡλικία ὀγδόντα ἑτεσσάρων χρονῶ. Τό μεσημέρι πῆγα στό σπίτι του, στήν Πλάκα, κι εἶδα τό νεκρό πού τόν εἶχαν ξαπλωμένο σ' ἓνα ντιβάνι, στή μικρή του βιβλιοθήκη. Ἦταν ντυμένος στά μαῦρα καί σκεπασμένος μέ ἀνθισμένα κλαδιά ἀμυγδαλιᾶς. Ἦταν, θά ἔλεγε κανεῖς, ἀκόμα μικρότερος ἀπ' ὅ,τι ξέραμε, σάν τά λείψανα τῶν ἀγίων. Στήν κάμαρα αὐτή στεκότανε

μόνος του ὁ Στράτης Μυριβήλης πού, μόλις μπήκα, γύρισε καί μοῦ εἶπε: «Κοίταξε τί γλύκα πού ἔχει αὐτό τό πρόσωπο!» Κι ἦταν πράγματι ἐξαιρετικά γλυκιά ἡ μορφή του, γεμάτη ἀπέραντη πατρική ἀγάπη. Τό ἀπόγεμα ἔνιωσα τήν ἀνάγκη νά ξαναπάω νά τήν ξαναδῶ. Ἔμεινα τότε κάμποση ὥρα, μέ τόν Κατσίμπαλη καί ἄλλους φίλους. Εἶχαν ἀνάψει κεριά κοντά στό νεκρό, χωρίς ἄλλο φῶς. Νόμιζες πώς ἔβλεπες μπροστά σου πεθαμένο μισόν αἰώνα ἑλληνικῆς ζωῆς.

Ἐκεῖ, ὁ Παλαμᾶς, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά, μοῦ φάνηκε Βυζαντινός, βγαλμένος ἀπό τά βάθη τοῦ βυζαντινοῦ Μεσαίωνα, ἄνθρωπος τῆς μεγάλης, τῆς πολύδοξης καί σοφῆς Ρωμανίας, βαθυτάτα Βυζαντινός στό αἷμα του καί στήν ψυχή του, στή φυλετική καί στήν πνευματική του καταγωγή. Τό πιστεύω σταθερά πώς, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν πολυμέρεια καί τίς ἀντιφάσεις τοῦ πνεύματός του, ὁ κεντρικός, ὁ βαθύτερος πυρήνας τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας ἦταν βυζαντινός. Τό ἴδιο ἐκεῖνο ἀπόγεμα, ἡ Ναυσικά Παλαμᾶ μοῦ διηγήθηκε ἕνα ἐπεισόδιο πού μοῦ φαίνεται τώρα χαρακτηριστικό. Δυό ὥρες πρίν ἀπό τό θάνατο, δηλαδή κατά τή μιά μετά τά μεσάνυχτα ἄκουσε, μέσα στόν ὕπνο της, μιά βυζαντινὴ ψαλμωδία. Ξύπνησε, πῆγε στήν κάμαρα τοῦ πατέρα της καί τόν ἤβρε νά ψέλνει κοιμισμένος. Τοῦ μίλησε, μά δέν τήν ἄκουσε κι ἐξακολούθησε νά ψέλνει. ✕

Ἡ Κηδεῖα ἔγινε τήν Κυριακή 28 Φεβρουαρίου, στίς 11 τό πρωί, στήν ἐκκλησία τοῦ Α' Νεκροταφείου, ὅπου μαζεύτηκε πλῆθος πολύ. Χοροστάτησε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός πού μίλησε ὥραϊα, μέ πατριωτική συγκίνηση. Ὑστερα, στάθηκε κοντά στό φέρετρο ὁ Ἀγγελος Σικελιανός καί ἀπάγγειλε τό γνωστό του ποίημα: *Ἦχῃστε οἱ σάλπιγγες!* πού τό εἶχε γράψει τήν προηγούμενη νύχτα. Τό εἶπε μέ φωνή βροντερή, μέσα σέ λυγμούς πού ἔβγαιναν ἀπ' τό πλῆθος. Ἦταν σοβαρά ἄρρωστος κι οἱ γιατροί του τοῦ εἶχαν ἀπαγορεύσει αὐστηρά κάθε κούραση καί κάθε ἔξοδο, μά κανεῖς δέν μπόρεσε νά τόν πείσει νά πειθαρχήσει στή σύστασή τους. Ἐνιωθε πώς κάποιο ἀνώτερο χρέος τόν καλοῦσε ἐκεῖ. Τρίτος μίλησε ὁ Σωτήρης Σκίπης, ἀπαγγέλλοντας ἕνα ποίημα πού περιεῖχε στίχους πολύ τολμηροῦς καί ἐπικίνδυνους γιά τόν ποιητή τους τή στιγμή ἐκείνη. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ πώς παρακολουθοῦσαν τήν κηδεῖα ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τῆς Γερμανίας καί τῆς Ἰταλίας.

Σάν τελείωσε ἡ ἀκολουθία, ὁ Σικελιανός ἀπομάκρυνε τοὺς νεκρο-

θάφτες καί κάλεσε όσους ήταν κοντύτερα νά σηκώσουν τό φέρετρο, σηκώνοντας αυτός πρῶτος. Τόν είδα νά περνᾷ κοντά μου ἄσπρος καί όνειροπαρμένος, σάν ύπνοβάτης. *Ακουσα τότε τή Μαρίκα Κοτοπούλη νά λέει: «Εἶναι ό Σικελιανός πού θάβει τόν Παλαμᾶ!» Κι αὐτή ἤ ιδέα τήν τάραξε, σά νά περιεῖχε ἕνα συγκλονιστικό συμβολισμό. Σελ. 146
ή κλπ.

Ὁ τάφος, καθὼς εἶναι γνωστό, βρίσκεται ἔξω ἀπό τό παλαιό νεκροταφεῖο, σέ μέρος ἀνοιχτό, μέ θέα πρὸς τήν Ἀθήνα καί τήν Ἀκρόπολη. Ἦταν ὁμορφη μέρα, ἡλιόλουστη. Μαζεύτηκε ἐκεῖ ὅλο τό πλῆθος πού ἦταν στήν ἐκκλησία, καθὼς καί τό πλῆθος πού εἶχε μείνει ἀπ' ἔξω, σέ διάφορα ἐπίπεδα, ἀνάμεσα στά μάρμαρα καί στίς πρασινάδες, γιατί τό κοιμητήρι, στό σημεῖο ἐκεῖνο, εἶναι σάν κήποι κρεμαστοί. Ὅταν τελείωσε ἡ ταφή, ἦρθαν στρατιῶτες Γερμανοί καί Ἰταλοί καί κατάρθεσαν στεφάνους, ἐνῶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τους χαιρετοῦσαν μέ τρόπο φασιστικό. Τότε, χωρίς κανένα σύνθημα, καμιά προηγούμενη συνεννόηση, ὅλο ἐκεῖνο τό πλῆθος ἄρχισε νά τραγουδᾷ τόν ἐθνικό ὕμνο μ' ἕνα πάθος καί μιάν ἔνταση, πού δέν φαντάζομαι κανεῖς πού ἦταν ἐκεῖ νά τόν ἄκουσε ἄλλη φορά στή ζωή του νά τραγουδιέται ἔτσι. Καί σάν τελείωσε κι ὁ ὕμνος, ἀπό παντοῦ ἀκούστηκαν οἱ φωνές: «Ζήτω ἡ Ἑλλάδα! Ζήτω ἡ ἐλευθερία!» Κι ὅλες αὐτές οἱ αὐθόρμητες πράξεις θαρροῦσε κανεῖς πῶς ὑπακούανε σ' ἕναν ποιητικό ρυθμό.

Κατεβήκαμε πρὸς τή σκλαβωμένη Ἀθήνα μας, πού τή σκίαζαν ἀπ' τήν Ἀκρόπολη οἱ σημαῖες τῶν κατακτητῶν, μέ ψυχή περήφανη καί χαρούμενη. Νιώθαμε τήν Ἑλλάδα ἐλεύθερη καί νικηφόρα, μέσα στή συμφορά της. Τέτοια ἦταν ἡ δύναμη τοῦ ποιητῆ πού εἶχαμε κηδέψει καί πού μᾶς φαινότανε τώρα περισσότερο ἀπό πάντα ζωντανός.

«Πνευματική πορεία»

Γιώργος Θεοτοκάς

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

~~Ποιες ιδέες και ποιαί
αξίες προβάλλονται~~

Ι. ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

—Παπαδιά μου, εἶπεν ὁ παπα-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὕπνος γλυκὰ γλυκὰ. Μὲ τὴν ἄδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

—Νὰ τὸν πάρῃς καὶ νὰ τὸν καλοπάρῃς, παπά μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσῃς ὕστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερα. Καὶ οὔτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ ταραξῇ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπίρουνα, διὰ νὰ τὰ καθάρῃς, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἐσχέουσιν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μετὰ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἐστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἐστιατόριον καὶ αἵθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ξύλιναι καθέκλαι καὶ εἰς ψάθινος καναπὲς ἦσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. Ὁ καναπὲς ἦτο ἄντικρυ τῆς ἐστίας. Ἐνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὅμως ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστῶσα τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἄριστερά ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὀγκῶδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπητες μικροὺς διπλωμένους εἰς τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἑτέρα λιθογραφία, ἄνευ πλαισίου αὐτῇ, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστῶσα, ὅχι πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἄποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδήλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότη ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητήριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἐχωρίζετο ὀριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἔξω δρομίσκον καὶ

εἰσῆρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις, ὁ παπα - Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερεν ἐκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνῃ τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτά ἡγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἐξεδίπλωσε, τὸν ἥπλωσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῶ ἡ παπαδιὰ ἐξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπα - Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπαυσιν τὴν μεσημβριάν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἦτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα. Ἐν ἑλλείψει ἄλλου ἱερέως, ἡ διακόνου, ἡ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σύνηθες τὸν ὄρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὀρίων ἐνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὁποίου ὁ γείτων ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικός. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιὰ ἐπερίμενεν ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἀλλ' ὁ πεινασμένος παπὰς τὸ εὗρεν ἐξαίρετον καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἴσως πρὸς αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ὁ μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετριαζόμενος ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπὴ, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἑξῶ τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικὴν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετούσης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπᾶ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπης, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὕπνον.

Μὲ ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθὴ του γενειὰς μόλις ὑπέκρυπτε μειδίαμα ἀφάτου ἀγαλλιάσεως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῇ κοιτὶς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνα των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρ-

μόσουνον μυστικόν. Ἡ παπαδιά τὸ ἐξεμυστηρέυθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἴπη εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καί, ἐνῶ ἐστήριζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσai βαθμηδὸν μορφὴν οὐραίου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελῶδει διελίσκει, μὲ τὴν εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εὐτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλαυσε ὁ παπα-Νάρκισσος τὴν διπλὴν τιμὴν νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῇ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδιοκτίτου ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ κάυχημα καὶ τὸ προσκυνητήριον τῆς νήσου. Ἄλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ναρκίσσου, καὶ θεῖος του, ἦτο κατ' ἐξαίρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσεν τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφήν, ἐτέθη ὁρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὼς μέλλων ἱερεὺς παιγνίδια του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ, πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια π α π ᾶ καὶ μ α μ ᾶ, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὸ Κ Ὑ ρ ι ε Ἐ λ ἔ η σ ο ν. Μόλις ἠδύνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ του ἱεουργούντος. Οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιὸν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ Ὁρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὀκτωήχου*. Ἄλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παίζεσθαι ὁρμὰς τοῦ μικροῦ ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλλασσαν χειροτονίας ἄλλου εἶδους, ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμοὺς ὑπὲρ τὸ δέον ζωηροὺς μετὰ συνηλικιωτῶν του.

Ἀμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς ρασοφόρος ἐξενιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνῃ ἡ πολλὴ σχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς ἄνδρον ἰδιώτευσεν γέρον θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμα-

θοῦντος παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρκούντα ὅπως ζήσει ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπεστάλη ὁ Νάρκισσος. Ὁ Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δικάωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὅχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ἀνδρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ἰδίως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

Ἐντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαίρας προητοιμάζετο ὁ νέος διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἑτῶν τινῶν ὁ ἀναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῇ, εἰς διάκονον, ὅτε ἦλθεν εἰς Ἀνδρον ἡ εἰδησις, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖος του, οἱ δὲ συμπολίται του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς ἱεράς διαδοχῆς. Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. Ὁ πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲ τὴν εὐχὴν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὖρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέσκει οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας ἐθεώρει τὴν Ἀρετούλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκα του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδίων ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ τὸ ἥμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑποθέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἀνδρον, ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτῶ ἑτῶν ἀπουσίαν εὗρε τὴν Ἀρετούλαν μεταβληθεῖσαν εἰς νέαν κομψὴν καὶ ὥραιαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἤλαττοῦτο ὡραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ἠύλογησε τὸν γάμον, ἐχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἀνδρον.

Πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεύς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχὴν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριόν των μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοιμάζε τὸν διάδοχον, οἱ ἀγροὶ του προεμήνουν εὐκαρπλίαν, αἱ

πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἡλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἡδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ; Καὶ ὅμως ἡ εὐτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μία μεγάλη καὶ διαρκὴς ἀνησυχία. Ὁ ἱερεὺς παραμυθεῖ τοὺς ψυχορραγοῦντας καὶ κηδεύει τοὺς νεκροὺς! Τοὺς νεκροὺς! Ἴδου ἡ σκέψις, ἡ ὁποία τὸν ἐβασάνιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιά ἐμαύριζε τὸν παιδρὸν ἄλλως ὀρίζοντα τοῦ βίου του.

Ὁ τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχεν ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν' ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ ψυχρὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. Ἀληθῶς, παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδεῖας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον ἱερέων πάντοτε, ἀνατραφεὶς οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἡδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς; Ἀλλ' ὅμως εὗρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφεύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὄμματα εἰς τὴν λαμπάδα ἢ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὀπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὁμηλικῶν του, ποτὲ δὲν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἄπνουν τοῦ νεκροκραβάτου φορτίου, ποτὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα, ἔξ ἧς ἀπεχωρίσθη ἡ ψυχὴ.

Ἀλλ' ὅμως πῶς ἡδύνατο, γενόμενος ἱερεὺς, νὰ ἀποφύγῃ ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφὴν; Ἡσθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἐξωμολόγησε πρὸς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἐξεμυστηρέυθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ὁ γέρον τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσε ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς καθὼς τόσοι ἄλλοι εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἱερέως παρὰ τὴν κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεῶτος. Ὁ Νάρκισσος ἐπέισθη. Ἐπέισθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡδη μῆνας, ὁψέποτε ἤρχετο τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἢ μὴ ἐμφάνισις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσον του. Καὶ τώρα, ἐνῶ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὕπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξὺ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων, ὅσαι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀνεμειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἐξομολογήσεως.

Ἄλλα βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὗται ἐθολώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρεῖα ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ὑγίης ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσεν τὴν ἐργασίαν τῆς καὶ βαίνουσα ἀκροποδητί, διὰ νὰ μὴ ταραξῇ τὸν ἄνδρα τῆς, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβεστήν ἐστίαν σκαμνίον, ἤνοιξε τὸ δέμα καὶ ἠπλωσεν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἦσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δείγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῇ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἔβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἶσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξύ τὸ βλέμμα καὶ ἔβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν τῆς.

Ἦχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἶφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπεῖκον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἔξωθεν ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἠνοιχθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἀφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμόν, ἀλλ' ὁμως δὲν ἔπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ, τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στήθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσι του περιέδεε μανδήλιον βαμβακερόν, τοῦ ὁποῖου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὀπισθεν πρὸς προφύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. Ὑπὸ τὸ φέσι ἔλαμπον οἱ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολίης ὀφρῦς.

Ὁ ἰδρῶς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλᾶθιον σκεπασμένον με φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιὰ ἐγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀσφωπτὶ πρὸς τὴν θύραν.

—Καλημέρα, γερο-Θανάση, ἐψιθύρισεν. Ὁ παπᾶς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρων προσπαθῶν ἀνεπιτυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἦχον τῆς βραγχῶδους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

—Τί τρέχει; τί τὸν θέλεις;

—Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον! Ὁ λεπρὸς! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της — τὴν φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν δυσχερῶν καθηκόντων του — καὶ τὴν ἀπόστασιν ἕως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον — καὶ τὸν πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν, ἡ παπαδιά, μὴ εὕρισκους αἰτίας πρὸς ἐκφρασιν τῆς ἀδημονίας της καὶ στρέφουςα τὰ ἀνήσυχα βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

Ὁ ἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὡς εἰς ὄνειρον. Τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὕπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμεινον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ιδέαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἶδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναῖκα του προσαγορεύουσιν τὸν γερο-Θανάσιν, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει. . . Ἀλλ' ἡ τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεῦτερον τῆς συζύγου του «Κύριε ἐλέησον» τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ἀνέκυψε τὴν κεφαλὴν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζομένας ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χεῖλη ἡμιοικτικά, ἔμεινεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο ἄραγε; Ὁχι δὲν ἐσκέπτετο. ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἐλεεινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὠθούμενος ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἴδῃ τί ἐστὶ λεπρὸς. Ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ' ἀπορίας τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπτόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρίγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔφυγε

δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακρὰν τῆς καλύβης. . .

—Νὰ μὲ συμπαθήσης, παπά μου, εἶπεν ὁ γερο - Θανάσης. Σ' ἐξύπνησα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρὸς καὶ σέ θέλει· καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρόμος ἕως ἐκεῖ. Ἴσως δὲν τὸν προφθάσης.

Ὁ παπα-Νάρκισσος ἠγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον, τὸ καλυμμαύχι καὶ τὸ ράσον μου.

Ὑπήκουσεν ἐκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζητηθέντα.

—Δὲν θὰ κάμης πεζὸς τόσον δρόμον, παπά μου, ὑπέλαβε θωπευτικῶς.

—Ὁχι, ὄχι, εἶπεν ὁ γερο - Θανάσης. Πηγαίνω νὰ εὕρω κτῆμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθης μαζί μου; ἠρώτησεν ὁ ἱερεὺς.

—Καὶ βέβαια.

Ὁ γέρων ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως πρὸς εὐρεσιν κτήματος, ὡς ὀνομάζουν εὐφῆμως τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—Ἰδέ, ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῶ ἔνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ· ὁ γερο-Θανάσης εἶδε τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβοήθησεν, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἐκεῖ καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμῃ πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διὰ τὴν φιλανθρωπίας. Κι ἐγὼ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἑνὸς χριστιανοῦ; Θὰ διστάσω, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου ;

Ἡ παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὕτη πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόφιον εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ἐκεῖνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμμαύχιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς τῆς ὁποίας τὰ πλευρὰ κατεΐχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περὶπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον

παλαιὸν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπὲρ-
 ἄνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως μέχρι
 τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινε ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ
 ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν
 ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ
 ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἦτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης
 ἦ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ
 κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ ἱερέως. Ὁ γε-
 ρο-Θανάσης διαβαίνων δίδωκε τὴν εἶδισιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει.
 Καὶ ἐχαιρέτα ὁ ἱερεὺς τοὺς χωρικούς :

—Καλημέρα, κύρ Γιάννη.

—Ὡρα καλή, κυρά Θάναινα.

—Ἡ εὐχή σου, παπά μου.

Προφανῶς εἶχον πάντες διάθεσιν δι' ἐκτενεστέραν συνδιάλε-
 ξιν, ἀλλ' ὁ παπὰς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν,
 ἤνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς
 ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερόν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεῦος
 καὶ τὸ εὐχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξεν ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του,
 περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς ὀθόνης καὶ ἐξῆλθεν.

Ἐκλείε μόλις τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν
 τοῦ γερο-Θανάση παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο
 πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ ἱερεὺς προέβη εἰς
 προὔπαντήσιν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐνα-
 πέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πο-
 ρεῖα. Ὁ γέρον χωρικός παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἤδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὐσεβεῖς χωρικοί, γνω-
 ρίζοντες τί ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ ἱερεὺς, ἐσταυροκοποῦντο ἐνῶ
 διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενε ἡ παπαδιά, σκιά-
 ζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς της. Μειδιάμα εὐφρόσυνον ἐπέ-
 λαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς
 θύρας καὶ ἠθέλησε ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ
 δὲν ἀνήρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὔτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν,
 ἐνῶ τὸν ἠτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπα-Νάρ-
 κισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαι-
 μὸν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὅποιον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ,

καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδιάμα τῆς πα-
παδιᾶς ἐσβέσθη ἅμα εἶδε τὴν συνοδεῖαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ
τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἓν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων τῆς.

Ὁ δρόμος ἐξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρό-
ποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, δια-
σχίζων πυκνὸν ἐλαιῶνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου
τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοὴν ἀέρος, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἤδη
ἀργοὺς ἱστιοφόρους τροχοὺς των. Ἐκεῖθεν ἡπλοῦτο εὐρὺ ὁροπέδιον
κατωφερές, ἀπολήγον εἰς βράχους ἀποκρήμνους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν
μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ
γερο-Θανάσης καὶ τὸ κτῆμα του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέ-
τρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοί,
ξηροτρόχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἐχώριζον ἐκατέρωθεν τοὺς
ἀμπελώνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπε-
λώνας ἀγροὶ θερισθέντες ἤδη. Πέρα τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως,
ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὁροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λό-
φων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἔκλινε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν,
καὶ ἡ κυανῇ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποι-
κιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἦτο ἀληθῶς ὠραῖον τὸ θέαμα, ἀλλ' ὁ ἱερεὺς δὲν τὸ ἐβλεπεν. Ὁ
νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὁποίους ἡ συναί-
σθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ γερο-Θανάση εἶχαν
κατ' ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του.
Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν
εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θεὰ τῆς συζύγου του, εἶχον ὁπωσδή-
ποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν
ἐρημίαν τῆς ἐξοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἐπι-
τείνων ὁ διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου καὶ τῶν βημάτων
τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῶ ὁ ἥλιος ἔκαie τοὺς ὤμους του, εἰκόνες
ἀπαῖσιοι ἐξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων ὀφθαλ-
μῶν του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερικήσῃ τὴν φαντασίαν
του, ἀλλ' ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο ὁ δυστυχής!

Δὲν εἶχε εἰσέτι ὁμιλήσει, ἀλλ' οὐδ' ὁ συνοδοιπόρος του διέκοψε
τὴν σιωπὴν. Ὅτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου,
ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βάδισμα ζώου εὐρώστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως
τὴν περίστασιν ἀρμοδίαν πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἡλι-

κίαν τοῦ γερο-Θανάση. Ἐπὶ τέλους ὁ ἱερεὺς ἀνέκυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν ρεμβασμῶν του. Ἦκουσε τὸν γέροντα ὀπισθέν του ἀσθμαίνοντα, καὶ σύρας πρὸς τὸ στήθος του τὸ σχοινίον ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρὶς ἐπέσπευσε τὸ βῆμα καὶ ἤλθε πλησίον του.

—Τί ἔπαθες, παπὰ μου ; Τί στέκεις ;

—Θὰ κατέβω ν' ἀνέβης σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

—Καλέ, τί λόγος ! Νὰ καθίσω ἐγὼ καὶ νὰ περιπατῇς ἐσὺ !

—Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

—Ἐγὼ κουρασμένος ! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκαλά μου κι ἔννοια σου ! Ποῦ ἠκούσθη νὰ περιπατῇ ὁ παπὰς μὲ τὰ ἅγια καὶ νὰ πηγαίνει ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρός !

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπέικων εἰς τὴν ἡθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόνθου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ὂ ς, ἐπανέλαβε ζωηρῶς τὴν πορείαν. Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς ἐχαλίνωσε τὴν ὁρμὴν του διὰ ν' ἀκολουθῇ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρων καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

—Θὰ τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν ; Τί λέγεις ;

—Τί νὰ σοῦ πῶ ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

—Πῶς τὸν ἄφησες ; Πῶς ἦτο ;

—Πῶς νὰ εἶναι ; Ὡσὰν ἄνθρωπος ὁποῦ ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἤθελε νὰ μάθῃ ὁ ἱερεὺς ! Πῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ψυχομαχῇ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισεν. Ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον ἀπετροπιάζετο προτοῦ τὸ ἴδῃ. Ἠλπιζεν ὅτι ἡ ἐκ τῶν προτέρων περιγραφή ἤθελεν ἐξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς ὅ,τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπάλαιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τὸ ταπεινὸν αἶσθημα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὐγενὲς αἶσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ γέρων ὠμίλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἡ προθυμία νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ψυχorroαγοῦντα λεπρόν, ἐπηύξανον τὴν ἐνδόμυχον τοῦ ἱερέως ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολμίαν του.

—Διατί ἤλθες μαζί μου ; ἠρώτησε μετὰ τινα σιωπῆν. Διὰ νὰ μὲ συντροφεύσης ;

—Καὶ διὰ τοῦτο. Ἄλλ' ὅχι τόσο διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν παρastaθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσὺ, παπὰ μου, νὰ τὸν μεταλάβῃς καὶ ἔπειτα νὰ φύγῃς. Ἐγὼ θὰ μείνω. Ὁλην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος

καὶ μόνος, ὅς ἔχῃ ἓνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει, ὁ κακόμοιρος!

—Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, γερο-Θανάση. Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογήσῃ! Ἀλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτελέσω ἐγώ. Ἐγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἡσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

Ἐξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσσετο πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημνα τῆς νήσου παράλια. Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν τοὺς κλῶνας τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἐτῶν κατῴκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βάρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ παρηγορίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὁρφανός, ἄκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτατος ἐτι ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς νόσου. Οἱ ὁμοχώριοί του τὸν ἠνάγκασαν νὰ υποβληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βάρος, διὰ τὴν κοινότητα τῆς νήσου. Ὁ γερο - Θανάσης, τοῦ ὁποίου οἱ ὀλίγοι ἄγροὶ ἔκριντο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. Ἐβοήθει τὸν ἄθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖα του, προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλὰς. Ἔμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἀσθενῆ, ἐξοικειωθεὶς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθές νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενεν ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. Ὁ γερο-Θανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἐπλησίαζεν. Ἐὰν χωρικός τις διέβαινεν ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίοτε μακρόθεν, ἐναπέθετεν ἴσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὁμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

‘Ο περὶ τὴν καλύβην κήπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὀγκώδεις, ἐν εἵδει παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξύ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκεῖ ἐπέζευσεν ὁ παππὰ - Νάρκισσος. Ὁ γερο - Θανάσης ἔδεσε διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολου, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. Ὁ ἱερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ’ ὀλίγα βήματα ὁ χωρικός ἐστράφη.

—Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπὰ μου, νὰ ἰδῶ πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. Ἐλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσεν μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενεν ὀρθὸς τὸν γέροντα. Ἦτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μία ἀμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχὴν του. —“ὦ! ἐὰν ὁ γέρον ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεσται! — Ἄλλ’ ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμόν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχήλιου τὸ εὐχολόγιον ἤρχισε ν’ ἀναγινώσκη τὰς ὡραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

Ἀνεγίνωσκε καὶ ὁμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἀργεῖ ὁ γερο-Θανάσης; Ἡθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ’ εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. Ἡθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

Ἐπὶ τέλους ὁ γέρον ἐξῆλθε τῆς καλύβης. Ὁ ἱερεὺς τὸν ἠτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

—Ἦτον εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνή του. Ἐλαμψαν τὰ σθησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ. Ἐλα, παπὰ, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβῃς.

Ὁ ἱερεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον, περιεβλήθη τὸ περιτραχήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἅγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν καλύβην. Ἡ ὠχρότης τοῦ μόνῃ ἐμαρτύρει τὴν ταραχὴν του. Τὸ βῆμα του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρες του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρὶν, δὲν ἐδίσταζε

πλέον· ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμοὺς τῆς ὀλιγίας ἢ συναίσθησις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων, ὅστις τὸν ἠκολούθει παρὰ πόδας, ἔθιξεν ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. Ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἓνα πόδα ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν. Ἡ ξανθὴ του κόμη ἐκυμάτιζε λυτὴ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

—Παπά μου, μὴ ἐγγίσης τὸ μανδήλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖνος μοῦ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸν ἰδῇς.

—Καλὰ, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθης μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κράξω.

Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

Ὁ γερο - Θανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐπερίμενεν. Ἦμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἠπόρει πῶς ὁ ἱερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν. Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῇν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν. Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετῶσαι ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὕψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εὐτυχής, ἐνῶ ὁ λεπρὸς ἀπέθνησκεν ἐντὸς τῆς καλύβης του.

Αἶφνης ὁ γέρων χωρικός ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλαφρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν γυναῖκα τοῦ ἱερέως. Ἠγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

—Τί σοῦ ἦλθε νὰ κάμης, τόσον δρόμον πεζῇ, παπαδιά ;

—Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ' ὀλίγον ἦλθα ἕως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπάς ;

—Μέσα μὲ τὸν λεπρόν.

—Ζῇ ἢ ἀπέθανε ;

—Ὅ,τι καὶ ἂν σοῦ πῶ σὲ γελῶ.

—Δὲν πηγαίνεις νὰ ἰδῇς;

—Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπ' ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανέλαβε μετὰ τινος ἀνησυχίας.

—Θὰ νυκτωθῇτε ἐδῶ.

—Δὲν πειράζει. Ἐχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἤθελες νὰ ἔλθης;

—“Εφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχιόνος της ἐπιμελῶς διπλω-
μενον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπα-Ναρκίσσου.

—Τί τὸ ἔφερες; Μὴ εἶναι κρύον νὰ τὰ φορέσῃ ἀπανωτά;

—“Ὅπως χρειασθῇ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

Μετὰ τινα σκέψιν ὁ γερο-Θανάσης ἐπρόσθεσε.

—Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον;

—Ξεύρω κι ἐγώ; Ἀρρώστια εἶναι. Ὅποιος φυλάγει τὰ ρούχα
του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου.

—Κάθισ’ ἐδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.

—Ὅχι, δὲν ἐκουράσθηκα. Νὰ πάγω μέσα, γερο-Θανάση;

—Νὰ μὴ θυμώσῃ ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔ-
στρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην· ἡ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς
τὸ πρόσωπόν της. Ὁ γέρον τὴν ἐλυπήθη, ἡ συνεμερίζετο ἴσως καὶ
αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

—Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγὰ-σιγὰ νὰ ἰδῶ.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὦτα ἀνὰ πᾶν
βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. Ὁ ἱε-
ρεὺς ἔλεγε τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἠδύνατο ν’ ἀκούσῃ ὁ γέρον.
Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαί-
νετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ
ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρὸν προσηύχετο. Ἡ λευκὴ
ὀθόνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ γερο-Θανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον
τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἐρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

Ὁ χωρικός ἀπεσύρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον.
Ἡ παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν
τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφὴν του.

—Τί εἶδες; ἠρώτησε.

—Τίποτε.

Κατ’ ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βή-
ματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυ-
ψωμένας χεῖρας ἐκράτει τὸ εὐχολόγιον καὶ τὸ ἀρτοφόριον. Ἐβάδιζε
μὲ ὀρθίαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλὴν, μὲ τὸ βλέμμα ἡρεμον, ἐνῶ ἔσειεν
ὁ ἄνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. Ἐφαίνετο ἄλλος ἤδη ἄνθρωπος!

196 Ἰ ἀπὸ τὸ διήγημα ἐξάγεται ἡ διὰ τῶν: Δῶσε τὰ χαράματα-
 ριγίδια ἐτοιχεῖν κύβω τῶν ἰδεῶν. (ἢ ἰσοσκελεῖα διδάσκει
 χωρὶς νὰ διδάσκει μόνον τὰ ὡσεὶ ἐγὼν ἑαυτοῦς).

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὁμιλήσῃ.

—Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ γερο-Θανάσας καὶ ἡ παπαδιά ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

—Αὔριον τὸ πρωὶ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἐξηκολούθησεν.

Ἡ φωνή του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἤκουσεν ὁμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἤκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἡσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντός τὴν ψυχὴν του.

—Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα; ἠρώτησεν ὁ γερο-Θανάσης.

—Μεῖνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρωί.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἥτις ἔτεινε πρὸς αὐτόν τὸ ράσον:

—Καλὰ ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπεν. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντες ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

«Διηγήματα»

Λημήτριος Βιζέλας

2. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Α'.

Ὅταν τὸ πρωτάκουσα, ἦμουν παιδί στά σπάργανα. Καὶ σάν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλικάρι, ἔλεγαν ἀκόμη γιὰ κείνο, μέ τὸν ἴδιο θαυμασμό καὶ περισσότερη φρίκη. Τό γιούσουρι, τό ἀντρεωμένο γιούσουρι, πού βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου! Τό γιούσουρι πού ὥρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὥς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας ὥρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μέ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μέ τίς ρίζες καὶ τ' ἀντιρίμματα*! Κάτω στό νησί μας τό ἔχουν μόλογο*! Γενιά σέ γενιά τό παραδίνουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σέ παιδί, ἀπὸ παιδί σέ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστό πάντα, σκληρό σά σίδερο, δυνατὸ σά λέοντας, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σά στοιχειό.

Ἐκεῖνοι πού τό πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμμησιν τῶν ἀνθρώπων τῶρα. Ἐκεῖνοι πού ὄνειρεύτηκαν νὰ τό κόψουν, κοιμοῦνται

αξύπνητα στή γῆ ἢ καί στά βάρη τῆς θάλασσης. Ἐκεῖνοι πού πῆγαν γυρεύνοντάς το, δέ δευτέρωσαν τό σκοπό τους. Ἔχει, σοῦ λένε, κατιτί πλάνο κι ἐπίβουλο καί ἀλλάζει χρώματα καί ἀλλάζει σχήματα καί γλιστρᾷ σά χέλι καί θεμελιώνεται σάν πύργος καί φωσφορίζει σάν ὠκεανόψαρο, πού λύνεται τό σῶμα μέ τό πρῶτο ἀντίκρισμα.

Ἐγώ, ἀπό μικρός πού τό ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτί παράξενο. Φόβος καί μαζί πείσμα. Καλά, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος Ἀράπης*, πού ρουφᾷ τά πέλαγα καί φράζει τά ποτάμια μονάχα μέ τά γένια του. Καλά, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδελφή, πού γυρίζει τή θάλασσα καί στό πικρό ἄκουσμα βουλιάζει τά πλεούμενα σύψυχα μέ τήν οὐρά της. Καλά κι ὁ Ἀριστος* πού σκοτώνει τά θεριά καί τά βουνά γκρεμίζει καί ξεριζώνει ρουπάκια* μέ τό κοντάρι του. Μά ἕνα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου, καί νά κάνει τόσα θάματα! Μπά, ντροπή μας!

Ἄκουα τούς ἄντρες, λεβεντοθρεμμένους, καί νά μιλοῦν γι' αὐτό μέ τόσο σεβασμό, σά νά μιλοῦσαν γιά τό Τρισυνόστατο. Τί διάβολο! Ἐκεῖνοι μιά φορά ἔβαλαν τά στήθη τους ἐμπρός στό κανόνι τοῦ Τούρκου! Πῆδηξαν μέ ἀναμμένο δαυλί στίς μπαρουταποθηκές του! Εἶδαν τό θάνατο χίλιες φορές, καί δέν τόλμησαν νά ξεριζώσουν ἕνα δεντρί! Δέν μποροῦσα νά τό χωνέψω.

— Δέ μοῦ λές, πατέρα; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτό τό γιούσουρι;

— Εὐλο, παιδί μου, σάν καί τ' ἄλλα θαλασσόφυλο. Ἄν θέλεις νά τό μάθεις, σύρε νά ἴδεις τήν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τό ἀρμάρι, βρίσκω τήν πίπα του. Μιά πίπα χοντρή καί μεγάλη, μέ ρόζους, μαύρη - κατάμαυρη, σάν ἔβενος*.

— Μπά! τοῦτο εἶναι τό γιούσουρι; τό κόβουν λοιπόν;

— Τό κόβουν, λέει; Ἀφοῦ τό ἔχεις στά χέρια σου! Ἐκοψα πῆχες, ὅταν ἤμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δέν πᾶς λοιπόν νά κόψεις καί τό γιούσουρι τοῦ Βόλου;

Πέτρωσε εὐθύς τό χαμόγελο στά χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τό πρόσωπό του. Γύρισε καί μέ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σά νά ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπό τό κεφάλι του.

— Ἄ! εἶπε. Τό γιούσουρι τοῦ Βόλου δέν εἶναι τό ἴδιο. Πῆγα μιά φορά κι ἐγώ. Μά λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τή μάνα σου.

— Ἀφοῦ κόβεται!....

— Κόβεται, όταν είναι μικρό. Κάτω στη Μπαρμπαριά* είναι δάση δλάκερα. Έκεί πού φαρεύουν τό σφουγγάρι, άρπάζουν καί κάνα κλαρί. Έτσι κλεφτά, στην ώρα πού κοιμάται. Άμα όμως ξυπνήσει, δέν τό κόβει ούτε ή ρομφαία του Άρχάγγελου.

— Τό γιούσουρι του Βόλου δέν κοιμάται;

— Κοιμάται, μπορεί νά κάμει δίχως ύπνο; Μά έκείνο στοίχειωσε πιά! Ζεί μέ τούς αιώνες. Ποιός ξέρει από πότε; Νά ιδεις τών παλαβών τά κόκαλα πώς κρέμονται πολυέλαιοι άπάνω του!....

Καί τό βλέμμα του κάπως δειλό στυλώθηκε άπάνω σέ μιά στάμνα, πού έστεκε σπασμένη στην αύλή· τό μέτωπό του σούφρωσε καί κέρωσε, λές κι έβλεπε όχι νά προβάλλει από κεί.

— Έσύ, πατέρα, πώς πήγες! Μέ τή μηχανή; Ξαναρώτησα.

— Όχι, μέ τήν πέτρα*, σάν τούς Καλυμνιώτες. Ποϋ μηχανές στόν καιρό μας!

— Έγώ σά μεγαλώσω, θά πάω νά τό κόψω· είπα μέ πείσμα.

Ένόμιζα πώς θά έλεγε όχι· πώς θά φρόντιζε μέ χίλια - δυό νά μ' έμποδίσει· πώς θά μου διηγόταν ιστορίες τρομερές γιά ν' άπελπιστώ. Τίποτα! Μιά στιγμή μέ κοίταξε συλλογισμένος, από τά πόδια ως τήν κορφή, σά νά μετροϋσε τό άνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλά· σά μεγαλώσεις, νά πᾶς· είπε μέ τήν πρώτη του άπάθεια. Τώρα πού είσαι μικρός, σύρε νά μάθεις τή θάλασσα.

B'.

Πήγα κι έμαθα τή θάλασσα. Ναυτόπουλο ξγίνα, έπειτα ναύτης. Είδα φουρτούνες, χιονιές, άγριοκαίρια. Πήγα καί μέ σφουγγαράδικα στη Μπαρμπαριά. Μά καί ναυτόπουλο καί ναύτης καί σφουγγαράς, δέν ξέχασα τό στοιχειωμένο γιούσουρι καί τό λόγο πού έδωκα στόν πατέρα μου. Μαζί μέ τό κορμί μεγάλωνε κι ό πόθος μέσα μου, σά νά τόν είχα στό αίμα μου. Έγώ ήθελα νά κόψω τό γιούσουρι, στην άνάγκη νά τό ξεριζώσω καί νά τό σύρω πίσω από τό καίκι στό νησί μας. Θά τό ξάπλωνα στην άμμουδιά θρασίμι* καί θά έβανα διαλαλητή νά διαλαλήσει σέ όλη τή χώρα: «Έβγαΐτε, χωριανοί, νά ιδείτε τό μέγα θάμα! Τό στοιχείο τής θάλασσας νικήθηκε από του νησιού μας τό στοιχείο, τόν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τά βουνά! Έβγαΐτε, χωριανοί, νά ιδείτε καί νά είπείτε!.....» Θά έτρεχε άμέσως μελίσσι ό λαός· θά έβλεπαν οι θαλασσογέννητοι καί θά σταυ-

ροκοποῦνταν· θά ἔβλεπαν οἱ γυναῖκες καί θά τρώμαζαν· τά παλικάρια καί θά ζηλοφθονοῦσαν! Θά δοξαζόμουν στό νησί.

Κι ἕνας τρόμος μυστικός, μιά λαχτάρα βασάνιζε κάθε τόσο τήν ψυχή μου, μήν προλάβει ἄλλος καί ἀρπάξει τή δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται; Ἀλλά πάλι ἡσύχαζα μέ τήν ἰδέα πώς ἄλλος ἀξιότερός μου δέν ἦταν δυνατό νά γεννηθεῖ. Καί ἀκόμη πίστεψα, πώς τό δεντρί ἐκεῖνο δέν θά καθόταν τόσους αἰῶνες ἐκεῖ στόν ἀνήλιαστο θρόνο του, παρά γιά νά γίνει μιά μέρα δικό μου παίνεμα.

Κι ἔτσι ἔκλεισα τά εἴκοσι χρόνια μου.

Ψάρευα τό σφουγγάρι μέ τή μηχανή τοῦ καπετάν Στραπάτσου στήν Ἑγρίπο.* Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε καί στόν κόρφο τοῦ Βόλου. Ἀρπαξα τόν καιρό.

—Τί λές, καπετάνιε ; Κάνουμε τήν ἀπόπειρα ;

—Ποιά ;

—Πᾶμε νά κόψουμε τό γιούσουρι ;

Γέλασε ὁ καπετάν Στραπάτσος· γέλασαν καί οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἐγώ. Δέν τολμοῦσα νά κάνω τό σοβαρό.

—Τί λές ; μοῦ κάνει· εἶσαι στά σύγκαλά σου ἢ νά στείλω γιά τόν παπά ; Ἀμή ! Πῆγαν τόσοι καί τόσοι καί δέν ἔκαμαν τίποτα καί θά κάνουμε ἐμεῖς ;

—Γιατί ὄχι ; Εἴμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; Ἐπειτα — ἄκου νά σοῦ εἰπῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μέ τήν πέτρα.* Μιά βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θές νά κάμουν μέ μιά βουτιά ;

—Μωρέ, κοίτα νά βγάλουμε τό καρβέλι καί ἄφησε τά ὄνειρα ! μοῦ λέει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δέν ἀπελπίστηκα. Θά τόν καταφέρω στό ὕστερο, σκέφτηκα. Καί ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τόν κατάφερα μιά Κυριακή πού δέν φαρεύαμε.

—Τί λές, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

—Μωρέ, ποῦ νά πᾶμε ;

—Γιά τό γιούσουρι.

—Καί ποιός θά βουτήξει ;

—Ἐγώ βουτάω· γι' αὐτό ρωτᾷς ;

Πῆγαμε τέλος. Κοιτάζω μέ τό γυαλί* στόν πάτο· πουθενά γιούσουρι ! Φέρνω μιά βόλτα, δύο, τρεῖς· τίποτα ! Ἀρχισα ν' ἀπελπίζομαι. Μιάν ἀπελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια τό ἀνά-

* Σὲ ποῦ περιτριμμένα λαίλαπα τὴν ταυτίζω μερὶς τοῦ λαοῦ (Ἰδανιδά)
 Ἀριστοτέλης Θυσιολογίας καθάρης: "Νὰ ξεσκεπάσῃς τὰς μακρὰς ὁ
 στὰς στή φαντασίᾳ μου τὸ ἐβλέπα μπροστά μου, πάλαι μαζί
 του, τὸ νικοῦσα, καὶ τώρα νὰ βγαίνουν ὅλα ψέματα ! Δέν μποροῦν
 σα νὰ τὸ ὑποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει, κάπου νὰ τὸ συ-
 ναντήσω, θές κάτω στοὺς βυθοὺς, θές πέρα στὸ ἀκρογιάλι, θές ἀπά-
 νω στὰ σύγνεφα. Νὰ τὸ συναντήσω, νὰ μετρηθῶ μαζί του κι ἄς
 μέ καταλύσει. Ἄς κρεμαστοῦν καὶ τὰ δικά μου κόκαλα ἀπάνω του
 ὅπως καὶ τῶν ἄλλων παλαβῶν. Ὅχι ὅμως νὰ μὴν τὸ γνωρίσω ποτὲ
 στὴ ζωῇ μου ! Τότε γιατί ἐξῆσα τόσον καιρό, γιατί ἐγίνα εἰκοσά-
 χρονος, γιατί ἔμαθα τὴ θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τοὺς βυθοὺς ;
 Μονάχα γιὰ τὸ καρβέλι ;

Σὲ ποιὲς
 ἐκίχην ἐγὼ
 ὄντως αὐτὴ
 εἶς λόγια.
 ὁ Γάλλος

Γάλλος ἐκίχην
 ἀπαίσιος, ὁ
 αἰετοὶ αὐτὴ, ποῖα
 ἐξήγαγε
 νὰ δώσῃ

—Τραβάτε γιὰ τὸ λιμάνι· τραβάτε νὰ πιοῦμε καὶ καμιά· εἶπε ὁ
 Καπετάνιος βαριεστισμένος. Οἱ γερόντοι λένε κάποτε παραμῦθια.
 Κρύος ἰδρωτας μέ πήρε. Ἀρχισαν νὰ θολώνουν τὰ μάτια μου.

Καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ὑπομονή. Νὰ φέρουμε μιὰ βόλτα πάλι.
 Οὔτε κείνος ὅμως, οὔτε οἱ λαμνοκόποι μέ ἄκουαν. Τό καῖκι γύ-
 ρισε κι ἔφυγε γιὰ τὸ λιμάνι βαριεστισμένο κι ἐκεῖνο. Ἐγὼ κρεμα-
 σμένος στήν κουπαστή*, δέν ἔπαυα νὰ κοιτάζω ζερβόδεξα μέ καρ-
 διοχτύπι μεγάλο, σάν νὰ ζητοῦσα τῆς μάνας μου τὰ κόκαλα. Μά-
 ταια ὅμως ! Τό νερό πρασινογάλαζο ἔφτανε ὥς κάτω καὶ μοῦ ἔδει-
 χνε ξερά τὰ φύκια· ὄχτους ἐδῶ ἀπόκρημνους, ἐκεῖ ἀμμόστρωτες ἀπλω-
 σιές σουφρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακά γιὰ τίς νεράιδες. Τό γιού-
 σουρι ὅμως ὄχι· κανένα σημάδι γιὰ τ' ὄνειρεμένο μου δεντρί. Ἐ-
 λεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλί καὶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατάστρωμα. Ἀλλά
 τὴν ἴδια στιγμή θολό σύγνεφο ἴσκιωσε μπροστά μου· πίσω ἔμεινε
 σὰ νὰ διάβρηκε φάλαйна.

—Στόπ ! φωνάζω· σταθεῖτε !

Στάθηκε τὸ καῖκι, γύρισε πίσω στὰ νερά του καὶ εἶδαμε ὅλοι
 σὰ χιλιόχρονη βελανιδιὰ νὰ κάθετα στὸν πάγκο*. Δέν ἦταν λοι-
 πόν ψέμα, δέν ἦταν παραμῦθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο* στὴ ζώση μου, ἓνα τσε-
 κούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγ-
 κρυσ μ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγαν οἱ γέροντές μας. Τί ὁ διπίθαμος
 Ἀράρης ! Τί Γοργόνα καὶ τί Ἀριστος ! Τοῦτο εἶναι τὸ θάμασμα ! !
 Οἱ ρίζες του μελαφές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἔμπαι-
 ναν στὶς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τίς ποδιές

Δέν γίνεται νά νιωθεῖ δολιχρωτιῶς ἡ φύξις. Μᾶς
δείχνει ὅμως τὸ γέμιστο ψυγείο πρόσωπό της
καὶ τοὺς μυετιώως ὀγκειμένους εἰς ὑπεραπὸ ἡρώ-
του, ἓνα σῶμα, θαρρεῖς, καὶ μιά δύναμη. Ἀπάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μέ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κλειστοὺς στό πο-
λυτρίχι μέσα, ὀργιές ψήλωνε. Καὶ ἀπὸ κεί κλαδιά καὶ ἀντικλάδια
μυριόριζα, καμαρωτά κι ὁλοίσια ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλά καὶ χα-
μηλά, λές κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τὸν πλατύχωρο κόρφο
μέ τὸ δίχτυ τους. Ὁλόγυρα τὸ νερό, διάφανο, σά γυάλα τὸ σκέ-
παζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφή μαζί καὶ ταίρι, ἀνάσα καὶ κλίνη του.
Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμαρένιο βάθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσος,
κρύα καὶ ἄπατη.*

Ἦβρα τὸ δέντρο στὸν ὕπνο του. Μά καὶ στὸν ζύπνο νά τὸ
ἔβρισκε, τὸ ἴδιο ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ἀρπάξω ἓνα κλαδί καὶ νά βγῶ ἀπά-
νω, καλά. Μά ἐγὼ ἤθελα νά τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβη-
κα ἐκεῖ. Ἔκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα τὸ τσεκούρι καὶ γκόπ !
τοῦ κατάφερα τήν πρώτη. Εὐπνήσε Ὁφίς . . . Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως
ἓνας σίφουνας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λές καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέ-
ματα ἐπάνω μου. Τὸ νερό χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος
πήδησε ἀπὸ τήν ἄβυσσο κι ἔχασα τὰ πάντα. Ἔκατσα χαμηλά,
ἀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νά μή μέ σύρουν. Καὶ εἶδα ἄξαφνα τοὺς
ρόζους τοὺς κλειστοὺς νά γλαυκοποιῶν σά μάτια ἀράπικα καὶ νά
χύνεται ἀστρίτης* ἡ φλόγα ἐπάνω μου. Καὶ στά κλαδιά τὰ λευκο-
πράσινα εἶδα νά κρέμονται τὰ σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, πού τόλ-
μησαν νά τὰ βάλουν μαζί του, Στὸ βρούχημά του ἄκουσα χτύπο
ξεχωριστό. Καὶ δέν ἦταν ἄλλος παρὰ τὰ κόκαλα πού δέρνονταν
μεταξύ τους, καὶ τὰ γυμνά ποδάρια λάχτιζαν μέ πείσμα τ' ἄσαρκα
μέτωπα, σά νά τοὺς ἔλεγαν :

—Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἀπάνω μοῦ τσίμπαιε ὁ καπετάνιος :

—Ἐλα τώρα. Ἐλα καὶ δέ θά κάμεις τίποτα.

Δέ θά κάνω τίποτα ! Κι ἐγὼ τὸ κατάλαβα. Μά καὶ μέ τί μοῦ-
τρα ν' ἀνέβω ἀπάνω ; Ποῦ τὸ στοιχείο τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; Ἀ,
ὄχι· ἂν δέν κατέβαινα, καλὰ μά τώρα πάει ! Μόλις ἔπεσε ὁ σίφου-
νας, σηκώνω τὸ τσεκούρι καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μέ ὅλη μου
τὴ δύναμη. Πέτρα νά χτύπαγα τὸ λιγότερο θά ράγιζε· ἐκεῖνο τίπο-
τα. Οὔτε σκλήθρα δέν ἄνοιξε. Ἀντὶ νά πάει μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφυγε
πίσω δυὸ πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σά νά χτυποῦσα σέ λάστιχο.
Πρέπει νά τὸ ξεριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τιμπάω ἀπάνω :

15.08.2015
14.14.15

—Ρίχτε μου τό λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τό σύνεργο. Ρίχνω πέρα τό τσεκούρι καί ἀδράχνω τό λοστό. Ἀρχίζω τίς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγώ δέν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὥρες περνοῦσαν, κι ἐγώ μέ τό λοστό στό χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νά πάρω ἀνάσα ἢ καί νά ρίξω γύρω καμιά ματιά. Μποροῦσε τό σκυλόψαρο νά ριχτεῖ ἀπάνω μου. Τέλος τσιμπάω πάλι :

—Ρίχτε μου τή γούμενα.*

—Μωρ' ἔλα πάνω· τσιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιά σένα τή θές τή γούμενα ; Ἐχουμε καί φιλότερο σχοινί. Ἐλα πάνω· θά σοῦ κόψω τόν ἀέρα !

—Κόβεις τόν ἀέρα, μά σχίζω τό λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα. Ἡ ἔχασες πὼς ἔχω τό λάζο μαζί μου ;

Τά χρειάστηκε ὁ καπετάν Στραπάτσος· μοῦ ἔριξε τή γούμενα. Πιάνω ἀπό μακριά καί θηλυκῶνω καλὰ τόν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στό ἄλλο πλευρό καί ἀρχίζω πάλι μέ τό λοστό τίς ρίζες. Ἐκεῖνο δώστου καί γλαυκόπαιζε τά μάτια, σά νά ἤθελε νά μέ μαγνητίσει. Ἐσειόταν καί τάραζε σάν ψάρι· τά κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε - κείθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν κατὰπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους νά μέ συλλάβουν. Μά ποῦ νά μέ συλλάβουν ! Καί ἂν δέν ἤξερα καθόλου τά δολερά παιγνίδια του, κι ἂν δέν εἶχα ἀκούσει τά καμώματά του, τά σκέλεθρα πού ἐβλεπα σφηνωμένα ψηλά ἦταν ἀρκετά νά μοῦ δείξουν τὸν κίντυνο. Σέ κάθε του ἀνακλάδισμα στρεῖδι κολλοῦσα στά πλευρά τοῦ μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καί ὁ λοστός, ἀψύς*, ἔνα μέ τό ἄλλο τ' ἀντιρίμματα* τά ἔβγαζε ἀπό τά θαλάμια τους, τά χώριζε ἀπό τήν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές, κι ἄλλες φορές μέ σκληθῆρες ἀπὸ χάλαρα,* μέ φόρτωμα ἀπὸ κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα πὼς ἄρχισε νά λασκάρει. Ἐχανε τό στήριγμά του.

—Ἀπάνω ! τσιμπάω.

Μέ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τήν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ ! Πῆρε καί σουρπῶνε. Ἀντίκρυ τό Πῆλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σάν ἀπὸ λουλάκι. Τά χωριά του ἄσπριζαν στίς πλαγιές σκόρπια μάρμαρα. Στό Βόλο ἄναβαν τά φῶτα καί ὁ οὐρανός, ὅλο-πόρφυρος ἀπὸ τό ἥλιοβασίλεμα, ἔβγαζε ἓνα ἓνα, τρεμόφεγγα τ'

άστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πώς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρός μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιὰ στιγμή καί τό γιούσουρι καί τούς κόπους μου καί τή δόξα μου ἀκόμη.

—Τί ἀπόκαμες ; ρωτάει ὁ καπετάν Στραπάτσος.

—Τώρα θά ἰδεῖς, τοῦ λέω πηδώντας ἀπάνω. Ἔλα, παιδιά! τά κουπιά σας. Τό δέντρο θά τό σύρουμε στό νησί ἀπόψε.

Μωρέ, τί λές ! Δέν ἔπαθες τίποτα ; Δέ σ' ἄγγιξε τό στοιχειό ;

Καί ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μέ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τά κρέατά μου, κινοῦν τά μπράτσα μου καί ἀκόμα δέν πιστεῦουν πώς εἶμαι γερός.

—Μά τραβάτε, παιδιά! λέω· τό δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στά κουπιά· τραβοῦν μέ δύναμη. Ναί ! Ἄντί νά σύρει μπροστά, πίσω πήγαινε τό καῖκι μας.

—Μωρέ, μάς γελαῖς· λέει ὁ καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογᾷς πώς ἔκοψες τό γιούσουρι ;

—Μά τόν Ἀι - Νικόλα, τό 'κοψα, τοῦ κάνω· τράβα ! Τ' ἤθελες, νά τ' ἀποκόψω, γιά νά μέ πλακώσει ἀπό κάτω ; Δυό τραβήγματα θέλει καί θά ῥθει μέ τίς ρίζες του.

Ἀρχίζουμε πάλι τό τράβηγμα. Κάπου μιὰ ὥρα ἔτσι παιδευτήκαμε. Ἄκουες τούς σκαρμούς κι ἐτριζοβόλουν. Πείσμα ἔπιασε τούς ναῦτες καί ἀντρεῖνούνταν σάν ξωτικά. Ὁ καπετάν Στραπάτσος ξετρελαμένος ἀπό χαρά καί περηφάνια, ψυχή ἔδινε σέ ὅλους μέ τίς φωνές του :

—ᾠ - ὦ . . . ᾠ - ὦ ! . . . Γειά σας, παλικάρια ! Ἰσα, λιοντάρια μου ! . . . Ντροπή μας ! Μωρέ, ἴσα, τίγρηδες ! . . .

Καί τά παλικάρια, τά λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωναν βαθιά τό κουπί καί τό ἔπαιρναν πίσω μέ τόση δύναμη, πού ἔλεγεσ τώρα θά γίνει σύψαλα. Τέλος βαθύ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανό κύμα καταπάνω μας. Τό καῖκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. Ἀμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νά πιάνει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τόν κόρφο. Ἦταν τό γιούσουρι.

—Νά ἰδῶ ! κι ἐγώ νά ἰδῶ ! . . .

Τρέχουν ὅλοι στήν πρύμνη νά γνωρίσουν τό στοιχειό. Τό βλέπουν καί σταυροκοποῦνται φοβισμένοι.

1. Ἡ παράδοση ἀναφέρεται σέ ἐποχή πρὶν ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας.

—Έμπρός ! λέω στόν καπετάν Στραπάτσο. Νά τό βγάλουμε ὅξω τώρα, πού νύχτωσε, πρίν τό νοιώσουν καί μᾶς τό πάρουν οἱ Τοῦρκοι.

Γ'.

Μόλις βγήκαμε ἀπό τόν κόρφο, Γοργόνα ὀργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιά. Ὁ οὐρανός ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ σύνορά του. Ἡ ἄδης τό σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τό κύμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τούς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κατάσπρο, θαμπό καί ἄχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα καί τί ἄτια ! Τί φῶκες καί τί φάλαινες ! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιόνταν καί ἀλάλαζαν στό σύσκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δέν ἦταν θάλασσα ἐκεῖνη· ἦταν θυμός καί πείσμα, κατάρρα καί χολή, φαρμάκι τῆς ἄβυσσος.

Ὅμως τίποτα. Τό γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια πού ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τό ἄκουα νά δέρεται κάποτε καί νά ρουχνίζει,* σά ζωντανό πού παίρνει ἀνήφορο. Ντροπή τό εἶχε πῶς νικήθη, καί τιάσχιζε μέ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγεῖ. Μά ποιός τό ἄφηνε ; Μέσα στό ἄγριο πέλαγο μιά ξεχώριζα ταραριστή φωνή, τή φωνή τοῦ διαλαλητῆ· ἓνα γνώριζα αἶσθημα, τό θάμασμα τῶν γερόντων μας.

—Νά λεβεντονιός !

Μέ τό χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τό νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μά τρία γερά. Τά μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στό κουπί. Τά πρόσωπα σούρωναν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τό μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατάμαυρα μαλλιά, σά νά κύλισαν στογός* τὰ χρόνια ἐπάνω μας. Ὁ καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα στόν μπάγκο, ἔμοιαζε πτώμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινοῦσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σά μηχανές πού κάνουν ἀναίσθητα τό ἔργο τους. Μόνος ἐγώ ἐξακολουθοῦσα νά λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλές φορές πού τούς πῆρα. Μά τί νά κάμω κι ἐγώ ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρά ἡ δύναμή μου. Τό κύμα ἐπίμενε νά ψηλώνει ἀκόμα, νά λιχνίζει* καί νά μᾶς βρέχει καί νά μᾶς κλυδωνίζει φοβερά.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολό τό πέλαγος, φιλόξενο τό νησί μας ἀντίκρυ.

—Ἄλλα*, παιδιά, καί φτάσαμε ! φώναξα.

Καί πηδῶ στήν πλώρη ν' ἄγναντέψω καλὰ τό λιμάνι, νά ἰδῶ
τὴν ἄμμουδιά, ὅπου θά τό ρίξω θρασίμι.* Τό καίκι πέταξε μέσα,
δυό χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στόν ἄμμο. Τρέχω στήν πρὶ-
μνη καί ἀδράζω* τή γούμενα. 'Οιμέ!! Σχοινί κομματιασμένο κρα-
τῶ μόνο στά χέρια μου !

Τί ἔγινε τό ἄκαρπο δενδρί ; ... Κάτω βρίσκεται στόν κόρφο
τοῦ Βόλου, ἀπάνω στό θεόχτιστο πάγκο του, μέ τίς λεπιδωτές
ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τόν κορμό, κλαδιά καί παρακλάδια του περα-
δῶθε, λές καί πάσχει νά κλείσει ὅλα στό δίχτυ του. 'Ακόμα τό πα-
ραδίνουν γενιά σέ γενιά οἱ ναῦτες καί πάει ἀπό πατέρα σέ παιδί,
ἀπό παιδί σ' ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαμαστό πάντα, σκληρό σάν
σίδερο, δυνατό σά λέοντας, ψυχωμένο καί ἀθάνατο σάν στοιχειό.

Κι ἐγώ, ὁ Γιάννης ὁ Γκάμαρος, ἑβδομητάρης κι ἐτοιμόρροπος
τώρα, δέ θαλασσοδέρνομαι παρά γιά τό καρβέλι !

«Λόγια τῆς Πλώρης» 1899

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

3. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΙΩΡΓΗ

Τό ἀμάρτημα πού θά διηγηθῶ ἔχει γίνει στήν Κόνιτσα, λίγα
χρόνια πρὶν ἐλευτερωθεῖ ἀπό τόν τούρκικο ζυγό.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιό βορινή ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καί
πρωτεύουσα τῶν «μαστοροχωριῶν», δηλαδή τῆς ἐπαρχίας πού βγά-
ζει τοὺς πλιότερους χτίστες τῆς Ἑλλάδας — γιατί οἱ χτίστες λέ-
γονται γενικῶς «μαστόροι» ὄχι μόνον στήν Ἡπειρο, ἀλλά καί σ'
ὅλην τὴν χέρση Ἑλλάδα.

Τόν καιρό τῆς Τουρκιᾶς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*,
εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι Ἑλληνα μητροπο-
λίτη. Εἶχε καμιὰ ἐξακκοσαριά σπίτια, τὰ λίγο πλιότερα ἑλληνικά
καί τὰ λίγο λιγότερα τούρκικα ἢ τό σωστότερο τουρκοελληνικά,
τρεῖς χιλιάδες ψυχές ἀπάνω - κάτω, μέ ὄψη πλιότερο χωριοῦ παρά
πόλης. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοί στήν ἀντίληψη
ἀπ' ὅλον τόν ἄλλον κόσμος, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλη καί
τὰ Γιάννινα χωριό κι ἔλεγαν κομπαστικά :

—Γιάννινα χωριό, Κόν'τσα κασαμπάς* !

Τό ἴδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβίτες γιά τό Μέτσοβό τους, ἀλλά δέν γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβίτες τό πήραν αὐτό ἀπό τούς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπό τούς Μετσοβίτες, γιατί κι αὐτοί ἔλεγαν:

—Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπάς !

Πρίν ἀπό διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δέν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τοῦρκο στά σπλάχνα της. Τότε ἴσως νά ἦταν μικρότερη καί νά μήν ἦταν «κασαμπάς», ἀλλ' ἦταν χριστιανικό χωριό ἀπό τήν μιάν ἄκρη ὡς τήν ἄλλη, πέρα καί πέρα. Ἐπειδή ὅμως τούς χριστιανούς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τούς πίεζαν πολύ καί τούς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, πού ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ὑπόφερναν πολύ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλά βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στήν πίστη τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὅμως, μιά μέρα πέρασαν ἀπό τήν Κόνιτσα καμιά σαρανταριά Λεσκοβικινοί Τουρκαρβανίτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγοροχώρια γιά πλιατσκολοῖ, κι ἐπειδή τό ποτάμι τῆς Κόνιτσας δέν εἶχε τό γεφύρι πόχει σήμερα κι ἦταν πολύ κατεβασμένο ἀπό τίς βροχές, δέν μπόρεσαν νά τό περάσουν κι ἀναγκάστηκαν νά μείνουν στήν Κόνιτσα. Ἐμειναν μιά μέρα, δυό μέρες, τρεῖς μέρες μέσ στήν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἔπιναν τά καλύτερα φαγητά καί τά καλύτερα κρασιά, ἀλλά βλέποντας στό τέλος ὅτι τό ποτάμι ὅλο καί κατέβαζε καί δέ θά μπορούσαν νά περάσουν εὐκολα γιά τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νά πλιατσκολογήσουν τήν Κόνιτσα καί νά γυρίσουν γλήγορα στά σπίτια τους φορτωμένοι. Ἀλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν καί μέ ξύλα καί μέ λιθάρια καί μ' ὅ,τι ἄρματα εἶχαν, καί τούς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτό ὅμως θά ἐπέφερε τήν τέλεια καταστροφή τῆς Κόνιτσας, ὅμα θά μαθεύονταν στό Λεσκοβίκι τό φονικό πού 'χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιά νά γλιτώσουν τήν καταστροφή καί τόν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφά τόν σιέχη* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, πού ἐνεργοῦσε τέσ ἐξωμοσίες τῶν χριστιανῶν, καί τούρκεψαν ὅλοι ! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διακήρυξε ὁ σιέχης πῶς ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καί συμπαθισμένο, τώρα πού ἔγιναν Τοῦρκοι, κι ἂν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοί νά πάρουν τό αἷμα τους ἀπό τούς Κονιτσιῶ-

τες, θά είχαν νά κάνουν μ' ἐκεῖνον καί μ' ὅλο τό Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοί κάθισαν στ' αὐγά τους καί δέν ταραχτήκαν πλιά.

Γενόμενοι ὁμως Τοῦρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφά, ὡς ἓνα διάστημα δυό γενεῶν, τή χριστιανικότητά τους καί χωρίς νά χαλάσουν τές ἐκκλησιές τους, ἤ νά τές μεταβάλουν σέ τζαμιά, ἔχτισαν ιδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλά λίγο - λίγο, μέ τόν καιρό, ἀπόγιναν Τοῦρκοι, καί μοναχά διατήρησαν ἀπό γενεά σέ γενεά τόν σεβασμό πρὸς κάθε χριστιανικό ἀγιωτικό καί πρὸς τοὺς παπάδες μας καί φέρνονταν ἥπια πρὸς τοὺς χριστιανούς. Ἔτσι λοιπόν σ' ἐποχή πού δέν ὑπῆρχαν γιατροί, ὄχι μόνον στήν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καί στά ξακουστά Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιατροί ἦταν οἱ παπάδες μέ τή «δύναμη τοῦ Θεοῦ», καί χριστιανοί καί μωαμεθανοί ἔτρεχαν στές ἐκκλησιές καί στοὺς παπάδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τά τελευταῖα τή χριστιανική τους συνήθεια νά προστρέχουν στές ἐκκλησιές μας καί στοὺς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι ὄχι στά τζαμιά τους καί στοὺς χοτζάδες τους. Τοῦρκοι λοιπόν Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καί πρόσφεραν λάδια, κηρίά καί λαμπάδες στές ἐκκλησιές, παράγγελλαν λειτουργιές καί προσφορές καί προσκαλοῦσαν παπάδες στά σπίτια τους καί τοὺς διάβαζαν εὐκές καί παρακληῖσες γιά νά γένουν καλά. Γι' αὐτό κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἑλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὄχι μόνον δέ μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ἀλλά καί τοὺς ἀγαποῦσαν καί τοὺς προστάτευαν καί τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριά χριστιανούς, πού βρίσκονται σήμερα στήν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγο κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια καί πλιότερο τά σπίτια τά χριστιανικά νά γένουν πλιότερα ἀπὸ τά τούρκικα, καί, Τοῦρκοι καί Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὐτή ἡ ἀρμονία ἀνάμεσα Τούρκων καί Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τέσσερις μέρες πού ῥθε ὁ σουλτάν Χαμίτης στὸν αὐτοκρατορικό θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως καί σ' ὅλην τὴν ἄλλη Τουρκιά, ἄλλαξαν καί στήν Κόνιτσα τά πράγματα. Ἡ κατασκοπεῖα εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονική περιωπή, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικός φανατισμός στό κατακόρυφο. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεῖα γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλίμονο σ' ἐκεῖνον τόν Τοῦρκο, πού θά καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι ἢ

λαμπάδες σ' ἐκκλησιά, ἥ ὅτι προσκάλεσε παπά στο σπίτι του γιά θεραπευτικό διάβασμα ! 'Αμέσως τζουρλάλι* ὅτι δέν ἦταν γνήσιος καί σωστός μουσουλμάνος, καί τό λιγότερο πού 'χε νά πάθει, θά ἦταν ἐξορία στή Συρία ἢ στήν 'Αραπιά !

'Αλλά κι οἱ παπάδες κιντύνευαν νά τιμωρηθοῦν αὐστηρά ἀπό τήν τουρκική κυβέρνηση, ἄν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπό μουσουλμάνο λάδι, κηρί ἢ λαμπάδες γιά τήν ἐκκλησιά, ἢ πήγαιναν νά διαβάσουν παρακλησες στά τουρκόσπιτα. Γι' αὐτό κι ὁ μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διάταξε νά μήν ἔχουν πλιά, σάν καί πρίν, καμιά σχέση μέ τά τουρκόσπιτα, γιατί ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία νά δίνουν «τά ἅγια τοῖς κυσί» — στά σκυλιά· κι ὅτι ἄν μάθαινε στό ἐξῆς ὅτι ἓνας παπάς μπήκε σέ τούρκικο σπίτι, κρυφά ἢ φανερά, θά τόν ἔκανε ἀργό «πάσης ἱεροπραξίας». Ἔτσι τραβήχτηκαν οἱ παπάδες ἀπό τά τουρκόσπιτα, κι αὐτό βάσταξε γιά κάμποσον καιρό. 'Αλλ' οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, πού ἦταν συνηθισμένες, μ' ὅλην τήν ἐγκατάσταση ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιαιτρῶν, νά προστρέχουν, καί στήν παραμικρότερη ἀρρώστια, στοὺς παπάδες καί στές ἐκκλησιές, προτιμοῦσαν νά πεθαίνουν καλύτερα, παρά νά δέχονται γιαιτρό καί νά πάρουν γιαιτρικά. Κανένας ὅμως παπάς δέν δέχονταν πλιά νά πάει σέ τούρκικο σπίτι, οὔτε νά δεχθεῖ τούρκικα τάματα, φοβούμενος καί τή μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία καί τήν τιμωρία κι ἀπό τόν ἀρχιερέα κι ἀπό τήν τούρκικη ἀρχή, τό χειρότερο. 'Αλλ' ἡ παντοδύναμη βία δέν τ' ἄκουε αὐτά καί τά ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιά νύχτα παρουσιάζεται στο σπίτι τοῦ παπα-Γιώργη ἓνας Τοῦρκος καί τοῦ λέγει :

—Νά κοπιᾶσεις, παπα - Γιώργη, στό σπίτι μου, πολύ σέ παρακαλῶ, νά μοῦ διαβάσεις μία εὐκή στή γυναίκα μου, γιατί ἔχει δυό μέρες μέ τοὺς πόνους καί δέν μπορεῖ νά γεννήσει ἀκόμα.

—'Αλλά, εὐλογημένε. . . (Φτοῦ ! φτοῦ ! τόν θεοκατάρτο τόν 'Αγαρηνό* !, εἶπε μέσα του ὁ παπα - Γιώργης, γιατί ὀνόμασε «εὐλογημένον» τόν ἀλλόπιστον Τοῦρκο). . . 'Αλλά, ἀγά μου, φοβοῦμαι νά ῥθω, γιατί θά τό μάθει ὁ καϊμακάμης καί θά μέ κάνει ἐξορία ! Δέν ἔρχομαι ! Πήγαινε στήν εὐκή τοῦ Θε. . . (Φτοῦ ! φτοῦ ! πάλε τόν θεοκατάρτο τόν 'Αγαρηνό !, ξανάειπε πάλε ἀπό μέσα του ὁ

παπάς). Πήγαινε στό καλό, ἀγά μου ! Πήγαινε στό καλό ! Μή μέ πάρεις στό λαιμό σου !

Βλέποντας ὁ Τοῦρκος τήν ἐπίμονη ἄρνηση τοῦ παπαῦ, ἔφυγε, ἀλλά σέ λίγο ξαναγύρισε καί τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα :

—Θά 'ρθεις, παπά ! Ἀλλιῶτικα δέ γίνεται ! Πεθαίνει ἡ γυναίκα μου ! Δέν μπορεῖ νά γεννήσει καί φωνάζει: «Φέρτε μου τόν παπα-Γιώργη, πού μέ γλίτωσε καί στήν ἄλλη μου γέννα μέ τό διάβασμά του !».

—Σέ λυποῦμαι πολύ, ἀγά μου, μ' αὐτά πού μοῦ λές, ἀλλά δέν μπορῶ νά 'ρθω. . . Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τόν καϊμακάμη. . .

Τότε ὁ Τοῦρκος βγάζει μι' ἀστραφτερή μαχαίρα καί τοῦ λέει :

—Τή γλέπεις αὐτήν, παπά; Ἡ ἔρχεσαι, ἡ στήν ἔχωσα στά στήθια !

Καί πετοῦσαν τά μάτια του φωτιές. Τί νά 'κανε τότε ὁ καημένος ὁ παπα - Γιώργης ;

Ἀπ' τή μιὰ μεριά ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία, πού θά πετοῦσαν τ' ἅγια στά σκυλιά, (τοῖς κυσί), ὅπως εἶχε εἰπεῖ ὁ μητροπολίτης, κι ἀπό τήν ἄλλη ὁ φόβος μήν τό μάθει κι ὁ καϊμακάμης κι ὁ μητροπολίτης ! Ἐμπρός βαθύ καί πίσω ρέμα. Ἀλλά καί «παπάς δεμένος γράφει καί ξεγράφει». Κι ἔτσι θέλοντας καί μή, πῆρε τό εὐχολόγι του, τό πετραχήλι του, ἓνα κηρί καί λίγο θυμίαμα κι ἀκούθησε τόν Τοῦρκο, τρέμοντας ἀπό τό φόβο του. Φτάνοντας στό τουρκόσπιτο, διάβασε παράκληση, κι ὦ τοῦ θάματος, ὕστερ' ἀπό μισή ὥρα γέννησε ἡ Τούρκισσα !

Ἀπό στόμα σέ στόμα, κρυφά - κρυφά, τό 'μαθαν ὅλες οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασάν Ζέλφου, δέν μπορούσε νά γεννήσει, προσκάλεσε τόν παπα - Γιώργη νά τή διαβάσει, καί μόλις τή διάβασε, γέννησε μιὰ χαρά. . .

Κι ἔλεγαν οἱ Τούρκισσες :

—Μωρέ, τί καλό διάβασμα ἔχει ὁ παπα - Γιώργης ! Ἄμα διαβάσει, πιάνει ἀμέσως τό διάβασμά του !

—Βαλλαί*, εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος ! Διαβάζει καί τόν ἀκούει ὁ Θεός !

—Τί πειράζει πού εἶναι χριστιανός ; Τόν ἀγαπάει ὁ Θεός καί τόν ἔχει στό χουσμέτι* του. Ὁ Θεός ἔπλασε καί τούς Τούρκους καί τούς Χριστιανούς. Ὅλους παιδιά του μᾶς ἔχει. . .

—Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει παίρει στό χουσμέτι του.

—Πόσοι Τοῦρκοι εἶναι πού παίρνουν Χριστιανούς στή δούλεψή τους καί δέν παίρνουν Τούρκους. Ἐτσι κι ὁ Θεός —προσκυνοῦμε

τ' ὄνομά του — ἔχει πάρει τὸν παπα - Γιώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Κι ἔτσι ὁ παπα - Γιώργης ἐγινε ἀξιαγάπητος σ' ὅλο τὸ τουρκο-γυναικαρεῖο τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τὲς Τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους καὶ στοὺς γονέους τους.

Ὁ παπα - Γιώργης μπαίνόβγαινε τὲς νύχτες στὰ τουρκόσπιτα «γιά διάβασμα» καὶ δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἓνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸν κάνουν καλά οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σώνονταν μέρα μέ τὴν ἡμέρα. Μιά χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναίκα τοῦ ὀνομαστοῦ Σιαχίν - μπη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιά μέρα:

— Καμένη, Χατιτζέ χανούμ! Δέν φωνάζεις τὸν παπα - Γιώργη νὰ σοῦ διαβάσει τὸ παιδί σου νὰ γένει καλά;

— Τί λές αὐτοῦ, Χανούμ ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, πού δὲν ἦταν Κονιτσιώτισσα καὶ δὲν πίστευε στὰ χριστιανικά ἀγιωτικά. Πῶς εἶναι δυνατό νὰ κάνει καλά τὸ παιδί μου τὸ διάβασμα ἐνός γκιαούρη;

— Ἄκου με, Χανούμ ἐφέντη! τῆς εἶπε πάλι ἐκείνη. Ἄν θέλεις νὰ γένει τὸ παιδί σου καλά, νὰ πάρεις τὸν παπα - Γιώργη νὰ σοῦ τὸ διαβάσει....

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἴσως καὶ μήνας, καὶ τὸ παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὄχι μόνον δὲν γέγονταν καλά μέ τὰ γιατρικά τῶν γιαιτρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στὴν ἀπελπισία της, μιά βραδιά, κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα της, προσκάλεσε τὸν παπα - Γιώργη καὶ τὸ διάβασε. Τ' ἀρρωστο παιδί, ἐφτά ὀχτῶ χρονῶν παλικαράκι, αἰστάνθηκε ἓνα ἐσωτερικὸ κλονισμό στὴν ἐμφάνιση τοῦ παπαῖ καὶ στές προφυλάξεις πού μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπεῖ κρυφὰ ὁ παπὰς τῇ νύχτα στοῦ διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νὰ τρέμει. Ὁ παπα - Γιώργης τὸ καθησύχασε μέ ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παράκληση, τὸ θυμιάτισε μέ μοσχολίβανο, τὸ σταύρωσε μέ τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ φεύγοντας εἶπε στὴν καϊμακάμαινα:

— Ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ κι ὄχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἁμαρτωλοῦ, θὰ κάνει καλά τὸ παιδί σου....

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπα - Γιώργης, ἔτσι κι ἐγίνε. Ἀπὸ κείνη τῇ νύχτα κόπηκε ἡ θέρμη τοῦ παιδιοῦ καὶ σέ λίγες μέρες ἐγίνε καλά!

“Εμαθε κι ὁ καϊμακάμης τὴν αἰτία τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καί φανατικός μουσουλμάνος — γιατί δέν ἦταν Κονιτσιώτης — καί δέν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανούς, φώναξε κρυφά τὸν παπα-Γιώργη καί τὸδωκε δέκα λίρες κέρασμα καί συνάμα τὴν ἄδεια νά διαβάζει ἐλεύτερα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ μέ μεγάλη προσοχή νά μὴν τό μάθει ἢ ἀστυνομία ἢ κανέννας χαφιές*, γιατί τότε, ὡς καϊμακάμης, θά ἦταν ὑποχρεωμένος νά τὸν καταδιώξει.

Ἄλλὰ δέν μπορεῖ νά μείνει γιὰ πολὺ κρυφὸ ἓνα πράγμα πού τό ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριά κι οἱ πολλές καί χοντρές λαμπάδες πού πῆγαινε ὁ παπα - Γιώργης στὴν ἐκκλησιά, χωρὶς νά φανερώνει ἀπὸ ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοια στοὺς ἄλλους παπάδες καί στοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι ὁ παπα - Γιώργης βρίσκονταν σέ σχέσεις μέ τουρκόσπιτα καί διάζε κρυφοπαρκαλῆσες σέ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἂν ὄχι ἀπὸ κακία, ἀλλ’ ἀπὸ καθῆκον, νά καταγγείλουν τό πράγμα στὸν μητροπολίτη.

Ὁ μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καί ζυμωμένος μέ τὰ ἦθη καί ἔθιμα τοῦ τόπου, καί λίγα μόνον χρόνια εὐρισκόμενος στὴν Κόνιτσα, δέν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψη ὡς πρὸς τό ζήτημα τοῦτο, ἂν κι ἱκανὸς ἱεράρχης κατὰ τ’ ἄλλα, κι ἅμα τοῦ καταγγέλθηκε ὅτι ὁ παπα - Γιώργης διάβαζε παρακαλῆσες σέ τουρκόσπιτα («σταύρωσον! σταύρωσον!»), τὸν ἔκανε ἄργὸ «πάσης ἱεροπραξίας» ἐπ’ ὀρίστον!

Σάν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεσε στό κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ παπα-Γιώργη ἡ ἄδικη αὐτὴ καταδίκη καί θέλησε νά δικαιολογηθεῖ στὸν μητροπολίτη, ἀλλὰ πού νά τὸν ἀκούσει ἐκεῖνος! Εἶχε γίνει θηρίο!

Ὁ παπα - Γιώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς κι ὑπόμενε μέ χριστιανικὴ ὑπομονή τὴν ἀδικία πού τοῦ ’χε κάνει ὁ μητροπολίτης, ἀλλ’ ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του. Κι ἐνῶ, λίγα χρόνια πρίν, ὅλοι οἱ παπάδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στὰ τούρκικα σπίτια, τώρα βρέθηκε νά θεωρηθεῖ αὐτὸ «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία» εἰς βάρος τοῦ παπα - Γιώργη.

Ἡ «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία» τοῦ παπα - Γιώργη ἄρχισε ἀπὸ λίγο - λίγο νά μεγαλώνει, σάν τὴν φεῖρά τοῦ παραμυθιοῦ, πού δέν τὴν χωροῦσε οὔτε τό σπίτι, κι ἔλεγαν κρυφά ὁ κόσμος, γιὰ νά μὴν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τοῦρκοι:

— Διαβάζει εὐκές καί παρακαλῆσες στὰ τούρκικα τὰ σπίτια!
Ἄκοῦς ἐκεῖ ὁ τραγογένης!

— Δέν εἶν' αὐτό μονάχα.... ἀλλά μπαίνει καί διαβάζει καί στά τζαμιά!....

— 'Εγώ ξέρω ὅτι μνημόνευε στήν προσκομιδή κι ὀνόματα: Φατμέ, Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, ὅλες τές Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι εὐχονταν μέσα στήν ἐκκλησιά «ὕπέρ ὑγείας καί ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν» τῶν ἀλλοπίστων!

— "Ὅλα ἐκεῖνα τά πολλά κηριά κι ὅλες ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λαμπάδες στήν ἐκκλησιά, πού θέλουν χρόνια νά καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα!

— Τί ἀνακατεύνονται οἱ Τοῦρκοι στά δικά μας τ' ἀγιωτικά καί τά θρησκευτικά; 'Εμεῖς δέν ἀνακατευόμαστε στά δικά τους.... "Αν ἀναγνωρίζουν τή θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπό τή δική τους, ἄς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν κι οἱ παπποῦδες τους ἄλλοτε!

— Τόν ἀθεόφοβο τόν παπα - Γιώργη! 'Ακοῦς νά μᾶς κάνει τήν ἐκκλησιά μισοτούρκικη!

Μήν μπορώντας πλιά νά δικαιολογηθεῖ ὁ παπα - Γιώργης, δέν ἔβρισκε ἔλεος στή συνείδηση κανενός χριστιανοῦ. "Ὡς τότε ζοῦσε τό σπίτι του μέ τήν ἐφημερία του καί μέ τό πετραχήλι, καί τώρα τά 'χανε καί τά δυό! "Ἐχανε, οὔτε πλιότερο οὔτε λιγότερο, τό ψωμί ἀπό τό στόμα του! Τί νά γένει; Τί νά κάνει; Μόνον στό Πατριαρχεῖο μποροῦσε νά κλαυτεῖ καί νά βρεῖ τό δίκιο του, ἀλλά δέν ἦταν τόσο εὔκολο νά πάει ἀπό τήν Κόνιτσα στήν Πόλη, στό Πατριαρχεῖο. 'Αλλά κι ἂν μποροῦσε νά πάει, θά καταδέχονταν νά τόν ἀκούσει ὁ Πατριάρχης ἢ νά διαβάσει τήν ἀναφορά του; Κι ἔκανε ὑπομονή.

— «'Ὁ ὑπομείνας σωθήσεται», ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τήν εὐαγγελική ρήση, κι εἶχε τήν ἐλπίδα στό Θεό καί στό δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ἀπό τήν ἡμέρα πού τοῦ 'χε ἀφαιρέσει τό πετραχήλι ὁ μητροπολίτης; "Ενας Θεός τό 'ξερε! Καί τό χειρότερο, πού ἦταν ἀναγκασμένος νά πονάει καί νά μήν μπορεῖ νά πεῖ τί τόν πονάει καί ποῦ τόν πονάει! «"Αν σέ βάρει ὁ κατῆς, ποῦ θά πᾶς νά κριθεῖς;» λέγει μιά παροιμία. "Αν μάθαιναν οἱ Τοῦρκοι τήν τιμωρία του, καί μάλιστα ὁ καϊμακάμης, πού 'χε ὅλη τή δύναμη τῆς ἐξουσίας στά χέρια του, θά τά 'χε ἄσκημα ὁ μητροπολίτης μέ τήν τούρκικη διοίκηση.... Δέν θά τοῦ 'λεγε ἡ διοίκηση «γιατί ἔκανες ἄργό τόν παπα-Γιώργη;», ἀλλ' εἶχε ὅλα τά μέσα νά τοῦ φέρι τόσα ἐμπόδια καί προσκόμματα στήν ὑπηρεσία

του, ὥστε ν' ἀναγκασθεῖ νά φύγει ἀπό τήν Κόνιτσα τό γληγορότερο. Τό εὐκολότερο ἀκόμα ἦταν ὅτι μποροῦσε καί νά τόν κατηγορήσει στό Ὑπουργεῖο ὅτι εἶναι συνεννοημένος μέ τό ἑλληνικό κομιτάτο καί τότε ἀλίμονό του! Αὐτή ἡ κατάσταση βάσταξε κάμποσους μήνες, πόβλεπε ὁ παπα-Γιώργης τό ψωμοκάρβελό του ἀπό μακριά, καί τοῦ φαίνονταν ὡς χαμένη κι ἄφταστη εὐτυχία, ὅταν κατά θεῖαν πρόνοιαν μετατέθηκε ἐκεῖνος ὁ μητροπολίτης στήν Ἀνατολή κι ἔρχονταν νέος μητροπολίτης.

Ὡς φωτεινή ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αὐτή ἡ εἶδηση μέσα στό φοβερό σκοτάδι τῆς ἀπελπισιᾶς πού βρίσκονταν ὁ δύστυχος παπα-Γιώργης. Ἀλλ' ἂν εἶχε κι ὁ νέος μητροπολίτης τήν ἴδια ἀντίληψη τοῦ παλιοῦ τί θά γένονταν τότε; Δέν θά τοῦ ἔμενε τίποτε ἄλλο τότε, παρά νά πέσει στό ποτάμι πού περνοῦσε μπροστά ἀπό τήν Κόνιτσα καί νά πνιγεῖ!

Προσπαθοῦσε νά δικαιολογήσει τήν καταδίκη του ἀπό μέρος τοῦ μητροπολίτη καί δέν μποροῦσε νά παραδεχτεῖ ὅτι ἦταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εὐκές καί παρακλησες στά τουρκόσπιτα. Ἀλλ' αὐτό ὕψωνε πλιότερο τό γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας καί ταπεινῶνε τό τζαμί καί στή συνείδηση τῶν Τούρκων καί στή συνείδηση τῶν Χριστιανῶν! Τό ἀντίθετο θά ἦταν κακό, ἂν τόν προσκαλοῦσαν οἱ Τοῦρκοι νά πάει κι ἄρνιόνταν νά πάει, ἢ ἂν δέχονταν στό σπίτι του χότζα νά τοῦ διαβάξει ἐκεῖνος τούρκικες εὐκές καί ντουάδες. Τά διαβάσματα πόκανε αὐτός δέν εἶχαν ὡς σκοπό νά κάνουν τοὺς Χριστιανούς Τούρκους, ἀλλά τοὺς Τούρκους Χριστιανούς. Καί στό κάτω κάτω δέν ἐπιζητοῦσε αὐτός νά πηγαίνει νά διαβάξει στά τούρκικα τά σπίτια, ἀλλά προσκαλόνταν, κι ἂν ἤθελε ν' ἄρνηθεῖ, δούλευε κι ἡ βία τῆς μαχαίρας! Οἱ Τοῦρκοι πρόστρεχαν στό ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὄχι αὐτός στό ἔλεος τῆς τούρκικης. Καί συναρμολογώντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τά «ὑπέρ» καί τά «κατά», ἔφτανε στό συμπέρασμα νά ἐλπίζει ὅτι ὁ νέος μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τήν ἀπολογία του καί δέν θά τοῦ ἔβρισκε φταίξιμο, ἢ, τουλάχιστον, θά τόν λυπιόνταν καί θά τοῦ ἔδινε τό πετραχήλι του καί τήν ἐνορία του.

Ὑστερα ἀπό κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι ὁ νέος μητροπολίτης εἶχε φτάσει στά Γιάννινα καί τό ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θά ἦταν στήν Κόνιτσα.

Μιά ζέστη καί μία κρύο τοῦ ῥθε τοῦ παπα - Γιώργη ἡ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ μητροπολίτη. "Ἦθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιά νά 'χει τόν καιρό νά σκεφτεῖ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθεῖ καλύτερα. 'Αλλ' ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θά 'ρχονταν τό Σάββατο ὁ μητροπολίτης, καλῶς νά 'ρχονταν.

Τέλος, ὁ μητροπολίτης ἔφτασε τό Σάββατο στήν Κόνιτσα μέ τιμητική συνοδεία τριῶν - τεσσάρων καρδαλαίων χωροφυλάκων ἀπό τά Γιάννινα, κατὰ τά συνηθισμένα. "Ολος ὁ χριστιανικός κόσμος τῆς Κόνιτσας καί τῶν περιχώρων μέ τόν πρωτοσύγκελλο καί τοὺς παπάδες «ἐπὶ κεφαλῆς», τόν δέχτηκε μισή ὥρα μακριά ἀπὸ τή χώρα. Παράκολούθησε ἀπὸ μακριά κι ὁ παπα - Γιώργης τῇ μητροπολιτικῇ ὑποδοχῇ σάν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβούμενος μήν τοῦ γίνει καμιά ἀποδοκιμασία, κι ἦταν σάν νά πῆγε καί σάν νά μήν πῆγε στήν ὑποδοχή.

* * *

"Υστερα ἀπὸ τόν ἐρχομό τοῦ μητροπολίτη στήν Κόνιτσα, πρόβαλε τό σπουδαῖο ζήτημα στόν παπα-Γιώργη: τό νά παρουσιαστεῖ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νά παρουσιαστεῖ καί τί νά εἰπεῖ καί πάλι δειλίαζε. Τῇ μιά στιγμῇ τ' ἀποφάσιζε νά παρουσιαστεῖ σήμερα καί τήν ἄλλη τ' ἀνάβαλνε γι' αὔριο. Αὐτὴ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνω - κάτω δυό βδομάδες, καί θά βαστοῦσε ποίος ξέρει πόσο, ἂν μιά μέρα δέν ἐπέβαλε στόν ἑαυτό του νά πάγει, καί γιά νά μήν τ' ἀναβάλει πάλε, σάν πρίν, ὀρκίστηκε στήν ἱεροσύνη του καί στό πετραχήλι του νά πάγει χωρίς ἄλλο ἐκείνην τήν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιά καί δυό καί στήν μητρόπολη! "Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στόν μητροπολίτη, τοῦ 'κανε τήν ἀπαιτούμενη μετάνοια μέ γονυκλισία καί τοῦ φίλησε τό χέρι.

— Ποίος εἶσαι ἐσύ, παπά μου, κι ἀπὸ ποῦ εἶσαι; τόν ρώτησε ὁ μητροπολίτης μέ πατρικό ὕφος, πού δέν ὁμοίαζε καθόλου μέ τό συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

— Εἶμαι ὁ παπα - Γιώργης ἀπ' ἐδῶ μέσα, ἀπὸ τήν Κόνιτσα, ἀπάντησε ὁ παπα-Γιώργης.

— Ποίος παπα - Γιώργης; ξαναρώτησε ὁ μητροπολίτης· δέν σ' εἶδα καμιά μέρα ἐδῶ.... Μήπως ἔλειπες; Ποῦ ἐφημερεύεις;

— Ἐφημέρευνα, ἀλλά δέν ἐφημερεύω πλιά....

— Καί γιατί;

— Γιατί μ' έχει κάνει ο μητροπολίτης άργό από «πάσης ιεροπραξίας».

— Καί γιατί; Μήπως έκανες κανένα μεγάλο άμάρτημα;

—

— Πέ μου τί άμάρτημα έκανες, κι αν δέν είναι πολύ μεγάλο, κι αν δέν αντιβάνει πολύ στους κανόνες τής ιεροσύνης και τής θρησκείας μας, θά σοῦ φανῶ έπεικής, αν δείξεις τήν απαιτούμενη μετάνοια.

— Τό άμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, αποκρίθηκε ο παπα-Γιώργης, μεγάλο ή μικρό δέν ξέρω, είναι ὅτι προσκαλοῦμαι από διάφορα τουρκόσπιτα έδῶ μέσα στην Κόνιτσα, ὅταν είχαν κανέναν άρρωστο, και τούς διάβαζα εύκές και παρακλησες για νά γένει καλά... Αυτό, Δεσπότη μου, ήταν παλιό συνήθιο έδῶ πέρα.... "Όλοι οί παπάδες διάβαζαν στά τουρκόσπιτα και δέν είναι παρά λίγος καιρός πού μᾶς τό άπαγόρευσε ο μητροπολίτης. Καί μήπως ήθελα, δεσπότη μου, νά πηγαίνω; Μ' έπαιρναν «διά τής βίας»....μέ μιά τέτοια μαχαίρα στό χέρι!

Κι έκανε τή σχετική χειρονομία, για νά δείξει τό μέγεθος τής μαχαίρας.

— Αυτό είναι ὅλο κι ὅλο τό άμάρτημά σου, πού σ' έκανε άργόν ο μητροπολίτης;

— Αυτό, δεσπότη μου, και μόνο....

— Στην ιεροσύνη σου! Αυτό και μόνον ήταν;

— Στην ιεροσύνη μου, δεσπότη μου, και στό πετραχήλι μου! Αυτό και μόνον ήταν!.....

— Άπό σήμερα, τοῦ είπεν ο μητροπολίτης, συγκινημένος από τήν παλιά συνήθεια τῶν Τούρκων τής Κόνιτσας νά προσκαλοῦν παπάδες στά σπίτια τους, για νά τούς διαβάζουν, ὅταν άρρωστοῦσαν, πού μάθαινε για πρώτη φορά από τόν καταδικασμένον παπα - Γιώργην, είσαι άπαλλαγμένος από τήν άδικη τιμωρία σου. Πάρε τό πετραχήλι σου, διάβαζε εύκές και παρακλησες ὅσες μπορέσεις στά τούρκικα τά σπίτια, και τήν έρχόμενη Κυριακή νά 'ρθεις νά λειτουργήσεις μαζί μου στή Μητρόπολη.

Ό παπα-Γιώργης μπήκε δειλός σπουργίτης στή Μητρόπολη και βγήκε αϊτός! Φουρντουλούσε* και δέν πατοῦσε στή γῆ από τή χαρά του κι από τή δόξα του.

Τό βράδυ εκείνης τής ημέρας προσκάλεσε ο μητροπολίτης ὅλους

τούς παπάδες τῆς Κόνιτσας καί τούς εἶπε ὅτι θά 'κανε «ἀργό πάσης ἱεροπραξίας» ἐκείνον τόν παπά, πού θ' ἀρνιόνταν νά διαβάσει εὐκές καί παράκλησες στά τουρκόσπιτα!

Αὐτός ὁ μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας μητροπολίτης 'Ιωαννίνων, ὁ Σπυρίδωνας!

«Ἀπό τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς»

Χρῖστος Χριστοβασίλης

4. ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ

— Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα εἶναι μέρα πίσσημη! Τί φυλᾷς τό στρῶμα καί βογκᾷς! "Ολο βογκᾷς, κι ὅλο μαλώνεις..... σώνει πιά! "Εβγα νά ἴδεις! "Ελα ν' ἀλλάξεις καί νά βγεις στήν ἀγορά. "Ο κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα - Σάββατο Λαζάρου!

Τό μαθητούδι ζωηρό, καθῶς μπῆκε στό σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τό 'ξερε ὁ παππούς πῶς ἦταν ἡ τρανή Παραμονή, τῆς "Εξοδος ἡ μέρα. "Αχ, τέτοια μέρα δέ θά ξαναρθεῖ — μήτε ὁ Θεός νά δώσει!

Τό 'ξερε ὁ παππούς, κι αὐτό ἀπό μέρες κι ἀπό νύχτες συλλογιότανε. "Ο πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στή μεγάλη Θύμηση. Καί τήν περίμενε τή μέρα αὐτή, σά νά 'τανε νά 'ρχόταν ἄλλη μιά φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μά τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπές φωνές τοῦ ξάφνισαν τό νοῦ. Κι ἐκεῖ, νά πάλι τό τρελόπαιδο μπροστά του. "Αφῆσε τίς τρεχάλες γιά νά ξαναρθεῖ καί νά τοῦ γίνει πειρασμός καί πάλι.

— "Ακόμα κάθεται, παππούλη; Λεχῶνα θά μοῦ γίνεις αὐτοῦ πέρα; "Απόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά!

— Καλά, καλά, μωρέ παιδί, μή μέ μαλώνεις τόσο· γέρος εἶμαι, δέν μπορῶ νά σηκωθῶ. "Εδῶ ἄσε με νά σήπομαι....

— Τί εἶπες; Δέν ἀκοῦς! Περνάει ἡ "Εξοδο!

Αὐτός ὁ λόγος χτύπησε τό γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, πού ἔφτανε ἀπ' τόν ἄλλο δρόμο, κρυφή τρεμούλα τοῦ 'χυνε στά σωτικά· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— "Εφτασα! Τ' ἄρματα μου!

"Ορθός τινάχτηκε σάν παλικάρι. "Ανάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τό σπαθί. Καί βγῆκε.

Τά μάτια ἀγριωπά στυλώνει γύρω του. Κάτι σά νά ζητεῖ. Τό κανόνι καί τό ντουφέκι γεμίζει ὅλη τή χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος

πολύς στήν αγορά. "Ολοι ντυμένοι τά καλά τους. "Ολοι τ' ἄρματα κρατοῦν — καί ρίχνουν!

ἽΟ λαός παίζει μέ τή φαντασιά του τό παιγνίδι αὐτό στό χρόνο μιά φορά. Θέλει νά ζωντανέψει πάλι τή μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιά νά ἰδεῖ πῶς ἦταν — κι ὁ γέρος πάει νά τό πιστέψει.

Βρίσκεται μέ τ' ἄγγονι στής λιτανείας τήν οὐρά κι ἀκολουθοῦνε. Τέλος στούς τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν πού βγάνει λόγο· μά ὁ λόγος εἶν' ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος ἀκούει, καί δέν καταλαβαίνει. Ἀκούει καί καρτερεῖ· σάν κάτι φαίνεται νά καρτερεῖ.....

— Ὅρέ, δέν ἦταν ἔτσι! κρᾶζει μέ δυνατή φωνή.

Ἄφησε στή μέση τή γιορτή καί πῆρε τό δρόμο πίσω γιά τό σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' ἄγγονι δέ μιλεῖ. Ἀξαφνα σταματάει. Ἐκεῖ κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. Ἐνας τυφλός χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παίζει τή λύρα του καί τραγουδεῖ. Λέει τό τραγούδι τό θλιμμένο, τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογιοῦ.

Ὁρθός ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τά μάτια του. Κλαίει ἡσυχά, καί δέ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τό τραγούδι.

— Νά, ὅρέ, ἔτσι ἦταν!

Αὐτό εἶπε μονάχα. Καί γύρισε στό σπίτι του καί στόν καημό του.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Α Ε Ρ Α Σ »

Λέξη μαγική, πού δέ σημαίνει σχεδόν τίποτε καί ὁμως τά σημαίνει ὅλα. Τρεῖς συλλαβές πού βγῆκαν μιάν ἡμέρα ἀπό τά χεῖλη ἑνός ἀπλοϊκοῦ, ἐκεῖ στά βουνά τῆς Ἠπείρου, ὅταν εἶδε νά σκάζουν οἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπό τό κεφάλι του καί νά μὴν παθαίνει τίποτε κανεῖς, καί ἔκαμαν ἔπειτα τό γύρω τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου θάνατος! Τήν πῆρε ἡ δόξα μαζί μέ τά φτερά της καί γύρισε ὅλους τούς κάμπους καί ὅλα τά βουνά καί τά λαγκάδια. Ὅπου αἶμα, ἐκεῖ κι αὐτή· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτή· ὅπου νίκη, βροντόφωνη

θά ἔβγαινε ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλά σάν ὕμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπίτι ἢ καλύβι πού νά μὴν ἀντηχεῖ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺ κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα, καὶ ὅμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὅσους ἔζησαν τοὺς δυὸ πολέμους, καὶ ὅμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση πού ἐλέγετο, καὶ ἄλλαζε σημασία γιὰ τὸ καθετί.

Ἐπεφταν οἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἀπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους; «Ἀέρας!» τοὺς φώναζαν.

Πήγαιναν λίγο μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ χτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα; Γύριζαν οἱ μαχηταὶ μὲ ἓνα μειδίαμα εἰρωνείας, καὶ βλέποντας τὴν ταραχή, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴ φυγή, «Ἀέρας!» πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμιά ἀπ' ἐκεῖνες πού φεύγουν παραπλανημένες ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμὴ, ἐκεῖ πού κάθονταν οἱ ἄλλοι ξένοιαστοὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι, τρομαγμένοι. Τότε μ' ἓνα χαμόγελο εἰρωνικὸ στὰ χεῖλη ἐκεῖνοι πού πολεμοῦσαν στὴν πρώτη γραμμὴ ἄφηναν νὰ τοὺς ξεφύγει ἓνα βροντόφωνο: «Ἀέρας!»

Μιά φορά ἓνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τοὺς λίγους, πού ὅταν βροντοῦσε τὸ κανόνι γινόταν ἄφαντος, καὶ μόλις ἔπαυε ἔβγαινε ἐμπρός καὶ ἄρχιζε λόγια καὶ συμβουλές, πῆρε κι αὐτός τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὸν «Ἀέρα», γεμάτο ἀπὸ καυστικὴ εἰρωνεία. Ἕνας «Ἀέρας!» δυνατὸς τὸν ἀκολουθοῦσε κάθε φορά πού ἄνοιγε τὸ στόμα του, ὥσπου ἐξαφανίσθηκε πιά γιὰ πάντα.

Ἕνας ἄλλος, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πολλοὺς πού ζοῦσαν νύχτα μέρα μαζί μὲ τὰ παλικάρια, πού μοίραζε τὴν γαλέτα μαζί τους, καὶ κοιμόταν πλάγι - πλάγι μ' αὐτοὺς μέσα στὸν κίνδυνο, χτυπήθηκε μιά μέρα βαριά. Τὸν κουβάλησαν μὲ τὸ πόδι σπασμένο. Μερικοί, ἀνήσυχτοι, τὸν περιτριγύρισαν. Ἀλλ' αὐτὸς σφίγγοντας τὰ χεῖλη του γιὰ νά μὴ φωνάξει ἀπὸ τὸν πόνο, χαμογέλασε καὶ τοὺς φώναξε δυνατά:

— Δὲν εἶναι τίποτα, παιδιά. «Ἀέρας!».

— «Ἀέρας!» τοῦ φώναξαν κι ἐκεῖνοι, καὶ τράβηξαν πηδώντας πάλι στὴν πρώτη γραμμὴ.

Ἄλλη μιά μέρα, ἓνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀξιωματικούς

τοῦ πεζικοῦ, πού βρίσκονταν πάντοτε μέ τό σπαθί στό χέρι μπροστά, ἄφησε νά τοῦ ξεφύγει ἡ ἴδια λέξη. Ἦταν μία ἀπό τίς μέρες ἐκεῖνες τίς λίγες πού ἀντικρίσαμε μερικά ἀτυχήματα. "Ολοὶ οἱ στρατοί, καί οἱ πιό ἔνδοξοι, ἔχουν πάθει ὅμοια σέ μερικές στιγμές. Ὁλόγυρα μετροῦσαν τοὺς νεκροὺς, μάζευαν τοὺς πληγωμένους. Τό αἷμα εἶχε χυθεῖ ἄφθονα καί ἀνώφελα. Δέν εἶχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ζητούσαμε· δέν εἶχαμε κατορθώσει τίποτε. Τό παλικάρι ἐκεῖνο γύρισε καί εἶδε τό τάγμα του ἐξαντλημένο, μισό. Εἶδε ὅλη τήν πομπή ἀπό τοὺς νεκροὺς, ὅλη τή σωρεία ἀπό τοὺς τραυματίες, ὅλο τό πλῆθος ἀπό τοὺς ζωντανούς πού ἀκολουθοῦσαν ἀπό πίσω μέ τό κεφάλι σκυφτό καί τά μάτια χαμηλά. Εἶδε τά αἵματα, τοὺς χαμένους κόπους, τίς μάταιες ἥρωικές προσπάθειες, εἶδε τόν ἐχθρό ἐκεῖ ἀντίκρου νά κρατεῖ τίς θέσεις του, περήφανος καί ἐπίμονος, καί τότε, ἀφοῦ χτύπησε τό σπαθί του δυό - τρεῖς φορές μέ λύσσα ἐπάνω σ' ἓνα βράχο, κοίταξε τά παλικάρια του μέ μάτια φλογισμένα ἀπό μανία καί λύπη μαζί καί τοὺς φώναξε:

— «'Αέρας» σήμερα! «'Αέρας» καί σέ μένα καί σέ σᾶς καί σέ ὅλους μας!

Ἔτσι σέ ὅλες τίς στιγμές τῆς δόξας, μέσα σέ ὅλες τίς μεγάλες καί ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἦταν ἡ μεγάλη λέξη, ἡ λέξη χωρίς νόημα, τό ποῖημα τῆς μάχης καί τοῦ θανάτου, καί ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στίς τίκρες καί στίς ἀτυχίες. Λέξη¹ πού ἀντηχεῖ ἀκόμα σέ ὅλες τίς χαράδρες, πού πετᾷ ἀκόμα πάνω ἀπό τοὺς κάμπους, πού τριγυρίζει ἀκόμα πάνω ἀπό τοὺς τάφους τῶν παλικαριῶν. Λέξη πού φοβέριζε τόν ἐχθρό, πού τόν ἀκολουθοῦσε στή φυγή του. Λέξη πού ἀντίκρισε μέ τό γέλιο κι αὐτή τή χολέρα καί τήν ἐδιώξε. Πέντε γράμματα πού χοροπηδοῦσαν γελαστά ἐμπρός στίς ὀβίδες, μέσα σέ βροχή ἀπό σφαῖρες, πού κοιμόνταν μαζί μέ τήν πείνα, πού ξυπνοῦσαν μέ τήν παγωνιά, πού χαιρετοῦσαν τό θάνατο καί τοὺς νεκροὺς πού περνοῦσαν, πού εἰρωνεύονταν τόν κάθε δειλό καί ἀνέβραζαν στόν οὐρανό τό κάθε παλικάρι — αὐτά τά πέντε γράμματα δέν θά λησμονηθοῦν ποτέ! 'Αέρας καί τά βόλια! 'Αέρας καί ἡ πείνα καί τοῦ ἡλίου τά χτυπήματα καί ἡ παγωνιά καί οἱ πλη-

1. Ἡ λέξη «'Αέρας», ἡ ὁποία κατὰ τόν Ἰταλοελληνικό πόλεμο τοῦ 1940 ἔμεινε θρυλική, ἔχει καί προϊστορία στά ἴδια βουνά τῆς Ἀλβανίας.

γές καί ὁ θάνατος. 'Αέρας καί τ' ἀδέρφια τά σκοτωμένα. 'Αέρας καί τά ὄρφανά καί τά σπίτια πού ἐρημώθηκαν καί ἔκλεισαν γιά πάντα. 'Αέρας καί οἱ νεκροί καί τό αἷμα! 'Αέρας καί οἱ τάφοι! "Ὅλα γι' αὐτούς ἦταν ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, καί τό μόνο πού δέν ἔγινε, ἦταν ἡ πατρίδα τους, πού τήν ἔκαναν μεγάλη καί δυνατή μέ τόν ἀέρα τους.

Ἐφημερίδα «Ἑστία».

N. Πετιμεζῆς (Λαύρας)

2. ΠΟΝΟΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τόν κόσμο αὐτόν: τοὺς ποντικούς καί τοὺς Ἑλληνες. Κάθε ἄνθρωπος, πού ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλόν τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγὼ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καί ἐὰν δέν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μου τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίον νὰ περνάω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—Ὅ,τι καί νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἑλλήν φιλαναγνώστης δέν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικόν του ἄρτον; Δέν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία, πού δανείσατε, κύριε, δέν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιά φορά; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μέ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καί ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου! τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρεי τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο! Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καί ναυάγια!

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δέν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανούς

ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μὲ τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει! Καὶ ὁ Ροβινσὼν εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἔθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸ κύμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγώ, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς;

Ἐν τῷ μεταξὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἑξαφνα, ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλο. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμᾶτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιὲς καὶ τὴν στεαρίνην*, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερμαστέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἔθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός:

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον Ἐβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερμαστέτο...

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὁποῖος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς!

Ἐφημερίδα «Ἐστία».

Παῦλος Νιρβάνας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμικὴ ἀνταπόκριση)

Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὁποῖον ἐπισκέφθην χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι

νά σᾶς δώσω μίαν ἰδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἡ ὁποία, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἑβδομάδα, θὰ γραφῇ μὲ χρυσᾶ γράμματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὐτή, ἡ ὁποία δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἡ ὁποία ἔληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ἀντικειμενικῶν τῆς σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μάχη τῆς ἰταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανόησαν, διότι ἀφῆκεν ὀπίσω του τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀππειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἡ ὁδὸς αὐτὴ διέρχεται μεταξύ ὑψηλῶν ὀρέων, ἰδίως δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ὀχυρὰ ἢ μεταξύ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνὰ ὑφοῦνται εἰς μέγα ὕψος, καθὼς καὶ ἡ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Ὅταν πρὸ ἑβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς μας, παρελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἦλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπαν ὄχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωποὺς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλαγιοφυλακὰς εἰς τὰ ἐκατέρωθεν ὀχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἦρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὁποία διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ νύχτας καὶ φέρουσα τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὀχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐποποιία ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν. Ἡ ὁρμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἡρωϊσμός τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἄφθαστος συντονισμός ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικὴν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἕνα πρὸς ἕνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὀργανωθῇ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον, ὑπῆρξαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων,

πυροβολεία, φωλεαί πολυβόλων καὶ ὀλμοβόλων ἀπὸ μπετὸν ἀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσον ἰσχυρῶς ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια, τὰ ὅποια εἶχον πανικοβληθῇ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατόν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάνα. Ἴσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῇ, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἐξηγῇ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν τούτοις ἡλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία τῆς, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμὸς τῆς πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς ἰταλικὰς ἢ εἰς τὰς ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχή περὶ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἐγίνε θεάτρον ἐθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθαυματούργησε πάλιν ἡ ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιοῦτοτρόπως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικὸς καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἤρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν. ἐνῶ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἰδικοῦ μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες προσεπάθουν μαζὶ μὲ δύο οὐλαμούς πυροβολικοῦ καὶ ὀλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Ψυχὸς δριμύ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιὼν ἐκάλυπτε τὸ ὄρεινόν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔληξε μὲ περίλαμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἀφθίων πολεμικὸν ὕλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἐφημερίδα «Καθημερινή».

Σπύρος Μελάς

4. Ω ΕΝΕ

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δέν πέθανε. Ξαναζεῖ στό ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τά νέα στενά τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἐχινός καί Νυμφαία· ἔχουν τά ὀνόματα ὄλων τῶν ὄχυρῶν, ὅπου τά ἥρωικά τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καί δείχνουν, ὅτι ἡ γενιά τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διά μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπεραξίους ἀπογόνους τῆς. Εἶχαμε καί στή νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἡρωισμοῦ, τό Σούλι, τό Κούγκι, τό Ἀρκάδι, τό Μεσολόγγι. Ἀλλά στή νωπή αὐτή σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὄχυρῶν, ὁ Ἕλληνας ἀποθεώνεται. Δέν εἶναι μόνον ὅτι τά ὑπέροχα παλικάρια τῶν ταγμάτων αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καί ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τή φοβερή ἐπίθεση ἀπείρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὀπλισμένοι μέ τήν τελευταία λέξη τῶν μέσων, τ' ἄφθονα καί τελειότατα βαριά πυροβόλα, τά θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ' ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστάς. Εἶναι πρό πάντων ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιάται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρίς καμιά ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τό ἥξεραν ὅτι θά πεθάνουν μέχρι ἐνός. Ἐλαβαν αὐτή τή διαταγή:

— Ἡ πατρίδα θέλει τή ζωή σας. Ὅποιος ἀπό σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οἰκογενειακές μεγάλες ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νά φύγει.

Ἀλλά δέν ἐκινήθη κανεῖς. Ὅλοι ἐπῆραν τήν ἀπόφαση νά πεθάνουν γιά τήν δόξα τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, γιά τήν τιμή τῶν ἑλληνικῶν ὀπλων καί γιά νά καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τόν ἐχθρό. Ἐτσι πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτά τά παλικάρια, ἑλληνική λεβεντιά χωρίς ταίρι στόν κόσμο, ψυχές ἀθάνατες, γεμάτες φῶς, πού ὑψώνουν ὥς τά οὐράνια τήν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαίρουν τήν ἠθική του φύση καί δείχνουν τή θεϊκή καταγωγή. Ἐτσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν αὐτά τ' ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιά νά γράψουν μέ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στήν καρδιά τῶν ἐπερχομένων τό ὄνομα Ἑλλάς, πατρίς, χρέος, τιμή. Καί νά δείξουν στή φοβισμένη ἀνθρωπότητα τό μόνο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ — τό δρόμο τῆς θυσίας.

Ἐκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τά ὄχυρά τους γίνονται ρημάδια, τοὺς τά παίρνουν, τά ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμό τά ματωμένα στήθη

τους, πέφτουν ένας - ένας εκεί που ἐτάχθησαν, μέ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στά χεῖλη. Ἐλᾶτε, χωρίς θρήνους, νά σκεπάσουμε τά κορμιά τους μέ τ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια τῆς γῆς μας, πού ὑπεράσπισαν μέ θεϊκή ὁρμή. Καί στούς τάφους των ἄς ξαναγράψουμε τό παλιό ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων:

ὦ ξένε, πές στούς Ἕλληνες,
ὅτι ἐδῶ εἴμαστε θαμμένοι,
πιστοί στό θέλημά τους!

Ἑφημερίδα «Ἑστία», 1941

Σπύρος Μελάς

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

— Ὅταν ἀντικρίσεις τόν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὀρθή στό δεξί σου χέρι τή λαμπάδα.

— Τήν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καί τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τήν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στούς κόμπους τῶν λιγνῶν της δαχτύλων.

— Τό φῶς της ἐρόδισε τῶν προγόνων μας τό βυζαντινό πρόσωπο καί κυνήγησε τό σκοτάδι μέσ στίς ρεματιές τῶν ρυτίδων τους καί στά σπῆλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στή ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπό ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοί μπροστά σέ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αὐτοί σοῦ παράδωκαν τή λαμπάδα, γιά νά τή φυλάξεις ἀπ' τούς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, πού τήν ἐκλείσεις μέσ στή σιωπή σου, καταφρονώντας — ὀιμέ — τή νιότη σου καί τή στοργή μας, προχώρησε στό Δημιουργό μπροστά καί στήσε τό θρίαμβο τῆς φλόγας σου!

«Πεζοί Ρυθμοί»

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ – ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

... Ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικῇ ἐποψίᾳ τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημόσυνα», τὸν «Διάκον» καὶ τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὕγκο, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῇ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νὰ τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὕγκο τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερὰ.

Ὁ μετ' αὐτοῦ ὅμως συνεπιβαίνων τοῦ φοβεροῦ ζώου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ὑπερβαίνειν χάσματα καὶ ἀβύσσους δι' ἀλμάτων, ἅτινα δὲν φαίνονται ἄνευ πτερύγων κατορθωτά. Ὁ ἄτακτος οὗτος καὶ ὄντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλάκις καὶ ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὀπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραῖα ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ σαφῶς καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινοῦ.

Αἱ πλεῖσται τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὁμοιάζουν

*Ἐξετάζοντας τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτη, ὁ Ροῖδης ἀποφαίνεται ὅτι ἔχοντας αὐτὸς ζήσει σὲ ἐποχὴ στερημένη ἀπὸ μεγάλα ἰδανικά καὶ ἀντιποικιτικῆ, προτίμησε νὰ ἀνατρέξῃ στὴν παλαιότερην ἐποχὴ τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν, πού ἐνσαρκῶνουν τὸν πανελλήνιον πόθο γιὰ Ἐλευθερίαν.

οὔτε ἀνάγλυφα, ὥς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὥραϊαν σκηνογραφίαν τρέμουσαν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μὲν, ἀλλὰ σπανίως ἀκίνητουσῃς λίμνης. Ὡς ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργὴς καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος των ὅμως τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὥς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκιοφῶς, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα· βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· περρωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαῦρον ἀφρόν, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραΐδας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἤθελον φανῇ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίοτε ψυχρά. Ἄλλ' ὥς ὁ Ὁ φ μ α ν*, ὁ Ἀ ρ ν ι μ*, ὁ Ἐ δ γ ἄ ρ δ ο ς Π ὁ ο υ* καὶ οἱ ἄλλοι ἔξοχοι μαγγανευταί, οὕτω καὶ ὁ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐργηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὥς ἐν ὀνείρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὀνειράτα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καὶ τότε ὅμως δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπροξένει αὐτῷ, ἐνῷ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνευθυριάστως, ὅτι, ἐνῷ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστώσαι σάρκα ψυχαί», οἱ «βοῶντες νεκροί» καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρευόντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν ἀείποτε γέλωτα, ὁ Θ α ν ἄ σ η ς Β ἄ γ ι α ς* τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ «Βρυκόλαξ» τοῦ χιακοῦ ἔσματος προξενοῦσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρῖγος, οἷον ἡσθανόμεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὥς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὥς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὅμως ἄδικον ἤθελεν εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν

ἐλλείπει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἴσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὐγενίου Ντελακρουά* καὶ πάντα ἀνεξαίρετως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γοϊά* παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἂν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὔτε ἐπὶ ἴσων σκελῶν ἤθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαλμούς. Ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ροῦβενς* εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγαίαι τοῦ Κιμβούη* πυραμίδες ὀστέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἂν εὕρεθῃ ποτε Ἡρόστρατος* στέργων νὰ τὴν ἀνάψῃ, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκό, τοῦ Ἰμμερμαν* καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως οὐχὶ ἅπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῷ Ἑλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγκό, καὶ ἀντὶ ὁρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἔσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ «Μνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλά:

*Ὁρῶντε ὁ Χάρος, ὀρῶντε τὴ γῆ ποὺ τότε τρέμει.
Τ' ἀλλάζαι τον εἶναι μνήματα, τὰ μαῦρα τον τὰ βόδια
γοσσαρινοῦν στὸ ζένημα τῆς ἀσπλαχνικῆς βιοζέτησας.*

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἔναυλοι ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

*Ἐπέσανε τὰ Γιάννια σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
ἐσβήσανε τὰ φῶτα τους, ἐχλείσανε τὰ μάτια.
Ἦ μάνα σφίγγει τὸ παιδὶ βαθιὰ στὴν ἀγκαλιά της.
γυιὰ εἶναι χοῦνοι δύστροχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάσει.*

Τοιαύτη καὶ ὁλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἥτις πρέπει ἴσως νὰ εἶναι τελευταία:

*Κάμνει στεφάνια στὸ νεκρὸ, ποὺ ἐξτείνονται, πλαταίνουν,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεφυγίσουν πηγαίνουν.
Ἀὖς καὶ τὸ χόμα τῆ νεκρῇ σὰ νέφη του ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γροττάζει...*

Οὐχὶ βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν, ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἶσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος:

*Πόσες φορές ἀπὸ μακριὰ ἀνήλιχο παιδάκι,
μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ' ἀτόκροφτην ἐλπίδα,
ὁ δύστυχος ἐκοίταξε τὴν καταχνιά τῆς Πόδου
μοῦ ἐφαίνετο πὼς ἦτανε καπνὸς ἀπὸ τσιγάρο
καὶ ἐπρόσμενα καὶ ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τὴ βοή του!*

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν Ἑπτανησίων, ἔχει ἐνίοτε καὶ τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγενειὰν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ τρίτῳ ἄσματι τῆς «Φροσύνης» παριστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν εὐθύμων Λιὰ πηδων*, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων καὶ ποδοκυλούντων νεοκότους κεφαλὰς. Ἐνῶ οὕτω παίζουσι οἱ πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

*Ποιὸ κεφαλὰς περισσότερες σκληρὰ νὰ πρωταρπάζει,
γὰ νὰ τὲς βάλει ἐπανωτὲς νὰ κτίσει ποταμίδα
ποιοὶ δέχνη τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένον χέρι.*

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ ἐλεημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος.

Καὶ τότε διώχνουν σκοῦζοντας: «Ψῆσε το νὰ χορτάσεις!»

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προδιαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολὺκροτον ἐκεῖνο:

O Pisa, vituperio delle genti!¹

Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν ἑλλείψει τοῦ ποιητοῦ ἤθελεν ἀνακράξει:

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πὼς σὰς βαστάει ὁ κόσμος!

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον

1. *Ω Πίζα, ὀνειδὺς τοῦ ἔθνους.

ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὕψος ὁμοιογενῆ δένδρου· οἰαδῆποτε ὅμως καὶ ἂν ὑποτεθῇ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς « Φροσύνης » δικαιούται νὰ συγκαταταχθῇ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὕγκο εἰς τὴν γενεὰν τῶν μεγαλοστόμων ἀοιδῶν.

Ἄν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὔτε ἰδανικὸν οὔτε κἂν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἠδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν « Φ θ ι ν ο π ω ρ ι ν ῶ ν φ ὕ λ λ ω ν »* καὶ τῶν « Ἀ ν α τ ο λ ι κ ῶ ν ἄ σ μ ᾶ τ ω ν »*, ἀφ' ἐτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο οὔτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὕγκο εἶναι ἐξ ὅλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὁ ἐλάχιστος παθὼν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολὴν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκην, ἣν περαίνει ὡς ἀκολουθῶς: «Ο Βouchut περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμόν (nevrosisme), τοῦ ὁποίου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί. . . Αἰσθάνομαι ὅσι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμή ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμή παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὁργανισμός μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως. . . ».

Καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλάκις ἠσθάνθημεν ἀναγιγνώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λύρα ἡχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεύσεως αὔρας; ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἱκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς «Φροσύνης», ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. Ὅπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυοφόρησεν ἡ Ὅσσα εἰς τὰ σπλάχνα της τὸν Βλαχά-

βαν χρόνους πολλούς καὶ μῆνας, οὕτως ἤθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἡμισυν τοῦλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὄνειρῳ. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἦλθεν ἡ Μοῦσά του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἅπαξ μόνον ἡ πυγμὴ του¹.

Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τινος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῇται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. Ἄν ἀκμαία ἔμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως ὀνομασθῇ τις ἐθνικὸς ποιητής, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἂν ὅμως ἀπαιτῇται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθήματα ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίμεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἂν ἑλλείπῃ ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

«Κριτικὰ μελέται»

Ἑμμανουὴλ Ροῦῆς

2. Η ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΛΑΣΤΙΚΗ

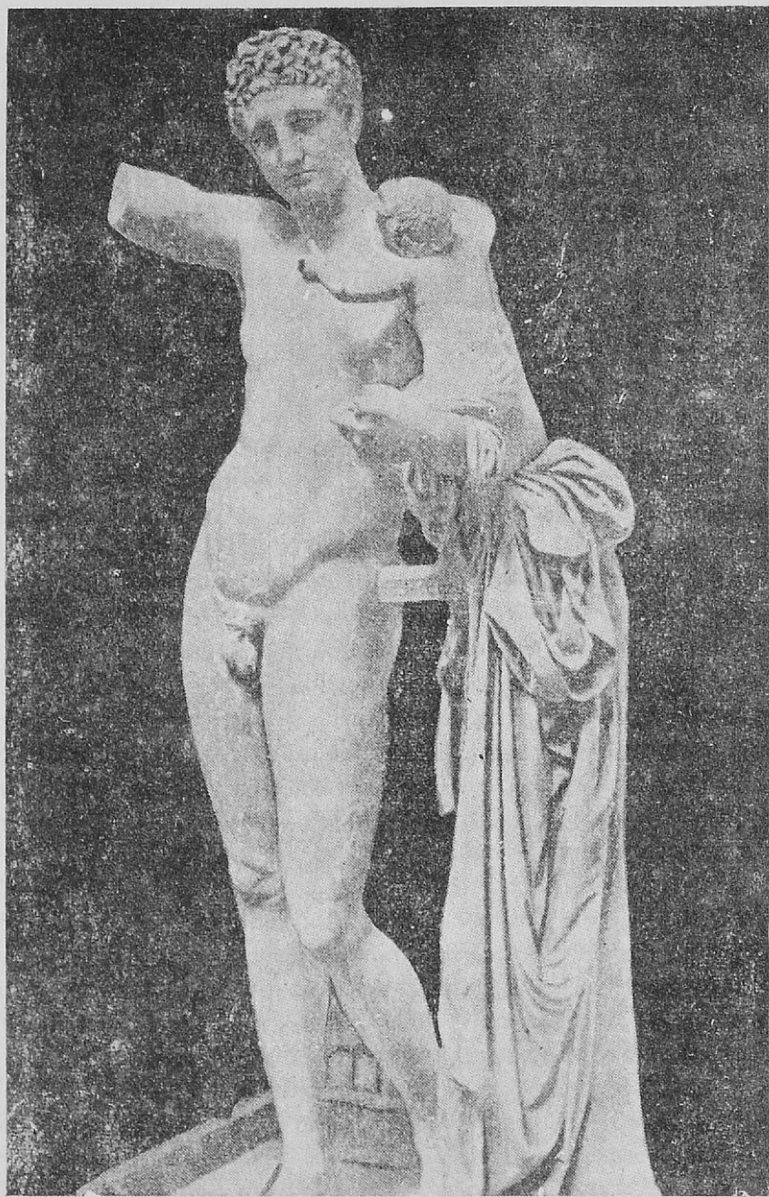
Νὰ συγκρίνομε τίς διαφορὰς περιόδους τῆς τέχνης μεταξύ τους, γιὰ νὰ βγάλομε συμπεράσματα γιὰ τὴν ἀξία ἢ τὴν ἀπαξία μιᾶς περιόδου σχετικὰ μὲ μιάν ἄλλην, εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος, γιὰ νὰ μὴν καταλάβομε τίποτε καὶ νὰ φτάσομε στό παράλογο καὶ στό γελοῖο. Πρὶν ἀπὸ καμιά τριανταριά χρόνια ἤμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπίζομε τὴν ἀρχαϊκὴ τέχνη ἐναντίον ἐκείνων πού ἔχοντας ἀφετηρίαν τὴν κλασικὴν περίοδο ἔβρισκαν τὴν ἀρχαϊκὴν ἐνδιαφέρουσα μόνον ἐπειδὴ ἦταν ἡ προετοιμασία τῆς κλασικῆς «τελειότητος» ἢ ἔβλεπαν σ' αὐτὴ μόνον τὴ χάρη τοῦ ἄγουρου καὶ τῆς ἀπειρίας. Δέν εἶναι ὅμως λιγότερο κωμικόν, ὅταν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι σήμερα, πολλές φορές, νὰ ὑπερασπίζομε τὴν κλασικὴν τέχνη ἐναντίον

1. Ὑπαινιγμὸς σὲ θλιβερό ἐπεισόδιον τοῦ Βαλαωρίτη, ὅταν ἦταν βουλευτής, στὴν αἴθουσα συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μὲ τοὺς βουλευτὰς Κεφαλληνίας ἀδελφοὺς Ἰακωβάτους.

κάποιων φανατικῶν νεοφώτιστων τοῦ πρωτογονισμοῦ πού τά αἰσθητήριά τους ἔχουν τόσο ἀμβλυνθεῖ, ὥστε μόνο ἀπό ὠμές ἐκδηλώσεις - ἐξωτερικεύσεις δέχονται αἰσθητική συγκίνηση καί βρίσκουν τά περισσότερο διακριτικά καί περισσότερο συνειδητά μέσα τῆς κλασικῆς τέχνης ψυχρά. Θά μπορούσαν νά ἔχουν δίκαιο, ἂν κατηγοροῦσαν τό ένα ἢ τό ἄλλο κλασικό ἔργο ὡς κατώτερο - ἀλλά θά ἔπρεπε νά ἀποδείξουν ὅτι εἶναι κατώτερο στήν ποιότητα· σέ καμιά περίπτωση δέν μπορεῖ νά εἶναι κατώτερο, ἐπειδή εἶναι κλασικό. Κι ἐδῶ μᾶς δείχνουν τό σωστό δρόμο οἱ σύγχρονοι πραγματικοί καλλιτέχνες πού συγκινοῦνται παντοῦ ὅπου συναντήσουν τήν ποιότητα, χωρίς νά σκοτίζονται σέ ποιο εἶδος τῆς τέχνης ἀνήκει. Παράδειγμα ξακουστό ὁ Picasso, πού μᾶς φανερώνει μέ τά ἔργα του, καί μάλιστα ὄχι μόνο μέ τά κλασικίζοντα, πόσο συγκινεῖται ἀπό τήν ποιότητα τῆς γραμμῆς τοῦ κλασικοῦ ἑλληνικοῦ σχεδίου.

Ἡ περίοδος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, πού οἱ κατοπινοί αἰῶνες τήν ὀνόμασαν κλασική, ἀρχίζει στά χρόνια τῶν περσικῶν πολέμων, γύρω στά 480 π.Χ., πιάνει ὀλόκληρο σχεδόν τόν 5ον καί τόν 4ον αἰ. π.Χ. Ἀνταποκρίνεται ὅμως περισσότερο στά πράγματα, ἂν ξεχωρίσουμε τήν κλασικότητα τοῦ 5ου αἰ. ἀπό τήν ἄλλη τοῦ 4ου, μολονότι, βέβαια, τομή πραγματική δέν ὑπάρχει. Τήν πρώτη περίοδο τῆς κλασικότητας τή λαμπρύνουν μορφές, ὅπως ὁ μέγας ἀνώνυμος καλλιτέχνης τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς στήν Ὀλυμπία, ὁ μοναδικός Φειδίας, ὁ Πολύκλειτος καί οἱ μαθητές του. Ἀλλά καί ἡ δεύτερη περίοδος, ὁ 4ος αἰ., γέννησε σπουδαῖες μορφές ὅπως ὁ Πραξιτέλης, ὁ Σκόπας, ὁ Λεωχάρης καί ἄλλοι, γιά νά κλείσει - καί μαζί του ὅλη ἡ ἑλληνική κλασικότητα - μέ τήν καταπληκτική μορφή τοῦ Λυσίππου.

Ἡ οὐσία τῆς μεταβολῆς πού μεταμόρφωσε τήν ἀρχαϊκή ἑλληνική τέχνη σέ κλασική βρίσκεται σέ τοῦτο: ὅπως τό δείχνουν διάφορα σημάδια στό τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχαϊκοί εἶχαν αἰσθανθεῖ ὅτι ἀνάμεσα στήν ἀπαίτηση γιά ἀκεραιότητα καί τάξη στά στοιχεῖα τῆς φόρμας - ιδιότητες πού τόσο ἐκαλλιέργησε ἡ ἀρχαϊκή τέχνη - καί στήν ἀπαίτηση γιά κίνηση ὑπάρχει ἓνας κρυφός ἀνταγωνισμός: μόνο θυσιάζοντας ἓνα ποσοστό τῆς πρώτης μπορούσαν νά πετύχουν καλύτερα τή δεύτερη. Τή στιγμή πού ἀποτολμοῦν τή θυσία αὐτή, ἀνάμεσα στά 490 - 480 π.Χ., γεννιέται ὁ κλασι-

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΗ

κός ρυθμός. Καί στη μεταβολή αυτή βρίσκονται οί γερές ρίζες όλόκληρης τῆς νεώτερης εὐρωπαϊκῆς τέχνης. Χειροπιαστό σημάδι τῆς μεταβολῆς εἶναι ἡ κορμοστασιά καί ἡ ἔκφραση, πού στό βάθος εἶναι τό ἴδιο πράγμα. Ἡ ἀρχαϊκή κορμοστασιά εἶναι σχεδόν ἰσορροπη, τό βάρος μοιράζεται σχεδόν ἴσια στά δύο σκέλη. Ἡ κλασική κορμοστασιά εἶναι ἀντίρροπη ἢ ἀμφίρροπη, τό σῶμα μπορεῖ νά ρίξει περισσότερο βάρος στή μιά πλευρά, ἄρα λιγότερο στήν ἄλλη, νά πατήσῃ γερότερα στό ἓνα πόδι, ἄρα νά ἐλαφρώσῃ τό ἄλλο: εἶναι ἡ στάση πού οἱ Ἱταλοί τῆς Ἀναγέννησης ὀνόμασαν κοντραπόστο. Τήν εὐδαιμονία τῆς ἀρχαϊκῆς ἀκεραιότητος τήν ἀποτελεῖνε τό ἀλησμόνητο ἀρχαϊκό χαμόγελο· τήν κλασική θωριά τή σφραγίζει μιά σοβαρότητα, μιά σεμνότητα, μιά συγκέντρωση πρὸς τό ἐσωτερικό πού φαίνεται σχεδόν σάν βαρυθυμία. Τό πνευματικό ἔδαφος ὅπου ἔχει τίς ρίζες τῆς καί βυzaίνει δυνάμεις ἡ κλασική μορφή θά τό συλλάβομε καλύτερα, μόνον ἂν συμβουλευθοῦμε τήν ἀττική τραγωδία.

Ἡ κλασική τέχνη κορυφώνεται στό Φειδία. Λέγοντας κορύφωση δέν ἐννοοῦμε μεγαλύτερη τελειότητα τῆς τέχνης· εἶδαμε ὅτι δέν βαθμολογοῦνται μέ τόσο ἀπλοϊκό τρόπο οἱ περίοδοι τῆς τέχνης. Ἐννοοῦμε ὅτι ἡ βούληση τῶν ἀνθρώπων τῆς κλασικῆς περιόδου ἐκφράζεται στήν τέχνη τοῦ Φειδία μέ μοναδική πληρότητα, συνέπεια καί καθαρότητα. Μέ τόν Φειδία βρίσκομε διατυπωμένη αὐθεντικά τή βαθύτατη οὐσία τῆς κλασικῆς τέχνης: ἐκεῖνο τό μοναδικό κράμα θαυμασμοῦ γιά τόν ἄνθρωπο καί συμπόνιας γιά τήν ἀνεπάρκειά του· τό μέτρημα τῆς μοίρας του μέ τοὺς νόμους τοῦ κόσμου καί τό αἶσθημα ὅτι αὐτή ἡ μοῖρα καί αὐτό τό μέτρημα ἀποτελοῦν τήν ἀξία καί τήν ὁμορφιά τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει ὅμως, γιά νά κρίνομε τή φόρμα τῆς τέχνης του καί νά μποῦμε στό νόημά της, νά διορθώσουμε τά ἐλαττώματα τῶν ρωμαϊκῶν ἀντιγράφων τῶν ἔργων του μέ τήν πρωτότυπη τέχνη τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου, ἂν εἶναι δύσκολο νά ξεχωρίσουμε τό χέρι του, αἰσθανόμαστε ὅμως παντοῦ τόν ἀνασασμό του. Καί οἱ πῖο «τέλειες» μορφές τοῦ Φειδία δέν εἶναι ποτέ ψυχρές, γιατί διακρίνομε, στή φόρμα τους νά πέφτει ἐπάνω σάν ἴσκιος ἡ ἔγνοια τῆς φθορᾶς τοῦ θανάτου, καί αἰσθανόμαστε μέσα μας ἓνα νυγμό. Πρώτη στήν ἱστορία ἡ ἑλληνική τέχνη αἰσθάνθηκε ἔτσι τήν ἀνθρωπιά καί τῆς ἔδωσε μορφή. Αὐτό τό ἀπόχτημα ὁ ἑλληνοχριστιανικός πολιτισμός καί ἡ τέχνη του δέν τό ξέχασαν ποτέ ἐντελῶς.

Ἡ δεύτερη φάση τῆς κλασικότητας, ὁ 4ος αἰ., ἀναπτύσσει περισσότερο δυνάμεις καὶ τάσεις, ὅπως τὸ πάθος, ἡ χάρη, ἡ ὄνειρική ρέμβη, πού ὑπάρχουν ὅλες ἤδη στή Φειδιακὴ τέχνη, ἀλλὰ σέ αὐθόρμητη καὶ αὐτονόητη ἰσορροπία μέ ὅλες τίς ἄλλες, ἐνῶ ὁ 4ος αἰ. τίς ἀναπτύσσει πιό μονόπλευρα. Πρέπει ὅμως, γιὰ νά μὴν ἀδικήσουμε τόν 4ον αἰ., νά θυμόμαστε πάντα ὅτι αὐτός ἀκριβῶς εἶναι τὸ μεγαλύτερο θῦμα τοῦ ρωμαϊκοῦ κλασικισμοῦ. Τόν 4ον αἰ. ἀγάπησε μέ πάθος καὶ αὐτόν ἐνόθευσε περισσότερο ὁ κλασικισμός τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, τόσο πού ἔκαμε δυσκολότερη σέ μᾶς τήν αἴσθηση καὶ τήν ἀναγνώριση τοῦ πότε καὶ πόσο ἡ ψυχική καὶ πνευματική οὐσία βρῆκε φόρμα ταιριαστή ἢ παράταιρη. Πρέπει κι ἐδῶ νά διορθώνομε ὁλοένα τὰ δολερά στοιχεῖα τῶν ὑστεροτέρων ἀντιγράφων μέ τίς αὐθεντικές μεγάλες δημιουργίες τοῦ 4ου αἰ., ὅπως εἶναι τὰ γλυπτά τοῦ Μουσουλίου τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ἢ μερικά ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα.

Τῇ φάση αὕτη τήν κλείνει ὁ μέγας Λύσιππος, ἀλλὰ ἀνοίγει ταυτόχρονα μιὰ καινούργια. Θά ἄρχισε νά ἐργάζεται ἀπάνω κάτω στά ἴδια χρόνια μέ τόν Πραξιτέλη, ἄρχισε δηλαδή ὡς κλασικός. Ἀλλά στά τελευταῖα ἔργα του, προπάντων στόν περίφημο Ἀποξυόμενο, ἡ δυνατὴ ἰδιοφυΐα του κάνει ἓνα τολμηρότατο βῆμα καὶ ἀπελευθερώνει νέες δυνάμεις, πού ἀναπτύσσονται μέ συνέπεια καὶ πληρότητα στήν ἐλληνιστικὴ ἐποχὴ. Γι' αὐτό δίκαια τόν εἶπαν πατέρα τῆς ἐλληνιστικῆς τέχνης, μέ τήν ἔννοια πού ἔχουν πεῖ καὶ τὸ Μιχαηλάγγελο πατέρα τοῦ μπαρόκου.

«Ἀρχαία Τέχνη»

Χρίστος Καρούζος

3. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ ΛΑ-Ι-ΚΗ ΤΕΧΝΗ

Ἰωάννης

Παλιό τὸ θέμα. Ἀπὸ τότε πού ὁ Σιμωνίδης «τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύει, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν» ἡ σχέση τῆς ποίησης μέ τίς εἰκαστικές τέχνες ἔχει ἐξετασθεῖ ἀπὸ ὅλες τίς πλευρές. Ἀλλὰ μέ τὴν ῥήση τοῦ Πλούταρχου πὼς «ὕλη καὶ τρόποις μιμήσεως διαφέρουσι» ὡς τὴν ἔκδοση τοῦ Λαοκόοντα τοῦ Λέσσιγκ, τὰ σύνορα τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ποίησης, ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες μετατοπίσεις, ἔχουν νὰ σταθεροποιηθεῖ. Εἶναι

πιά εξασφαλισμένα από τις ιμπεριαλιστικές τάσεις του ζωγράφου και του γλύπτη που με την αλληγορία και τη «φιλολογική» τέχνη πήγαινε να κατακτήσει έδαφη της ποίησης, και του λογοτέχνη που προσπαθούσε να ζωγραφίσει με λέξεις. "Όλες, όμως, οι σχετικές μελέτες αναφέρονταν στην αρχαία τέχνη, στην τέχνη της 'Αναγέννησης και γενικά σε ρεαλιστικές ροπές και δέν αφορούν ούτε τις νεώτερες καλλιτεχνικές σχολές ούτε τις τέχνες που άργότερα μελετήθηκαν και αποκαταστάθηκαν στη συνείδηση του φιλότεχνου κοινού. Νομίζω πως η σχέση της ποίησης με την ανεικονική τέχνη τοποθετείται σε μιάν έντελως διαφορετική βάση. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τις πρωτόγονες τέχνες καθώς και με τις τέχνες των λαών της 'Ανατολής. Μιά γιαπωνέζικη εστάμπα ή μία πέρσικη μικρογραφία παρουσιάζουν καινούργια στοιχεία έπαφης με τη ποίηση της έποχης τους. Τά άφηγηματικά στοιχεία π.χ. μιās πέρσικης μικρογραφίας, ή ένσωμάτωση στίχων στό έργο, ό τρόπος της γραφής τους που τους άφομοιώνει με τά άλλα ζωγραφικά και διακοσμητικά στοιχεία του έργου, δημιουργούν νέα προβλήματα. Σήμερα θά ξαναδούμε τό θέμα από την πλευρά της ελληνικής λαϊκής καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Βέβαια άλλη ή «ύλη» και άλλοι οι «τρόποι μιμήσεως» του δημοτικού τραγουδιού κι άλλοι της λαϊκής τέχνης. "Όμως και τά δύο εκφράζουν τόν ίδιο λαό στην ίδια ιστορική περίοδο. "Όμοια είναι και ή κατεργασία της πρώτης ύλης τους. 'Ο στίχος που βγαίνει από τόν ποιητάρη στό πανηγύρι του χωριού, από στόμα σε στόμα ύφίσταται μιάν άργή όμαδική κατεργασία που τόν στρογγυλεύει, τόν προσαρμόζει στους κοινούς έκφραστικούς τύπους και του δίνει τόν ύπερατομικό χαρακτήρα του δημοτικού τραγουδιού. Τόν παντρεύει και με παλιότερες δοκιμασμένες έκφράσεις. 'Ο Κ. Θ. Δημαράς, στην 'Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας σημειώνει μερικές τέτοιες έκφράσεις: τρία πουλάκια κάθονται — άκόμα ό λόγος έστεκε — πολύ του κακοφάνη. Και τά διακοσμητικά θέματα της λαϊκής τέχνης από χέρι σε χέρι ύφίστανται την ίδια όμαδική κατεργασία, προσαρμόζονται στις κοινές όπτικές συνήθειες και με τις μικρές άνώνυμες προσφορές του τεχνίτη ή της τεχνίτρας άκολουθούν μιά πορεία παράλληλη με του δημοτικού στίχου. Κι αυτά συντίθενται με παλιότερα θέματα. Τά πανάρχαια διακοσμητικά σχήματα και μορφές κοσμημάτων άντιστοιχούν με τους πανάρχαιους μύθους και τά μορ-

φολογικά στοιχεία πού σώζονται μέσα στα δημοτικά μας τραγούδια. 'Η 'Αγγελική Χατζημιχάλη βρήκε σέ γεωμετρικά θέματα τῆς τέχνης τῶν Σαρακατσάνων ἀναλογία μέ εὐρήματα τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς.

* * *

Στὴν προσωπογραφία τοῦ Ρήγα ἀπὸ τὸ λαϊκὸ ζωγράφο Θανάση Παγώνη σημειώσαμε τὴν ἀναλογία πού ὑπάρχει μεταξύ τοῦ στίχου «πῶχει τὸ μάτι σάν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰ γαϊτάνι» καὶ τῆς ζωγραφικῆς ἀπόδοσης τοῦ μαύρου ματιοῦ καὶ τοῦ γραμμένου φρυδιοῦ. Στὶς τοιχογραφίες τοῦ 'Αι Λαυρέντη ὁ ρυθμὸς τοῦ στίχου μεταφέρθηκε στὴ ζωγραφιά. Τὸ στοιχεῖο τοῦ θαυμασμοῦ ὑπάρχει καὶ στὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ στὴ λαϊκὴ τέχνη. Σ' ὅλα τὰ παραδείγματα αὐτὰ ὑπάρχουν ἀναλογίες ἀνάμεσα στὰ δύο εἶδη τῆς λαϊκῆς ἐκφράσεως, τὸ τραγούδι καὶ τὶς εἰκαστικὲς τέχνες. Σήμερα θὰ προστεθοῦν δύο, ἀπὸ τὰ πάμπολλα, παραδείγματα ὅπου οἱ λαϊκοὶ λιθογλύπτες λὲς καὶ πήρανε αὐτοῦσιο τὸ στίχο καὶ τὸν μετέφεραν στὸ μάρμαρο.

Στὴ Ρούμελη εἶναι ἓνα δέντρο
πλατύφυλλο καὶ δροσερό
πὸχει στὴ ρίζα κρὺο νερό
καὶ στὴ κορφή χρυσὸ σταυρό

λέει ἓνα ρουμελιώτικο καὶ μοραΐτικο δημοτικὸ τραγούδι πού δημοσίευσε ὁ Ἅγις Θέρος στὰ «Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων». Ἡ ἀφύσικη εἰκόνα τοῦ δέντρου μέ τὸ σταυρὸ στὴν κορφή, θεμιτὴ στὸ στίχο φαίνεται τελείως ἀκατάλληλη γιὰ εἰκαστικὴ ἀναπαράσταση. Κι ὅμως ἓνα τέτοιο παράξενο δέντρο φυτρώνει στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ στὴν ἐκκλησία τοῦ 'Αι - Γιώργη τῆς Ζαγορᾶς. Εἶναι ἓνα ψηλὸλιγνο κυπαρίσσι, μέ τὴ συνηθισμένη ἀπλοποιημένη λαϊκὴ ἀπόδοση, πού στηρίζεται σέ τριγωνικὴ βάση. Ἡ κορυφή του καταλήγει σέ μεγάλο σταυρὸ πού τὸν χρυσίζει μέ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἑνὸς λαμπρὸς ἡλίου. Τὸ ἔργο πλαισιώνεται ἀπὸ ἀπλὸ κόσμημα μέ πλεχτὰ ἡμικύκλια.

Ἀπὸ τὴν ἴδια συλλογὴ τοῦ Ἁγίου Θέρου μεταφέρω τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Εὐγενούλας.

Τὰ πήραν τὰ βαριόμοιρα καὶ πᾶνε νάν τὰ θάψουν,
τὰ πήγαν καὶ τὰ ρίξανε στῆς ἐκκλησιᾶς τὸ λάκκο.
Μὰ ὅταν τὰ κατεβάζανε μέσα στὸ ἴδιο μνημα,

κλαίγανε ξένοι καί δικοί, κλαίγανε κι οί παπάδες!
 Στόν ένα βγήκε καλαμιά, στόν άλλο κυπαρίσσι.
 Βοριάς φυσάει τά κλαριά, σκύβουνε καί φιλιούνται.
 Για ίδές τα τά λιγόζωα, τά λιγοζωίσμένα,
 πού δέν φιλοῦνταν ζωντανά, φιλιούνται πεθαμένα!

Σ' ένα άγκωνάρι τής Παναγίας Μακρινίτσας, ένα κυπαρίσσι καί μιά καλαμιά σκύβουν καί φιλιούνται μέ τήν ίδια θλιμμένη τρυφερότητα πού έκφράζουν οί στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ. Είναι καταπληκτικό τό πῶς κατάφερε ὁ άγνωστος λαϊκός λιθογλύφος νά δώσει στή γραμμή του τόσο άγνότητα καί εὐγένεια.

Ὁ Βοριάς τοῦ τραγουδιοῦ εὐκόλα μπορεῖ νά κάνει τά δέντρα νά σκύβει τό ένα πρὸς τό άλλο καί νά φιλιούνται. Ὁ Βοριάς, ὅμως, τοῦ γλυπτή ἐπρεπε νά ἔχει πολλή τέχνη, γιά νά μᾶς πείσει πῶς τά δύο δέντρα δέν ἔγερναν πρὸς τήν κατεύθυνση τής φορᾶς του ἀλλά ἔσμιγαν τίς κορφές τους σέ τρυφερόν άσπασμό. Ἀπό τό μάρμαρο τής Μακρινίτσας ἀκούγεται γλυκό καί σιγανό τό παράπονο τής Εὐγενούλας καί τοῦ καλοῦ της, ὅλων τῶν βαριόμοιρων καί λιγοζωίσμένων πού δέν πρόλαβαν νά χαροῦν τή ζωή. Ἀς εὐλογοῦμε τόν ποιητάρη τοῦ Μωριά καί τό λιθογλύφο τοῦ Πηλίου πού τοὺς χάρισαν μέ τή τέχνη τους, ὅ,τι τοὺς ἀρνήθηκεν ἡ ζωή κι ἔκαμαν δικό μας τό παράπονο τῶν ἀδικοσκοτωμένων νιάτων. Τό ἔργο ἔμεινε μισοτελειωμένο, ἴσως ἐπειδὴ ὁ λιθογλύφος δέ πρόλαβε τοὺς χτιστάδες.

* * *

Τά δύο παραπάνω παραδείγματα δείχνουν μέ τρόπο ἐντυπωσιακό τό στενό σύνδεσμο τής λαϊκῆς τέχνης μέ τό δημοτικό τραγούδι. Ἐνα ἀκόμα στοιχεῖο εἶναι ἡ προσωποποίηση. Τά δύο βουνά, ὁ Ὁλυμπος κι ὁ Κίσσαβος, πού μαλώνουν στό δημοτικό τραγούδι ἔχουν τό ἀντίστοιχό τους στόν προσωποποιημένο Σαρακηνό — ἄδεντρο βράχο τοῦ Πηλίου — πού ζωγράφισε ὁ Θεόφιλος στό σπίτι τοῦ Γιάννη Κοντοῦ στήν Ἀνακασιά. Χωρίς νά παρασυρόμαστε σέ ἐπικίνδυνες γενικεύσεις, πρέπει νά ἐπισημάνομε τά σημεῖα ἐπαφῆς τους. Ἡ ὑπερβολική εἰδίκευση τῶν μελετητῶν πᾶει νά χωρίσει τήν παράδοση σέ στεγανά διαμερίσματα. Ὁ φιλόλογος λαογράφος θεωρεῖ Terra Incognita τή ζωγραφική καί τή γλυπτική. Ὁ μελετητής τής

λαϊκῆς τέχνης αἰσθάνεται ὑποχρέωση νά ἀγνοεῖ τὰ προβλήματα τῆς μελέτης τῶν μνημείων τοῦ λόγου. Ζωγραφική, γλυπτική, τραγούδι, μουσική, χορός, ἀρχιτεκτονική, πολεοδομία, ὕφαντική, μεταλλοτεχνία, ἔθιμο, κίνημα, εἶναι στοιχεῖα ἑνός ἐνιαίου πολιτισμοῦ. Καιρός εἶναι νά ἀρχίσει ἡ συγκριτική μελέτη, γιά νά ἀποκατασταθεῖ ἡ συνείδηση τῆς ἐνότητος τοῦ νεοελληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

«Μικρά μελετήματα»

Κίτσος Α. Μακρής

4. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ἀπόσπασμα διαλέξεως «Περὶ Ἑλληνικῆς Παιδείας»

...Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοποῦλου καὶ τοῦ Βηλαρᾶ, ἓνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῇ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἂν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. Ἀλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγὴν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ὅσιν ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

*Ὡς τότε, παλιάρια, νὰ ζοῖμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στίς γάχες, στὰ βουνά·
Στηλιὰς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπομε κλαδιά,
νὰ φεῖγομε ἅπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πιζοῖ σπλαγιά·
Νὰ χάνομε ἀδελφία, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς·
Καλύτερα μιὰς ὥρας ἐλευθερὴ ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σπλαγιά καὶ φυλακί.*

Κάπου ὁ Ρενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζὲ Δελίλ* ὡς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προϊόν τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄν κανεὶς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς

τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπνευσμένον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ιδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῇ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾷται ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ὥραίου, ὡς δύναμις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἄνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου, πρὸς τὴν ἀγνὴν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφῶνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατόν εὐρύτερον.

Καὶ τί περίεργον! Ἡ ποίησις αὕτη, ποὺ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ιδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μήτε κἂν νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἢ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκρίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμύθια, ἢ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπὸν ἡ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος ἡ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστικὴ, τόσῳ εἶναι ἔθνοπλαστικὴ. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῆς φιλοπαίγμονος καὶ ψοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπειῶν ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἀντικρὺ τῆς ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελληνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρεῖαν τῶρα καὶ ὑψηλὴν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τείχη τῆς Ἰερικοῦς. Καὶ διαβλέπομεν τῶρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ συκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν· ἐνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφινξίαν, ὡς πρίν· ἄερα γεμί-

1. Ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσώπειους μύθους, ὁ δεῦτερος δὲ ποιήματα, ποὺ ὕμνου ἑνὶν καὶ τῇ χαρᾷ (ἀνακρεόντεια).

ζουν οἱ πνεύμονες ἡμῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῷ μὲ ὄλην τῶν πνευμόνων μας τὴν δύναμιν:

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότο καὶ βοριά,
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ 'χουμε μιὰ καρδιά.
Στὴν πίστη του καθένas ἐλεύθερος νὰ ζεῖ
στὴ δόξα τοῦ πολέμου νὰ τρέξουμε μαζὶ.
Ὡς πότε ὀφρικιάλος* σὲ ξένους βασιλεῖς;
Ἔλα νὰ γένεις στύλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανένas νὰ χαθεῖ
ἢ νὰ κρεμάσει φούντα γιὰ ξένον στὸ σπαθί.

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ιδέας ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὅποιαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἑβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὀνειροπολήσεως· ἀλλὰ εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν μία ιδέα, ἡ ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν: ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἁρμονιῶν ὀνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ ἔσχατον τὸ μεταχειρίζεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὄπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. «Ὁ ἀνθρώπινος λόγος», εἶπεν ὁ Ἀγγλος φιλόσοφος Κάρλαϊλ*, «ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός». Οὕτως καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἔσχατον καὶ μόνον τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἡ ὁρμὴ τὸ ἐξαίρουν εἰς ποίημα. Ὅλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μυήσει καὶ νὰ τὴν ὀπλίσει κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὄλην νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέραν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

Βούλγαροι καὶ Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμοί.
Ἀράπηδες καὶ ἄσπροι μὲ μιὰ κοινὴ ὁρμή,
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε σπαθί,
πὺς εἴμαστ' ἀντρειωμένοι παντοῦ νὰ ξακουστέῃ.
Σουλῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάκια ξακουστά,
ὡς πότε στὲς σηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια*, Ὀλύμπον στανραετοί,
καὶ Ἀργάφων τὰ ξεφτέρια, γενεῖτε μιὰ ψυχή.

5. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

...Τί σημασία έχει τώρα ή πραγματικότητα για τόν ζωγράφο, πού αισθάνεται ότι είναι έντελῶς κύριος τῆς τέχνης του, πού έχει τή δύναμη νά ἐκφράσει ὅ,τι γεμίζει τήν καρδιά του καί τό πνεῦμα του, νά ἐξωτερικεύσει ὅλο τόν ἐσωτερικό του κόσμο, τῶν σκέψεων καί τῶν αἰσθημάτων; Ὁ κόσμος του αὐτός εἶναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δέν εἶναι πιά ἡ γῆ μέ τίς περιορισμένες διαστάσεις της, μέ τούς συγκεκριμένους ὀρίζοντες της. Στά τελευταῖα του ἔργα ὁ ἄνθρωπος παύει νά εἶναι τό μέτρο καί ὁ ὅρος τῆς συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τό ἄπειρο, τό σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρός μας. Ὁ ζωγράφος μέ τό μαγικό χρωστήρα του μᾶς ἀνοίγει ὀλοένα νέους κόσμους ἀπερίοριστους, φανταστικούς· μᾶς μεταφέρει στό ἀνύπαρκτο, στό ὄνειρο, στόν ὀραματισμό.

Μέ ἀπερίγραπτη ἡρεμία καί χωρίς κανένα δισταγμό ὁ καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του ὅ,τι δέν εἶναι ἀπαραίτητο, ὅ,τι δέν εἶναι οὐσιῶδες, ὅ,τι δέν εἶναι ἰδέα καί ὁρμᾶ ἀσυγκράτητος πρὸς τό ἄπειρο. Ἡ γῆ νικήθηκε. Ὅλες οἱ ἐπιθυμίες, ὅλη ἡ προσπάθειά του εἶναι νά ὑψωθεῖ πιά πρὸς τόν οὐρανό. Οἱ ἅγιοι πού ζωγραφίζει δέν εἶναι πιά ἄνθρωποι· τό σῶμα των εἶναι μόνο ἀσήμαντο ἐξωτερικό περίβλημα, τό πνεῦμα εἶναι τό πᾶν. Καί τό πνεῦμα αὐτό τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπό τήν ἔλξη τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀποροῦν οἱ σύγχρονοι του, ἀποροῦν οἱ μικροί, γιατί τά σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δέν ἔχουν τίς φυσικές ἀνθρώπινες ἀναλογίες, ἀλλά εἶναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δέν μποροῦν νά καταλάβουν ὅτι ὁ Γκρέκο δέν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλά πνεύματα, πού εἶναι στήν τελευταία στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπό τό ἀνθρώπινο περίβλημα. Δέν ἀγνοεῖ τούς κανόνες τῆς τέχνης, δέν ἐξέχασε τήν ἀνατομία του ὁ Θεοτοκόπουλος· ἀλλά οἱ κανόνες αὐτοί, πού εἶναι ἀπαραίτητοι ἅμα πρόκειται νά ζωγραφίσει κανεῖς ἀνθρώπους, δέν χρειάζονται γιά τά πνεύματα, γιά τίς ψυχρές αὐτές καί ὅμως τόσο ζωντανές εἰκόνες τῆς ψυχῆς, πού ζητεῖ νά ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τά γήινα δεσμά, νά καθαρισθεῖ ἀπό κάθε ρύπο, νά ἀνεβεῖ στά οὐράνια.

Οἱ Ἄγγελοί του, ὑπέροχες μορφές χωρίς κανένα σχεδόν ἀνθρωπομορφισμό, εἶναι περισσότερο πνευματικοί ἀκόμη. Οἱ Ἄγγελοι

πού στήν τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταντήσει νά εἶναι μόνο ἓνα μετριότατο διακοσμητικό στοιχεῖο, ξαναγίνονται κάτι πολύ σπουδαιότερο ἀπάνω στά ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται ὁ συμβολισμός τῆς ιδέας, πού, ὅπως λέει ἓνας Ἑβραῖος σοφός, εἶναι ὁ Ἄγγελος πού στέλνει ὁ Θεός στούς ἀνθρώπους.

Στόν ὑπέργειο αὐτό κόσμο ζεῖ πιά ὁ Δομήνικος· αὐτός εἶναι ἡ πραγματικότητα, γιατί πιστεύει βαθιά πῶς ἔξω ἀπό τόν Θεό, τό Πνεῦμα καί τήν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δέν εἶναι πραγματικό. Τόν κόσμο αὐτόν μεταφέρει στά ἔργα του καί τόν φωτίζει μέ τό δικό του φῶς, πού τόσο τόν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτός τόν κάνει νά ξεχνάει τίς ταπεινές στενοχώριες τῆς γῆς, τίς ἀρρώστιες του πού ὅλο καί αὐξάνουν, τίς οἰκονομικές δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τήν μικρότητα, τή ζήλια καί τήν κακία τοῦ κόσμου.

Στήν τελευταία αὐτή περίοδο τῆς τέχνης του, στά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἂν ἀπό νοσταλγία ἢ βαθιά πεποίθηση, ὁ Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τό σύνδεσμο του μέ τή βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ τελετουργικὴ αὐστηρότης, τό ὑπερμετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καί ἡ ὠχρότης τῶν προσώπων, τό πνεῦμα ἐκεῖνο, μέ μιά λέξη, πού προδίδει τήν ἐσωτερικὴ ὕπαρξη, τήν ἀνθρώπινη ψυχὴ· ὅλα αὐτά εἶναι στοιχεῖα πού θυμᾶται ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὰ χρόνια πού ἐμαθῆτε στή βυζαντινὴ τέχνη· ὅλα αὐτά εἶναι στοιχεῖα, πού τόν βοηθοῦν γιὰ τήν ἀπόδοση τῶν ὀνείρων καί τῶν ὁρατισμῶν του.

Ἡ ἀνάμνηση τῶν εἰκόνων μέ τό ἴδιο θέμα, πού ἐζωγράφιζαν οἱ καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καί πού τόσο ἐθαύμαζε, παιδάκι ἀκόμη, στό μοναστήρι τῶν Σιναιτῶν* τοῦ Κάστρου*, τόν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζει τήν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἑλαιῶν». Ἀπὸ τίς παλιές ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴ στάση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καί τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου· ἀκόμη καί τὴ στάση τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται στόν Ἰησοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι γενεές καί γενεές βυζαντινῶν ζωγράφων δέν κατόρθωσαν νά ἀποδώσουν — τόν βαθύ σπαραγμὸ τῆς τραγικότερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καί ὁ Θεάνθρωπος ἔχασε τό θάρρος του καί «ἦταν ἡ ψυχὴ του περίλυπος μέχρι θανάτου» — τό κατορθώνει ὁ γηρασμένος, ὁ κουρασμένος Ἕλληνας τοῦ Τολέ-

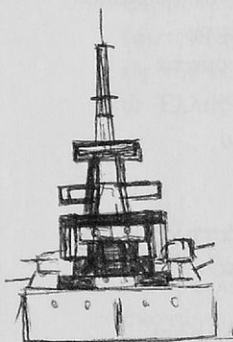
Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Greco)

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΣΤΟ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΙΩΝ

δο.* Όλα στον πίνακα αυτόν, όπου η περιφρόνηση στους ανατομικούς κανόνες φθάνει στο υπέρτατο σημείο, μάς δίνουν την έντυπωση του μεγάλου σπαραγμού. Η βασανισμένη μορφή του Χριστού, που γονατίζει δίπλα στους άγριους βράχους· ο ταπεινός Άγγελος, γονατισμένος και αυτός απάνω σε σύννεφα πιο άγρια και από τους βράχους ακόμη· ο βαρύς και γεμάτος από τρομερούς έφιαλτες ύπνος που κοιμούνται οι τρεις Απόστολοι· τό μελαγχολικό μισοφέγγαρο, που μέσα από τά σύννεφα φωτίζει τή γή· οι αδύνατες έλιές και τά καχεκτικά λουλούδια...

«Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής»

Άχιλλ. Κύρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

Ἐσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεᾶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερὰ·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοῦ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχὴν, κατὰπτυστον,
κατὰπτυστον καρδίαν
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτέ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
 βαθὺν ὠκεανόν,
 ὅπου φυσάει μὲ βίαν
 καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
 τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
 τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
 πνιγομένων θνητῶν·
 καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἤκουσε
 παραπονοῦντα;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
 ἐφύτευσας τῆς δόξης
 εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
 ὦ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
 μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
 ἐκβὰς ὁ λέων πληγώνει,
 σκοτώνει, διασκορπίζει
 τολμηρῶν κυνηγῶν
 πλῆθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
 τὸ νερὸν ὑπερήφανον
 τοῦ χειμάρρου κυλίνεται,
 καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
 βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὐγὴν
 ἐξαπλώνει· ὁ ἥλιος,
 καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
 ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπον
 πάντα ἐξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
 ἔχυσεν ὁ Ἀράξης*,
 ἀλλὰ, ὦ ἄσπις Ἑλλάδος,
 σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραφες,
 κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
 τριακοσίων Λακώνων,
 ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
 τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
 τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὐφραίνει μὲ τὸ ἀθάνατον
 μέτρον τῆς Ἀχαιίδας
 χήρας ὁ θεῖος Ὀμηρος
 καὶ τὸ πνεῦμα σας ἀναπτε
 τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
 τὴν φήμην ἐζηλεύσατε
 (ἀείμνηστος, θαυμάσιος
 ζῆλος), καὶ τ' αἶμα ἐχύσατε
 διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγὼ τὸ σίδηρον
 γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
 τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου :
 ποῖος μ' ὁδηγεῖ τὴν σήμερον
 εἰς τὸν ἀγῶνα;

16.

Φοβερὸν, μυσαρὸν
 θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
 Ὀθωμανέ, τί μένεις ;
 τί νοεῖς ; τί δὲν φεύγεις
 τὸν θάνατόν σου ;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
 ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
 ἀραβικὴν φοράδα·
 νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
 καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
 ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
 φύλλον ἱερὸν στολίζει
 τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
 τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
 — ἑλληνικὰ θηρία —
 φιλοῦσιν, ἀποσπάουσι
 τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
 τὰς κεφαλὰς των.

20.

Ἀνέβα τὴν ἀράβιον,
 Ὅθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμυσον·
 ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμπιν τῶν ὀργάνων
 ἀρειμανίων ἴδε·
 ἄκουσον τὴν βοήν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεῖς προγόνους μας
 ὥς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίσῃ ἡ δόξα,
 τὸ ξίφος κεραυνοῖ·
 ἔὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικαίει;

24.

Τί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὅθωμανέ· θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

ὦ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
 γίνονται καὶ πατρίδος
 καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
 ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
 ἄξια τὰ ἔθνη.

«Ἡ Λύρα»

Ἀνδρέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἀέρας,
 καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
 τῆς Σελλαίδος*· φθάνουσι
 μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
 μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἀφροντίστων ποιμένων
 στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
 ἢ πανηγυριζόντων
 νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων.
 μήτε ἱερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
 τὴν σήμερον ἐορτάζεται
 εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
 χορεύει τοῦ πολέμου·
 δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ὑψηλοί, διαβόητοι,
 βουνὰ τοῦ τετραχώρου,
 ἀπὸ σᾶς κάταβαίνουνσι
 πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
 ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
 κάθε κεφάλι φέρνει
 στέφανον· ἀπὸ βράχον
 πηδάουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
 πολέμιον ἄσμα.

6.

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
 ζωὴν τὰ παλληκάρια
 μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
 θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
 ἀντὶς διὰ στρῶμα».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
 τ' ἄρματά τους ἐβρόνταον
 καὶ τ' ἄντρα. . . ὦ, δὲν ἀκούω
 πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
 καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμενε,
 ὦ στρατιῶτα· εἰπέ μου,
 καὶ ἄς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
 βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
 οἱ σύντροφοί σου ;

9.

«Λείπει ὁ καιρός. Ἄν ἔχῃς
ἐλαφρὰ τὰ ποδάρια,
καὶ στήθος, ἀκολουθε με·
τρέξε καὶ σὺ μ' ἐμένα·
μᾶς φεύγει ἡ ὥρα».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνὴν σου.
Ὁδήγει. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
συχνά, φεύγουν ὀπίσω
σπηλαία καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
νερά, βαθέα λαγκάδια,
ἔρημα μονοπάτια,
δάση, βουνά, χωράφια
φεύγουν ὀπίσω. . .

«Ἡ Λύρα»

Ἀνδρέας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

16τοριῶς
στο χαλκός

Σταυρός

2' 1-19

4ωρελίου ἀγορεύει τοῦ Φωτ. (Ἄσμα δεύτερο)

1-10.

Φωλιάζουν οἱ σταυραῖτοί τοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμό τοῦ Κόντρου.*
Τέσσαροι τοῖχοι κατάσπροι, ὁ κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιά δεκαριά κυβέρτια*,
πυλῶν, καθάριος ὁβρός* ζωσμένος διπλολίθι*,
ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας,* τὸ μύρτο,
τ' ἀγιοκλήμα, ἡ μελετινή,* κι ὅπου ἄπλωνε ἕνας φράξος*
τὰ δροσερά κλωνάρια του σφιχτά, περιπλεγμένα
μ' ἕνα φακοίλι* καρπερό καὶ μ' ἕνα βοῖδοματή*
εἶν' τό βασιλεῖο τοῦ φτωχοῦ.] Τ' ἄρεσε πάντα ἐκεῖθε

48 ἡ λαβὼν ἀπαρμένον ἐν ἀλάτῃ καὶ γαλῆνῃ ἐν Ἑλλάδι

11 νά χαίρεται τῇ θάλασσᾳ, πού ὅσο πλατύτερ' εἶναι
12 τόσο σοῦ κλέφτει τὴν καρδιά, τόσο τό νοῦ σοῦ πνίγει.

13 Τὴν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζει, χίλιες ὄψεις,

14 πότε νά γλείφει τό γιαλό προσκυνημένη δούλα

15 καὶ πότε νά τὸν μάχεται τρελή, ξεστηθωμένη.]

11-15

[μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.]

16 Ἔκι ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική! Ἐκί ὑπόφερε νά νιώθει

16-19

17 τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα* τῇ ράχῃ της νά ὀργώνουν

19 καὶ νά τῆς δέρνει τὰ πλευρά μέ τὰ κουπιά του ὁ ξένος!]

Ἐνὸς τοῦ

ὁ Φωτεινός

ἡ Φωτεινὴ

β' στ. 20-34

Οἱ κτηρινὸι πρὸς τὸν ἑλληνα εὐφραίνονται ἐν Ἑλλάδι.

Ἦρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιά* ἐξήντα χρόνους πίσω

ἕνας σοφὸς καλόγερος, φευγάτος ἀπ' τὴν Πόλιν

κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτεψε. Τὸν ἔκραζαν Νικήτα.

20-26

Ἦξερε γράμματα πολλὰ κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
μέ ξόρκια καὶ μέ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.

ἡ καὶ ἡ Νικήτα

ἡ καὶ ἡ Νικήτα

Στό πρόσταγμά του τὰ κουφά* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,

ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος.*]

Τὸν ἐλατρεῦαν τὰ χωριά κι ὁ Φωτεινός, ὅπου 'ταν

στό μοναστήρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε,

ὅταν τὸν ἔστειναν νά βγεῖ γιὰ διακονίαν τριγύρω

27-33

ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἱστορίες

ὁ Φωτεινός Νικήτα

ἡ καὶ ἡ Νικήτα

ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητή, πού τοῦ 'χανε κεντήσει

τό λογισμό του τὸν ὁκνὸ καὶ τῇ σκουριά ξεπλύναν,

ὅπου ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.

γ' στ. 35-69

ὁ Φωτεινός Νικήτα

Ἐκεῖνος τοῦ 'πε, μιά φορά πού βρέθηκαν μονάχοι

νά κάθονται ἀπολείτουργα στό πέτρινο πεζούλι

τοῦ Ἀι-Λιά στὴν Ἐγκλουβὴν, τὴν περασμένη δόξα

καὶ τ' ἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστυχου του Γένους.]

Τοῦ 'πε τό πῶς ἀνάμεσα σέ τρίβωλα κι ἀγκάθια

μιά μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νά σπείρει ἕνα λουλούδι,

ὅπου 'χε χίλιες ὁμορφιές καὶ χίλιες εὐωδίες

κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ πρόβαλε δροσάτο

δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

α) ἡ καὶ ἡ Νικήτα

ἡ καὶ ἡ Νικήτα

34-37

ὁ Φωτεινός Νικήτα

ἡ καὶ ἡ Νικήτα

ἡ καὶ ἡ Νικήτα

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

π' οὔτε δέν εἶχε ἀνάκαρ* κρυφά ν' ἀναστενάξει,
 τή ζέστανε, τή στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
 τήν ἔμαθε πῶς νά πετᾷ. Καί τό λουλούδι ἐκείνο,
 πόμπρεπε νά 'ν' ἀμάραντο, τό βάφτισαν 'Ε λ λ ἄ δ α.

38-46
 Η Ελλὰς ανιμωμένη
 πορεύεται

Τοῦ ἐπὶ ὅτ' ἐκείνη ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
 εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
 πού μ' ἕναν Ξέρξη βασιλιά ἐχύθηκαν νά φᾶνε
 τ' ἀστάλωτο* τό λούλουδο: Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
 ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλίτωσε τόν κόσμο.

44-51

Τοῦ 'πε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικές ἀμάχες,
 πού ἐφτεῖραν σάρκα καί ψυχὴ καί πῶς ἐμπήκε σφήνα
 στοῦ δένδρου τήν πεντάνοιχτη τή χαραμάδα ὁ ξένος
 κι ἄνοιξε ἀγιάτρευτη τομὴ γιὰ νά μπορεῖ καθέννας
 νά μπήγει τό πελέκι του καί νά χωρίζει σχίζεις.

52-56
 Η Διόσκουροι αἰετοὶ
 Η Διόσκουροι αἰετοὶ
 τὰ δευὰ αἰετοὶ

Τόδεξ' ἐκεῖ παράμερα τή Σάλτενη,* τόν Κόρφο*
 καί τοῦ 'πε πῶς ἐσμίζανε καί πῶς κριαρωθήκαν*
 μέσα σ' αὐτό τό στένωμα γιὰ τή σκλαβιά τοῦ κόσμου,
 δύο πόλεμάρχοι φοβεροὶ καί πῶς ὁ νικημένος

Η ναυμαχία σὲ ἡμῶν
 ἡμεῖς ἐκείνη τὴν ἡμέραν

ἀπὸ δύο λάμπες, πόβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
 τῆς Κλεοπάτρας τή ματιά κι ἓνα μεγάλο θρόνο,
 ἐδιάλεξε τήν ὁμορφιά κι ἐχάθηκε μαζί της.
 Καί τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητής, γιὰ νά φυλάξει πάντα
 τή δόξα του ὀλοζώντανη καί τή χρυσή του μοῖρα,
 ἐξεθεμέλιωσε σκληρά χῶρες, χωριά καί τάφους
 κι ἔχτισε τή Νικόπολη, κουφάρι μέ κουφάρια,
 σύντριμμα μέ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμός ὁ χτίστης.

Η αυτοκρατορία
 Η αυτοκρατορία

Η αυτοκρατορία
 Η αυτοκρατορία

57-68

70-96
 70 Ἀπὸ τὰ τότε σκέπασε κάμπους, βουνά καί κύμα
 71 θολούρα μαύρη καί πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
 72 σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανέννας ἄλλος χτύπος
 73 τόν ὕπνο δέν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τό μνημα,
 74 παρά ροχάλιασμα βαθύ καί τ' ἄσπλαχνο τοῦ χρόνου
 75 τό δαγκανάρι, πού ἄλεθε τή νεκρωμένη πλάση
 76 κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μέ τήν παλιά τή σκόνη.

Ρωμαίουρατία

14 Η βορρηνον 17 Τοῦ 'πε πῶς ἓνας βασιλιάς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
 15 By. υπέρων 18 τήν πρώτη μέρα πού ἄδραξε στά χέρια τήν κορόνα,
 19 ἔξάνοις' ὅτι ἐπάνω της πηχτή πηχτή σάν αἶμα
 20 τήν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριά καί θά τήν ἔτρωγε ὅλη,
 21 ἄν δέν τῆς ἔδιδε βαφή καί βάφτισμα καί χρίσμα
 22 τή λάμπη τῆς Ἀνατολῆς, τό φῶς τοῦ Σταυρωμένου
 23 καί τοῦ Βοσπόρου τά νερά. Καί πάραυτα φυτρώνει
 24 στό πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τά κύματά μας
 25 τό Κράτος τό Βυζαντινό, πόζησε χίλια χρόνια
 26 χωρίς ἓνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα, 1204
 27 γιά νά κρατεῖ τήν ἄβυσσο, πού μούγκριζε νά πνίξει κατάνει Κων/πόλιν
 28 τήν Δύση τήν ἀχάριστη. Κι ὡστόσο μίαν αὐγή αὐτὸς τὸς δουλεύει
 29 Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοί μέ προδοσιά, μ' ἀπάτη
 30 τοῦ φόρεσαν τά σίδηρα, τοῦ σάλεψαν τή ρίζα
 31 καί τό κατάκοψαν σκληρά σ' ἀμέτρητες λουρίδες.

Νὰ δοῦν
 τίς 65
 καὶ τὴν
 μὲ βάσει
 κυρίως
 55-97-107

Ὑστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρευε λίγο λίγο Παραμύ Βασιλινὸν ὑπὲρ
 σάν πλάτανος πού πάλιωσε καί βλέπει κάθε μ'ρα
 κατάξεροι νά πέφτουνε οἱ κλῶνοι του ἓνας ἓνας 91-95
 μέ κάθε βαρυχειμωνιά, καί πού δέν συγκρατιέται,
 γιὰτ' ἔχει κούφια τήν καρδιά, παρά μέ λίγη φλούδα.

Τά γνώρισ' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι' ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου ὁ Φωτ. ἀντὶ τῆς αὐτοῦ
 ὀλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους, ἀπὸ τὰ σπασμένα
 ὅλον αὐτόν τόν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα, πολλὰ ἀντὶ τῆς αὐτοῦ
 ἔμενε σάν παράλυτος καί γιά νά διώξει ὁ μαῦρος
 τήν καταχνιά, πού πλάκωνε τήν ἄκακη ψυχὴ του,
 ἔφευγε τόν ἀπέραντο, τόν πεθαμένο κόσμο 96-900
 καί γύρευε παρηγοριά στά κατορθώματά του,
 πού 'ταν ἀκόμα ζωντανά· κι' ἐστύλωνε τό μάτι
 μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρά στοῦ Καλαβροῦ* τὰ πλάγια,
 στή λαγκαδιά τῆς Μέλισσας, στίς Σπαθαριές, στὸν Κάπρο,
 στά χίλια τὰ λημέρια του, καί τότε, ἀναπαμένος,
 ἔριχνε λίγο κρίθινο ψωμί μέσ στοῦ σακούλι,
 ἔβαν' ἐμπρός τά βόδια του κι ἔτρεχε στό χωράφι.

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν είναι διαβατάριο πουλί, πού για μία μέρα
ούτε σχίζει τά νέφη καί περνᾷ γοργό σάν τόν ἀγέρα,
ούτε κισσός, πού ἀναίσθητος τήν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, πού σβήνεται χωρίς ἀστροπελέκι,
 δέν εἶναι νεκροθάλασσα, βουή χωρίς σεισμό·
 νιώθω γιά σέ πατρίδα μου στά σπλάχνα χαλασμό.

πατριδομανία
 φλοπιάς

«Έργα»

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ!

Τό σονέτο αὐτό ἀπευθύνει ὁ ποιητής πρὸς τήν ἀδελφή του πού ἦταν
 καί αὐτὴ χήρα καί ἄτεκνη, ὅπως καί ὁ ἴδιος. Εἶχαν ἀπομείνει οἱ δύο,
 χαροκαμένοι καί ἄκληροι, μέ βαθύ τόν πόνο τῆς μοναξιάς στή ζωή.

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτω ξέρι
 γιά μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τό βιβλίο !
 Ποιὸς πρῶτος θέ νά πάει στ' ἀνήλια μέρη,
 ποιὸς μόνος του θά μείνει ἀπὸ τοὺς δύο ;

Ἄν, οἱ μαῦροι, νά ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
 ἐπρόσταξε αὐστηρό θέλημα θεῖο,
 τό χέρι ἑνός τ' ἄλλου ἅς βαστάει τό χέρι,
 ὥς νά τ' ἀκούσει ἀναίσθητο καί κρύο.

Μιά τέτοια χάρη — ἅς μή ζηλέσομ' ἄλλη —
 στή λαύρα, πού βαθιά μᾶς ἔχει κάψει,
 εἶναι, ἀδελφή, παρηγοριά μεγάλη.

Ἄχ ! τήν ἡμέρα ὅπου καί τούτη πάψει,
 ἂν ἓνα μόνο δάκρυ ὁ κόσμος βγάλει,
 τό ζωντανό, ὄχι τόν ἄλλο, ἅς κλάψει.

«Μικρά Ταξίδια»

Γεράσιμος Μαρκοῦρας

ο, δάκρυα στα χέρια, στα βαλόνια χέρια
 βέβαια σε διαφορετικές ώρες παίρνει να είναι υατο-
 νομαστικό, γεγονός μελίσσι: ευφρανώντων αχώνων
 Λιουάνωρι = ελπίδα, γαλήνη 2ο στρ. αναφέρονται στον ελπίδα

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου έφώλιασε μελίσι,
 γέρικη έλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
 πρασινάδα πού άκόμα σέ τυλίγει
 σά νά 'θελε νά σέ νεκροστολίσει.

Καί τό κάθε πουλάκι στό μεθύσι
 τής άγάπης πιπίζοντας άνοίγει
 στό κλαρί σου έρωτιάτικο κυνήγι,
 στό κλαρί σου πού δέ θά ξανανθίσει.

"Ω, πόσο στή θανά θά σέ γλυκάνουν,
 μέ τή μαγευτική βοή πού κάνουν,
 όλοζώντανης νιότης όμορφάδες,

πού σά θύμησες μέσα σου πληθαίνουν,
 ώ, νά μπορούσαν έτσι νά πεθαίνουν
 καί άλλες ψυχές τής ψυχής σου άδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

- 'Αρχόντισσα Ροδίτισσα, πώς μπήκες;
 Γυναίκες διώχνει μιά συνήθεια άρχαία
 έδώθε. «Έχω ένα άνιφι, τόν Εύκλέα,
 τρία άδέρφια, γιό, πατέρα 'Ολυμπιονίκες. α

Νά μ' άφήσετε πρέπει, Έλλανοδίκες, α
 κι έγώ νά καμαρώσω μέσ στά ώραία β
 κορμιά, πού γιά τ' άγρίλι τοῦ 'Ηρακλέα β
 παλεύουν, θαυμαστές ψυχές άντρίκειες. α

Μέ τέσ άλλες γυναίκες δέν είμαι όμοια: δ
 στόν αιώνα τό σοί μου θά φαντάζει δ
 μέ τής άντρείας τ' άμάραντα προνόμια. γ

Μέ μάλαμα γραμμένος τό δοξάζει δ
 σέ άστραφτερό κατεβατό μαρμάρου ε
 ύμνος χρυσός τοῦ άθάνατου Πινδάρου». ζ

«Τά Έργα», 'Αλεξάνδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης
 60μημ. 1915

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ὁ ἥλιος σ' ὅλη του τή χάρη
 κι ἀπό λάμψη τόν κόσμο πλημμυρίζει·
 μέσ στό χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
 ἀπό βόδια θωρεῖς νά τριγυρίζει.

Ἐδῶ κοιτᾶς περήφανο μοσχάρι
 στό πράσινο σιτάρι νά βαδίζει,
 ἐν' ἄλλο ἐκεῖ γυρμένο στό χορτάρι,
 καί τό πλατύ ρουθούνι νά καπνίζει.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τή γῆ
 κι ὑψωμένες στόν ἥλιο λαμπυρίζουν.
 Στόν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ἐνῶ θωρεῖς τά σπίτια νά καπνίζουν,
 ἄλλο πλιά δέ γρικᾶς τή χαραυγή,
 παρά τά βόδια ἀγάλι νά μουγκρίζουν.

«Ἄπαντα»

Στέφανος Μαρτζώκης

9. ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ὅταν, ὦ Ναέ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
 ὥς μετέωρον ὠραῖον
 εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέων
 μέ τοῦ Φοίβου τὰς ἀκτῖνας παίξης τὰς ἑσπερινάς,

καί αἱ στίλβουσαι γλυφαί σου ὥς νά ἔλαβον ψυχὴν,
 ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
 καί συστρέφονται καί ζῶσι,
 καί τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουν τὴν μυθώδη ἐποχὴν,

σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἶσαι τις χρυσή,
 μήπως εἶσαι τις γλυκεῖα
 χρόνου ἄλλου ὀπτασία,
 κι ἡ ψυχὴ μου τρέμει αἴφνης, μή ἐξαλειφθῇς καὶ σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσω μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγής,
οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐχάθη,
ἥτις ἔργα ἐπειράθη
ἄξι' ἀθανάτου ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὡς σκιά,
καὶ πᾶν ἔξοχον καὶ θεῖον
πνεῦμα διαρκὲς μνημεῖον
μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾷ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲ ἄστρα οὐρανός,
πλήρης ἔλαμπε θαυμάτων
καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
καὶ τῶν ἀστρων σὺ ἐκείνων ἦσουν ὁ αὐγερινός.

Ἀλλ' ὁ Χρόνος ἵχνος πρῶτον θέτων ἄφοφον ποδῶν,
τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
φεύγει συναρπάσας ὅλην,
καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφίνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
λείψανα μεμονωμένα,
στήλην μίαν, ναὸν ἕνα,
ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουσι τῆς ἐρήμου τὰ πτηνὰ.

«Ἡ Βάρβιτος»

Ἰωάννης Καρασούτσας

10. Εἰς Δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν

Ὑπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου·
χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
Δὲν βλέπεις μέγαλα λαμπρὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ὠραίας
μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
καὶ πρὸ αὐτῶν ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,
αἵτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.

Ἄρωμα τί χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν ὁδὸν· δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἐκεῖ, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὐρανίαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλὴν διαφέρει τῶν ὁδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἐξοχῆς ναῖσκος.
 Κι ἐνῶ Ἀθῆναι ὁ μικρὸς ἐκεῖνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εὐρίσκεται αὐτῶν, δὲν εἶν' ἐκεῖ Ἀθῆναι.
 Εἰς τὰς ὥραιάς καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περᾶς κι ὕψοι τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανοὺς ὥραίους κατασκόπους
 λαθραίως νὰ σὲ θεωροῦν. . . ἢ στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἄνθος ροιᾶς ἢ ρόδον Ἀπριλίου.
 Ἐνίστε, ᾄσμ' ἀφελὲς ἀκούεις ἐκεῖ βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβὸν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσιν παρθένων·
 θαρρεῖς πῶς εἶν' ἐκεῖ αὐγὴ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.
 Ἄν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ἄ, ὄχι καμελίας!
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 Ὅπου βασιλικός, ἐκεῖ κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ' ὁσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγὺς του καθημένῃ. . .
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἐκεῖ καλεῖται ἁμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἁγία.
 Εἶν' ὁ δρομίσκος ἱερὰ κυψέλη ἀνθρωπίνῃ,
 καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἡ καταισχύνη.
 Μέγα συμβὰν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἡρεμον καλεῖται,
 κι εἰς τὰ πτωχὰ της χρονικὰ πολλάκις ἱστορεῖται,
 ἂν πλανηθὲν τι ὄχημα ἐν μέσῳ της περάσῃ·
 μόλις ἢ ἄμαξα φανῇ καὶ μόλις ἐκεῖ φθάσῃ

ξανθὰς παρθένους θὰ ἰδῆς εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
προσμειδιῶσαι βλέμματα περίεργα νὰ ρίπτουν,
καὶ τῆς ἀμάξης ὀπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδίων!

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἡ μικρὰ ὁδὸς ἐκείνη ὅτι
δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὥραίας τῆς ἡμέρας·
κι ἐκεῖ ἐνίοτε ἤχουν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
Ἐὰν τὸ Σάββατον ἐκεῖ διέλθης τὸ ἐσπέρας,
φαιδροὺς ἐργάτας θὰ ἰδῆς καὶ ὄμιλον παιδίων
περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἑξημερώνει·
παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς χεῖρας του σταυρώνει...
Καὶ ἂν ἐκεῖ παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
θὰ ἴδῃς πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἠνεωγμένον,
ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς
καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῇς ἀγίαν,
φωνὰς θ' ἀκούσῃς, ᾄσματα, ἐνίοτε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύραν θὰ ἰδῇς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστοῦγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσιν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνας
ν' ἀνάπτῃ μετὰ ζέσεως τὴν ἱερὰν λυχνίαν·
ἐγγὺς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἕως τὸ γόνυ ἔχουσιν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπῃ μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της·
τὴν κνήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δώματός της.
Θὰ ἴδῃς οἰκοδόμοινα ἐκ παιδίων κυκλουμένην
ἐκβάλλουσιν τοὺς ἄρτους τῆς μέπτυν ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπιταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ἤχον πλησίον σου σὺλοῦ θ' ἀκούσῃς καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίοτε μὲ πάλλουςαν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἐορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. . .

Ἐκεῖ, ἀστός τις ἀγαθός καρπούς καὶ ἄνθη φέρει·
 παρέκει κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἐτοιμάζει,
 ἦν αὔριον πρώτην φορὰν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρη,
 καὶ παίδων ὄμιλος ἐκεῖ ἀγαλλομένων κράζει.
 Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσης,
 καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσης!

«Ποιήσεις»

Αχιλλ. Παράσχος

Ναχρονίω

11. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος, *Ανυπαρξία*
 ὅπου ὑפוῦτο ἡ Παλλὰς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
 Παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
 καὶ τίποτε δὲν σῶζεται, οὔτ' ἶχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος·
 δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων·
 γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
 ἀργὰ ροφῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλη
 παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἡ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἐγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον!
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιὸν πρὸς τὸν χρόνον·
 ἀκμαῖον τὸ ἀπῆλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον *κ. ἱ*
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

«Ἀπαντα»

Δημ. Παπαροηγόπουλος

12. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑ-Ι-ΤΟ

Ἀπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 παίρνεις κορμί μέ τόν καιρό καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμές τὰ νύχια,

1-15 στίχοι: Προσίτις
 Ἀπουρατοριώδ
 ἄλτοι < Νάνος (σταυραετός)

9-15 → Καθ' ὁμοίωσιν περιφραγή ποδῶν
 καί μέσ στα σύννεφα πετᾶς, μέσ στα βουνά ἀνεμίξεις.

Φωλιάζεις μέσ στα κράκουρα*, συχνομιλᾶς μέ τ' ἄστρα,
 μέ τή βροντή ἔρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾶς καί παίζεις
 μέ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκα· καί βασιλιά σέ κράζουν
 τοῦ κάμπου τά πετούμενα καί τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.

Ἔτσι γεννήθηκε μικρός κι ὁ πόθος μου στά στήθη
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμί καί νύχια,
 καί μοῦ ματώνει τήν καρδιά, τά σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειό καί δράκος,
 κι ἐφώλιασε βαθιά βαθιά μέσ στ' ἄσαρκο κορμί μου,
 καί τρώει κρυφά τά σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τή νιότη.
 Μπεζέρισα* νά περπατῶ στοῦ κάμπου τά λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μέσ στήν παλιά μου κατοικιά, στήν πρώτη τή φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στά βουνά, θέλω νά ζῶ μέ σένα.

Θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τό πλατόνι*,
 καθημερινή μου κι ἀκριβή νά τά ἔχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, κάθ' αὐγή, θέλω τό κύο τ' ἀγέρι
 νά ῥχεται ἀπό τή λαγκαδιά, σά μάνα, σάν ἄδερφι,
 νά μοῦ χαϊδεύει τά μαλλιά καί τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἡ βρυσούλα, ἡ ρεματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπες,
 νά μοῦ προσφέρουν γιαιτρικό τ' ἀθάνατα νερά τους.

Θέλω τοῦ λόγγου τά πουλιά μέ τόν κελαηδισμό τους
 νά μέ κοιμίζουν τό βραδύ, νά μέ ξυπνοῦν τό τάχυ,
 καί θέλω νά ἔχω στρῶμα μου, νά ἔχω καί σκέπασμά μου,
 τό καλοκαίρι τά κλαδιά καί τό χειμῶν· τά χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἄγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νά στρώνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νά πλαγιαζῶ,
 ν' ἀκούω τόν ἦχο τῆς βροχῆς καί νά γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἀπ' ἡμερόδεντρο, αἰτέ, θέλω νά τρώω βαλάνια,
 θέλω νά τρώω τυρί ἀλαφιοῦ καί γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὀξυές νά σκούζουν,
 θέλω νά περπατῶ γκρεμνοῦς, ραϊδιά*, ψηλά στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιά ζερβιά νά βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τά νύχια σου νά τά τροχᾶς στά βράχια,

Στέρει ἀπό τὸ
 πρῶτο τὴν
 μονοβιωμα.

ν' ἀκούω τήν ἄγρια σου κραυγή, τόν ἴσκιο σου νά βλέπω
 Θέλω, μά δέν ἔχω φτερά, δέν ἔχω κλαπατάρια*,
 καί τυραννιέμαι καί πονῶ καί σβηέμαι νύχτα μέρα.
 Παρακαλῶ σε, σταυραιτέ, γιά χαμηλώσου λίγο,
 καί δῶσ' μου τίς φτεροῦγες σου καί πάρε με μαζί σου,
 πάρε με ἀπάνου στά βουνά, τί θά μέ φάει ὁ κάμπος !

«Ἀπαντα»

Κώστας Κρυστάλλης

13. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Ὅρθο στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὁλόμορφο βουνό,
 βουνό μέ τ' ἄσπρα μάρμαρα καί τά σγουρά τά πεῦκα,
 γλαρό, ἱλαρό πρὸς τό γλαυκόν ὑψώνεσαι οὐρανό
 καί λιγερόκορμο καθῶς τῶν λαγκαδιῶν σου ἡ λεύκα.

Ὀλόγυμνη ἡ χαλκόμαβη χυτή σου κορυφή,
 στά πλάγια σου σά μέ χλωρά σμαράγδια ἀριοντυμένο,
 ἔτσι χρυσό στό δειλινό καθῶς ἔχεις βαφεῖ,
 ὥσάν ὁλόφωτο ὄνειρο φαντάζεις ὑψωμένο.

Ὀλόρθο, ὁλόφωτο ὄνειρο πού ἡ κορυφή ψηλά
 ἀνέγνοιαστη, ἂν στά πόδια της κοιλάδα πρασινίζει
 κι ἂν τραγουδοῦνε τά πουλιά καί τό νερό κυλᾷ,
 ἀτάραχη πρὸς τό γλαυκό περίγυρο ἀντικρίζει.

Καί μόνο τή γαλήνη της ἀφήνει νά συρθεῖ,
 ἴσκιος στή ράχη ρόδιнос καί στήν πλαγιά ν' ἀπλώσει,
 καί μόνο τήν ἀνάσα της σκορπίζει νά χυθεῖ,
 τό ράθυμο τό δειλινό γλυκά νά βαλσαμώσει.

Μέ τό νερό στά βάθη σου, βουνό, πού ἀργοκυλᾷ
 καί μέ τό πεῦκο, ὁλόγυρα τό δάσος πού τό κλείνει
 καί τόν ἀέρα χαίρεται πού φτάνει ἀπό ψηλά
 καί στά κλαδιά του χύνεται, κύμα καί φλοῖσβος σβήνει.

Μέ τήν κοιλάδα ἐμέ ἡ ζωή καί τήν πλαγιά ἀδελφή,
 δέ φτάνει μήτε ὡς ὄνειρο τό ψῆλος σου νά ᾽γγίσει.
 ὦ, ἄς ἦταν τή γαλήνη της μονάχα μιά κορφή
 καί στό δικό της δειλινό ροδόχρωμη νά χύσει.

«Ἀπλοί Τρόποι»

Κώστας Χατζόπουλος

14. ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Μέ τό γλυκό κρασί ἡ μαγεύτρα Πλάνη
 τίς ταπεινές ψυχές μεθάει κι εὐφραίνει·
 μέ τό πικρό φαρμάκι ἡ Ἀλήθεια ραίνει
 τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τό στεφάνι.

Ἔτσι τοῦ Χάρου τό ποτήρι ἀγγίζει
 στά χεῖλη του τ' ἀχνά ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
 τῆς μέθης τό ποτήρι ὁ χαροκόπος,
 ὡς τή στερνή ρανίδα τό στραγγίζει.

Σκεπάζει μέ τή φτωχική χλαμύδα
 τήν ὄψη του, νά μή φανεῖ τό ἀχνάρι
 τοῦ πόνου ἀντίκρυ στό θαμπό λυχνάρι,
 καί κράζει ξεψυχώντας : ο ὕ δ ἐ ν ο ἶ δ α !

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοί σκυμμένοι
 στοῦ λογισμοῦ τά βύθη ἀνασκαλεύουν
 τ' ἀνέγγιχτα, καί μέ σκιές παλεύουν·
 καί τό μυστήριο τῆς ζωῆς μυστήριο μένει.

Καί κρίζουν : ο ὕ δ ἐ ν ο ἶ δ α ! κι ἡ μορφή του
 φωτόλουστη, ὀλοζώντανη προβάλλει
 μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τά κάλλη
 ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφή προφήτου...

Ὅταν νεκρό στό χάος ἔν' ἄστρο σβέσει,
 χρόνοι κι αἰῶνες καί καιροί περνᾶνε
 κι ἀκόμα ὁ κόσμος τό θωρεῖ, σάν νά ᾽ναι
 τ' ἄστρο ψηλά στήν ἴδια του τή θέση.

«Ἐσπερινός»

Ἰωάννης Πολέμης

15. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανίς ή όλόφεγγη ή Σελήνη
λαμποκοπά κι άστράφτει πέρα ώς πέρα,
τό φώς της μέσ στον έρημον αϊθήρα
τής νύχτας όλα τ' άλλα φώτα σβήνει.

Μά εκεί βαθιά, πού ροδοφέγγει ή μέρα,
όταν μικρή ζωή στή νύχτα μένει,
έν' άστρο λίγο μά δικό του χύνει
φώς τρέμιο από την άγνωστή του σφαίρα.

Κι είπα : τέτοιο καλό μακριά 'πό μένα,
άφοϋ κοντά σέ μεγαλεία ξένα
ό,τι σιμώνει τό δικό του χάνει.

καλύτερα μακριά καί μοναχός μου !
Σέ μία άγνωστη κρυφή γωνιά του κόσμου
λίγο μά καί δικό μου φώς μέ φτάνει.

«Σκαρβαβαίοι καί Τερρακότες»

Ίωάννης Γουπάρης

16. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

"Α ! πώς χτυπά καμιά φορά τούτ' ή καρδιά κι άναφτερά
τώρα στά γεροντάματα,
σάν νιός νά ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, άστροφεγγιά,
δύσες, γλυκοχαράματα.

Σάν άπ' την τάξη τή μουχλή, στό πατρικό μου νά γυρνά,
καί νά 'χω σκόλη τρήμερη.
καί νά είμαι για τό Γαλατά καί για τ' άθάνατο βουνό,
μέ την πλαγιά την ήμερη.

Κι εκεί σά νά μέ καρτεροϋν γιδάρηδες μου πιστικοί,
πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
μ' άλλους νά μπαίνω στό λογγά κι άλλοι άπ' την άγναντη κορφή
νά ρίχνουν στό πιστρόφι μου.

Κι ἀκόμα σά νά 'ν' ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τό σφαχτό,
καί τό γλυκό τό νιώτικο,
κι ἀπά σέ πλατανόφυλλα τό κοκορέτσι τό ζεστό,
καί τό ρακί τ' αἰλιώτικο.

Κι ὕστερα σά νά μοῦ κρατοῦν τήν καλαμάτα στό χορό
βλαχοῦλες καί βλαχώπουλα,
κι ἐκεῖ πού σειέμαι καί λυγῶ καί στρίβω καί νυχοπατῶ,
νά μοῦ φωνάζουν: ὅπουλα!...

Ἄ! πῶς χτυπᾷ καμιά φορά τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾷ,
καί πῶς μ' ἀνάβουν τά αἵματα,
σά νά 'μ' ἐκεῖ καί τραγουδῶ μέ τή φλογέρα συνοδιά:
«Τό λένε τ' ἀηδονάκια στά κλεισορέματα...»

«Μεσολογγίτικα»

Μιλτιάδης Μαλακάσης

17. ΔΕΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τή χαρά, τή μόνη πού μπορούσε
νά σοῦ ζητήσῃ ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἡ ψυχὴ του,
κάνε τό θαῦμα κι ἄσε τον νά ζήσῃ ὅπως ἐξοῦσε
σέ μιά μεριά πού τάχατες νά μοιάζει τό νησί του.

Νά 'ναι τὰ βράχια στό γκρεμό βαθιά κουφαλισμένα,
νά 'χει σωριάσει ἡ θάλασσα στήν ἀμμουδιά τὰ φύκια
κι ἀράδα ἀράδα στό γιालό δεμένα, ἀποσταμένα,
νά σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ σκιαθίτικα καΐκια.

Νά 'ν' οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιές οἱ πεθαμένες,
αὐτές, πού τίς θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες
νά γνέθουν τό λινάρι οἱ γριές στήν πόρτα καθισμένες,
καί στά παράθυρα σιμά ν' ἀνθίζουν οἱ γαζίες.

Κι ὕστερα ἀκόμα νά 'ναι ἐλιές καί νά 'ναι κυπαρίσσια,
σκυμμένα νά 'ναι, καί τό φῶς τ' ἄχνό νά προσκυνᾷ,
νά τότε περιμένουνε στὸν κάμπο τὰ ξωκλήσια,
καί τήν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἄγγελοι νά χτυπᾷνε.

Δῶς' του, Χριστέ μου, τή γλυκιά χαρά νά ἰδεῖ καί πάλι,
 τή γνώριμή του τή ζωή κοντά στ' ἀκροθαλάσσι,
 ἄχ! ἔτσι ἄθῶα κι ἔτσι ἀπλά κι ἀγνά ὡς τήν εἶχε ψάλλει,
 πού τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζί μ' αὐτόν ν' ἀγιάσει...

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

18. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατί στρατί τό μονοπάτι
 βασιλοπούλες καί καλοκυράδες,
 ἀπό τίς ξένες χῶρες βασιλιάδες
 καί καβαλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καί γύρω στῆς γιαιγιᾶς μου τό κρεβάτι,
 ἀνάμεσ' ἀπό δυό χλωμές λαμπάδες,
 περνούσανε, καί σάν τραγουδιστάδες
 τῆς τραγουδοῦσαν — ποιός τό ξέρει; — κάτι.

Κανείς γιά τῆς γιαιγιᾶς μου τήν ἀγάπη,
 δέ σκότωσε τό Δράκο ἢ τόν Ἀράπη,
 καί νά τῆς φέρει ἀθάνατο νερό.

Ἡ μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτου·
 μ' ἀπάνω — μιά φορά κι ἓναν καιρό —
 ὁ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τά φτερά του.

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς νά σέ πῶ; — μικρήν Ἑλλάδα,
 ἢ τῆς Ἑλλάδας κόρη, ἢ Ἑλλάδα ἀκεραία;
 Μά ὅπως καί νά σέ πῶ, ἐσύ λαμπάδα,
 καίεις στούς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στήν πνοή τῶν Αὐρῶν καί τῶν Ζεφύρων!...
 Κόρες σου ἐσέ ἀκριβές οἱ Ροδαφνοῦσες,
 ὦ χώρα τῶν Ἑρώτων καί τῶν Μύρων,
 ὦ Νησί φιλημένο ἀπό τίς Μοῦσες!

Μ' ἄν εἶσαι μέ τ'ς ἀνθούς τοῦ γλυκανίσου
 καί μέ τά ροδοστάματα πλασμένη,
 εἶσαι καί Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ὦ Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη!

Καί μέ τοῦ Ἀντρονικοῦ σου τήν ψυχή,
 στά Μαρμαρένια Ἀλώνια,
 πόσες φορές δέν πάλεψες ἐσύ
 μέ τό Χαμό; Καί βγῆκες ἀπ' τά χρόνια

πάντα ξανανιωμένη — ἄξαφνο φύλλο
 ἄνοιξης νέας! Γιατί στήν ἀγκαλιά σου
 κρατᾷς σά φυλαχτό τό Τίμιο Ξύλο,
 πού σοῦ ἔφερε ἡ βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καί δέν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
 νά σοῦ τό πάρει δίχως νά καεῖ,
 ὦ Κύπρο, ἀπό τό θεῖο Περιστέρι
 τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο Ἑλληνική.

Εἴμ' εὐτυχῆς πού σέ εἶδα, πού τά δῶρα
 ἔψαλλα τά κρυφά σου — Χελιδόνι! —
 καί πιό εὐτυχῆς ἄν θέ νά ζῶ τήν ὥρα
 τῆς Λευτεριᾶς σου, πού ἔρχεται, σιμώνει.

Περιοδικό «Νέα Ἑστία»

Σωτήρης Σκίπης.

20. ΛΟΥΗΣ

Σπύρο, ὅχ τά βάθη τῆς καρδιᾶς σοῦ δίνω τήν εὐκή μου.
 Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοί πού τέτοιο παλικάρι
 μέσα στά σπλάχνα τους νά δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου·
 μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά πού θά σέ πάρει.

Τί μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια!
Μέ σιχασιᾶς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
κι ἦτανε, Σπύρο μου, νά κλαῖς πού ἡ τόση καταφρόνια,
τό τόσο μίσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἄξιζαν κομμάτι.

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδέρφια
μᾶς χύσατε παρηγοριᾶς μέσ στίς πληγές μας λάδι·
μᾶς φαίνεται σά νά σκορποῦν στὸν οὐρανὸ τὰ νέφια,
σά νά προβάλλει ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στό σκοτάδι.

Μά δέ σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μέσ στό χωριό νά μείνεις,
δέν πρέπει φτυᾶρια καί τσαπιά τό χέρι σου νά ἀγγίζει·
κατέβα ὥς τήν Ἀθήνα μας Φραγκορωμιός νά γίνεις
ἐδῶ δέν τυραγνᾷ δουλειά μήτ' ἥλιος δέ μαυρίζει.

Ἄσε τή γλώσσα τοῦ χωριοῦ καί, Σπύρο μου, ἐτοιμάσου
νά μάθεις γλώσσα πού ὁμορφιές ἔχει πολλές καί κάλλη·
μᾶς ἔκανε τήν πρώτη ἀρχή τό τηλεγράφημά σου...

Ἔλα, προσμένουν μ' ἀγκαλιά ὀρθάνοιχτη οἱ δασκάλοι.

Ὅμως τί λέω; Ἄν ἔρθουνε νά σέ γνωρίσουν ξένοι,
μέ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νά μᾶς κακοντροπιάσεις.
Λούη! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, ὁ τόπος τό προσμένει,
νά ἀφήσεις τὰ ρωμαίικα καί γαλλικά νά πιάσεις.

Σπύρο, ἂν ποτέ κανένας τους ὥς τό χωριό ξεπέσει
ἀπ' τήν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πεῖ τήν τσάπα σου ν' ἀφήσεις,
ἀκούμπα ἐσύ τὰ χέρια σου στήν ἀτσαλένια μέση
καί καταδέξου μιά στιγμή νά τόν παρατηρήσεις.

Νιός θά 'ναι μὰ θ' ἀσπρολογοῦν τὰ λιγοστά μαλλιά του·
μέ τή θωριά του σά φλουρί, μέ χεῖλια πανιασμένα,
μ' ἄλαμπα μάτια καί τσιμπλιά, ματόφυλλα πεσμένα,
θά σοῦ μιᾶ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοή θανάτου.

Καί πές του, ἂν θέλει μιά φορά κι αὐτός νά ζωντανέψει,
νά κάνει μέση σίδερο, πλεμόνια σά στουρνάρι,
ἄς ἔρθει, πές του, ὥς τό χωριό μαζί σου νά δουλέψει
μέ τσάπα καί ξινάρι.

21. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τό πατρικό μας σπίτι, στό λιμάνι,
πού γνώρισε δυό ολάκερους αιώνες,
σέ τέσσερες στεκότανε κολόνες
παμπάλαιο άπ' τόν καιρό του 'Οσμάνη.

Στή στέγη του άν βροντούσανε οί χειμῶνες,
κυκλώπειο πάντα κι άτρεμον έφάνη·
ψηλά οί άγιονορείτικες εικόνες
μέ τό ιερό όλοτρόγυρα λιβάνι.

Κι όταν ή Μούσα επάνω σου άγρυπνοῦσε,
καί τά φτερά κρατώντας άπλωμένα,
τό χέρι μου καλόβουλη όδηγοῦσε,

ψηλώνανε οί κολόνες του όλοένα,
νά πᾶνε άεροσάλευτο τό σπίτι
στόν έβδομο ούρανό του 'Αποσπερίτη!

«'Ο άνθισμένος δρόμος»

Στέφανος Δάφνης

22. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τό φτάσιμο

Θά βραδιάζει ή μέρα, όταν θά φτάνομε
στοῦ χωριοῦ τ' άποσκιωμένα άλώνια·
θά φανοῦν λευκά τά χωριατόσπιτα
πίσω από τῶν πεύκων τ' άκροκλώνια.

Μακριά θ' άκούονται άρνιῶν βελάσματα·
βραδινή καμπάνα θά σημαίνει·
στή βρυσούλα βόδια θά ποτίζονται,
θά καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θά βαθιανασαίνομε στό διάβα μας
μυρωδιά από στάχια θερισμένα.
Θά μᾶς εύχηθοῦν τό «καλῶς ήρθατε»
χέρια από τόν κάματο άργασμένα.

Ἐκ τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
 τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
 τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξομε
 τῇ βαριά τῇ σιδερένια πόρτα.

β') Γλυκοχάραμα

Θά μᾶς ποῦν τό πρῶτο καλημέρισμα
 πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
 στὶς φωλιές τοῦ πύργου — πρῶτο σάλεμα
 τῆς ζωῆς θά φτάσει ἀπὸ τ' ἀλώνια.

Καὶ θά τρικυμίσουν τίς ἀτάραχτες
 τῶν βουνῶν πλαγιές, τίς σμαραγδένιες,
 οἱ φωνές, πού μαρτυροῦν τό ξύπνημα
 τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τίς ἔγνοιες.

Στ' οὐρανοῦ τό ρόδισμα κατάντικρυ
 τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
 κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέματα
 πρῶτο γλυκοχάραμα θά ἰδοῦνε.

γ') Τό τάμα

Γλιστερό τό μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
 στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησούλα θά μᾶς φέρει
 θά ζητᾷ σέ σκίνων κλώνους μέ τρεμόγελο
 νὰ συγκρατηθεῖ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

Κάτω ἀπὸ φτελιές ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
 ἄγριο κλῆμα τῇ σκεπῇ της θ' ἀποκρύβει.
 Κι ἂν δέν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τό σήμαντρο,
 δέν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανό καλύβι.

Ταπεινὴ, φτωχούλα, ἡ πίστη τῇ θεμέλιωσε
 κι ἔχει γύρω εἰκόνες ἄτεχνα γραμμένες,
 μὰ εἶν' ὁ Θεὸς ἐκεῖ κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
 παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

Στ' Ἄγιο Βῆμα ἔμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχὴ ἢ ψυχὴ μου ἀμίλητη θά λέει,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν καθὼς τό 'ταξα,
τό καντήλι πού μερόνυχτα θά καίει.

δ') Τὰ πρωτοβρόχια

Μέ τὰ πρωτοβρόχια θά 'ρθουν τὰ μηνύματα
τοῦ χειμῶνα: τό ποτάμι θά θολώσει,
θά τριζοβολοῦν ξερά τὰ πλατανόφυλλα,
θά κρυώσει ἡ νύχτα καὶ θά μεγαλώσει.

Θά δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στό χῶμα ταίρια ταίρια,
θά καπνίζουν σφαλιστά τὰ χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θά σωπάσει ὁ τζίτζικας, κι ἐτοιμοτάξιδα
γι' ἄλλων τόπων ἀνοιξη, μακριά ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδυ βράδυ ὥς τὰ μεσοῦρανα θά χύνονται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροὶ, τὰ χελιδόνια.

Ὡ χαρά μας! τό χειμῶνα θά προσμένουμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιές νά φοβηθοῦμε:
τῆς ζωῆς μας τό στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τὴν ἀνοιξη ἄλλων τόπων δέν ποθοῦμε!

«Θά βραδιάζει»

23. ΦΩΝΕΣ

Ἰδανικὲς φωνές κι ἀγαπημένες
ἐκείνων πού πεθάναν, ἢ ἐκείνων πού εἶναι
γιὰ μας χαμένοι σάν τούς πεθαμένους.

Κάποτε μέσ στά ὄνειρά μας ὁμιλοῦνε·
κάποτε μέσ στήν σκέψη τέσ ἀκούει τό μυαλό.

Καί μέ τόν ἦχο των γιὰ μιά στιγμή ἐπιστρέφουν
ἦχοι ἀπό τὴν πρώτη ποίηση τῆς ζωῆς μας—
σά μουσική, τὴν νύχτα, μακρυνή, πού σβήνει.

«Ποιήματα» τ. Α'.

Κ. Π. Καβάφης

1) Πότε η Julia ξημερεύεται; Η απάντηση να δοθεί σύμφωνα το νόημα τῆς ερώτησης. Να επισημανθούν οί στίχοι ἐξ ὧν γίνεται ἡ ἀπάντηση.

2) Στ. 20-21. Ποιά ἔκδοσή των ἐπιδέχεται ἡ τὴν οὐδέποτε τῶν Μακεδονικῶν οὐδέποτε τῶν Μακεδονικῶν οὐδέποτε τῶν Μακεδονικῶν

3) Τὰ παιδιά ἐστὶν ἡμετέρα τῆς Κλεοπάτρας τὰ παιδιά, τόν Καισαρίωνα, καὶ τὰ μικρά του ἀδέρφια, Ἀλέξανδρο καὶ Πτολεμαῖο, πού πρώτη φορά τὰ βγάζαν ἔξω στοὺς Γυμνάσιο, ἐκεῖ νὰ τὰ κηρύξουν βασιλεῖς, μέσ στη λαμπρὴ παράταξη τῶν στρατιωτῶν.]

Οἱ υἱοὶ τοῦ Κλεοπάτρας

Οὔτε Ἀλέξανδρος — τὸν εἶπαν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, τῆς Μηδίας, καὶ τῶν Πάρθων.
Οὔτε Πτολεμαῖος — τὸν εἶπαν βασιλέα τῆς Κιλικίας, τῆς Συρίας, καὶ τῆς Φοινίκης.
Οὔτε Καισαρίων στέκονταν πρὸς ἑμπροστά,
ντυμένος σὲ μετὰ τριανταφυλλί,
στοὺς στῆθος του ἀνθοδέσμη ἀπὸ ὑακίνθους,
ἢ ζώνη του διπλὴ σειρά σαπφείρων κι ἀμφύστρων,
δεμένα τὰ ποδήματα του μ' ἄσπερες κορδέλες κεντημένες μέ ροδοχροά μαργαριτάρια.
Αὐτόν τόν εἶπαν πιότερο ἀπὸ τοὺς μικρούς,
αὐτόν τόν εἶπαν Βασιλέα τῶν Βασιλέων.

Χτυποῦν τὴν ἐπιθετικότητα.

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἔνοιαν βέλεια πού ἦσαν λόγια αὐτά καὶ θεατρικά.] Ζεφουβίωνου τὴν κόρη πού παρὰ τὴν πόλιν ἀποφύγει

Ἀλλά ἡ μέρα ἦταν ζεστή καὶ ποιητική, ὁ οὐρανός ἦν γαλάζιο ἀνοιχτό, τό Ἀλεξανδρινό Γυμνάσιον ἦν θριαμβικό κατόρθωμα τῆς τέχνης, τῶν αὐλικῶν ἡ πολυτέλεια ἐκτακτη, ὁ Καισαρίων ὅλο χάρις κι ἐμορφία (τῆς Κλεοπάτρας υἱός, αἷμα τῶν Λαγιδῶν). κι οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἔτρεχαν πρὸς τὴν ἐορτή, κι ἐνθουσιαζόνταν, κι ἐπευφημοῦσαν ἑλληνικά, κι αἰγυπτιακά, καὶ ποιοὶ ἑβραϊκά, τοὺς ἐνώνει ἡ οὐρανὴ τῶν προφήτων.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

γοητευμένοι μέ τ' ώραῖο θέαμα —
 μ' ὅλο πού βέβαια ἤξευραν τί ἄξιζαν αὐτά,
 τί κούφια λόγια ἦσαν αὐτές οἱ βασιλεῖες.

«Ποιήματα» τ. Α'.

Κ. Π. Καβάφης

25. ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἦχῃστε, οἱ σάλπιγγες . . . Καμπάνες βροντερές,
 δονῆστε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ὡς πέρα . . .
 Βογκῆστε, τύμπανα πολέμου. . . Οἱ φοβερές
 σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στὸν ἀέρα!

Σ' αὐτό τό φέρετρο ἀκουμπᾶ ἡ Ἑλλάδα! Ἐνα βουνό
 μέ δάφνες ἄν ὑψώσουμε ὡς τό Πήλιο κι ὡς τήν Ὀσσα,
 κι' ἄν τό πυργώσουμε ὡς τόν ἔβδομο οὐρανό,
 ποιόν κλεῖ, τί κι ἄν τό πεῖ ἡ δικιά μου γλώσσα;

Μά Ἐσύ, Λαέ, πού τή φτωχή Σου τή μιλιά,
 Ἦρωας, τήν πῆρε καί τήν ὕψωσε ὡς στ' ἀστέρια,
 μεράσου τώρα τή θεϊκή φεγγοβολιά
 τῆς τέλειας Δόξας Του, ἀνασῆκωσ' Τον στά χέρια

γιγάντιο φλάμπουρο, κι ἀπάνω κι ἀπό μᾶς
 πού Τόν ὕμνοῦμε, μέ καρδιά ἀναμμένη,
 πές μ' ἓνα μόνο ἀνασασμόν: «ὁ Παλαμᾶς!»,
 ν' ἀντιβογκήσει τ' ὄνομά Του ἡ Οἰκουμένη!

Ἦχῃστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
 δονῆστε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ὡς πέρα, . . .
 Βογκῆστε, βούκινα πολέμου! . . . Οἱ ἱερές
 σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στὸν ἀέρα!

Σ' αὐτό τό φέρετρο ἀκουμπᾶ ἡ Ἑλλάδα! Ἐνας λαός,
 σηκώνοντας τά μάτια του, τή βλέπει.

κι ἀκέραιος φλέγεται ὥσπερ τ' ἄδυτο ὁ Ναός,
κι ἀπὸ ψηλά νεφέλη Δόξας Τόνη σκέπτει.

Τί πάνωθ' ἐμὰς, ὅπου ὁ ἄρρητος παλμός
τῆς αἰωνιότητος ἀστράφτει, αὐτὴ τὴν ὥρα
Ὁρφέας, Ἡράκλειτος, Αἰσχύλος, Σολωμός
τὴν ἅγια δέχονται ψυχὴ τὴν τροπαιοφόρα,

πού, ἀφοῦ τό Ἔργο της θεμέλιωσε βαθιά
στὴ γῆν αὐτὴν μέ μιάν ἰσόθεη Σκέψη,
τόν τρισμακάριο τώρα πάει ψηλά τόν Ἰακχο
μέ τοὺς ἀθάνατους θεοὺς γιὰ νὰ χορέψει.

Ἦχῃστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τὴ χώρα, πέρα ὥς πέρα. . .
Βόγκα, Παιάνα! Οἱ σημαῖες οἱ φοβερές,
στῆς Λευτεριᾶς ξεδιπλωθεῖτε τόν ἀέρα!

«Ἀπαντα» π. Ε'

Ἄγγελος Σικελιανός

26. Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΣΙΝΗΣ

Ἀσίνην τε...

ΙΑΙΑΔΑ

Κοιτάξαμε ὅλο τό πρῶτ' γύρω — γύρω τό κάστρο
ἀρχίζοντας ἀπὸ τό μέρος τοῦ ἴσκιου ἐκεῖ πού ἡ θάλασσα
πράσινη καί χωρίς ἀναλαμπή, τό στήθος σκοτωμένου παγονιοῦ
μᾶς δέχτηκε ὅπως ὁ καιρὸς χωρίς κανένα χάσμα.
Οἱ φλέβες τοῦ βράχου κατέβαιναν ἀπὸ ψηλά
στριμμένα κλήματα γυμνά πολύκλινα ζωντανεύοντας
στ' ἄγγιγμα τοῦ νεροῦ, καθὼς τό μάτι ἀκολουθώντας τις
πάλευε νὰ ξεφύγει τό κουραστικό λίκνισμα
χάνοντας δύναμη ὀλοένα.

'Από τό μέρος τοῦ ἡλίου ἕνας μακρύς γιαλός όλάνοιχτος
 καί τό φῶς τρίβοντας διαμαντικά στά μεγάλα τείχη.
 Κανένα πλάσμα ζωντανό τ' ἀγριοπερίστερα φευγάτα
 κι ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης πού τόν γυρεύουμε δυό χρόνια τώρα
 ἄγνωστος λησμονημένος ἀπ' ὅλους κι ἀπό τόν Ὅμηρο
 μόνο μιά λέξη στήν Ἰλιάδα κι ἐκείνη ἀβέβαιη
 ριγμένη ἐδῶ σάν τήν ἐντάφια χρυσή προσωπίδα.
 Τήν ἄγγιξες, θυμάσαι τόν ἦχο της; κούφιο μέσα στό φῶς
 σάν τό στεγνό πιθάρι στό σκαμμένο χῶμα·
 κι ὁ ἴδιος ἦχος μέσ στή θάλασσα μέ τά κουπιά μας.
 Ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης ἕνα κενό κάτω ἀπ' τήν προσωπίδα
 παντοῦ μαζί μας παντοῦ μαζί μας, κάτω ἀπό ἕνα ὄνομα:
 «Ἀσίνην τε . . . Ἀσίνην τε . . .».

καί τά παιδιά του ἀγάλματα
 κι οἱ πόθοι του πτερουγίσματα πουλιῶν, κι ὁ ἀγέρας
 στά διαστήματα τῶν στοχασμῶν του καί τά καράβια του
 ἀραγμένα σ' ἄφαντο λιμάνι·
 κάτω ἀπ' τήν προσωπίδα ἕνα κενό.

Πίσω ἀπό τά μεγάλα μάτια τά καμπύλα χεῖλια τοῦς βοστρύχους
 ἀνάγλυφα στό μαλαματένιο σκέπασμα τῆς ὑπαρξῆς μας
 ἕνα σημεῖο σκοτεινό πού ταξιδεύει σάν τό ψάρι
 μέσα στήν αὐγινή γαλήνη τοῦ πελάγου καί τό βλέπεις:
 ἕνα κενό παντοῦ μαζί μας.
 Καί τό πουλί πού πέταξε τόν ἄλλο χειμῶνα
 μέ σπασμένη φτερούγα
 σκῆνωμα ζωῆς,
 κι ἡ νέα γυναίκα πού ἔφυγε νά παίξει
 μέ τά σκυλόδοντα τοῦ καλοκαιριοῦ
 κι ἡ ψυχὴ πού γύρεψε τσιρίζοντας τόν κάτω κόσμο
 κι ὁ τόπος σάν τό μεγάλο πλατανόφυλλο πού παρασέρνει ὁ χεῖ-
 μαρρος τοῦ ἡλίου
 μέ τ' ἀρχαῖα μνημεῖα καί τή σύγχρονη θλίψη.

Κι ὁ ποιητής ἀργοπορεῖ κοιτάζοντας τίς πέτρες κι ἀναρωτιέται
 ὑπάρχουν ἄραγε

ἀνάμεσα στὶς χαλασμένες τοῦτες γραμμές τίς ἀκμές τίς αἰχμές
 τὰ κοῖλα καὶ τίς καμπύλες
 ὑπάρχουν ἄραγε
 ἐδῶ πού συναντιέται τὸ πέρασμα τῆς βροχῆς τοῦ ἀγέρα καὶ τῆς
 φθορᾶς
 ὑπάρχουν, ἡ κίνηση τοῦ προσώπου τὸ σχῆμα τῆς στοργῆς
 ἐκείνων πού λιγότεψαν τόσο παράξενα μέσ στή ζωή μας
 αὐτῶν πού ἀπόμειναν σκιές κυμάτων καὶ στοχασμοί μέ τήν
 ἀπεραντοσύνη τοῦ πελάγου
 ἢ μήπως ὅχι δέν ἀπομένει τίποτε παρά μόνο τὸ βάρος
 ἡ νοσταλγία τοῦ βάρους μιᾶς ὑπαρξης ζωντανῆς
 ἐκεῖ πού μένουμε τώρα ἀνυπόστατοι λυγίζοντας
 σάν τὰ κλωνάρια τῆς φριχτῆς ἱτιάς σωριασμένα μέσα στή διάρκεια
 τῆς ἀπελπισίας
 ἐνῶ τὸ ρέμα κίτρινο κατεβάζει ἀργά βοῦρλα ξεριζωμένα μέσ στό
 βοῦρκο
 εἰκόνα μορφῆς πού μαρμάρωσε μέ τήν ἀπόφαση μιᾶς πίκρας παν-
 τοτινῆς.
 Ὁ ποιητής ἓνα κενό.

Ἀσπιδοφόρος ὁ ἥλιος ἀνέβαινε πολεμώντας
 κι ἀπὸ τὸ βᾶθος τῆς σπηλιάς μιὰ νυχτερίδα τρομαγμένη
 χτύπησε πάνω στό φῶς σάν τή σαῖτα πάνω στό σκουτάρι:
 «Ἀσίνην τε Ἀσίνην τε...» Νά 'ταν αὐτή ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης
 πού τὸν γυρεύουμε τόσο προσεχτικά σέ τούτη τήν ἀκρόπολη
 γγίζοντας κάποτε μέ τὰ δάχτυλά μας τήν ἀφή του πάνω στὶς
 πέτρες.

«Ποιήματα»

Γιώργος Σεφέρης

27. ΠΛΟΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

Ἀπάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ὁ ἥλιος τήν ἡμέρα,
 καὶ τή νύχτα εἶναι εἴτε τ' ἄστρα, εἴτε τὸ φεγγάρι.
 Κάτω, συκιές, ἐλιές, ἀμπέλια. Κάτι κυπαρίσσια,

ἀγκάθια καί χῶμα πολύ. Διάμεσα δέ τοῦ ἐλαττωματικοῦ
αὐτοῦ πρασίνου, ξανοίγει τό μπουγάζι, γαλανό ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον.
'Απάνω ἀπ' ὅλα, ἐχτός τοῦ ἡλίου ἢ τῶν οὐράνιων σωμάτων,
εἶναι ἀπλωμένη ἡσυχία μεγάλη. 'Από ἡχους ἢ φωνές,
μονάχα ζῶων ἀντηχᾶνε ἢ ἐντόμων εἰς τὴ νύχτα.
Σέ κάθε εἶδος φυτείας ἀντιστοιχεῖ καί μία φωνή.
Φωνή 'Ονου, λογουχάρη, ἀντιστοιχεῖ στά κυπαρίσσια.
Φωνή Κουκουβάγιας, στίς ἐλιές. Κοκόρου, πάλι στίς ἐλιές.
Κούρκου, Σφήκας, στ' ἀγκάθια ἢ στά σταφύλια.
'Αλλά τοῦ Γρύλου ἀντιστοιχεῖ σέ ὁλόκληρο τό σκότος :
τόσο ξεχωριστά σπουδαία εἶναι ἐτούτη ἡ φωνή.

β. εν. Η διλαβονία χελωνία
Διάμεσα ὅλων αὐτῶν τῶν ποικιλιῶν,
παρεμβάλλεται τό μπουγάζι μέ τά γαλανά.
'Εντελῶς ἐξαιρετική χαρά δοκιμάζει
ὁ κάτοικος τῆς μακάριας αὐτῆς παραλίας,
ὅταν βλέπει νά περνᾶνε, εἴτε πηγαίνοντας, εἴτε γυρνώντας,
βαπόρια, βαπόρια, πάρα πολλά βαπόρια.
Τελειωμό δέν ἔχει αὐτὴ τους ἡ λιτανεία.
'Αλλά εἶναι πολύ ὠραία αὐτά τά βαπόρια.
Καθῶς καπνίζουν, ἀπλώνεται ὁ καπνός τους
ἀπάνω στὸν ὀρίζοντα, ἄλλοτε μαῦρος, ἄλλοτε σταχτής.
'Εκτός τοῦ καπνοῦ, τά πλοῖα ἐκεῖνα σφυρᾶνε:
τό καθένα σφυραίνει μέ τρόπο δικό του.
Δίκαια ζητάει ὁ καθένας νά μάθει ποιά εἶναι
τέλος πάντων ὅλα αὐτά τά πλοῖα· τίνα τά ὀνόματά των.
'Ιδού τα, εἶναι ἡ Τρίγλια, ἡ Γόησσα, ἡ Χρυσώ, τό Μανάκι,
εἶναι ἡ Φτερωτή, ἡ 'Ιωάννα, ὁ Κεραυνός, τό 'Υδράκι.
'Ελπίζω νά μὴν ξεχάσθηκε κανενοῦ ἢ ἀπαρίθμηση,
θάταν δραματικά λυπητερό. Ξαπλώνεσαι λοιπόν
ἐκεῖ ἀφ' ὕψηλοῦ, καί δίνουν μεγάλη χαρά
νά τά βλέπεις νά περνοῦν, νά τ' ἀκοῦς νά σφυρᾶνε.
Τίς ἄγονές ὥρες ὀρισμένων νυχτῶν, πού δέν περνᾶνε
τά καράβια, ξανοίγουν γύρω γύρω τά γριγριά,
μέ φῶτα πολλῆς δυνάμεως, γιά τό ψάρεμα.
Κι ἡ νέα τούτη ἡ ἡδονή, σέ κάνει τότε νά ξεχνᾷς

Σχολιασμός.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ : ΥΠΕΡΕΛΛΙΣΜΟΣ ≡ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

283

τὴν ἔλλειψη τῆς ἄλλης.

Πολύ κοντά στὴ θάλασσα,

πρὸς τὶς ἀμμουδιές, εἶναι ὁ Ἀι - Βασίλης.

Περίφημο ἐκκλησάκι γιὰ περίπατο, τὴν ὥρα

πού βραδιάζει τόσο, ὥστε νὰ δίνει ἐνδιαφέρον

ἢ περιδιάβαση τῆς ὥραιας ὥρας καὶ τῆς τοποθεσίας.

Πόσες ἀναμνήσεις δὲν θά' ναι ἐκεῖ βαλμένες.

Βέβαια πολλές. Τό αἰσθάνεσαι.

Ἐσχάτως, μεταξὺ

τῶν βαποριῶν ἔπαψε νὰ περνάει τὸ ἔνα.

Ἔπαψε, γιατί πνίγηκε μιά νύχτα ἐκεῖ πιοῦ ἔξω.

Μαζί κι ὁ Καπετάνιος, κι ὅλοι. Τίποτε δὲν ἔμεινε.

Εἶχε, βλέπετε, πιάσει μιά φουρτούνα πρωτοφανής,

γέρικο τό σκαρί, πῶς ν' ἀντέξει τό μαῦρο.

Ἀπομένειν ὅμως ὅλα τ' ἄλλα εὐτυχῶς. Ἄν πάλι

μᾶς πνίγονταν κι ἐκεῖνα ἓνα ἓνα,

καθὼς εἶναι συχνά τὰ θαλάσσια πεπτρωμένα,

τότε διαμιᾶς,

τί μονοτονία μεγάλη στό μπουγάζι.

Θά ἦταν περίπτωση νὰ σηκωθείς νὰ φύγεις.

Ἀλλά πῶς; — Ὁχι. ὅμως. Γιατί μιά μέρα

ξαφνικά βγήκαν ὅλα τὰ γύρω πολύ παραλλαγμένα.

Ἄρκεσε νὰ ῥθει ἡ πρώτη θεωρία τοῦ φθινοπώρου,

καὶ τὰ παράλλαξε ὅλα. Ἀποδιώχθηκε καὶ νάρκη

θερινή, κι ὅλη ἡ ἐκτεταμένη παράλυση,

πού διαγράφεται στοὺς παραπάνω στίχους

μέ τόσο μόχθο κι ἰδρώτα, γιὰ νὰ βγεῖ

σάν τό ἐσώτατο, τό Νέο Φεγγάρι, ὁλόδροση,

ἡ γοητεία τῆς ἀπλωμένης συννεφιάς

τῆς βορινῆς ἀνταύγειας τοῦ Χειμῶνα,

ὅπου δὲν ἔχουν πέραση οἱ ἀτονίες.

Θά μένει ἀπάνω ἀπ' ὅλα ἴσως πάντα ὁ Ἥλιος,

ἀλλὰ καλύφθηκε γιὰ καλὰ. Καὶ εἶναι τοῦτο

πρόοδο πολύ μεγάλη.

«Ἐκλογή» τ. Β'.

Ἐδὼ μίαν ἐ' ἀπὸ τὸ
ποίημα ὑπονοεῖται ὅ
παραδιὰ μένους κ' εἰ
ματὰ

ποιεῖς ἐτίχως
τὴν γυναικα.

ἔνα σκαλοπόδι

ἔνα σκαλοπόδι

ἔνα σκαλοπόδι

Τ. Κ. Παπατσώνης

28. ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ

Θολά τ' άστέρια μέσ στή στέρνα,
ή στέρνα μέσ στή μέση τής παλιᾶς αὐλῆς,
σάν τόν καθρέφτη τής κλεισμένης κάμαρας.

Γύρω στή στέρνα κάθονται τά περιστέρια,
ἄκρη ἄκρη στό φεγγάρι οἱ ἄσβεστωμένες γλάστρες,
γύρω γύρω στήν πληγή μας τά τραγούδια μας.

«Ποιήματα» τ. Α'.

Γιάννης Ρίτσος

29. ΜΑΝΑ ΚΑΙ ΓΙΟΣ (1940)

Νά νά ἰστωρίᾳ τὸ διάσελο-ὄρθιος ὁ γιὸς πολέμαγε
κι ἡ μάνα, κράταε τὰ βουνά, ὄρθιος νά στέκει ὁ γιὸς τῆς,
μπροῦτζος, χιόνι καὶ σύννεφο. Κι ἀχολόχαγε ἡ Πίνδος
σά νά 'χε ὁ Διόνυσος γιορτὴ. Τά φαράγγια κατέβαζαν
τραγούδια κι ἀναπήδαγαν τὰ ἔλατα καὶ χορεύαν
οἱ πέτρες. Κι ὅλα φώναζαν: «Ἰ τ ε π α ῖ δ ε ς Ἑ λ λ ῆ ν ω ν . . . ».
Φωτεινὲς σπάθες οἱ ψυχὲς σταύρωναν στὸν ὀρίζοντα,
ποτάμια πισωδρόμιζαν, τάφοι μετακινιόνταν.

Κι οἱ μάνες τὰ κοφτὰ γκρεμνά σάν Παναγιές τ' ἀνέβαιναν.
Μέ τήν εὐκὴ στὸν ὦμο τους κατὰ τὸ γιό παγαίναν
καὶ τίς ἀεροτραμπάλιζε ὁ ἄνεμος φορτωμένες
κι ἔλυνε τὰ τσεμπέρια τους κι ἔπαιρνε τὰ μαλλιά τους
κι ἔδερνε τὰ φουστάνια τους καὶ τίς σπαθοκοποῦσε,
μ' αὐτὲς ἀντροπατάγανε ψηλά, πέτρα τήν πέτρα
κι ἀνηφορίζαν στή γραμμὴ, ὅσο πού μέσ στά σύννεφα
χάνονταν ὀρθομέτωπες ἢ μιά πίσω ἀπ' τήν ἄλλη.

«Ποιήματα»

Νικηφόρος Βρεττάκος

30. [ΨΗΛΑ Μ' ΕΝΑΝ ΠΥΡΣΟ...]

XVIII

Ψηλά μ' ἕναν πυρσό ἀπό στάχυα ἢ λεβεντιά
Προχωρεῖ μέσ στα κύματα καί τραγουδάει:

ὦ παιδιά πού μέ νιώθετε — πατριωτάκια τοῦ ἡλίου
Μέ βέργες καί παράξενα πουλιά στά χέρια
Μέ χλοερές καρδιές καί μάτια καθαρά
Πού ἀκοῦτε ἀπό τίς παραλίες τήν ἀνατολή νά βουίξει
Ζεσταίνοντας στήν ἀγκαλιά σας ἕνα φῶς ἀπέραντο
Ἀπό τήν ἄκρη τ' οὐρανοῦ ὡς τό βάθος τῆς καρδιάς
Μέ πείσμα πορφυρό — πατριωτάκια τοῦ ἡλίου
Πού λέτε: ὁ μόνος δρόμος εἶναι ἡ ἀνατολή!

Τῆς ἐλιάς καί τῆς συκιᾶς καί τοῦ κυπαρισσιοῦ
Τῶν ἀμπελιῶν τῶν ξεροπόταμων καί τῶν μεγάλων τρούλων
Ἡ γῆ ἀκουμπάει ἀπό τή μιὰ μεριά στήν ὄχθη τῶν ὀνείρων σας
Ἀκοῦστε με εἶμαι ἀπό τούς δικούς σας δῶστε μου ἕνα χέρι
Πού ν' ἀγαπάει μεμιᾶς νά κόβει τά ὀλόκληρα ὄνειρα
Νά κολυμπάει ἐλεύθερα στά νιάτα τῶν νεφῶν.

Ἡ γῆ μιλάει κι ἀκούγεται ἀπ' τό ρίγος τῶν ματιῶν.

«Ἡλιος ὁ Πρῶτος»

Ὀδυσσεύς Ἑλύτης

31. ΝΕΟΤΗΤΑ ΔΥΣΚΟΛΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τί θά κάνουν οἱ νεώτατοι, οἱ ὠραῖοι,
μέ τήν τραγικήν ἐφηβεία,
ραγισμένο κρύσταλλο τῆς ψυχῆς,
ἀφανισμένο λουλούδι, ἄγουρο χαλασμένο καρπό,
κίτρινο τῆς αὐγῆς χρῶμα μελαγχολικό;
Ἀρχίζει μέρα συννεφιασμένη,
μ' ἀδιέξοδον οὐρανό, βαρύ, φορτωμένο
καταιγίδες φανερές κι ὑπουλές.

Τί θά κάνουν εκείνοι, πού ἔχουν
τά ώραῖα, τά φοβερά ἐκεῖνα μάτια
τῆς νεότητος καθαρὰ κι ἀμετάπειστα;

Τά κλειστά βλέφαρά του, πολύ σκιερὰ
τῆς μονήρους ἀμαρτίας σημάδι,
ἔμοιαζαν φτερά πεταλούδας πελώριας,
ὅμως νυχτερινῆς, δίχως τά λαμπρά χρώματα.
Τοῦ ἄλλου τό ἄγριο σχεδόν, ὅμως τόσο γλυκό,
καστανό ἀνοιχτό, βλέμμα λαμπρό,
ὅπως τῶν ἀγριμιῶν μ' ἄθωότητα,
ἀγνότητα κι ἀπορία γεμάτο,
ὕστερα δῆθεν ἀδιαφορία, ὕστερα
περηφάνειαν ὀδυνηρή..

Τί θά κάνουν
οἱ ἔφηβοι, ὅταν τόσο πολύ
γνωρίζουν καί δέν μποροῦν νά ἐλπίζουν,
καθῶς ἀρχινοῦν τή ζωή;

Λαχταρᾶν οὐρανό, καθαρό φῶς
καί στόν γαλάζιο πόντο ν' ἀρμενίσουν
ἐλεύθεροι νά πιστέψουν ζητοῦν
στήν ἀνθρώπινη δύναμή τους ἀκέρια.
Τούς ἔταξαν τήν πλήρη ἐλευθερία,
ἡ θυσία τοῦ αἵματος νά πληρωθεῖ.
Πιό βαριά ἡ δουλειά τοὺς δένει
κι ἡ προσπάθεια πού αὐξάνει ἐπίπονη,
δέν ἀφίνει τό ἄνθισμα εὐτυχίας καλῆς.
Οἱ πιό καθαροί πόθοι ἄσπρα περιστέρια,
σκληρωμένα χτυπιοῦνται, λαβώνονται ἀπάνθρωπα.
Τί ξέρουν αὐτοί καί δέν μιλοῦν;
Ποιά σκληρότητα ἔμαθαν;
'Ο Ἀχιλλέας κι οὐτ' ὁ Ὀδυσσεύς
δέν ξεκινοῦν στοὺς πολέμους, πιστεύοντας
στοὺς ωραίους, κοντά στοὺς ἀνθρώπους θεοὺς.

Στά μαρμαρένια γυμνάσια τῆς ἄψογης καλλονῆς
 δέν μπορεῖ ἀπ' τοὺς ἐφήβους κανεῖς,
 ἄπληστος γιὰ τῆς ζωῆς τό λαμπρό μυστικό,
 νά μιλήσει περήφανα, τόν ἄκαμπτο
 νά ὑμνήσει, τῆς ἀρετῆς τῶν ἰδεῶν, γέροντα.

Κανεῖς δέν περιμένει,
 ἔχασε τὴν δόξα της ἢ χαρά τῆς ἀναμονῆς,
 τόν ἄσπιλο τῆς κόρης ἔρωτα, ὄνειρο ἀπείραχτο
 νά χαρίζει τό μήνυμα ἄλλης ζωῆς.

Τί θά κάνουν οἱ νεώτατοι,
 ὅταν τό ξεγέλασμα τῆς ὁρμῆς,
 δέν γίνεται ἀπαράμιλλη ὀπτασία;
 Ὅταν, πρὶν ἀρχίσουν τῆς ζωῆς
 τὴν τυραννικὴν δοκιμασία, γνωρίζουν
 τό τέρμα κλειστό, τὴν περιπέτεια δίβουλη;
 Ὅταν τόσο γνωρίζουν, πού δέν ἐλπίζουν
 στὴν ἐξοχη νίκη τῆς ἀρετῆς.

Ἄγγελος δέν φαίνεται κανεῖς,
 τῆς πικρίας τό ποτήρι νά τοῦ προσφέρει.
 Μονάχος ὁ ἔφηβος θά τό φέρει
 στά πικρά, σιωπηλὰ χεῖλη του,
 ὅπου κανένας λόγος προσευχῆς,
 προσφυγῆς δέν ἀνθεῖ, δέν καλεῖ τόν πατέρα,
 τὴ στιγμή τῆς φριχτῆς δοκιμῆς,
 τῆς ἀμείλιχτης μοναξιᾶς, τῆς ἀπιστίας,
 τῆς πιό μεγάλης δοκιμασίας τοῦ ἀνθρώπου.

«Τὰ Ποιήματα» τ. Α'.

Ζωή Καρέλλη

32. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σείεται τό χορτάρι
 στόν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ὦ παλικάρι!
 Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τά πουλιά

σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' ἀκοῦς λογάκια καί φιλιά,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὀνείρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη. Καί γέρνεις
ἐκεῖ καί σβεῖς γοργά.

Ἱερή στιγμή. Σάν πτό πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνεις
σάν πτό κοντά!

«Ἡ Πολιτεία καί ἡ Μοναξιά»

Κωστής Παλαμᾶς

33. ΧΙΜΑΡΑ

Δέν τούς βαραίνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους

ΣΟΛΩΜΟΣ «Οἱ Ἑλευθεροὶ Πολιορκημένοι»

*Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄς τήν κρυφομηνᾶτε
τήν ἀνοιξη ἀπό τώρα
μέ τά γλυκοχαράματα καθῶς γοργοξυπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

*Ἄς εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρά σφιχτοδεμένη
ἀπό ἓνα ρήγα πόνο
πού ἀπάνου σέ χαλάσματα μαστόρεψε καί σταίνει
τό μαῦρο του τό θρόνο.

*Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά! Ὁ οὐρανός θολώνει,
νά! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
σέ φοβερίζει ἀτίναχτη μέ τ' ὄψιμο τό χιόνι,
πλάση λευκή ἀνθοφόρα.

*Ἄς κλαίει καί μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπό τά κλάματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιάς παρηγοριά, τῆς χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τό τραγούδι.

Τέλος νά πῆρε ὁ πόλεμος; *Ἄλλος δέν εἶναι ἀγώνας;
Ἑλλήνων ἱεροὶ λόχοι,
γιά ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιώνας*;
Ἡ δάφνη ἀμάραντη; — Ὁχι!

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπάτε, χαροκόποι!

᾽Ω σπαθωτή κιθάρα

τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστά στην κρίαν Εὐρώπη,
κορόνα τῇ Χιμάρα!

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχῇ, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
πάντα ὑποταχτικοὶ σου,
φῶς πάρε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, νύχτα ἀπὸ τῇ Ροδόπη,
καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

Στά χιμαριώτικα βουνά ροβόλα, τὰ τουφέκια
τ' ἄγρια συντρόφεψέ τα,
μέ τῆς πατρίδας τὴν ψυχῇ καὶ μέ τ' ἀστροπελέκια
τὴν ἄγια γῇ χαιρέτα.

Γειά σας χαρά σας, Βασιλιά νικητῇ, Κυβερνήτῃ*
μέ τὴν τρανὴ τῇ γνώμῃ!
Θυσίας βωμός! Ἐκεῖ πετῶ, φτερά μέ πᾶν πετρίτῃ,
ἐμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στούς ξέγνοιастους ἀλίμονο! τοὺς πρέπει νά εἶναι δοῦλοι,
στόν ἄρπαγα τρομάρα!
Ἡ Ἑλλάδα ποῦ; Στὴν Ἡπειρο. Δόξα στό Κακοσοῦλι,
νίκη σ' ἐσέ, Χιμάρα!

Τὰ Γιάννενα ὀνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
βουβή ἡ Θεσσαλονίκη,
ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει... Ποιὸς βογκάει σά νά πεθαίνει;
—Χιμάρα, ὀλόρθη! Οἱ λύκοι.

«Βωμοί», 14 τοῦ Φλεβάρη 1914

Κωστής Παλαμᾶς

34. ΠΑΤΡΙΔΕΣ

α') Πάτρα

Ὅπου βογκάει τό πολυκάραβο λιμάνι
ἀπ' ἄγριο κύμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
καὶ δέ θυμᾶται μήτε σάν ὀνείρου πλάνη
τά πρωτινά μετὰξια τῆς τὰ πλουτοφόρα.

*Πατριδοφιλία: ἀδελφότητα
πρωτογενῶν τῶν δημοτῶν
αὐτῶν τοῦ τόπου
ἐκείνου*

παλαιο *
γνωστο → γνωστό

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τήν πλουτίζουν τώρα
τό κάστρο της φορεῖ, παλαικό στεφάνι,
δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπό τήν ὥρα
πού τό διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσάνοι.

Νά ἀναγνωρίσει

Ἕνα βουνό ἀπό πάνω της ἀγρυπνοστέκει,
κι ὁ Παρνασσός λευκοχαράζει στόν ἀέρα
βαθιά, κι ὁ ρουμελιώτης ὁ Ζυγός παρέκει.

μαρτυρῶν τὸ πρῶ-

εὐσταθίου τριτίου

κεντρικῶς

πυρρίν

αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ μάτια μου στή μέρα,
κι ἡ μνήμη μου σάν ὄνειρο τοῦ ὄνειρου πλέκει
γλυκιά, μισοσβησμέν' εἰκόνα, μιά μητέρα.

Στὰ 700
χρόνια ἀπὸ
ἡμεῖς γὰρ
ὁὐκ ἔστι

* ἀπροσδιόριστοι πορῆς
τῆς φητείας τοῦ
δὲ καὶ τῶν ποιητῶν

β') Μεσολόγγι

Στὴ νησόσπαρτη λίμνη πού τό μαϊστράλι
ἀπὸ θαλασσινὴ δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τό φυκόστρωτο ἀκρογιαλί,
μ' ἔριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοίρα.

α) πᾶντα →

1) ὁρᾶν

2) διὰ

1) μαϊστράλι
βορίας
τὸν φῶν
καταποταῖ

νησόσπαρτη
λίμνη

2) ἀρμύρα
Νοτιά
ρήχη
μᾶλλον

Ἐκεῖ ὁ Βοριάς μέ τῇ Νοτιά, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σέ μάχη μέ τῇ ρήχῃ βρίσκεται μεγάλη
μακριά, μέσ στοῦ πελάγου τόν καταποτήρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τό ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

καταβόρα
δίνῃ

Ἐκεῖ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τὰ ὕψη
σάν ἀπὸ πύργου δῶμα, δέσποινα ἡ Σελήνη
στά ὀλόστρωτα νερά τήν ὄψη της θά σκύψει.

Ρέα, ἡ

μά τήν ἀθῶα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνην
καί πουθενά δέ γνώρισα' μόνο τῇ θλίψῃ
καί τῇ σπίθᾳ τοῦ νοῦ πού μιά φωτιά ἔχει γίνει.

γ') Ἀθήνα

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὀλοῦθε ἡλίου ἀχτίνα,
καί κάτι ὀλόγυρα σάν τοῦ Ὑμηττοῦ τό μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνὸς Ὀλύμπου ἡ θεὰ Πεντέλη.

κυβ

Στήν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἄξινα,
 στά σπλάχνα, ἀντί θνητούς θεούς κρατᾷ ἡ Κυβέλη * *κουφτάει*
 μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
 κάθε πού τή χτυποῦν τοῦ δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοί καί οἱ κάμποι·
 ἀνάμεσα στόν ὄχλο ἐδῶ πού ἀργοσαλεύει
 καθώς ἀπάνου σ' ἀπρολούλουδο μιά κάμπη,

ὁ λαός τῶν λειψάνων ζεῖ καί βασιλεύει
 χιλιόψυχος· τό πνεῦμα καί στό χῶμα λάμπει·
 τό νιώθω· μέ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') Ἑλλάδα

Ἡ Ρούμελ' εἶναι μιά κορόν' ἀπό ρουμπίνι
 κι' εἶν' ὁ Μοριάς μιά σμαραγδένια λαμπυράδα,
 κι ἐφτάδιπλο τὰ Ἐφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι *,
 νεράιδα εἶν' ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἡπειρο γελάει κι ἐκείνη,
 κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιά ξανθή ὁμορφάδα·
 κρυμμένη στήν πολύπαθη τή Ρωμιοσύνη
 σά νά ξανοίγω τή βασίλισσα Ἑλλάδα.

Ἀκόμα τό ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
 κι ἀπ' τῶν αἰώνων τοὺς καημούς κι ἀπό τὰ πάθη
 τοῦ Διγενῆ ἡ πνοή παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καί Κολοκοτρώνη·
 καί μέσ στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τὰ βάθη
 ἀκόμ' ἀργολαεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνι *.

2

Ἀπό τό Δούναβη ὡς τήν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
 κι ἀπό τ' Ἀκροκεραύνια στή Χαλκηδόνα
 διαβαίνει, πότε σάν τῆς θάλασσας Γοργόνα *
 πότε σάν ἄγαλμ' ἀπό μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾷς τή δάφνη ἀπό τόν Ἑλικώνα
καί πότε ὀρμᾷς μέ τή ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
καί μέσ στό πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα.

Ἐδῶ ἱερός ὁ Βράχος φέγγει σάν τοπάζι*
κι ὁ λευκοπάρθενος χορός τῶν κανηφόρων
προβαίνει καί τόν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει.

καί πέρ' ἀστράφτουν τά ζαφεῖρια τῶν Βοσπόρων,
κι ἀπ' τή Χρυσόπορτα* περνώντας ἀλαλάζει
ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν αὐτοκρατόρων.

«Ἀσάλευτη Ζωή».

Κωστής Παλαμᾶς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

35. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καί δέν πιστεύω πῶς θέ νά πεθάνω,
ἄν καί μέσ στό ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νά κάνω,
γιά νά μή μέ τύπτει ἡ συνείδησίς μου.

Ποιός γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει;
ἐνῶ πᾶς στό δρόμο ξενιοαστος, τί φρίκη!
ἄμαξα ἢ κάρο σέ καταπλακώνει
κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στή θανή μου ὕμνους νά μή γράφει,
οὔτε δάκρυ θέλω νά χυθεῖ κανένα
κι οὔτε αὐτός ἀκόμη θέλω νά μέ κλάψει
πού ἐλπίζει ψῆφο νά ᾽χει κι ἀπό μένα.

Εἰς τό Οὐεστμίνστερ* θέλω νά μέ θάψουν, ←
ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δέν θά γίνει,
ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἄς μοῦ σκάψουν
κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ἄς μείνει. ←

Ἀνθρωπιά,

ἡλικαστομία.

Ἀιτία

Πραγματικῶς

Ἀνθρώπων

5

Κανείς φίλος λόγο νά μή μ' ἀπαγγείλει,
κι ἂν στό νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσει,
νά τόν σακατέψουν στίς σερκιές οἱ φίλοι
κι εἴθε τή μιλιά του στή στιγμή νά χάσει.

6

Καί τ' ἀκίνητά μου καί τά κινητά
τά χαρίζω ὅλα στήν καλή πατρίδα,
ὄχι γιά νά κάνει πόλεμο μ' αὐτά,
ἀλλά ν' ἀγοράσει λίγη δαμαλίδα.

7

Τούτη μου τήν κόμη τήν ποιητική,
ἀπό τώρα δίνω γιά κληρονομιά
εἰς τόν Λεονάρδο καί τόν Ψιακή...
Δέν θά βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

8

Τέλος τό κεφάλι τό ποιητικό
στούς κρανιοσκόπους μποναμάς ἄς μένει,
νά τό φάχουν μέσα κι ἔξω μέ φακό,
γιά νά βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

«Ἀπαντα»

Γεώργιος Σουρής

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

36. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιά τό Ρωμιό
θά πεῖ, ἐάν δέν σφάλλω,
νά μήν ἀνέχεται ποτέ
κανένα πιό μεγάλο.

37. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ὁ φθόνος ὅσο νά 'ν' κακός,
μά 'χει καί τό καλό του:
κάνει κι αὐτόν τόν μοχθηρό
νά λιώνει ἀπ' τό κακό του.

«Ἐπιγράμματα»

Κωνσταντῖνος Σκόκος

Νά σχολιάσεται ἡ
ἐνταυ στροφή ὁ Σουρής
αὐτοκατοριζόμενος τί
ἐπιδιώκει νά δώσει κατὰ
τὴ γνώμη εἰς.

38. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνά ἡ σοφία εἶναι βουβή,
 λές καί δέν ἔχει χεῖλια·
 μά ἡ μωρία ἀκούεται
 ἐδῶ καί δέκα μίλια.

39. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μήν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
 Μήπως ξέρουνε τί λένε;
 Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
 γράφεις κωμωδίες — κλαῖνε.

40. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
 σάν βγαίνει στό κυνήγι,
 ὅπου τόν βλέπουν τά πουλιά
 καί... ὅπου φύγει φύγει.

41. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολύ χριστιανικά
 πᾶνε τά δάκτυλά σου,
 πού δέν γνωρίζει ἡ δεξιὰ
 τί κάνει ἡ ἀριστερά σου.

«Νεοελληνική Ἀνθολογία»

Κωνσταντῖνος Σκόκος

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρωΐας ἀνέβημεν εἰτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρέ*, ὃν οἱ Τοῦρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὄρη Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρώνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεύς, αἱ ἄκται τῆς Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἣς διέγραφα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπέ τις τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνῆμα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πνυκὸς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Ὑπ' αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ· δεξιόθεν αὐτῶν ὑψοῦντο οἱ μεμονωμένοι στύλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέραν τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισσοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξύ τοῦ Ἀγχεσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θέας, ὥς φαντασθῇ τὴν ἔκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲ γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένη ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῇ φυτευμένων· ὥς ὑποθέσῃ βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρείπιων κείμενα τῇδε κακέισε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκονιαμένους, φραγμοὺς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ὥς διασπείρῃ ἐν τῇ ἐκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικοὺς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ὥς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἐνδοξα ταῦτα ἐρείπια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας

φωτιζόμενας ὑπὸ λάμπεως λαμπροτάτης. Εἶδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορώναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε ὅμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρῶν ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωσκον ἀπὸ τῶν ράχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλλουσαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεῖα. Αἱ Ἀθηναί, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύνοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινέας, ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσῆς, ἐζωογονοῦντο οἷονεὶ κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατὰ λευκα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλῶσα τὴν λάμπιν τῆς Ἀνατολῆς, ἔστιλβεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐκαθήμεθα, ἠθέλομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηνῶν ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχῇσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς Δήλου· ἠθέλομεν ἀκοῦει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἑκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλῆθους. Πλὴν φεῦ! οὐδεὶς ἤχος ἐπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἠκούοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν τοιχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἤχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ἔχλου.

Τί ἔγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναόν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἐκαθήμην; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάροις νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἤδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κέκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει, καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδιά ἡμῶν κείνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑψίστου· ἑάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφοτέρω ταῦτα, ὅπως βούλεται.

«Ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα»

(Μετάφρ. Ἑμμ. Ροῖδη)

Σατοβριάνδος

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τουρκοί διαβήκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ὡς πέρα.
 'Η Χίο, τ' ὁλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ξέρα,
 μέ τὰ κρασιά, μέ τὰ δεντρά,
 τ' ἀρχοντονήσι, πού βουνά καί σπίτια καί λαγκάδια
 καί στό χορό τίς λυγερές καμιά φορά τὰ βράδια
 καθρέφτιζε μέσ στά νερά.

Ἑρμιά παντοῦ. Μά κοίταξε κι ἀπάνου ἐκεῖ στό βράχο,
 στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο
 κάθεται, σκύβει θλιβερά
 τό κεφαλάκι, στήριγμα καί σκέπη τοῦ ἀπομένει
 μόνο μιά ἄσπρη ἀγράμπελη σάν αὐτό ξεχασμένη
 μέσ στήν ἀφάνταστη φθορά.

—Φτωχό παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στίς ράχες,
 γιά νά μήν κλαῖς λυπητερά, τ' ἤθελες τάχα νά 'χες
 γιά νά τὰ ἰδῶ τὰ θαλασσά
 ματάκια σου ν' ἀστράψουνε, νά ξαστερώσουν πάλι,
 καί νά σηκώσεις χαρωπά σάν πρῶτα τό κεφάλι
 μέ τὰ μαλλάκια τὰ χρυσά;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νά σοῦ δώσω,
 γιά νά τὰ πλέξεις ξέγνοιαστα, γιά νά τὰ καμαρώσω
 ριχτά στούς ὤμους σου πλατιά
 μαλλάκια, πού τοῦ ψαλιδιοῦ δέν τὰ 'χει ἀγγίξει ἡ κόψη
 καί σκόρπια στή δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν ὅψη
 ὡσάν τήν κλαίουσαν ἱτιά;

Σάν τί μπορούσε νά σοῦ διώξει τάχα τό μαράζι;
 Μήπως τό κρίνο ἀπ' τό Ἰράν, πού τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει;
 Μήν ὁ καρπός ἀπ' τό δεντρί,
 πού μέσ στή μουσουλμανική παράδεισο φυτρώνει,
 κι ἔν' ἄλογο, χρόνια ἑκατό κι ἄν πιλαλάει δέ σώνει
 μέσ' ἀπ' τόν ἴσκιο του νά βγεῖ;

Μή τό πουλί πού κελαηδάει στό δάσος νύχτα μέρα
καί μέ τή γλύκα του περνάει καί ντέφι καί φλογέρα;

Τί θές άπ' όλα τ' άγαθά
τουτα; Πές! Τ' άνθος, τόν καρπό; θές τό πουλί;
—Διαβάτη,

μοϋ κράζει τό 'Ελληνόπουλο μέ τό γαλάζιο μάτι:
Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά!

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Ξανατονισμένη Μουσική»)

Βίκτωρ Ουγκό

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Όλοι μιλοϋν άδιάκοπα γιά εύτυχισμένα χρόνια
καί πλάθουν όνειρα χρυσά· καί μέ γοργά φτερά
τούς βλέπεις όλους νά πετοϋν καί άποζητοϋν αιώνια
σέ κόσμους άλλους μιά άφθαρτη, μιά άτέλειωτη χαρά.
Γερνά ό κόσμος μέ καιρό καί πάλι ξαναινώνει,
μά τήν έλπίδα άπ' τήν ψυχή κανείς δέν ξεριζώνει.

Έλπίδα μέσα στή ζωή καθένα συνοδεύει,
έκείνη τό φαιδρό παιδί γιά πάντα τριγυρνά·
ή μαγική της ή μορφή τό νέο σαγηνεύει·
τό γέρο καί ώς τόν τάφο του έκείνη κυβερνά·
γιατί καί αν κλειεί στόν τάφο του τοϋ πόνου τή ρυτίδα,
καί έκεί, σιμά στό μνήμα του, φυτεύει τήν έλπίδα.

Δέν είναι πόθος μάταιος, όνειρο πού δέ μένει,
οϋδέ φυτρώνει άσκοπα σ' άνόητη καρδιά.
Γιά κατιτί καλύτερο είμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνή στά στήθια μας άκούεται βαθιά.
Καί ό,τι έκείνη ή μυστική φωνή μᾶς ψιθυρίζει,
δέν είναι πλάνη τῆς ψυχῆς πού άδιάκοπα έλπίζει.

(Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλεσ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μέ τήν αὐγή καί ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καί μέ τό φῶς τά πάντα ξανανιώνουν.
Νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, νά τό χελιδόνι
στόν Παρθενώνα ξαναχτίζει τή φωλιά του!
Πανίερη Ἀθηνᾶ, τίναξε τό πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τά σαρακωμένα.
Κι ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τό κύμα,
νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, μά στά κορφοβούνια,
τοῦ Προμηθέα τά σπλάχνα σκίζοντας ἕνα ὄρνιο
μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
γιά νά διώξεις τό μαῦρο γύπα, πού σέ τρώει,
ἀρμάτωσέ μας, νέε νησιώτη, τό καράβι.
Κι ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
«Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια!» Ἀπό τήν Ἰδη*
ὥς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μέ τ' ἄρματα στά χέρια
ἐμπρός! Τά ὕψη τῶν βουνῶν ἄς τ' ἀνεβοῦμε,
τούς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας!
Ἄν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τά λευκά φορέματά σας,
ἀρραβωνιαστικές, γιά νά στεφανωθεῖτε
στό γυρισμό τούς ἀκριβούς σας· μέσ στού λόγγο,
γι' αὐτούς πού σᾶς γλιτώσανε κόφτε τή δάφνη.
Ἀγνάντια στή σκυφή καί ντροπιασμένη Εὐρώπη,
ἄς πιοῦμε ξέχειλη τή δόξα, παλικάρια.
Κι ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

"Ο,τι ἔγινε μπορεῖ νά ξαναγίνει, ἀδέρφια!
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τή λαμπράδα,
 μέ σάρκα θεία μόρες· ὁ ἀνθρωπος νά ντύσει
 τό φωτερότερο κι ἀπ' ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανική ψυχὴ βουβή ἐκεῖ πέρα θά εἶναι;
 Κι ἐμεῖς ἐνός κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα;
 Κι ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιὰ τήν 'Ελλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Τό Μαραθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἂν πέσουμε, τό χρέος μας ἔχουμε κάμει!
 Καί μέ τό αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τό αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θά πορφυρώσει τόν καρπό τόν κοραλλένιο
 καί τό σταφύλι τό κρεμάμενο στό κλῆμα.
 Κι ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιὰ τήν 'Ελλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὅρθοί! Καί πρόβαλε ἀπό τώρα τό παλάτι
 στόν τόπο ἐκεῖ, πού λύθηκαν τά κακά μάγια
 κι ὁ Φοῖνικας* ξαναγεννιέται ἀπό τή στάχτη.
 Στίς ἀμμουδιές τῆς Μέκκας διῶξε το, ἥλιε,
 τό μισοφέγγαρο μακριά ἀπ' τόν οὐρανό μας...
 Ἄν πρέπει νά πεθάνουμε γιὰ τήν 'Ελλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

(Μετάφρ. Κ. Παλαμῆ, «Πολιτεία καί Μοναξιά»)

Φρειδ. Μιστριάλ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τά νησιά τῆς 'Ελλάδας! ὦ νησιά βλογημένα,
 πού μέ ἀγάπη καί φλόγα μιά Σαπφώ τραγουδοῦσε,
 πού πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 πού τό φέγγος του ὁ Φοῖβος ἀπ' τή Δῆλο σκορποῦσε!
 Ἄχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὥς τά τώρα,
 μά βασιλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα!

Καί τῆς Χίος τή Μούσα καί τῆς Τέως τή Λύρα*,
 ἀντρειοσύνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
 σέ ἄλλους τόπους γιά φήμη τά μετᾶφερε ἡ Μοίρα,
 γιατί ἡ μαύρη τους μάνα μήτε ἂν ζοῦνε δέ ρώτα!
 Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στή Δύση,
 ἀπ' ἐκεῖ πού ἀνθίζαν τῶν «Μακάρων οἱ νῆσοι».

Τά βουνά τό μεγάλο Μαραθῶνα θωρᾶνε
 κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τά πελάγη κοιλάδα.
 Ἔδῳ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πῶς νά ᾽ναι
 θά μπορούσε καί πάλι μιάν ἐλεύτερη Ἑλλάδα!
 Γιατί πῶς νά κοιτάζω τό Περσάνικο μνημα
 καί νά λέγω πῶς εἶμαι τῆς σκλαβιάς κι ἐγώ θύμα!

Στόν γκρεμνό πού ἀντικρίζει τή μικρή Σαλαμίνα,
 μιὰ φορά βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μέ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζευόντανε πλήθη. Ἦταν ὅλα δικά του.
 Τήν αὐγή μέ καμάρι τά μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μά τί γένηκαν ὅλα σάν ἐβράδιασε ἡ μέρα!

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα! Ποῦ εἶναι, ὦ Πατρίδα καημένη!
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη!
 Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἕνας μύθος δέν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
 Καί τή λύρα σου ἀκόμα τήν ἀφήκες, οἰμένα!
 ἀπ' τοὺς θεῖους σου ψάλτες νά ξεπέσει σέ μένα!

Μές στόν ἄδοξο δρόμο, πού μιὰ τύχη μέ σέρνει
 μέ φυλή πού σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἀλυσίδα,
 κάποιο βάλαμο κρύφιο στό τραγοῦδι μου φέρνει
 ἡ ντροπή, πού μέ πιάνει γιά μιὰ τέτοια πατρίδα!
 Καί τί νά ᾽χει ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρά μόνο
 γιά τοὺς Ἑλλήνας πίκρα, γιά τή χώρα τους πόνο!

Πρέπει τάχα νά κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
 καί ντροπή νά μᾶς βάφει, ἀντὶς αἶμα σάν πρῶτα;

Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἓνα
 ἱερό ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα!

Ἀπ' ἐκείους, τοὺς Τρακόσιους, τρεῖς ἄς ἔρθουνε, φτάνουν,
 ἄλλη μιὰ Θερμοπύλα στά βουνά σου νά κάνουν.

Πῶς! Ἀκόμα σωπαίνουν; Πῶς! Ἀκόμα ἡσυχάζουν;
 Ὅχι, ὄχι! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τόν Ἄδη,
 σάν ποτάμι πού τρέχει μακρινά, νά φωνάζουν:
 «Ένας μόνο ἄς σαλέψει ζωντανός, καί κοπάδι
 ἀπ' τῇ γῆς ἀποκάτου λεβεντιά ξεκινούμε
 εἶναι αὐτοί πού κοιμοῦνται· μεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε!»

Ἀχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου! Ἄλλες λύρες στά χέρια!
 Μέ σαμιώτικο τώρα τό ποτήρι ἄς γεμίσει.
 Ἀφηνε αἶμα καί μάχες γιά τὰ τούρκικα ἀσκήρια,
 καί καθένας τό αἶμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ἄς μᾶς χύσει!
 Δές τους! Ὅλοι ξυπνᾶνε καί πετοῦν ὥς ἀπάνω,
 τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τό ἐγκώμιο σάν κάνω!

Τόν Πυρρίχιο* χορό σας ὥς τὰ τώρα βαστᾶτε,
 ἢ Πυρρίχια ἢ «φάλαγξ» ποῦ νά πῆγε, καημένοι!
 Ἀπό δύο τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
 πού ψυχές ἀντρειώνει καί καρδιές ἀνασταίνει!
 Καί τὰ γράμματα ἀκόμα ἑνός Κάδμου κρατεῖτε·
 τάχα νά 'ταν γιά σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε;

(Μετάφρ. Ἀργ. Ἐφταλιώτη, «Ἐκλεχτές Σελίδες»)

Βύθων

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Α

"Αγαρ, ἡ

"Αγαρηνοί, οἱ

ἄγκυρα, ἡ

"Αγχεσμος ἢ "Αγχεσμός

ἀγχίνια, ἡ

ἄγωμε

ἀδράζω ἢ ἀδράχνω

ἀδυνατή

ἀηδόνι τοῦ Κολωνοῦ

ἄθος, ὁ

ἀθός, ὁ

Αἰακός, ὁ

Αἰακίδης, ὁ

αἰθων

αἰκία, ἡ

αἰνόλυκος, ὁ

Ἀῖς

"Ακαδημία, ἡ

ἀκατάπληκτος, ὁ

ἀκηδία, ἡ

ἀκροκέραιον, τὸ

— παρακώρη τοῦ "Αβραάμ. "Απ' αὐτὴ γεννήθηκε ὁ "Ισμαήλ, γενάρχης τῶν "Αγαρηνῶν.

— λαός καταγόμενος ἀπὸ τὴν "Αγαρ. Ἡ ὀνομασία δόθηκε ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς ἀρχικά στοὺς "Ισμηλίτες τῆς "Αραβίας καὶ ἀργότερα σ' ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.

— ἐδῶ : δρέπανο, δρεπάνι (εἶδος πολεμικοῦ ὅπλου).

— ἀρχαία ὀνομασία λόφου κοντὰ στὴν "Αθήνα. Πιθανῶς τὰ σημερινὰ Τουρκοβούνια.

— ὀξεία ἀντίληψη, ἐξυπνάδα, σπιρτάδα.

— β' πρόσωπο προστακτικῆς: πήγαινε (ἄμε).

— πιάνω δυνατά καὶ ξαφνικά, ἀρπάζω, γραπῶνω, φουχτώνω.

— (ἐπίθ.) — δυνατή, ισχυρή.

— Ὁ Σοφοκλῆς, τὰ χορικά τοῦ Σοφοκλῆ, (ἀντονομασία).

— τέφρα, στάχτη κρύα, (ἀθάλη, ξεστή στάχτη, χόβολη).

— ὁ ἀνθός, τό ἀνθος.

— γίος τοῦ Δία καὶ τῆς Αἰγίνας, πατέρας τοῦ Πηλέα καὶ τοῦ Τελαμώνα· μετὰ τὸ θάνατό του ἔγινε δικαστής στὸν "Αἰδη.

— γίος ἢ ἀπόγονος τοῦ Αἰακοῦ· ἐδῶ: ὁ "Αχιλλέας.

— ἐκείνος πού καίει, πού καίγεται, ὀρηκτικός, βίαιος.

— σωματική κάκωση, κακοποίηση, βασανισμός, βιαιοπραγία.

— φοβερός λύκος.

— Ἀγίους.

— ἡ φιλοσοφική Σχολή πού ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Πλάτωνα· ἀπ' αὐτὴν πήραν τὸ ὄνομά τους τὰ πνευματικά ἰδρύματα τῆς Εὐρώπης, πού ἔχουν σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἡ ἰδρυση τῶν "Ακαδημιῶν στὴν Εὐρώπη χρονολογεῖται κυρίως ἀπὸ τὴν "Αναγέννηση.

— ἐκείνος πού δέν καταπλήσσεται, ἐκείνος πού δέ φοβᾶται, πού δέν τὰ χάνει, ὁ ἀτρόμητος· τὸ οὐδ. ὡς οὐσιαστ.: ἡ ἔλλειψη καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναιότητα, ἡ ἀντρείουσὴν, ἡ λεβεντιά.

— (ἀ - στερητ. + κήδομαι) = ἀδιαφορία, ἀμέλεια, ἀφροντισιά, ἀνμελιά, ξεγνοιασιά.

— τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα τῆς σταυρωτῆς κεραίας (κοινῶς : πινό).

- ἀκροστόλια, τά
 ἀκῶ
 ἄκω
 ἄλα!
 ἀλβιόνειος
 Ἀλβιών, ἡ
 Ἄλδος Μανουτίος, ὁ
 ἄλικος
 ἄλκιμος
 Ἀλκμεωνίδαι, οἱ
 Ἀλλιάς ἡμέρα
 ἀλλόθροος
 ἀλουργίς, ἡ
 ἀλώη, ἡ
 ἀμαδολογάω-ῶ
 ἀμαλθεῖον, τό
 ἀμή καί ἀμμή
 ἀμηρᾶς (ἄς) ἢ ἀμιρᾶς (ἄς), ὁ
 ἀμνόγω
 ἀμοιρῶ
 ἀμπώνω
 ἀμφ'
 ἀμφιλαφής
- τά στολίσματα τῆς πλώρης τοῦ πλοίου.
 — ἀκούω.
 — ἄκουγε, ἄκουγε στ' ὄνομα..., ὀνομαζόταν.
 — ἐπιφώνημα προτρεπτικό: ἐμπρός: (Βενετ. ναυτ. πρόσταγμα).
 — αὐτός πού ἀνήκει στήν Ἀλβιόνα (βλ. λέξη).
 — ἡ Ἀγγλία.
 — ὀνομαστός Ἰταλός ἐλληνιστής, τυπογράφος καί ἐκδότης (1440 - 1515).
 — κόκκινος, βαθυκόκκινος.
 — δυνατός, εὐρωστός, ρωμαλέος, ἀκμαῖος, σφριγηλός (ἀλκή = σωματική δύναμη, εὐρωστία).
 — μεγάλη ἀθηναϊκή οἰκογένεια πού ἀνάγει τήν ἀρχή της στόν Ἀλκμέωνα, τό δισέγγονο τοῦ Νέστορα, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πύλου.
 — dies Alliensis, μαύρη (ἀποφράς) μέρα γιά τούς Ρωμαίους, γιατί νικήθηκαν ὀλοσχερῶς ἀπ' τούς Γαλάτες, κοντά στόν Ἀλλία ποταμό (βλ. καί Βρέννος).
 — ἐκεῖνος πού μιλάει ξένη γλώσσα, ξένος.
 — τό πορφυρόχρωμο φόρεμα, τό βαμμένο μέ γνήσια πορφύρα, ἰδίως ἡ βασιλική πορφύρα τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.
 — τό ἀλώνι, τό ἀνοιχτό μέρος, ὁ κῆπος· ὁμαλός κυκλικός χῶρος, κάθε ἰσοπεδωμένο γῆπεδο.
 — παίζω τίς ἀμάδες, τούς δίσκους.
 — τό κέρας τῆς Ἀμάλθειας, τῆς αἴγας πού μέ τό γάλα της ἔθρεψε τό Δία· ἐπειδὴ πίστευαν ὅτι ἀπό αὐτό ἔρεαν ὅλα τά ἀγαθά, ἡ λέξη χρησιμοποιεῖται γιά νά ἐκφράσει τήν ἀφθονία τῶν καρπῶν καί τή γονιμότητα.
 — μόριο μsn. πού διασώθηκε μέχρι σήμερα ὡς ἀμμέ, καί ἀμέ, ἀμ, καί ἐμ), ὅμως, ἄλλα.
 — ὁ ἄρχοντας, ὁ αὐθέντης, ὁ στρατηγός (λέξη ἀραβική).
 — ὀρκίζομαι (ὀμνύω).
 — δέν ἔχω μερίδιο σέ κάποιο πράγμα, τό στεροῦμαι· ὡς μ η δ ἐ τ ῆς ἐ ν τ ε ὕ θ ε ν σ ε μ ν ὁ τ ῆ τ ο ς α ὕ τ ὸ ν ἀ μ ο ι ρ ε ῖ ν = ὥστε αὐτός (ὁ Βασίλειος) νά μήν εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος γι' αὐτά· ὥστε νά σεμνύνεται, (νά ὑπερηφανεύεται) γιά τή μαρτυρική δόξα τῶν προγόνων του.
 — ἀμπώθω, ἀπωθῶ, σπρώχνω πιό πέρα.
 — ἄλλά.
 — ἐκεῖνος πού περιβάλλει ἀπό παντοῦ κάτι, πυκνός,

- κατάφυτος.
- Ἀμφίων, ὁ — ὁ μυθικός τραγουδιστής καὶ μουσικός.
- ἀνάδια — ἀντίκρυ, ἀπέναντι.
- ἀναιμῶ — φονεύω, σκοτώνω.
- ἀνάκαρα, ἢ, ἢ ῥάκαρα, τὰ — κυρίως σωματική δύναμη ἀλλὰ καὶ ψυχική, ἀντοχή, κουράγιο.
- ἀνάντη ἢ ἀνάντα — (ἀπὸ τὸ ἐπίθ. ἀνάντης = ἀνηφορικός), τὸ πρὸς τὰ πάνω (πρὸς τίς πηγές τοῦ ποταμοῦ ἢ τὴν ἀρχὴ τῆς κοιλάδας) ἐκτεινόμενο μέρος.
- Ἀνατολικά Ἀσματα — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρα Οὐγκώ (1828).
- ἀναψύχω (-ομαι) — δροσολογῶ, περιλουζῶ μέ δροσερό ἀέρα, ἀνακουφίζω, ἀνακουφίζομαι.
- Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος — δάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, πού ἔζησε τὸ ΙΕ' αἰώνα. Μετὰ τὴ κατάληψη τῆς πατρίδας του, τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πῆγε στὴ Φλωρεντία, ὅπου δίδαξε στὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιο. Ξαναγύρισε στὴν Ἑλλάδα τὸ 1476, ὅπου καὶ πέθανε μετὰ ἀπὸ δύο χρόνια.
- ἀνέν (ἢ: ἄν ἔν) — (ύποθ. σύνδεσμος ἄν· ἐκτεταμ. τύπος) - ἄν εἶναι, ἄν.
- ἀνιμένω — περιμένω.
- Ἀνθέμιος — ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος εἶναι οἱ δύο ὀνομαστοὶ ἀρχιτέκτονες πού ἀνοικοδόμησαν τὴν Ἀγία Σοφία, μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς σῆς στάσης τοῦ Νίκαι.
- ἀντάμα — μαζί.
- ἀντεροσπασμός, ὁ — ὁ σπασμός τῶν ἐντέρων ἀπὸ φόβο, ἢ στεναχώρια, ἢ ἀγωνία.
- ἀντιρίμματα, τὰ — τὰ παρακλάδια πού φυτρώνουν γύρω ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ δέντρου, παραβλάσταρα.
- ἀντραλίζομαι (-ζομαι) — στεναχωριέμαι, ζαλίζομαι (καὶ ἀντραλώνομαι).
- Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος — χρονογράφος, πού ἔζησε στὰ χρόνια τῆς ἄλωσης τῆς Κωνσταντινούπολης· ἔγραψε θρήνο γιὰ τὴν πτῶση τῆς Πόλης.
- ἀνύποιστος — ἀφόρητος, ἀνυπόφορος.
- ἀξάφτω — ἀστράφτω.
- Ἀξιά, ἢ — ἄλλη ὀνομασία τοῦ νησιοῦ Νάξος.
- ἀξιωματικός, ὁ — ὁ ἀξιωματοῦχος, ἐκεῖνος πού ἔχει ἰσχὺ, ἐξουσία, ὁ δικαστής.
- ἀπαρτίζω — συναπαρτίζω, συναποτελῶ, συγκροτῶ, σχηματίζω.
- ἄπατος — ἄβυθος, ἀπύθμενος, ἄβυσσάλος.
- ἀπατός μου — ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐγὼ ὁλομόναχος.
- ἀπεικάζω — ἀπεικονίζω, ἀναπαριστῶ, συμπεραίνω, ἐννοῶ, κατα-

- ἀπείς καί ἀπειτίς
ἀπελάτες, οἱ
- ἀπογνοὺς τὴν εἰρηνικὴν
προδοσίαν.
- ἀποκλαμός, ὁ
ἀποκοτιά, ἡ
ἀπομισσμός, ὁ
ἄπτο
ἀπορροῶς
ἀποσμήχω
- ἀποσπᾶς-άδος, ἡ
Ἀράξης, ὁ
- Ἀράπης, ὁ
- ἀργέστης, ὁ
ἀργολογῶ
- Ἀργῶ, ἡ
- Ἀριστος, ὁ
ἀρχνυρές
ἄρμενα, τά
- ἀρμός, ὁ
- ἀρνεύγω
- Ἀρνιμ (1781 - 1831)
ἄρουρα, ἡ
ἀρφάλιν, τό
ἀσβολερός
- Ἀσκάλων-ωνος, ἡ
- ἀσκέρι, τό
- λαβαίνω, διακρίνω.
- ὁ χροῖν. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπεὶ = ἀφοῦ, ἐπειδὴ.
— οἱ φρουροὶ τῶν συνόρων στὸ Βυζαντινὸ κράτος πού
ἤταν ἀτακτα σώματα· ἀντιστοιχοῦσαν μὲ τοὺς ἀρ-
ματολούς καὶ κλέφτες τῆς Τουρκοκρατίας.
— (μετχ. ἀορ. β' τοῦ ἀπογινώσκω - ἀπελπίζομαι).
ἀπογνοὺς τὴν εἰρηνικὴν παραδο-
σίαν· ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴν εἰρηνικὴ
παραδόση τῆς πόλεως.
— τό πλοκάμι (ἀπὸ τό πλόκαμος).
— ἀσύνετη, ἀπερίσκεπτη τόλμη, θράσος, παρατολμία.
— βλ. μισσμός.
— ἀνάβω, βάζω φωτιά, φλέγομαι.
— ἀπότομος, ἀπόκρημνος (ρ. ἀπορρήγνυμι).
— σφουγγίζω ἐντελῶς, ἀποτελειώνω τό σφούγγισμα,
σκουπίζω.
— ὅ,τι ἀποσπᾶσθηκε ἀπὸ ἓνα ὅλο, μέρος, κομμάτι.
— ποταμός πού πηγάζει ἀπὸ τὴν Τουρκία καὶ χύνεται
στὴν Κασπία Θάλασσα· ἐδῶ : συνεκδ. ἡ Τουρκία.
— εἶναι ὁ στοιχειωμένος Ἀράπης τῶν ἐλληνικῶν παρα-
μυθίων, πού φυλάει πηγές, ποταμούς, μὰ κυρίως
χαλάσματα ἢ στοιχειωμένα σπῆλαια μὲ θησαυρούς
καὶ δὲν ἀφήνει κανένα νὰ τοὺς πλησιάσει.
— βορειοδυτικὸς ἄνεμος, κοινῶς μαῖστρος.
— ἀφαιρῶ τοὺς ἄκαρπους βλαστούς ἀπ' τό κλῆμα,
κορφολογῶ, βλαστολογῶ.
— τό καράβι τῶν Ἀργοναυτῶν· μ' αὐτό ταξίδεψαν στὴν
Κολχίδα γιὰ ν' ἀρπάξουν τό χρυσόμαλλο δέρας.
— ὁ θρυλικὸς Βυζαντινὸς ἥρωας Διγενὴς Ἀκρίτας.
— ἀργυρές.
— ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά του, δηλ.
κατάρτια, ἀντένες, σκοινιά κτλ.
— ἡ ἄρθρωση, ἡ κλειδωση, τό σημεῖο ὅπου· συναρμώ-
ζονται μεταξὺ τους τά μέρη ἐνός συνόλου.
— εἰρηνεύω, καταπραΰνω, ἡσυχάζω.
— Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος.
— ἡ γῆ.
— ὁ ἀφαλός, τό ἀφάλι.
— μαῦρος, γεμάτος ἀσβόλη (καπνιά).
— παραθαλάσσια πόλη τῆς ἀρχαίας χώρας τῶν Φιλι-
σταίων, μεταξὺ Γάζας καὶ Ἀζώτου, (ὁ κάτοικος
Ἀσκαλωνεῖτης).
— στρατός (λέξη τουρκικὴ).

- ἀσπαίρω — τινάζομαι από σπασμούς, σφαδάζω, λαχταρῶ, σπαρταρῶ, σπαράζω.
- ἄσπρα, τά — τά χρήματα, ἡ χρηματική περιουσία.
- ἄσφαριον, τὸ — μετρική μονάδα βάρους, μήκους, χωρητικότητας, κτλ.· επίσης χάλκινο νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
- Ἀσσύριος, ὁ — ὁ διάβολος. Ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὀνομάζει Ἀσσύριο τὸ διάβολο, γιατί οἱ Ἀσσύριοι εἶχαν ὑποδουλώσει τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραήλ.
- ἀστάλωτος, ὁ — ἄμεστος, ἀμέστωτος, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει μεστώσει ἀκόμα (κυριολεκτικά καὶ μεταφορικά).
- ἀστρίτης, ὁ — δηλητηριώδες φίδι, ὀχιά (ἔχιδνα ἢ ἀσπίς).
- ἀτημέλητος, ὁ — ἀπεριποίητος, ἀφρόντιστος, ἀσυγύριστος.
- Ἀτθίς, ἡ — μυθική κόρη τοῦ βασιλεῦς τῶν Ἀθηναίων Κραναοῦ· γιὰ χάριτί της ὀνομάστηκε ἡ χώρα Ἀτθίς ἢ Ἀττική. (γλῶττα), ἡ ἀττική διάλεκτος, ἡ κομψή χρήση τοῦ λόγου.
- αὐκία, τά — τά αὐτιά.
- Αὐσονία, ἡ — ἡ Ἰταλία.
- ἄφατος — ἀνέκφραστος, ἀπερίγραφτος, ἀνεκδιήγητος.
- ἄφενγιά σου, ἡ — ἡ ἀφεντιά σου, ἐσύ.
- ἄφεντάκης, ὁ — πατέρας (χαϊδευτικά), πατερούλης, παπάκης.
- ἀφορίζομαι — σημαδεύω, ἀποχωρίζω, ξεχωρίζω κάτι γιὰ τὸν ἑαυτό μου, τὸ οἰκιοποιοῦμαι κυριεύω.
- Ἀφορεσμός, ὁ — τοποθεσία στοὺς πρόποδες τῆς βορεινῆς πλευρᾶς τῆς Πεντέλης.
- ἀφ(ον)κράζομαι — ἀκούω μὲ προσοχή, ἀκούω, κρυφακούω.
- Ἀφράτης, ὁ — ὁ Εὐφράτης ποταμός.
- ἄφω — ἀφού.
- ἀχρεῖος — ἄχρηστος, ἀνώφελος, ἀτολμος, (ἀλλά καὶ ἄθλιος, ἐλεεινός, ἀνήθικος, κακοήθης).
- ἀφύς, ὁ — δυνατός, διαπεραστικός, ἰσχυρός.

B

- βαγένι, τὸ — βαρέλι.
- Βάγιας Θανάσης — ἀρχηγός τῆς Βεζιρικής φρουρᾶς τοῦ Ἀλῆ-πασα, στὸν ὅποιον ἀποδίδεται ἡ καταστροφή τοῦ Γαρδικίου καὶ ἄλλες ὁμοότητες.
- Γι' αὐτόν, ὁ Βαλαωρίτης ἔγραψε τὸ ἐπικολυρικό ποίημα «Θανάσης Βάγιας».
- Βαίτικα — (τραγούδια) ἐγκωμιαστικά.
- βαλλαί — μὰ τὸ Θεό! (φρ. τουρκική).
- Βαρβαρέζοι, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας (κοινῶς Μπαρμπαριάς), στὴ Β. Ἀφρική.

- βαργωμῶ ἢ βαρυγγωμῶ — (ἀπό τό βαρυγγωμῶ) βαρυθυμῶ, δυσφορῶ, δυσανα-
σχετῶ, ἀγανακτῶ, στενοχωριέμαι, ἀπελπίζομαι.
- Βαρθελεμύ ἀβάς — Ἄλλος σοφός, λογοτέχνης, ἀνατολιστής καί ἐλληνι-
στής (1716 - 1795).
- βατσέλι, τό — λεκάνη ἀπό μέταλλο ἢ πορσελάνη. Στά Ἰόνια νησιά:
μέτρο χωρητικότητος σιτηρῶν καί ξηρῶν καρπῶν.
- βέβηλος — (ἀπό τό ρ. βαίνω), ἐκεῖνος πού πάνω του ἐπιτρέπεται
νά πατήσῃ κανεῖς. Γιά πρόσ. ἀμύητος ἢ μὴ ἐξαγνι-
σμένος, ἀκάθαρτος, μιαιφός, μισαμένος. || Ἐκεῖνος πού
καταδιώκεται γιατί πρόβαλε ἀντίσταση, πονηρός,
εὐστροφος.
- βεζίρης, ὁ — ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκική).
- Βελή - πασάς — δευτερότοκος γιός τοῦ Ἀλή-πασα τῶν Ἰωαννίνων.
- Βερονέζε — διάσημος Ἰσπανός ζωγράφος (1530 - 1588).
- Βησσαρίων (1395-1475) — ὀνομαστός Ἑλληνας λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος
Νικαίας καί ἀργότερα Καρδινάλιος Τουσκούλου.
'Ανῆκε στήν παράταξη τῶν ἐνωτικῶν.
- βίγλα, ἡ — σκοπιά, παρατηρητήριον, φυλάκιο, βιγλοστάσι, кара-
ούλι, (λέξ. λατιν. - βυζαντ.) ..
- βιγλίζω — παρατηρῶ ἀπό τή σκοπιά (βίγλα), ἐπαγρυπνῶ,
παραφυλάω.
- βίτσιμα, τό — τό τίναγμα τῶν χεριῶν καί τοῦ κορμοῦ πρὸς τὰ
μπρός ἢ πρὸς τὰ πάνω γιά νά πιαστεῖ κάτι πού
βρίσκεται ψηλά.
- βλεπίσου — προφυλάξου (ρ. βλεπίζω, -ομαι) = παίρνω τὰ μέ-
τρα μου γιά νά μὴν πάθω κανένα κακό, φυλάγομαι.
- βόιβοντας (-οδας),
(βοεβόδας) — πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐπαρχίας,
τίτλος τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας.
- βοιδομάτης ὁ — ποικιλία σταφυλιοῦ μέ χοντρές ρώγες.
- βολά, ἡ — φορά· (φρ. πόσες βολές σου τό εἶπα).
- Bouchui, ὁ — Ἄλλος νευρολόγος.
- Βουλγαρέλι, τό — χωριὸ τῆς Ἄρτας (στὴ θέση τῆς ἀρχ. Θεοδωρίας).
- βουρνούζι, τό — φόρεμα τῶν Ἀράβων σάν ράσο.
- βουτζιόν, τό — βυτίο, βαρέλι, βουτσί, βαγένι.
- Βρανά, τό, Βρανάς, ὁ — μικρὸ χωριὸ στὴ δυτικὴ πλευρὰ τῆς πεδιάδας τοῦ
Μαραθῶνα.
- βρατσέρα, ἡ — ταχύπλοο ἱστιοφόρο μέ δύο κατάρτια· ἔχει μικρὸ
ἐκτόπισμα (ὥς 100 τόνους).
- Βρέννοζ, ὁ — ἀρχηγός τῶν Γαλατῶν, πού κυριεύσαν τὴ Ρώμη
τό 389 π.Χ. Ὁ Βρέννος δέχτηκε νά ἐκκενώσῃ (νά
ἐγκαταλείψῃ) τὴ πόλη μόνο ὅταν πῆρε σεβαστὴ
ἀποζημίωση σέ χρυσό.
- βρωμα, τό — ἡ τροφή, τό φαγητό (ἀπό τό ἀρχ. βιβρώσκειν).

I'

- Γαληνός
γεγανυμένος
- Γέθ, ή
- γεννητικά, τά
γιαγέρνω
- γιάντα ή άγιάντα
Γκίκας
- Γκωτιέ Θεόφιλος
- γλάκιο, τό
- Γόδια Λουτσιέντες
Γοργόνα
- γούμενα, ή
γραφικός
- γρόσι, τό
- γυαλί, τό
- όνομαστός Έλληνας γιατρός· έζησε τό Β' μ.Χ. αιώνα.
— (μτχ. τοῦ ρ. γάνυμαι), χαίρομαι, εἶμαι γεμάτος χαρά,
εὐχαριστοῦμαι, ἀναγαλλιάζω.
— μεγάλη πώλη τῶν Φιλιπταίων (όνομαστή σά γενέ-
τειρα τοῦ Γολιάθ)· κυριεύτηκε ἀπό τό Δαβίδ καί
ἀργότερα (711 π.Χ.) ἀπό τοὺς Ἀσσυρίους.
— οἱ γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
(ἀμτβ.) γυρίζω πίσω, ἐπιστρέφω, μτβ., φέρνω πίσω,
ἐπιστρέφω κάτι.
— γιατί.
— Φαναριώτικη οἰκογένεια, τῆς ὁποίας πολλά μέλη
κατέλαβαν ἀνώτατα ἀξιώματα.
— όνομαστός Γάλλος ποιητής καί πεζογράφος, (1811-
1872).
— ό δρόμος, τό γρήγορο τρέξιμο· (ρ. γλακῶ καί (γ)
λακίζω = τρέχω) ..
— διάσημος Ἰσπανός ζωγράφος (1746 - 1828).
— θαλασσινός δαίμονας τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων, μέ
σῶμα γυναίκας καί οὐρά ψαριοῦ.
— τό χοντρό σκοινί, τό καρaboσκοινο, τό παλαμάρι.
— άξιος νά ζωγραφιστεῖ, ὥραϊος γιά τή ποικιλία τῶν
χρωμάτων, παραστατικός, ζωγραφικός.
— νόμισμα τουρκικό καί αἰγυπτιακό· ἰσοδυναμεῖ μέ τό
ένα ἑκατοστό τῆς τουρκικῆς ἢ αἰγυπτιακῆς λίρας·
στόν πληθυντικό: χρήματα.
— τό βυθοσκοπίο, ή διόπτρα τῶν ψαράδων, δηλ. ἕνας
κύλινδρος σιδερένιος μέ πυθμένα ἀπό κρύσταλλο,
μέσα ἀπ' τόν ὁποῖο ό ψαράς διακρίνει καθαρά τό
βυθό τῆς θάλασσας.

Δ

- δακκαννοῦρες
- δαμάκι
- δαμασί, τό
- Δαμασκηνός Ἰωάννης
- δαμάτειρα, ή
- οἱ δύο μπροστινές δαγκάνες τοῦ κάβουρα, ἀλλιῶς
δαγκανάρες.
— μικρό, λίγο, μηδαμινό.
— ξίφος πού κατασκευαζόταν στή Δαμασκό, περίφημη
γιά τήν ὀπλοουργία της, γιαταγάνι, σπαθί.
— (ό ἐπονομαζόμενος Χρυσορρόας), πατέρας τῆς φιλο-
σοφίας καί θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς
ἐκκλησίας. Ὀνομαστός ὕμνογράφος καί μέγας
ἀναμορφωτής τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Γεννήθηκε
στή Δαμασκό καί πέθανε πρίν ἀπό τό 754.
— ἐκείνη πού δαμάζει, πού ὑποτάσσει, ή δαμάστρια, ή

- δραγμῖς - ἶδος, ἡ
- δραγμονῆς, ὁ
- δράκων - οντος, ὁ
- δριμώνω
- ἔβρεος, ὁ
- ἐγδοχή, ἡ
- ἐγκαλλωπίζομαι
- ἐγκαλῶ
- ἐγροικος
- Ἐγροίπος, ὁ, ἡ
- ἐδειματοῦτο
- ἐκατόνταρχος, ὁ
- ἐκεῖνο...τό ἄλλο
- ἐκλιμίζω
- ἐκόψατο
- ἐκπρεπής
- ἔλεος ὁ
- ἐλίγη
- ἐμμαῆς
- ἐναίρω
- ἐνάλιος
- ἐνδεδημένος ἀντί
- ἐνδεδεμένος
- ἐνδείκνυμαι
- μικρό δράγμα, δηλαδή ἐκεῖνο πού μπορεῖ νά πιάσει κάποιος μέ τόν ἀντίχειρα καί τό δέικτη (π.χ. μιὰ πρέζα ταμπάκου, πιπεριοῦ).
- διερμηνέας, διερμηνευτής, ἐξηγητής.
- μυθικό τεράστιο φίδι, συνήθως τρικέφαλο καί φτερωτό, μέ φοβερό βλέμμα καί θανατηφόρα πνοή, (ἀπό τό ρ. δέρομαι = βλέπω μέ βλέμμα ὀξύ, καταπλήσσω μέ τό βλέμμα), δράκος.
- (ἐπίθετο δριμύς) ὀργίζομαι, ἐξοργίζομαι, ἀγριεύω, θυμώνω.
- E
- δέντρο μέ μαῦρο καί σκληρό ξύλο πού εἶναι πολῦτιμο. Ἀπ' αὐτό κατασκευάζονται ἐπιπλα, κοιν. ἄμπανός, ἄμπανόζι.
- προσδοκία, προσμονή, ἀπαντοχή, ἀναμονή. (πρβλ. ἐκδέχομαι = προσδοκῶ, περιμένω).
- ἐπιδεικνύομαι, ὑπερφανεύομαι, σεμνύνομαι, καμαρώνω.
- καλῶ κάποιον στό δικαστήριο, καταγγέλλω, ὑποβάλλω μήνυση.
- μορφωμένος, γνώστης· ρ. (ἀ)γροικῶ = ἀκούω, μαθαίνω.
- ἡ Εὐβοία (Εὐρύπος).
- (παρὰ τοῦ ρήμ. δεματοῦμαι) φοβοῦμαι, τρομάζω.
- ἀρχηγός στρατιωτικῆς ὁμάδας, βαθμός ἀξιωματικοῦ.
- τό μέν... τό δέ, ἀφ' ἐνός μέν... ἀφ' ἐτέρου δέ.
- λιχνίζω, ἀνεμίζω.
- (μέσος ἀόριστος τοῦ ρ. κόπτομαι) βλέπε λέξη.
- ἀξιόλογος, σπουδαῖος, ὑπέροχος.
- μεταγενέστερος τύπος τοῦ : τό ἔλεος = οἶκτος, εὐσπλαχνία, συμπάθεια.
- ὀλίγη, λίγη.
- ἐκεῖνος πού ἔχει μανία γιά κάτι, ὁ ἀκράτητος, ὁ παράφορος.
- φονεύω, σκοτώνω.
- (ἐν + ἄλς - ἄλός = ἡ θάλασσα) θαλάσσιος, θαλασσινός.
- (μετ. παθ. παρκ. τοῦ ἐνδέομαι - οὔμαι = περιδένομαι) δεμένος.
- ἐπιδεικνύομαι, φανερώνομαι· τοὺς ἐπὶ τοῦτῳ ἐνδεκνόμενους - ἐκείνους οἱ ὁποῖοι φαίνονταν ὅτι ἔκαναν αὐτά.

- ἐνθυμοῦμαι — ἔχω κάτι στό νοῦ μου, σκέπτομαι· τὸ ἐνθυμηθὲν —
ἐκείνο πού ἔχει ἀποφασιστεῖ.
- ἐντάμα — (ἀπό τό: ἐν τῷ ἅμα) μαζί, (βλ. καί ἀντάμα).
- ἐν τον — νά τον.
- ἐνώμοτος — ὁ ὀρκισμένος, ὁ δεμένος μέ ὄρκο.
- ἐξάρτια, τά — τά σκοινιά τῶν καταρτιῶν τοῦ πλοίου, ἀλλιῶς ξάρτια.
- ἐξαρχος, ὁ — ἐκεῖνος πού ἐξάρχει, πού κάνει ἀρχή, ὁ ἀρχηγός.
- ἐξικακίσατε — περιμένετε, κάνατε ὑπομονή (βλ. ἐξικακῶ).
- ἐξικακῶ — ὑπομένω, περιμένω (ἀπό τό: ἀνεξικακῶ).
- ἐξοδίζω — κηδεύω (ἐξόδιον, ξόδι = κηδεία).
- ἐξώθης — ἀξιώθηκες, κρίθηκες ἄξιος·
- ἐπιγονάτιον, τό — Τετράγωνο χρυσοκέντητο ὕφασμα ἐπισκόπων ἢ
ἄλλων ἀνώτερων κληρικῶν σέ σχῆμα ρομφαίας, κρε-
μασμένο ἀπό τή ζώνη στό δεξιό γόνατο.
- ἐπίκλην, τό — ἐπωνυμία, ἐπωνύμιο, ἐπωνομασία.
- ἐπισειώνοντος, ὁ — μακρόστενη ταινία (ἢ τριγωνική μικρή σημαία), πού
χρησιμεύει σάν διακριτικό στό κατάρτι τῶν πλοίων.
- ἐπισκέπτομαι — παρατηρῶ, ἐπιβλέπω.
- ἐπισκοπή, ἡ — ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τό ἀξιῶμα.
- ἐπισυνάγομαι — συγκεντρώνομαι γιά τόν ἴδιο σκοπό.
- ἐποικαν — ἔκαμαν (ἐποίησαν)
- Ἐρατώ, ἡ — μιά ἀπό τίς ἑννέα Μοῦσες. Θεωρεῖται εὐρέτρια καί
προστάτρια τῆς λυρικήs καί ἐρωτικῆs ποίησηs.
- ἐρρίκνου — παρατατικός τοῦ ρικνώ (βλέπε λέξη).
- ἔσ σε — δέ σέ
- ἐτάζω — ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
- ἔτει — ἐξακισχίλιοστῶ ἑνεακισιοστῶ τριακοστῶ (6930),
ἐννοεῖται ἀπό τήν κτίση τοῦ κόσμου.
- Εὐκλείδης — ὁ πατέρας τῆς γεωμετρίας (330 - 270 π.Χ.)
- Εὐστάθιος — ὀνομαστός μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καί συγ-
γραφέας τοῦ 12ου μ.Χ. αἰώνα.
- εὐταξίας — ὁ ἐπιφορτισμένος μέ τήν τήρηση τῆς τάξης στήν ἐκ-
κλησία (ἐκκλησιαστικό ἀξιῶμα).
- Εὐτέρπη, ἡ — μιά ἀπό τίς ἑννέα Μοῦσες. Θεωρεῖται εὐρέτρια
καί προστάτρια τῆς τέχνης τοῦ αὐλοῦ.
- εὐτνος — νευρώδης, ζωηρός, εὐρωστος.
- εὐφημῶ, — μιλῶ ἐπαινετικά, ἐγκωμιάζω, ἐπιδιοικιμάζω μέ θό-
ρυβο, ζητωκραυγάζω.
- Ἐφιάλτης, ὁ — ἐκεῖνος πού ὀδήγησε στά νῶτα τοῦ Λεωνίδα τοὺς
Πέρσες στίς Θερμοπύλες καί ἔγινε αἷτιος τῆς κατα-
στροφῆs. (τό ὄνομα κατάντησε συνώνυμο τοῦ προ-
δότη).

ἐχόμενος
ἔως, ἡ
Ἐωσφόρος

- ἐκεῖνος πού ἀκολουθεῖ ἀπό κοντά, ὁ ἐπόμενος.
— (γεν. τῆς ἔω) αὐγή, πρωΐ.
— ἀρχηγός τῶν ἀγγέλων πού ἔπασαν στή γῆ, γιὰτί θέλησαν νά ὑψωθοῦν πάνω ἀπό τό Θεό· στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα ὁ σατανάς, ὁ διάβολος.

Z

ζακόνι, τό
Ζάλογγο, τό

Ζέζας Μίκης
Zenith, τό

- ἡ συνήθεια, τό ἔθιμο (λέξη σλαβική).
— γνωστό βουνό στό Σούλι, ἀπ' ὅπου ἔπασαν οἱ ἡρωϊκές Σουλιώτισσες γιά ν' ἀποφύγουν τή σκλαβιά.
— ψευδώνυμο τοῦ ἥρωα Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
— (ἱταλ. zenit ἀπό τό ἀραβ. semt), τό νοτιό σημεῖο τοῦ οὐρανοῦ, πού βρίσκεται κατακόρυφα πάνω ἀπ' τό κεφάλι τοῦ παρατηρητῆ· μεταφορικά: τό ἀνώτατο ὄριο, μεσουράνημα, ἀποκορύφωμα, ἀκμή· (τό ἀντίθετο· ναδίρ).

Zῆθος, ὁ

- γιός τοῦ Δία καί τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφός τοῦ Ἀμφίωνα.

Zητούνι, τό
ζιμιό ἢ ζιμιό

- ἡ Λαμία.
— ἀμέσως.

H

ἡγῆ, ἡ
Ἡρακλείδης, ὁ
Ἡρόστρατος

- ἡ γῆ.
— ἱστορικός τοῦ Γ' π.Χ. αἰώνα.
— ὁ καταγόμενος ἀπ' τήν Ἐφεσο ἐμπρηστής τοῦ περιφημοῦ ναοῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδας (356 π.Χ.).
— ἦρθε.

ἦρθε

Θ

θαλασσομάχος, ὁ

- μικρό ξύλο κάθετο πρός τή θάλασσα, κάτω ἀπ' τό κατάρτι τῆς πλώρης (κοιν. κιόρ - μπαστοῦνι).

θανατοκοντεύω
θαρσέου (πολέμου)

- πλησιάζω τό θάνατο (μεταβ. καί ἀμετάβ.)
— τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (πολέμου) (ἐπίθ. θαρσύν - θαρσύν).

θέλω φροντίζειν

- περιφραστικός σχηματισμός τοῦ μέλλοντα ἀπό τό θέλω καί ἀρχ. ἀπαρέμφατο· συνηθίζεται ἀπό τόν τόν Κοραή.

Θεολόγος, ὁ

- ἐπωνομασία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328 - 389), πατριάρχῃ Κων)πόλεως καί μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατέρα καί συγγραφέα· ἡ προσωνομία τοῦ δόθηκε γιά τούς μνημειώδεις λόγους του σχετικά μέ τή Θεότητα τοῦ Λόγου στό μικρό νάο τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας στήν Κωνσταντινούπολη.

Θεοσκόπολις (-ιδος)

- Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ Κρής (El Greco = ὁ

- Κουριακός — "Ελληνας), ὁ περίφημος ζωγράφος ἀπ' τήν Κρήτη (1545 - 1614) πού ἐργάσθηκε κυρίως στήν Ἰσπανία, ὅπου καί πέθανε.
- θεραπεύσειν — βλ. φανήν.
- θηησιμαῖον, τὸ — τό πτώμα, τό λείψανο.
- θρασίμι, τὸ — τό ψοφίμι, τό πτώμα.
- θηῆνος, ὁ — (αἰθῆνος) ἡ «ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως» τίτλος ποιήματος θρηνητικοῦ πού ἀναφέρεται στήν πτώση τῆς Πόλης, ἀπό 118 στ. Γράφτηκε ἀπό ἄγνωστο ἀπαίδευτο ποιητὴ καί βρέθηκε στά τελευταῖα φύλλα τοῦ ἐλληνικοῦ κώδικα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ἀπό τόν Emile Legrand, ὁ ὁποῖος καί τὸ δημοσίευσε τὸ 1875.
- θριγκός, ὁ — ἡ κορυφή τοῦ τοίχου πού ἐξέχει, τό γεῖσο, ἡ κορινθία, τό στεφάνι.
- θροῶ — προκαλῶ θρόισμα, φοβίζω, ἐκφοβίζω, τρομοκρατῶ.
- θύμβρις, ἡ — πικρὸ χόρτο.
- Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος — γραμματικὸς τοῦ ΙΔ' αἰώνα.
- θῶρι, τὸ — ἡ θέα.

I

- "Ιακχος, ὁ — ὁ Βάκχος· σάν προσηγορικό: ὁ χορὸς πρὸς τιμὴ τοῦ Βάκχου (= Διόνυσου).
- ιγονικόν, τὸ — τό γονικό, οἱ γονεῖς, ἡ οἰκογένεια, τό πατρικό σπίτι.
- "Ιδη, ἡ — τό ψηλότερο βουνό τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψηλορείτης).
- "Ιερεμίας, ὁ — προφήτης τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους, γιὰ τὸ ὅποιο προφήτευσε πολλά δεινὰ καί θρήνησε τὴν καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ — οἱ θρήνοι του λέγονται ἱερεμιάδες - (650 - 586 π.Χ.).
- ιθύνω — διευθύνω, κατευθύνω, ὀδηγῶ.
- "Ιμμερμαν Κάρολος — Γερμανὸς ποιητὴς δραματικὸς καί μυθιστοριογράφος (1796 - 1840).
- ινδικτιῶν -ῶνος, ἡ — καί Ἰνδικτος (λέξη λατινική) = χρονικὴ περίοδος δέκα πέντε ἐτῶν, τὰ ὅποια ἀριθμοῦνται πάντοτε σάν Ἰνδικτιῶνος πρώτη, δεύτερη καί οὕτω καθεξῆς, ὡς τὴ δέκατη πέμπτη, ὅποτε ἀρχίζει πάλι νέα σειρά. Οἱ "Ελληνες τοῦ Βυζαντίου δέχονταν ὅτι ἡ χρονολόγησις αὐτὴ εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρώτη Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
- ιός, ὁ — τό δηλητήριο τῶν φιδιῶν, ἡ σκουριά τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ σιδήρου (σιδεροσκουριά).
- "Ιπποκράτης, ὁ — ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ τὸ νησί Κῶ (460 - 377 π.Χ.).

ἴρις, ἡ
ἴσκιος (καί χαμός)
ἰχώρ - ὤρος, ὁ

- τό οὐράνιο τόξο.
- ἐπιδημικές ἀφρώστιες ζώων.
- αἰθέριος χυμός πού κυλά στίς φλέβες τῶν Θεῶν.

K

κάβος, ὁ
καδής, ὁ

- τό ἀκρωτήριο (λέξη γενουατική).
- Τοῦρκος ἱεροδικαστής, ἱεροδίκης (λέξη τουρκική Cadi).

κάθα
καθολικόν, τὸ

- κάθε, καθένας.
- ὁ κύριος νάος ὁ χτισμένος στή μέση τῆς αὐλῆς μιᾶς Μονῆς.

καϊμακάμης, ὁ

- τίτλος ἀνώτερου διοικητικοῦ ὑπαλλήλου, ἀναπληρω-
τῆς τοῦ πολιτικοῦ καί στρατιωτικοῦ διοικητῆ (λέξη
τουρκική).

καλά καί
Καλαβρός

- εἶθε, μακάρι.
- Καλαβρός, Μελίσσα, Σπαθαριές, Κάπρος: διάφορες
τοποθεσίες στή Λευκάδα.

κάλως, ὁ

- καί κάλως· τό χοντρό σκοινί, τό караβόσκοινο, τό
παλαμάρι, ἡ γούμενα.

καμαρῶ ἢ καμαρώνω
κάμνω ἐτσά

- κατασκευάζω κάτι σέ σχῆμα καμάρας, θόλου.
- παρατηρῶ μακριά· κυριολεκτικά: κάμνω ἔτσι δά,
δηλ. τοποθετῶ τή παλάμη μου πάνω ἀπό τά φρύδια
γιά νά παρατηρήσω μακριά πιό εὐκολα.

Καμπανέσης
κᾶν

- ὁ καταγόμενος ἀπό τήν Καμπανία τῆς Γαλλίας.

κᾶν ποίαν

- τουλάχιστο

κανακάρης, ὁ
κανίσκι

- κάποια
- ὁ χαϊδεμένος, ὁ κανακεμένος, ὁ ἀγαπητός.
- μικρό καλάθι, πανεράκι, ἰδίως μικρό κάνιστρο γεμά-
το δῶρα. Γενικά δῶρο, πεσκεσί, χάρισμα.

κάουρας, ὁ
καπλάνι, τὸ

- κάβουρας.
- (λέξ. τουρκ.) ἡ τίγρης· μεταφ = ἄνθρωπος ἀντρεω-
μένος, ἀτρόμητος.

καρδάρα, ἡ
Καρλαίλ Θωμᾶς

- ξύλινος κάδος, δοχεῖο γιά τό γάλα ἢ τή γιαούρτη.
- διάσημος Σκῶτος ἱστορικός καί φιλόσοφος (1795-
1881).

κασαμπάς, ὁ
καστέ(λ)ιν, τὸ
Κάστρον, τὸ
καταβόθρα, ἡ

- πόλη - ἄστυ (λέξη ἀραβική).
- μικρό φρούριο.
- Τό Ἡράκλειο τῆς Κρήτης.
- βόθρος, φυσικός ἢ τεχνητός ὑπόγειος ὀχετός, ἀπ'
ὅπου χύνονται τά νερά ἀπό τίς λίμνες καί τοὺς ποτα-
μούς στή θάλασσα.

κατακληλῶ

- καταπραΰνω, μαλακώνω τήν ψυχὴ μέ γλυκά λόγια,
θεραπεύω.

κατακρούω
κατάλαλος
καταπαυτοῦ
καταράχια, τὰ
κάτεργο, τὸ
κάτοικας, ὁ
κατιτιρένιος
κεδνός
κεντίτης, ὁ
κερδανθεὶς

κεχηγνῶς

κηδεστία, ἡ

κηροδοσία, ἡ

Κιμαβούης (Gimabue)

κλαπατάρια, τὰ
Κόκκινη Ἐκκλησιά
κολάιν, τὸ
κολαστήριον, τὸ
κολλήγας, ὁ, κολίγας

κολυβογράμματα, τὰ

κομπώνομαι
κοντάτον, τὸ
κόντος, ὁ
κόντρας, ὁ
Κόντρος, ὁ
κοξούλλα, ἡ
κόπτομαι

κορζέτò, τὸ
Κόρφος
Κοσμιδὸς αἰγιαλὸς

- χτυπῶ, κρούω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω.
- ὁ φίλος τῆς κατηγορίας, ὁ συκοφάντης.
- σέ ὅλα τὰ μέρη.
- βουνοκορφές, κορυφογραμμές.
- πολεμικό πλοῖο.
- ὀρنيθῶνας, κοτέτσι.
- ἡ κατιτιρένιος, ὁ κατασκευασμένος ἀπὸ κασσίτερο.
- ὁ προσεκτικός, ὁ συνετός, ὁ ἀγαθός.
- ὁ σπόνδυλος.
- (μετ. παθ. ὁρ. τοῦ κερδαίνομαι), ἔρχομαι στὰ χέρια ἄλλου, νικιέμαι, κατακτιέμαι.
- (παρκ. τοῦ ρήματος χάσκει) ἐκεῖνος πού χάσκει, πού περιμένει μὲ ἀνοιχτὸ στόμα.
- συγγένεια πού προέρχεται ἀπὸ ἐπιγαμία, τὸ συμπεθεριό.
- κεροδοσιά· φόρος ἀπ' τὸ κερί, ἡ ἐτήσια ποσότητα κεριοῦ γιὰ τίς ἀνάγκες τῆς ἐκκλησίας· — διανομὴ κεριῶν, ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ, σ' ἐκεῖνους πού παρακολουθοῦν τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία.
- σπουδαῖος Φλωρεντιανὸς ζωγράφος πού ἔζησε καὶ ἔδρασε στὸ τέλος τοῦ 13ου καὶ στίς ἀρχές τοῦ 14ου αἰῶνα.
- τὰ φτερά τῶν πουλιῶν.
- ἀρχαία μονὴ τῆς Λευκάδας.
- ἡ εὐκολία (λ. τουρκική).
- ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
- ὁ συνεταῖρος σέ ξένο κοπάδι ἢ χωράφι (ὁ ἰδιοκτήτης ἢ ὁ βοσκός ἢ ὁ καλλιεργητής).
- ἡ οἰκογενεῖς γραφὴ καὶ ἀνάγνωση πού μάθαιναν τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας κυρίως ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία. Σήμερα ἔχει ἔννοια εἰρωνική.
- πλανιέμαι, γελιέμαι.
- ἡ κομιτεία.
- ὁ κόμης.
- ὁ ἀντίθετος, ὁ ἐνάντιος ἄνεμος.
- τοποθεσία στὴ Λευκάδα.
- ἡ μέση· βλέπε καὶ στὴ λέξ. τάνα.
- θρηγῶ χτυπώντας τὸ στήθος καὶ τὸ κεφάλι (μὲ κοπετούς).
- αὐλάκι τοῦ πλοίου γιὰ νὰ φεύγουν τὰ νερά.
- ὁ Ἀμβρακικός κόλπος.
- ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μιᾶς συνοικίας στὴν Κωνσταντινούπολη.

κόσμος, ὁ
 κονάριν, τό
 κουγκεστίζω
 κουπαστή, ἡ

κουρβούλη, ἡ καί
 κοῦρβουλο(ν), τό
 κουρταλῶ
 κοιφά, τά
 κόφα, ἡ

κρένω
 κράκουρα, τά
 Κρητική σχολή

κριαρωθήκαν
 κριτής, ὁ
 κρόκη, ἡ
 Κροῦμ (μ)ος, ὁ

κροφοοῦνται
 Κυβέλη, ἡ

Κυβερνήτης, ὁ

κυβέρτι, τό

λαγγεύω

λάζος, ὁ
 λάγηνος, ἡ
 Λάτας Διονύσιος

λαούς
 Λαυρεντιάδης

- τό κόσμημα, ὁ στολισμός.
- τό κουβάρι.
- ἡ κουγκεστῶ, κατακτῶ.
- τό ἐπάνω μέρος στά τοιχώματα τοῦ πλοίου
 πού στερεώνονται τά κουπιά (ἀρχ. ἐπισκαλμῖς ἢ
 περιτόναιον). Τό μικρό κατάστρωμα τῆς πλώρης
 καί τῆς πρύμης.
- ὁ ξερὸς κορμός τοῦ ἀμπελιοῦ, τό κλῆμα, (ἀπό τό
 λατ. *cuvvus* = κυρτός).
- χτυπῶ, κροταλίζω, χτυπῶ μ' ἐπιμονή.
- οἱ ποντικοί (εὐφημισμός).
- τό θωράκιο, σανίδωμα ἢ μετάλλινος προφυλακτήρας
 τοῦ πλοίου.
- λέγω, μιλῶ.
- οἱ ἀπότομοι βράχοι.
- οἱ Κρητικοὶ ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καί ΙΖ' αἰώνα πού
 ἐργάστηκαν στήν Κρήτη καί στή Βενετία, μέ
 τεχνοτροπία ἀνάμεικτη ἀπὸ Βυζαντινές καί Ἰτα-
 λικές ἐπιδράσεις.
- συγκρούστηκαν σάν δυὸ κριάρια.
- ὁ δικαστής.
- τό ὑφάδι, τό νῆμα.
- ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων περιβόητος γιά τὴν
 ἀγριότητά του (805-815 μ.Χ.).
- ἀκροφοβοῦνται, διστάζουν.
- Φρυγική Θεότητα, πού ἡ λατρεία της ταυτίστηκε
 στήν Ἑλλάδα μέ τὴ λατρεία τῆς Ρέας καί στή Ρώμη
 μέ τὴ λατρεία τῆς Ἰδαίας μητέρας.
- ἐδῶ: ὁ Ἑλευθέριος Βενιζέλος (ἢ κατ' ἄλλους ὁ
 Γεώργιος Χοιστάκης Ζωγράφος).
- ἡ κυψελή.

Λ

- (ἀρχ. λαγγάζω = ὑποχωρῶ) γοητεύω, μαγεύω —
 μαγεύομαι, λιγώνομαι—σκιρτῶ, πηδῶ.
- εἶδος μαχαιριοῦ, μεγάλος σουγιάς.
- λαγήνη, λαγήνι· πλήνιο δοχεῖο, κανάτι.
- ὀνομαστός ἐκκλησιαστικὸς ρήτορας καί μητροπο-
 λίτης Ζακύνθου (1835—1894).
- λαγούς.
- ὁ γιὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἰωάννης,
 προστάτης τῶν γραμμάτων καί τῶν τεχνῶν καί
 πάπας ἀπὸ τό 1513.

- Α(ε)ψία, ή — πόλη της 'Α. Γερμανίας, μεγάλο πανεπιστημιακό κέντρο.
- Αιάτης — 'Αλβανός μουσουλμάνος.
- λιβάν, τό — λιβάδι.
- λιμιώνας — λιμάνι.
- λίος — λίγος.
- λιχνίζω — (άρχ. λικμῶ καί λικμίζω) τινάζω στόν αέρα τούς σπόρους τοῦ σταριοῦ, γιά νά χωριστοῦν ἀπό τά ἄχυρα· ἐδῶ: ραντίζω.
- λίψ - λιβός, ό — ό νότιος ἄνεμος, ό νοτιάς.
- λογάριν, τό — ό θησαυρός.
- λοίσθιος — τελευταίος, ἔσχατος· ή φράση: «πινέι τὰ λοίσθια» — ψυχορραγεῖ.
- Λόντος 'Ανδρέας — ἀπό τούς πύό ὀνομαστούς πολιτικούς καί στρατιωτικούς τῆς 'Ελλ. 'Επαναστάσεως (1789 - 1846),
- λουκτουκιῶ — κλαίω μέ λυγμούς, θρηνώ σπαρακτικά.
- λύπη, ή — (λύπη γάρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ό φθόνος). Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου».
- Λύρα τῆς Τέω(ς) — 'Εννοεῖ συνεκδοχικά τή Λυρική ποίηση, γιατί ή Τέως εἶναι ή πατρίδα τοῦ μεγάλου λυρικοῦ ποιητῆ 'Ανακρέοντα.
- λύσιος — ό ἐλευθερωτής, ἐκείνος πού ἀπολύει, πού ἀπολυτρῶνει.

Μ

- μαγαρίζω — μολύνω, μαίνω, κάνω κάτι ἀκάθαρτο.
- μάγιστρος, ό — ἀνώτατο ἀξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.
- μαηδέ ή μάηδε — ἀλλ' οὔτε (οὔτε, μήτε).
- μαῖστρος, ό — ό βορειοδυτικός ἄνεμος (άρχ. Σκίρων).
- μαλιά, ή — τό μάλωμα, ή φιλονικία, ό ἀγώνας.
- μανός — χαλαρός, ἀραιός, καί συνεκδοχ. νωθρός, ἀκαμάτης.
- μαντάρι, τό — ή ὑπέρα (= τό σκοινί) τοῦ ἱστοφόρου πού χρησιμεύει γιά νά σηκώνει τήν κεραία.
- μαραγκιάζω — μαραίνομαι, ξεραίνομαι, ρυτιδιάζω.
- Μαρμαρά θάλασσα — ή Προποντίδα.
- ματσουκιά, ή — τό χτύπημα μέ ρόπαλο, ράβδισμα.
- Μαυρογένης — Βυζαντινή οικογένεια ἀπ' τή Μύκονο, ή όποία ἀνέδειξε πολλά μέλη της ὡς διερμηνεῖς, ήγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας καί ἀξιωματούχους τῶν Πατριαρχείων.
- Μαχμούτης — ό Σουλτάνος Μαχμούτ Β'· στίς μέρες του ξέσπασε ή 'Ελληνική 'Επανάσταση (1785—1839).
- μεθυγραφία — τό χιούμορ, ό ἀστεϊσμός στη ζωγραφική· μεθυγρα-

- μεϊραξ, ό
μελετινή, ή
μελιχρός
μέλλησις, ή
μελτέμι, τό
Μένγκε Κ.
- μενζίλι, τό
μεταθεμός, ό
μετερίζι, τό
μέτρον, τό : ό υπέρ
μέτρον (ών)
- μέφ
- μηγάρ
μήνα
μήνη, ή
μιμίτσι, τό
μιναρές, ό
- μισεμός, ό
μολάς, ό
- μόλογο, τό
- μουντίρης
- Μουρούζης
- Μουχαμέτης, ό
- Μπαρμπαριά, ή
μπάτης, ό
μπεξερίζω
- μπουγαρίνι
Μπουργούνια, ή
- φικός—χιουμοριστικός.
— νέος, παλικαράκι, άνήλικος.
— είδος φυτού.
— γλυκός σάν τό μέλι.
— άναβλητικότητα, χρονοτριβή, αδράνεια.
— Β.Δ. καλοκαιρινός άνεμος.
— σπουδαίος Γερμανός φιλόλογος τοῦ περασμένου αιώνα.
— ή απόσταση, ή ταχύτητα (λ. τουρκική).
— ή άναβολή.
— πρόχωμα, όχύρωμα, ταμπούρι, τάπια (λ. τουρκική)
— ό υπερβολικός, εκείνος πού ξεπερνά τό μέτρο, ό υπέροχος· ό υπέρ μέτρον τά πριν=ό άλλοτε υπέροχος.
— τίποτες μέφ φοοῦνται = τίποτε δέν έχουν νά μέ φοβοῦνται.
— μήπως τάχα.
— μήπως.
— ή σελήνη.
— ή βιολέτα, ό μενεζές.
— στενός καί ψηλός πύργος μουσουλμανικοῦ τζαμιοῦ μέ έξώστη, άπ' όπου ό μουεζίνης (θρησκευτικός λειτουργός) καλεῖ τούς πιστούς σέ προσευχή. (λ. τουρκ.)
— ξενιτεμός, εκπατρισμός· ρ. μισεύω.
— τίτλος Μουσουλμάνου ιερωμένου, μεγάλος ιεροδικαστής.
— ή όμολογία, ό λόγος· τό έχουν μόλογο — τό έχουν σάν παράδοση από στόμα σέ στόμα κι από γενιά σέ γενιά.
— διοικητικός υπάλληλος τῆς Τουρκίας, είδος Δημάρχου πού όμως δέν εκλέγεται.
— όνομα Φαναριώτικης οικογένειας, πού πολλά μέλη τῆς πήραν μεγάλα αξιώματα· έδω πρόκειται γιά τόν 'Αλέξανδρο, ήγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας.
— ό Μωάμεθ· «Ρασούλ, Ρασούλ, Μουχαμέτη» : 'Ετσι επικαλοῦνται οί πιστοί τή βοήθεια τοῦ προφήτη τους.
— ή Β. 'Αφρική (βλ. καί Βαρβαρέζοι).
— έλαφρός θαλασσινός άέρας, δροσερό άεράκι.
— κοπιάζω, τυραννέμαι, ταλαιπωροῦμαι, παιδεύομαι, κουράζομαι (λ. τουρκ.)
— κοινή όνομασία τοῦ γιασεμιοῦ.
— ή Βουργουνδία· παλιά δουκάτο, σήμερα περιοχή

- μυλόρδος, ὁ — τῆς Γαλλίας.
— ὁ λόρδος (ἐννοεῖται ὁ λόρδος Θωμᾶς Ἐλγιν) ὁ ὁποῖος λεηλάτησε στὰ ἔτη 1800 — 1811 κυριολεκτικὰ πολύτιμους ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (*Ἐλγίνεια μάρμαρα*) καὶ σήμερα βρίσκονται στὸ Βρεττανικὸ Μουσεῖο.
- μῶμος, ὁ 1) σάν προσηγορικὸ — χλεύη, χλευασμός, ἐμπαιγμός, ἄνθρωπος χλευαστῆς, σαρκαστής 2) σάν κύριο ὄνομα ὁ Θεὸς τῆς χλεύης· στήν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα τὸ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ὁ πειρασμός.
- N
- Ναδίρ, τὸ — (λέξι ἀραβικῇ), τὸ ἀντικόρυφο (τὸ ἀντίθετο τῆς κορυφῆς) σημεῖο τοῦ ὀρίζοντα, ἀντίθετο τοῦ Zenith· μεταφ. τὸ ἔσχατο σημεῖο καταπτώσεως, παρακμῆς.
- νά 'το — νά ἦτο (ν)
- νέος — («νέος κατέκειτο καλός») — δηλ. ὁ Διόνυσος, πού εἶχε μεταμορφωθεῖ σέ ὄμορφο νέο, γιὰ νά μὴν τὸν γνωρίσουν οἱ ναῦτες.
- Νίκαια, ἡ — πόλις τῆς Βιθυνίας στὴ Μ. Ἀσία· ἔταν οἱ Φράγκοι πῆραν τὴν Κων/πολιν, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας (1204 - 1267).
- Νιμπελοὺνγκεν — ἀρχαῖο Γερμανικὸ ἔπος τοῦ IB' περίπου αἰῶνα μ.Χ.
- νιτζεράδα, ἡ — τὸ ἀδιάβροχο πανωφόρι τῶν ναυτικῶν.
- νομοθέτης τοῦ Ἰσραήλ — ὁ Μωυσῆς (σχ. ἀντονομασίας μέ περίφραση).
- Ντελακρουά Εὐγένιος — διάσημος Γάλλος ζωγράφος, ἀρχηγός τοῦ κινήματος τῶν ρωμαντικῶν στὴ ζωγραφικὴ (1798 - 1863).
Ἔργα του μέ ἑλληνικά θέματα: ἡ ἄλωσις τῆς Κων/πόλεως ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους, οἱ σφαγὲς τῆς Χίου, ἡ Ἑλλάδα κλαίουσα πάνω στὰ ἐρεῖπια τοῦ Μεσολογίου κ.λ.π.
- νητροῦμαι (ἀντηροῦμαι) — φοβοῦμαι, δειλιῶ, διστάζω.
- νύλακας, ὁ — εἶδος φυτοῦ.
- Ξ
- ξάζω — ἀξίζω, ἔχω ἀξία (πνευματικὴ ἢ ἠθικὴ), εἶμαι ἀξίος τῆς θέσης πού κατέχω.
- ξαργιτοῦ (ἀξαργιτοῦ) — (ἀπὸ τὸ ἔργο), ἐπίτηδες, σκόπιμα.
- ξηροῦμαι — ἐξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
- ξόμπλι, τὸ — ὑπόδειγμα καὶ εἰδικά, σχέδιο κεντήματος· συνεκδ. τὸ κέντημα, τὸ κεντίδι, τὸ στολίδι.
- Ξυλόπορτα, ἡ — μιά ἀπ' τίς πύλες τῶν τεχνῶν τῆς Κων/πόλεως κοντά στίς Βλαχέρνες.
- ξωμένω — μένω ἔξω, στὸ ὑπαιθρο.

ξόφαρσα (ξώφαλτσα)

— ξώπετσα, ξυστά, επιφανειακά, επιπόλαια.

Ο

ὀβορός ἢ βορός, ὁ

— ἡ αὐλόπορτα, ἡ αὐλή, τό προαύλιο.

ὀγιάντα ἢ γιάντα

— γιατί.

ὀθόνιον, τό

— μικρό κομμάτι ἀπό λεπτό ὕφασμα γιά θεραπευτική χρήση· τό κοντό ρούχο (τό σάβανο).

οἶονεῖ

— ὡσάν, σάν νά, σάμπως, σάν νά λέμε.

Ὁκτώηχος ἢ Παρακλητι-

— λειτουργικό βιβλίο πού περιέχει παρακλητικούς κανόνες καί ὕμνους ἀφιερωμένους στό Χριστό, τή Θεοτόκο καί ἄλλους ἁγίους· ψάλλονται κατὰ τοὺς ἡμέρας ἡμέρας τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.

κή, ἡ

— βαρὺ φορτηγὸ πλοῖο τῶν ἀρχαίων.

ὀλκάς

— (λέγεται καί ἐλόγιον του ἢ τοῦ λόγου του) ἐκεῖνος.

ὁ λόγου του

— κατὰ κοινὴ ὁμολογία, ὁμολογουμένως (ὅπως πα-

ὁμολογία

— ὄνοι (κοινῶς γαῖδούρια) τῶν νομαδικῶν φυλῶν.

ὄνοι νομάδες

— τὸν ζῆλο πού ἔχετε. — Καί πῶς κάτω : περὶ δὲ τῆς ὁποίας ζητεῖτε εἰκόνας = καί σχετικὰ μέ τὴν εἰκόνα πού ζητᾶτε (δηλ. ἡ ἀναφορ. ἀντωνυμία μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ ὄνομα πού ἀναφέρεται· παλιὰ σύνταξη συνθησισμένη ἀπὸ τὸν Κοραή).

ὅποῖον : τὸν ὅποῖον

— διατάζω, ταχτοποιῶ, διευθετῶ.

ἔχετε ζῆλον

— (λέξη τουρκικῆ) δάση πυκνά, λόγκος, ρουμάνια.

ὀρδινιάζω

— πτηνόν, ὄρνεο (κοινῶς ὄρνιο) : κάθε εἶδος ἀρπακτικοῦ πτηνοῦ.

ὀρμάνια, τά

ὀρνις, ὁ

Ὁσμανλῆς, ὁ

— ὁ Ὁθωμανός, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ὁσμάν, ἱδρυτῆ τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κράτους (13ος - 14ος αἰώνας).

Ὁσσιάνος

— Σκῶτος ποιητῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰώνα.

Ὁνσετμίνστερ, τό

— τὸ περίφημο ἀβαεῖο τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐνταφιάζονται οἱ διάσημοι Ἀγγλοί.

οὐλεμάς, ὁ

— (λέξη ἀραβικῆ) μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης τοῦ ἱεροῦ νόμου.

Ὁνκοραρτ, ὁ

— Ἀγγλος περιηγητής.

οὐτοπιστικὸς

— ὁ ἔξω ἀπὸ κάθε πραγματικότητά, ὁ ἀνεφάρμοστος.

Ὁφφμαν Χάνς

— διάσημος Γερμανὸς ποιητῆς καί συγγραφέας (1848-1909).

ὀφ(φ)ικιάλιος, ὁ

— ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος, ἄρχοντας τιμημένος μέ ὀφφίκιο (λατ. officialis).

ὀφ(φ)ίκιον, τό

— δημόσιο ἀξίωμα, στρατιωτικὸ καί ἐκκλησιαστικὸ (ἀπὸ τὸ λατίν. officium).

ὀρη, ἡ

— (συνεκδ.) τὸ βλέμμα.

πάγκος, ό

— βράχος κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας, ύφαλός.

παιδεύομαι

— τιμωροῦμαι, ταλαιπωροῦμαι, βασανίζομαι.

παιδομή, ή

— τιμωρία, ταλαιπωρία, παιδεμα, παιδεμός.

παλάγκο, τό

— είδος τροχαλίας (λεξ. Ιταλική).

Παλεστρίνι, ό

— σπουδαίος Ιταλός συνθέτης πολυφωνικής έκκλησιαστικής μουσικής (1525 - 1594).

παμπούλλιν, τό

— ό λόφος.

παμφαής

— όλοφώτεινος, γεμάτος φώς, όλόφεγγος.

παθακοιμώμενος

— άνώτατο βυζαντινό άξίωμα. «Ό παρακοιμώμενος τής σφενδόνης» ήταν βασιλικός σφραγισδοφύλακας, ό δέ «παρακοιμώμενος του κοιτώνος» ήταν άρχηγός των βασιλικών σωματοφυλάκων.

παρμανίζω

— θυμώνω λίγο.

παρσιζιανείνω

— άδικώ, άπατώ.

παρεστήσατο

— (άόρ, του ρ. παρίσταμαι = παίρνω κάποιον προς τό μέρος μου, αναγκάζω νά έρθει μέ τό μέρος μου, νικώ, δαμάζω, ύποτάζω) νίκησε, κυρίευσε.

Παροπαμισάδαι, οί

— λαός Ινδικός κοντά στους πρόποδες του Παροπαμίσου, ανάμεσα στη Βακτριανή και τή Δραγγιανή χώρα.

πάσκαγε

— (ιδιωμ. παρατατικός του πάσχω - πασκίζω) προσπαθοῦσε.

Πατάβιον, τό

— Πάντοβα, πόλη τής Β. Ιταλίας, μεγάλο έλληνικό πνευματικό κέντρο στην εποχή τής Τουρκοκρατίας.

παταράτσο, τό

— χοντρό, στερεό σκονίι των καταρτιών του πλοίου.

πατεριασμένος

— ό άστοργος πατέρας.

πατραλοίας, ό

— ό φονιάς του πατέρα του, πατροφόνος, πατροκτόνος.

πειράσας

— (μετοχή άορ. του πειράω - ώ, έπιχειρώ) άν και δοκίμασε.

πελ(λ)εργήνος, ό

— ξένος όδοιπόρος, προσκυνητής μεταφ. ό Σταυροφόρος (λέξη Ιταλική).

περευλοημένον

— ύπερευλογημένο.

περιανγάζομαι

— περιβάλλομαι από φώς, φωτίζομαι όλόκληρος, φεγγοβολώ.

Περίπατος, ό ή Περιπατητική Σχολή

— ονομάστηκε έτσι ή σχολή των όπαδών τής Άριστοτελικής φιλοσοφίας, γιατί ό Άριστοτέλης δίδασκε περπατώντας στις στοές του Λυκείου.

περτίκια, τά

— τά περδίκια.

πέτρα, ή

— χωρίς σκάφαντρο αλλά μέ μία βαριά πέτρα, γιά νά γίνει πιό εύκολη ή κατάρδυση.

Πετράκης Διονύσιος

— ήγούμενος τής μονής Πετράκη στην Άθήνα πρόσφερε πολλές έθνικές ύπηρεσίες στην πόλη του και κατ'

- πετρίτης, ὁ
 Πηγῇ, ἡ
 Πιερίδες, αἱ
 πιούμα, ἡ
 πλατόνι, τό
 πλέα
 πλευντικά, τά
 πλουμί, τό
 πνέξη (νά)
 ποντομέδων
 Πόου Ἐδγαρ
 ποταπή
 πότνια
 ποτόκι, τό
 πουγκί, τό
 πουζιάζω
 πουμπάρτα ἡ
 πραγματεύομαι
 πρατάρης, ὁ
 πρεπά, τά
 πρεπιά, ἡ
 πρίκα ἡ
 πρίχου
 πρόθεσις, ἡ
 προκαθίσας
 προκαταβάλλομαι
 προμαχώνιον, τό
 προνομή, ἡ
 πρόσλημμα
 πρότονος, ὁ (ἡ)
- τήν ἐπανάσταση καί πρὶν ἀπ' αὐτή.
 — εἶδος γερακιού, κοινῶς τοιχολογέρας.
 — τοποθεσία στήν Κων/πολη, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἐκκλησία
 τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (σήμερα, συνοικία Μπαλουκλί).
 — ἔτσι ὀνομάζονταν οἱ Μούσες πού κατοικοῦσαν στήν
 Πιερία (Ἡσίοδος).
 — στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
 — ἐλάφι.
 — περισσότερο.
 — τά πλεούμενα, τά πλοῖα.
 — τό στολίδι, τό κεντητό κόσμημα, τό κεντίδι.
 — νά πνεύσει, νά φυσήξει.
 — ἐκεῖνος πού ἐξουσιάζει τή θάλασσα, τόν πόντο, ὁ
 Ποσειδῶνας.
 οἰάσημος Ἀμερικανὸς ποιητής (1809 - 1849).
 — ποιᾶς λογῆς, τί λογῆς; μηδαμινή, τιποτένια.
 — τίμια, σεβαστή.
 — τό μεγάλο αὐλάκι, τό ρέμα, πού χύνονται καί φεύ-
 γουν τά νερά τῆς βροχῆς.
 — τό κομπόδεμα, τό βαλλάντιο.
 — ἀποζυγιάζω, κλίνω.
 — ἡ μπομπάρδα, ὀλμοβόλο πού ἐκσφενδόνιζε λίθινα
 βλήματα - παλιό πολεμικό πλοῖο ἐξοπλισμένο μέ
 τέτοια λιθοβόλα.
 — ἐμπορεύομαι.
 — αὐτός πού βόσκει πρόβατα (πράτα), βοσκός, τσο-
 πάνος.
 — τά πρόποντα, τά ταιριαστά, τά κατάλληλα.
 — καμάρι.
 — ἡ πίκρα.
 — προτοῦ, πρὶν.
 — ἡ βόρεια κόγχη τοῦ Ἀγίου βήματος, ὅπου γίνεται
 ἡ τελετὴ τῆς προετοιμασίας τῶν Τιμίων Δώρων γιὰ
 τό μυστήριο τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας.
 — (μετ. ἀορ. τοῦ προκαθίζω καί προκαθίζομαι) στρα-
 τοπεδεύω μπροστά ἀπὸ ἓνα τόπο, πολιορκῶ.
 — διώχνω κάποιον μακριά, ἀπομακρύνω, ἐξαποστέλλω.
 — μικρὸς προμαχῶνας, πρόχωμα, ταμπούρι, χαρά-
 κωμα.
 — ὁ ἐπισιτισμός, ἡ διατροφή τοῦ στρατοῦ ἀπὸ ἐχθρική
 χώρα.
 — ὅ,τι ἔχει προσληφθεῖ (τὸ προσληφθέν).
 — τό καρὰβόσκοινο μέ τό ὁποῖο προσδενόταν τό πᾶνω

- προτοσκοπούταλα, τά
 πρυτανεύω
 πρωτοβεστιάριος, ό
- πύργος, ό
 Πύρρα, ή
 πυρρίχιος, ό
 πυρρίχη, ή
- ραιδιά, τά
 'ρδινιασμένο
 ρεαλιστικός
- Ρέμπραντ
- Ρενάν 'Ερνέστος
- ρήσος, ό
- ρίζνω
 ριζιμό
- ρίζου
 ρικνόω (ώ)
- ρόγα, ή
- ρογέω
 ροδαμισμένος
 Ροϋβενς Πέτρος-Παῦλος
 Ρουζέ ντέ Αίλ
- ρουνάκι, τό
- μέρος τοῦ καταρτιοῦ στήν πλώρη, καμιά φορά καί
 στήν πρύμνη τοῦ πλοίου (κοινῶς στάντζος).
 — επιτραπέζια σκεύη, μαχαιροπύρωνα.
 — ἐδῶ : προνοῶ, προπαρασκευάζω.
 — αὐλικός ἀξιωματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν, πού εἶχε
 τήν ἐπιστάσια τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου.
 — ὁ πύργος.
 — ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνα.
 — πολεμικός χορός τῶν ἀρχαίων κατά τόν ὅποιο οἱ
 χορευτές, κρατώντας ὅπλα, μιμοῦνται ὅλες τίς ἐπι-
 θετικές καί ἀμυντικές κινήσεις τῶν πολεμιστῶν κατά
 φανταστικῶν ἀντιπάλων.
- Ρ
- ἀπότομα βράχια, φαράγγια· (βλ. καί λέξη ἀπορρώξ).
 — βλέπε ὀρδινιάζω.
 — ἐκεῖνος πού ἔχει τό χαρακτήρα ἢ τήν ιδιότητα τοῦ
 ρεαλισμοῦ, δηλ. τῆς πραγματοκρατίας στήν τέχνη·
 σ' αὐτήν τά πράγματα μᾶς δίνονται ὅπως ἀκριβῶς
 εἶναι.
 — ὀνομαστός 'Ολλανδός ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰώνα·
 κύριο χαρακτηριστικό τῆς τέχνης του εἶναι ἡ ζωηρή
 ἐντύπωση πού προκαλεῖται ἀπ' τίς ἀντιθέσεις τῶν
 φωτισμάτων.
 — (1823 - 1892)· διάσημος συγγραφέας καί φιλόσοφος.
 Τό 1865 ἐπισκέφθηκε τήν 'Αθήνα καί ἔγραψε τήν
 περίφημη «Προσευχή ἐπάνω στήν 'Ακρόπολη».
 — ἀρπακτικό ζῶο ἀπό τήν οἰκογένεια τῶν αἰλουροειδῶν,
 ἐφοδιασμένο μέ δξύτατη ὕραση· (ἀρχ. λύγξ).
 — ρίχνω.
 — (ἐνν. λιθάρι), ὁ βράχος ὁ ριζωμένος βαθιά μέσα στή
 γῆ.
 — ὀρίζουν.
 — ζαρώνω κάτι, τό ρυτιδώνω, τό σκεβρώνω, τό συρρι-
 κνώνω.
 — ὁ μισθός τοῦ μισθοφόρου στρατιώτη· τοῦ ρογάτορα·
 γενικά : ἀμοιβή, πληρωμή.
 — στρατολογῶ μισθοφόρους.
 — γεμάτος ἀπό χλοερούς ἀνθισμένους θάμνους.
 — μεγάλος Φλαμανδός ζωγράφος, (1577-1640).
 — Γάλλος ἀξιωματικός, ὁ συνθέτης τοῦ Γαλλικοῦ ὕμνου,
 τῆς Μασσαλιώτιδας (1760 - 1836).
 — ὀνομασία διαφόρων εἰδῶν βελανιδιᾶς καί κυρίως

- ρουχνίζω, ρουχουνίζω — τῆς ἀγριοβαλκανιδιάς.
— ξεφυσῶ δυνατά ἀπό τὰ ρουθούνια, ρουθουνίζω, μουθουνίζω, «ροχαλίζω». (βλ. καί λ. φρύαγμα).
- ρουχούνια, τὰ — ρουθούνια.
ρύπος, ὁ — ἡ ἀκαθαρσία, ἡ βρωμιά, τό μόλυσμα.
ρυτήρ(ῃ-ῥος), ὁ — τὰ ἡνία, τὰ γκέμια· τρέχει ἀπό ρυτῆρος = τρέχει μέ χαλαρωμένα τὰ γκέμια, ὥστε τό ἄλογο νά καλύπτει ἀνεμπόδιστα.
- Ρωμαῖοι — 1) οἱ πολῖτες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους,
2) οἱ πολῖτες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους,
3) οἱ Χριστιανοί ὑπόδουλοι τοῦ Τουρκικοῦ κράτους καί εἰδικότερα οἱ Ἕλληνες (κοινῶς Ρωμιοί).
- ρωπογραφία — ζωγραφικός πίνακας πού παριστάνει κοινά καθημερινά ἀντικείμενα, λουλούδια, καρπούς, «νεκρές φύσεις». (ρῶπος = ἀντικείμενο μικρῆς ἀξίας, μικροεμπόρευμα).
- ρωσθέντες — (μτχ. παθ. ἀορ. τοῦ ρ. ρώννυμαι), ἐκείνοι πού ἔγιναν δυνατοί ἢ ἀφοῦ ἔγιναν δυνατοί, ρωμαλέοι.
- ρῶσις — ρώμη, δύναμη, σθένος.
- Σ
- σακέσπαλος — ἐκεῖνος πού πάλλει, πού σείει τήν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.
- σάκος, ὁ — βαρύτιμο κεντημένο ἀρχιερατικό ἄμφιο, ἀντίστοιχο μέ τό φαλόνιο.
- Σάλτενη, ἡ — τό ἀκρωτήριο Ἄκτιο.
- Σαούλ — ὄνομα τοῦ πρώτου βασιλιᾶ τοῦ Ἰσραήλ.
- Σειρήνες, αἱ — τέρατα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυθολογίας μέ κεφάλι γυναικας καί σῶμα πτηνοῦ καί μέ θελκτική φωνή. Κατοικοῦσαν κοντά στίς Ἰταλικές ἀκτές, στήν εἴσοδο τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας. Μέ τίς μελωδικές τους φωνές μάγευαν τοὺς θαλασσοπόρους πού πλησίαζαν, τοὺς σκότωναν καί τοὺς ἔτρωγαν.
- Σελλαῖς, ἡ — τό ἀρχαῖο ὄνομα τῆς περιοχῆς τοῦ Σουλίου.
- σεννιάρω — σκοπεύω.
- σεπέτι, τό — (λέξη τουρκική) τό κασελάκι, τό σεντούκι.
- σερμαγιά, ἡ — (λέξη τουρκική) τό πρῶτο ἀπαραίτητο χρηματικό κεφάλαιο γιά κάθε ἐπιχείρηση, μαγιά, κοινῶς καπιτάλι.
- σιγέλιον ἢ σιγίλλιον, τό — γράμμα πατριαρχικό ἢ συνοδικό, γραμμένο σέ μεμβράνη μέ κρεμαστή μολυβένια βούλα.
- σιγουρότης, ἡ — ἀσφάλεια, βεβαιότητα, σιγουριά.
- σιέχης, «σετχης», ὁ — (λέξη τουρκική), ἀρχηγός πατριᾶς, φύλαρχος, ἡγού-

- μενος Μουσουλμανικοῦ μοναστηριοῦ (= τεκέ· βλ. λέξη).
- σιμιαλ(λ)ένα — σιμιγδαλένια.
- Σιναΐται, οἱ — μοναχοί πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆ μονῆ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
- σκάλες — στρέμματα.
- Σκαναβής — ὄνομα οἰκογένειας τῆς Χίου, πού τὰ μέλη της διακρίθηκαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.
- σκαντζάρεϊ ἡ βάρδια — ἀλλάζει ἡ βάρδια.
- σκιπέττο — (λέξη ἰταλική) ὅπλο μεσαιωνικό, τουφέκι.
- Σκλαβηνοὶ — καὶ Σκλαβηνοὶ καὶ Σκλαβούνοι καὶ Σκλάβοι : ἔτσι ὀνόμαζαν οἱ Βυζαντινοὶ τὰ Σλαβικά Φύλα.
- Σκόδρα, ἡ — πόλη τῆς Ἀλβανίας, ἄλλοτε πρωτεύουσά της, χτισμένη στὴ Ν.Α. ὄχθη τῆς ὁμώνυμης λίμνης (τὸ Σκούταρι).
- Σκοδριάνος, ὁ — ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, συνεχδοχικά ὁ Ἀλβανός.
- σκολιός — κυρτός, στρεβλός, στραβοκαμωμένος, μεταφ. κακὸ-τροπος, δύσκολος, ἄδικος, ἀσαφής.
- Σκοπός, ὁ — λόφος στὰ Α. τῆς Ζακύνθου, στοὺς πρόποδες τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε ἑπαυλὴ, ὅπου συνήθιζε νὰ μένει ὁ Σολωμός.
- σκοῦνα, ἡ — δικάταρτο ἱστιοφόρο μέ τετράγωνα πανιά.
- σκουτάρι, τό — (λέξη λατινική: scutum), ἡ ἀσπίδα.
- σκουτί, τό — (ἀπὸ τὸ ἀρχ. σκύτος) μάλλινο χοντρὸ ὕφασμα. Στόν πληθυντ. τὰ ρούχα, τὰ φορέματα.
- σκύλλος λαόν κ' ἰ τρέχει — πάνω στὴ ράχη του σκύλος μπορεῖ νὰ κυνηγήσει λαγό.
- Σλαβονικὸν χρονικὸν — χρονικὸ σλαβικῆς προελεύσεως, σὲ ὅπου ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως· βρέθηκε στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα.
- σιμήνος καπνοῦ — πυκνὴ μάζα καπνοῦ πού ἀνεβαίνει πρὸς τὰ πάνω, ὀρμητικὸς καπνός.
- σιμήλαξ, ὁ — φυτὸ, κοινῶς ἀρκουδόβατο.
- σοβῶ τό ποίμνιον — βάζω σὲ κίνηση τὸ ποίμνιο, τὸ τρομάζω μέ φωνές, τὸ προτρέπω.
- σουρτουάκης, ὁ — (λέξη τουρκική) αὐτός πού περιφέρεται ἄσκοπα καὶ καὶ ἀργόσχολα στοὺς δρόμους, ὁ ἀλήτης· αὐτός πού ἔχει ἀσχημὴ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση καὶ γενικά αὐτός πού δίνει κακὴ ἐντύπωση.
- Σοῦτσος — μεγάλη Φαναριώτικη οἰκογένεια ἀπὸ τὴν Ἠπειρὸ· ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὸ Μιχαὴλ Σοῦτσο, ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας.
- σπιτάλι, τό — (λέξη μεσαιωνική) νοσοκομεῖο.

- σποινάζω — ασχολούμαι επιμελῶς μέ κάτι, καταγίνομαι, καταβάλλω προσπάθεια.
- Σταμάτα, ή — χωριό τῆς Ἀττικῆς κοντά στήν Πεντέλη (23 χιλ. ἀπό τήν Ἀθήνα).
- στεαρίνη, ή — (καί στεατίνη) ἄσπρη οὐσία μέ τήν ὁποία κατασκευάζουν τά κεριά· τήν παίρνουν ἀπό τό στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τό ξίγχι.
- στέμφυλα, τά — τά στερεά ὑπολείμματα ἀπό τά πατημένα σταφύλια, κοινῶς : τσίπουρα.
- στεφάνι, τό — βράχος, γκρεμνός, ἀπότομη κορφή βουνοῦ// περίζωμα οἰκοδομῆς, κορνίζα, γεῖσο.
- στιχάριον, τό — ἑσωτερικό μακρύ ἄμφιο τῶν κληρικῶν πού τό φοροῦν ἅμα λειτουργοῦν.
- στογός — ή στοίβα, ὁ σωρός.
- στοιβανιά, ή — ή στοίβα, ὁ σωρός.
- στολή, ή — τό στόλισμα.
- Σιβαρίται, — Οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως, πόλης τῆς Κάτω Ἰταλίας, γνωστοί γιά τή μαλθακή καί ἀπολαυστική ζωή τους. Μεταφ. οἱ ἄνθρωποι πού ἀγαποῦν τήν καλοπέραση, μαλθακοί, φιλήδονοι.
- σνγχωρῶ — ἐπιτρέπω (Κοραῆς).
- Σιναιδινός — ἱερέας ἀπ' τίς Σέρρες, γνωστός ὡς παπα-Συναδινός· ἔγραψε τό «Χρονικό τῶν Σερρών» πού περιέχει τήν ἱστορία τῆς πόλεως ἀπό τό 1598 ὡς τό 1642, καθῶς καί «θρῆνον» γιά τήν ἄλωση τῆς Κων/πόλεως. Τά δύο αὐτά ἔργα δημοσίευσε ὁ Π. Πέννας (1938) κατὰ πιστή ἀντιγραφή ἀπό χειρόγραφο τοῦ Ἀγίου Ὁρους.
- Σύρα, ή — ή Συρία (Διγενῆς).
- συργουλιστά — χαϊδευτικά, ὄχι ἀπότομα.
- σφαίνεις — σφάλλεις, κάνεις λάθος, ἀπατάσαι.
- Σχολαστική Φιλοσοφία — ἀναπτύχθηκε κατὰ τό Μεσαίωνα στή Δύση, στίς μοναστηριακές καί ἐπισκοπικές σχολές. Προσπαθεῖ νά προσαρμόσει τή φιλοσοφία στή διατύπωση τῶν δογματικῶν ἐννοιῶν τῆς θρησκείας.
- (καί Θεολογία)
- σωταρχίζω — εἰσάγω στήν πόλη ή τό φρούριο τροφές καί ἄλλα ἐφόδια· (κατά παραφθορά ἀπό τό ἀρχ. σιταρχῶ).

Τ

- τάβλα, ή — (λέξη λατ. tabula) σανίδα μέ ἀρκετό πάχος, τραπέζι.
- ταγή, ή — ή τροφή· ἀρχικά ὀρισμένη μερίδα τροφῆς πού δίνεται στό στρατιώτη ή τά ζῶα.
- τάνα (τοῦ τανύω) — ἄπλωσε (εἰς τήν κοζούλλα σου = στή μέση σου).
- τανύω — ἀπλώνω, τεντώνω.

ταξίδι(ν), τό
τ' απάροου μου

τάρακα

ταχιά
ταχταρίζω
τεκές, ό

τελμπεντέρης
τέμενος, τό

τέρας, τό
Τερωιχόρη, ή

τές
Τεύτονες, οί
τζάγρα, ή
τζαγράφας, ό

τζουρλάλι (τό)
Τιμολέων

τινάς
τόδ
Τολέδο, Τόλητον, τό

'τον
τοπάζι, τό
τ(τ)οππουζιά, ή
τριβόλος, ό
τριπουτσέτο, τό
τρόπις (-δος και -εως)
τρυφή, ή
Τσαμπάνια, ή
τσάπ(π)α, ή
τσαπράζια, τά

τήμπανον, τό
τυφλός ποιητής
τυχαίνει

- έδω : ή έκστρατεία.
- τοϋ ίππου μου (πβ. ίππάριον) βλ. και λέξη φτερνιστηριάν.
- (άπό τό προβηγγ. targa) είδος μακρόστενης άσπίδας πού καλύπτει όλόκληρο τό σώμα.
- αύριο, αύριο τό πρωί.
- τραγουδω χορεύοντας τό παιδί στά χέρια μου.
- Ισλαμικό μοναστήρι· ήσυχαστήριο, άσκητήριο Τούρκων δερβίσιδων.
- ή ντερμπεντέρης, άλήτης (λ. τουρκ. derbeder).
- χώρος ιερός, ναός όποιασδήποτε άλλης θρησκείας έκτός τής Χριστιανικής.
- φανόμενο άσυνήθιστο, τό θαύμα, τό ύπερφυσικό.
- μιά άπό τίς έννέα Μοϋσες. Προστάτευε τά χορικά τραγούδια και τή χορευτική τέχνη.
- (αιτ. πληθ. τοϋ θηλ. άρθρου), τίς.
- άρχαίος γερμανικός λαός, οί Γερμανοί.
- μεσαιωνικό βαρύ τόξο.
- αυτός πού έχει τή τζάγρα, μεσαιωνικό τόξο μέ σωλήνα άπό πάνω, όπου βάζανε τά βέλη.
- μυστική καταγγελία, κατάδοση· (λεξ. τουρκική).
- σπουδαίος Κορίνθιος στρατηγός τοϋ Δ' π.Χ. αιώνα. Πολέμησε όχτώ χρόνια (345 - 337 π.Χ.) δραστήρια και κατόρθωσε νά άπελευθερώσει τή Σικελία άπό τούς τυράννους και άπό τούς Καρχηδονίους.
- κάποιος.
- τόν (Κύπρος).
- πόλη τής 'Ισπανίας όπου έμεινε κι εργάστηκε ό Θεοτοκόπουλος.
- ήτο(ν)
- πολύτιμη πέτρα μέ χρώμα συνήθως κίτρινο.
- ό ήχος άπό τό χτύπημα τοϋ ροπαλού.
- τριβόλι (είδος φυτοϋ), ζιζάνιο τών άγρών.
- πετροβόλα μηχανή, πού πετάει πέτρες.
- τό κάτω μέρος τοϋ πλοίου, ή καρίνα.
- ζωή μαλθακή και άπολαυστική, καλοπέραση.
- ή Καμπανία.
- γεωργικό εργαλείο, ένα είδος μεγάλης σκαπάνης.
- άσημένια στολίδια τοποθετημένα σταυρωτά στό στήθος σέ έθνικές ένδυμασίες, κυρίως τής ήπειρωτικής 'Ελλάδας.
- έδω : τό ξύλινο τοίχωμα.
- έννοείται ό "Ομηρος.
- άρμόζει, είναι ταιριαστό.

τῶσε

— τούς.

Υ'

υαλοφός, ὁ

— ὁ τεχνίτης πού δουλεύει τό γυαλί, (υαλοτεχνίτης), γυαλοπώλης.

Υδρα, ἡ

— μυθολογικό ἑφτακέφαλο φίδι, πού ζοῦσε στή λίμνη Λέρνη. Ὅταν τοῦ ἔκοβες ἓνα κεφάλι στή θέση του φύτρωνε ἄλλο.

υετός, ὁ

— ἡ βροχή (ύει - βρέχει).

ὑπερβολῇ

— ὑπερβολικά, πέρα ἀπ' τό κανονικό.

ὑπόμνημα, τό

— ἡ ὑπόμνηση, ἡ ὑπενθύμιση, ἡ συγκράτηση γεγονότος στή μνήμη.

ὑπόπτωσις, ἡ

— ἡ ὑποταγή, μετάνοια.

ὑπουργός, ὁ

— ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπηρετής, ὁ ἐργάτης (στόν Κοραή).

ὑπομώνω

— ὀρκίζομαι.

ὑφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου

— τά ἄκρα τῆς καρinas τοῦ πλοίου, τά βυθισμένα κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας.

Φ

φάλκα ἡ

— καμπυλωτό ξύλο, δορυδρέπανο.

φανῆν

— τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι· ἤθελε φανῆν· δυνητική ἐγκλιση. (συνηθισμένη στόν Κοραή).

Φειδίας

— ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰώνα. Ἦταν ἀπό τοὺς κυριότερους συνεργάτες τοῦ Περικλῆ στήν ἀνεγερση τῶν ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.

φαιλόνοιον (ἢ φελόνι)

— ἄμφιο ἱερατικό τῶν πρεσβυτέρων καί τῶν ἐπισκόπων σέ σχῆμα κώνου χωρίς μανίγια.

Φθινοπωρινά φύλλα

— τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρα Οὐγκώ.

Φιλισταῖοι, οἱ

— λαός ἀρίας καταγωγῆς στή Ν.Δ. Συρία, ἐχθρικός πρὸς τοὺς Ἰουδαίους.

φιρμάνιον, τό

— τό σουλτανικό διάταγμα.

φλάμ(μ)ουλον, τό

— ἡ σημαία (ἀπό τό λατιν. flammulum).

φλαμ(μ)ουρ(ι)άρ(ι)ος, ὁ

— σημαιοφόρος, αὐτός πού κρατάει τό φλάμ(π)ουρο.

φλοκάτη, ἡ

— στολισμένη μέ φλόκες, φοῦντες· χοντρή κάπα, μάλινη, βοσκῶν καί χωρικῶν (λ. ἰταλ.)

φολιδοειδῶς

— σάν τά λέπια ἐρπετῶν καί ψαριῶν.

Φοίνικες, οἱ

— ὁ μυθολογικός φοίνικας, ἱερὸ πτηνὸ τῶν Αἰγυπτίων σάν τὸν ἀετὸ. Ὅταν πλησίαζε τό τέλος τῆς ζωῆς του καιγότανε σέ φωτιά, πού μόνο του εἶχε ἐτοιμάσει καί ξαναγεννιόταν ἀπὸ τὴ στάχτη του. Εἶναι τό σύμβολο τῆς ἀνανέωσης.

φοοῦνται

— φοβοῦνται.

φοράδες, οἱ

— οἱ φοράδες (φορβάδες).

φουρντουλοῦσε

— φουρντουλάω ἢ φλουτουράω = φτερουγίζω.

φουσ(σ)ατεύω
φουσ(σ)άτον, τό

φράξος, ὁ
φρύαγμα, τό

φρύγιον

φτακοίλι, τό
φτελιά, ἡ
πτέρη, ἡ
πτερινιστηράν τ' ἀππάρου
μου
φυγός, ὁ
φυλακή, ἡ
φύραμα, τό

χάλαρα, τά
χάμνω
χαράκι, τό
χάραξ - ακος, ὁ
χαφιές, ὁ

χιχινίζω
χουσμέτι, τό
χρηζω
χριστός
χρυσωμένα
Χρυσία, ἡ ἢ
Χρυσόπορτα, ἡ

χωσιά, ἡ

Ψυχικό, τό

Ψυχολόγιον, τό

ὀρύομαι
ὥτσαι

- ἐκστρατεύω.
— ὁ στρατός, μεταφ. φουσ(σ)άτα = ομάδες, ὁμίλοι, πλῆθος (λ. λατιν.)
— τό δένδρο μελία, φλαμουριά.
— τό ἰσχυρό ρουθούνισμα τοῦ ἀλόγου· μεταφ. ἡ ἀλαζονεία (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
— ἄγριο καί ζωηρό μουσικό μέλος πού χαρακτηρίζει τοὺς Φρύγες.
— εἶδος κλήματος.
— δέντρο ψηλόκορμο καί μακρόβιο.
— φυτό διακοσμητικό.
— ἐπτέρνισα τόν ἵππον μου· κατά λέξη· ἔδωσα πτερινιστιριά (σπιρουινιά) στό ἄτι μου.
— ὁ φεύγων, αὐτός πού τρέπεται σέ φυγή (ὁ τρέσας).
— ἡ φρούρηση (Κοραής).
— μαλακή ζύμη, ζυμαρί· μεταφ. ποιότητα ἀνθρώπων, χαρακτήρας (συνήθως κατώτερος).

X

- βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι, ἀπόκηρμνοι.
— ἀφήνω.
— βράχος, μεγάλη πέτρα, ὀγκόλιθος.
— τό χαράκωμα, τό πρόχωμα· ἔδω· στρατόπεδο.
— μυστικὸ ὄργανο ἀστυνομίας, καταδότης, σπιοῦνος (λ. τουρκ.).
— χρεμετίζω, χλιμιντῶ.
— ὑπηρεσία - θέλημα (λέξ. τουρκ.).
— ὑπολογίζω (Διγενής).
— ὁ χρисμένος μέ τό ἅγιο μύρο.
— χρυσωμένα.
— ἡ Χρυσή Πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινούπολης πού βρίσκεται στό Ν.Δ. ἄκρο της. Ἀπὸ αὐτὴν ἔμπαιναν θριαμβευτικά οἱ νικητὲς αὐτοκράτορες.
— ἐνέδρα, καρτέρι.

Ψ

- συνοικισμός τῆς Ἀθήνας, πέντε χιλιόμετρα ἀπὸ αὐτὴν.

Ω

- λειτουργικό βιβλίο πού περιέχει τίς Ἀκολουθίες τῶν Ὁρῶν (α', γ', στ', θ') καθὼς καί τίς Ἀκολουθίες τοῦ Μεσονυχτικοῦ, Ὁρθρου, Ἑσπερινῶ, κ.ἄ.
— βγάζω ἄγρια φωνή, οὐρλιάζω, θριῶ.
— ὡς καί, ἀκόμη καί.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ. — Γεννήθηκε τό 1714 στό Μεγάλο Δένδρο τῆς Αἰτωλίας καί δολοφονήθηκε τό 1779 στό Βεράτι τῆς Ἀλβανίας. Στό μεγάλο πνευματικό μαρασμό τῆς ἐποχῆς του ἀναδείχθηκε μέγας ἐθνικός καί θρησκευτικός κήρυκας γιά τό ὑπόδουλο ἔθνος τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. — Γεννήθηκε στή Λευκάδα τό 1824 καί πέθανε τό 1879. Σπούδασε Νομικά στήν Ἰταλία καί Γαλλία καί ἦταν ἀντιπρόσωπος (γερούσιαστής) τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του στήν Ἰόνιο βουλή. Ὄταν ἐνώθηκαν τά Ἐπτάνησα μέ τήν Ἑλλάδα βγῆκε βουλευτής στήν ἐλληνική βουλή. Στάθηκε ἀληθινός βάρδος. Τό ἔργο του εἶναι γεμάτο φαντασία καί ἀσυγκράτητο πατριωτισμό.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1771 στή Γιάννενα καί πέθανε στό Ζαγόρι τό 1823. Σπούδασε ἰατρική στό Πατάβιο τῆς Ἰταλίας καί ἀφοῦ γύρισε στή πατρίδα του ἀναδείχθηκε μέγας «ἰατροφιλόσοφος». Παράλληλα ὁμως ἀσχολήθηκε μέ τά γράμματα καί θεωρεῖται ἕνας ἀπό τοὺς προδρόμους τῆς νέας ἐλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. — Γεννήθηκε στή Σύρο τό 1835 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1907. Ἐγράφε ἀπομνημονεύματα, ἱστορικά καί φιλολογικά μελετήματα, διηγήματα καί πολλά ἔργα κατάλληλα γιά παιδιά. Ἰδρύσε τόν «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων» μέ σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ καί ἡθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1868 καί πέθανε τό 1946. Δημοσίευσε πολλές ἱστορικές μελέτες σχετικές μέ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καί τοὺς κατοπινούς χρόνους. Ἐγράφε ἡθογραφικά καί ἡρωϊκά διηγήματα. Ἐπίσης δημοσίευσε τά «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καί τά «Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1716 στήν Κέρκυρα καί πέθανε τό 1806. Ὑπῆρξε διευθυντὴς τῆς Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους στήν Πόλη, ἐπίσκοπος στή Χερσώνα, καί μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσίας. Ἐξοχος φιλόλογος καί φιλόσοφος, ἀναδείχθηκε ὁ σημαντικότερος δάσκαλος τοῦ Γένους πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀδαμάντιο Κοραή. Ἡ συγγραφικὴ του προσφορά ἦταν πολὺ πλούσια.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στὶς Κροκεές τῆς Λακωνίας τό 1912. Ὡς τώρα ἔχει δημοσιεύσει πολλὰ ἔργα, ὄχι μόνο ποιητικά ἀλλὰ καί πεζά.

Ποιητικά : «Κάτω από σκιές και φῶτα», «Κατεβαίνοντας τή σιγή τῶν αἰώνων», «Ὁ Ταῦγετος καί ἡ σιωπή», «Τά θολά ποτάμια», «Ἐξοδος μέ τ' ἄλογο», «Γράμματα στόν Ρόμπερτ Ὁππενχάιμερ» κ.ἄ. Πεζά : «Δύο ἄνθρωποι μιλοῦν γιά τήν εἰρήνη τοῦ κόσμου», «Ὁ Νίκος Καζαντζάκης», κ.ἄ.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑΨΟΝ). — Διάσημος Ἀγγλος ποιητής καί θερμός φιλέλληνας. Γεννήθηκε στό Λονδίνο τό 1788. Ἡ ψυχή του φλεγόταν ἀπό τά ἰδανικά τῆς ἐλευθερίας καί τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Γεμάτος ἀπό ἐνθουσιασμό γιά τόν ἑλληνικό ἀγῶνα κατέβηκε στήν Ἑλλάδα καί ἀφίερωσε ὅλες τίς δυνάμεις του γιά τήν ἀπελευθέρωσή της. Πέθανε ἀπό τίς κακουχίες στό Μεσολόγγι τό 1825. Τήν ποίησή του τή χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια κι οἱ ὑψηλές ἰδέες.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1894 καί πέθανε τό 1968. Σπούδασε φιλολογία στήν Ἀθήνα καί μετὰ στή Γερμανία. Ὑπηρετήσε διαδοχικά στή Δημόσια Ἐκπαίδευση ὡς καθηγητής, γυμνασιάρχης, γενικός ἐπιθεωρητής καί διευθυντής στό Διδασκαλεῖο Μέσης Ἐκπαίδευσεως. Δημοσίευσε: «Ἀριστοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καί πολλές ἄλλες φιλολογικές καί φιλοσοφικές μελέτες στό Ἑγκυκλοπαιδικό λεξικό «Ἡλιος» καί στό περιοδικό «Νέα Ἑστία».

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1871 στή Σίφνο καί πέθανε τό 1942. Σπούδασε Φιλολογία. Δημοσίευσε τήν ποιητική συλλογή: «Σκαρβαῖοι καί Τερακότες» καί μετέφρασε ἑμμετρα τίς τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου καί τοῦ Σοφοκλή. Τά ποιήματά του διακρίνονται γιά τό γνήσιο λυρικό τους τόνο καί τή φροντισμένη ἐπεξεργασία τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Ἕνας ἀπ' τοὺς μεγάλους πατέρες καί διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας. Γεννήθηκε στά μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνα στή Δαμασκό, πού τότε κατεῖχαν οἱ Ἀραβες. Σπούδασε φιλοσοφία, ἱστορία καί θεολογία. Κατά τήν περίοδο τῆς εἰκονομαχίας πῆγε στή Κωνσταντινούπολη καί διακρίθηκε ὡς εἰκονολάτρης. Τό πῖο σπουδαῖο ἀπό τά ἔργα του εἶναι ἡ «Πηγὴ τῆς γνώσεως». Ἐγράφε ἀκόμη «Λόγους» καί «Ἄσματα» καί συνέταξε τήν «Ὁκτώηχον», στήν ὁποία συγκεντρώθηκαν καί ἔργα ἀπὸ ἄλλους ὁμολογίτες.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Θρασύβουλου Ζωιόπουλου.

Γεννήθηκε στό Ἄργος τό 1882 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1947. Ἐγράφε ποιητικές συλλογές, δράματα, διηγήματα καί μελέτες. Σάν λογοτέχνης ἔμεινε πιστός στήν ἐθνική παράδοση.

ΔΟΥΚΑΣ. — Βυζαντινὸς ἱστορικός, μέ ἄγνωστο βαφτιστικὸ ὄνομα. Ἐξεῖσε τήν ἐποχὴ πού οἱ Τοῦρκοι πῆραν τήν Κωνσταντινούπολη. Εἶναι ἄγνωστος ὁ

τόπος πού γεννήθηκε, καθώς και τὰ συγκεκριμένα ὅρια τῆς ζωῆς του. Τό ἱστορικό του σύγγραμμα διασώθηκε σέ ἀντίγραφο χωρίς ἐπιγραφή, σέ παρισινό χειρόγραφο καί ἀναφέρεται στὰ γεγονότα τῆς περιόδου 1341 - 1462. Εἶναι πηγή ἀξιόπιστη, γιατί περιέχει γεγονότα πού ἀντιλήφθηκε ὁ ἴδιος προσωπικά. Ἡ ἐκθεσὶ τῶν γεγονότων εἶναι λιτή, ζωηρή καί σέ γλώσσα εὐκόλα κατανοητή.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. — Γεννήθηκε τὸ 1878 καί πέθανε τὸ 1920. Σπούδασε Νομικά καί χρημάτισε διπλωμάτης καί πολιτευτῆς. Εἶναι ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα, ἀγνός Ἑλληνολάτρης. Ἐγράψε πολλές μελέτες καί λογοτεχνικά ἔργα μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἰδας.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1859 καί πέθανε τὸ 1951. Ποιητὴς καί λογοτέχνης μὲ πλούσια συγγραφικὴ προσφορά. Ἀπὸ τὸ 1926 ἦταν Ἀκαδημαϊκός. Τὰ ἔργα του τὰ διακρίνει ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ πατρίδα καί ἡ λατρεῖα πρὸς τὴ φύση καί τὴν ἐλληνικὴ ζωὴ.

ΕΛΥΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ. — Γεννήθηκε στὸ Ἡράκλειο τὸ 1911. Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς Νεοέλληνες ποιητές. Ἔργα: «Προσανατολισμοί», «Σποράδες», «Ἥλιος ὁ Πρῶτος», «Ἄσμα ἡρωϊκὸ καί πένθιμο γιὰ τὸν χαμένο ἀνθυπολοχαγὸ τῆς Ἀλβανίας», «Ἄξιον ἐστί», «Ἐξί καί μία τύψεις γιὰ τὸν οὐρανό», «Ἥλιος ὁ ἡλιάτορας», «Τὸ ρῶ τοῦ ἔρωτα», κ.ἄ. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μὲ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν καί ἔγραψε αἰσθητικὰ δοκίμια.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. — Συγγραφέας. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1906 καί πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1967. Ἀσχολήθηκε μὲ τὸ μυθιστόρημα, τὸ δοκίμιο καί τὸ θέατρο. Ἔργα: «Ἐλεύθερο πνεῦμα», «Ὡρες ἀργίας», «Ἀργώ», «Εὐριπίδης Πεντοζάλης», «Τὸ δαιμόνιο», «Λεωνῆς», «Θέατρο Α΄», «Θέατρο Β΄», «Πνευματικὴ πορεία» κ.ἄ.

Ὑπῆρξε κατὰ περιόδους Γενικός Διευθυντὴς τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα τὸ 1736 καί πέθανε στὴ Μόσχα τὸ 1800. Διακρίθηκε ὡς δάσκαλος καί ἱεροκήρυκας. Ἀπὸ τὸ 1779 ἦταν ἀρχιεπίσκοπος στὴ Χερσώνα καί ἀργότερα στὴ Σταυρούπολη. Κυριότερα ἔργα του εἶναι τὰ δύο Κυριακοδόμια (Ἑρμηνεῖα τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται γιὰ τὴ ρητορικὴ του δεινότητα καί γιὰ τὴ λόγια παράδοση στὴ γλώσσα.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στὴν Ἀλεξάνδρεια τὸ 1863 καί πέθανε τὸ 1932. Δέν ἔγραψε πολλὰ ποιήματα. Ὅλο τὸ ποιητικὸ του ἔργο εἶναι ἓνας τόμος ἀπὸ 154 ποιήματα. Ὁ στίχος τοῦ Καβάφη, ἰδιόρρυθμος καί στὴ γλώσσα καί στὸ μέτρο, ἀποφεύγει τὴν καθιερωμένη τεχνικὴ. Τὰ περισσότερα ποιήματά του ἔχουν γνωμολογικὸ χαρακτήρα, κι ἀπὸ αὐτὴ τὴν πλευρὰ γίνονται διδακτικά, (π.χ. οἱ «Θερμοπύλες»), χωρὶς νὰ χάνουν τὴ λυρική τους πνοή.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο τό 1792 καί πέθανε στήν Ἀγγλία τό 1876. Ἐξῆσε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του στήν Ἰταλία, Ἑλβετία καί Ἀγγλία καί σχετίστηκε μέ τόν Ἰταλό ποιητή Οὔγο Φώσκολο. Τό κύριο ἔργο τοῦ Κάλβου εἶναι дуὸ μικρές ποιητικές συλλογές, ἡ «Λύρα» καί τὰ «Λυρικά», πού περιέχουν εἴκοσι ὠδές ἐντελῶς πρωτότυπες στή γλῶσσα, στά μέτρα καί στίς ποιητικές εἰκόνες. Τά ποιήματά του εἶναι γεμάτα ἀπό φλογερό πατριωτισμό, λυρική δύναμη καί μεγαλοπρέπεια. Τελευταία ἔγινε ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων του στή Ζάκυνθο.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1824 καί πέθανε τό 1873. Εὐαίσθητος καί ἐλεγειακός ποιητής τῆς παλιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς. Τό ἔργο του διακρίνεται γιά τήν ἐξαιρετική του ποιότητα. Ἔργα : «Ἡ λύρα», «Ἀπάνθισμα ποιητικόν», «Ἡ Βάρβιτος», «Κλεονίκη» κ.ἄ.

ΚΑΡΕΛΛΗ ΖΩΗ. — Ποιήτρια. Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη τό 1901. Ἔργα : «Πορεία», «Ἐποχὴ τοῦ Θανάτου», «Φαντασία τοῦ χρόνου», «Τῆς μοναξιάς καί τῆς ἔπαρσης», «Χαλκογραφίες καί εἰκονίσματα» κ.ἄ. Δημοσίευσε ἐπίσης θεατρικά ἔργα καί δοκίμια.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Γεννήθηκε στά Λεχαῖνά τῆς Ἡλείας τό 1866 καί πέθανε τό 1922. Ὑπηρετήσε ὡς γιατρός στό ἐμπορικό ναυτικό καί στό στρατό. Τά διηγήματά του συγκεντρώθηκαν σέ πέντε τόμους. Τό ἔργο του, πλούσιο γλωσσικά, διακρίνεται γιά τή βαθιά ψυχολογική καί κοινωνική ἀπεικόνιση τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. Ἡ παράσταση τῶν γεγονότων στά διηγήματά του παίρνει τίς διαστάσεις ἐπικού μεγαλείου.

ΚΑΡΟΥΖΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. — Ἀρχαιολόγος. Γεννήθηκε στήν Ἀμφισσα τό 1900 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1967. Ὑπῆρξε διευθυντής κι ἀπὸ τοὺς πιὸ κύριους διοργανωτὲς τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ἦταν μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Στὶς ἀρχαιολογικὲς του μελέτες διακρίνεται γιά τή λεπτότητα στὶς παρατηρήσεις του καί τὴν ἐρμηνευτικὴ του ἱκανότητα.

ΚΟΛΟΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Ἑλληνας παπικός κληρικός καί ποιητής. Γεννήθηκε στήν Κεφαλλονιά τό 1688 καί πέθανε στή Χιμάρα, ἀγνωστο πότε. Ἦταν προικισμένος μέ ἐξοχή ποιητικὴ ἰδιοφυΐα. Ἐγράψε πολλὰ θρησκευτικὰ ποιήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα σώζεται τό δεκατετράστιχο (συνέτο) μέ τόν τίτλο «Εἰς τὴν μεταστάσιν τῆς Πανάγνου». Τό δεκατετράστιχο αὐτό εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα νεοελληνικὰ ποιήματα πού γράφτηκαν ἀπὸ γνωστὸς ποιητὲς.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ. — Λογοτέχνης καί ζωγράφος. Γεννήθηκε στὶς Κῦδωνιές τῆς Μ. Ἀσίας τό 1897 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1965. Τόσο τὸ ζωγραφικὸ ὅσο καί τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο εἶναι πάρα πολὺ πλούσιο. Ὁ Κόντογλου διακρίνεται γιά τὴν ἀγάπη του στήν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὴν προσήλωσή του

στις λαϊκές παραδόσεις και στην ορθόδοξη θρησκευτική πίστη. Λογοτεχνικά έργα: «Πέδρο Καζάς», «Βασάντα», «Ἡ πονεμένη Ρωμιοσύνη», «Τ' Αἶβαλί ή πατρίδα μου», «Γιαβός ό Θαλασσινός», «Ἀδάμαστες ψυχές», κ.ά.

Ἐγραψε επίσης πολλά τεχνοκριτικά κείμενα σχετικά μέ τή Βυζαντινή ζωγραφική.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. — Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1764, από Χιώτες γονεῖς και πέθανε στό Παρίσι τό 1833. Σπούδασε Ιατρική στό Μομπελιέ τῆς Γαλλίας. Ἐγκαταστάθηκε στό Παρίσι τό 1788, από όπου επιτέλεσε τό πολύπλευρο ἔργο του μέσα σέ μιά ἀπέραντη φτώχεια.

Σύστησε τήν «Ἑλληνική Βιβλιοθήκη», μέ σοφές μελέτες και ἑρμηνείες γιά τούς ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφείς, μέ σκοπό τό φωτισμό και τήν παιδεία τῶν συμπατριωτῶν του. Ἡ ἔθνική προσφορά του Κοραή εἶναι τέτοια, ὥστε δίκαια θεωρεῖται πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως και δάσκαλος του Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ. — Λιγοστές εἶναι οἱ πληροφορίες γιά τόν ποιητή του «Ἐρωτόκριτου». Ὁ ἴδιος μᾶς λέει στό τέλος του ποιήματος τό ὄνομά του και ὅτι γεννήθηκε στή Σητεία τῆς Κρήτης, όπου μεγάλωσε και ἔγραψε τό ἔργο του. Ἀργότερα πῆγε στό Κάστρο (Ἡράκλειο). Μετά τήν ἄλωση του Κάστρου από τούς Τούρκους, οἱ συμπατριῶτες του ἔφεραν τό χειρόγραφο του «Ἐρωτόκριτου» στή Ζάκυνθο και από ἐκεῖ ἔγινε γνωστό σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα. Εἶναι ή πιό ἐπιβλητική μορφή τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ. — Γεννήθηκε στους Δολούς τῆς Λακωνικῆς τό 1877. Καθηγητής τῆς ἀρχαίας ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν και μέλος από τό 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε ἀξιόλογες ἐπιστημονικές πραγματείες, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες ἰδιαίτερη θέση ἔχει ὁ «Ἀρέθας».

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Γεννήθηκε στό Συρράκο τῆς Ἡπείρου τό 1868 και πέθανε στήν Ἀρτα τό 1894. Νέος γνώρισε τούς τουρκικούς διωγμούς και ἦρθε στήν Ἀθήνα, όπου ἔζησε σκληρή ζωή, ἐργαζόμενος ὡς τυπογράφος και ὡς ὑπάλληλος στά ὑπόγεια τῆς Ἐταιρείας Σιδηροδρόμων. Ἐγραψε ποιήματα και λίγα πεζά, ἐμπνευσμένα από τήν ἀγροτική και ποιμενική ζωή τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του. Τά ποιήματά του διακρίνονται γιά τή παραστατική δημοτική γλώσσα και τήν νοσταλγική, εἰδυλλιακή τους διάθεση.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑΣ. — Γεννήθηκε τό 1898 στήν Ἀθήνα και πέθανε τό 1950. Σπούδασε Φυσικομαθηματικά. Πολύ νέος ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Ἐγραψε και λογοτεχνικά ἔργα. Ἀργότερα ἀσχολήθηκε και μέ τή σύγχρονη ἱστορία.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τό 1851 και πέθανε τό 1919. Χρημάτισε καθηγητής τῆς ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν και πρωθυπουργός γιά μικρό διάστημα. Διακρίθηκε γιά τή μεγάλη ἐπιστημονική του συγ-

κρότηση καί τό έρευνητικό του πνεῦμα. Πολυγραφότατος, πλούτισε τήν ιστορική έρευνα μέ πολύτιμο ὕλικό, σχετικά μέ τήν μεσαιωνική ιστορία καί Βυζαντινολογία καί ἀναδείχθηκε ἐπιστήμονας μέ παγκόσμιο κύρος.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1858 στήν Κέρκυρα καί ἔπese γιά τήν πατρίδα τό 1912 στό Δρίσκο τῆς Ἡπείρου. Σπούδασε φιλολογία στή Γερμανία καί εἶναι γνήσιος συνεχιστής τοῦ Σολωμοῦ. Διακρίθηκε σάν ποιητής σονέτων. Τόν χαρακτηρίζει ἡ τελειότητα τῆς μορφῆς, ἡ συντομία κι ἡ αὐστηρή μορφή.

ΜΑΚΡΗΣ ΚΙΤΣΟΣ. — Λαογράφος. Γεννήθηκε στή Λάρισα τό 1917. Ἀσχολεῖται μέ τή μελέτη τῆς λαϊκῆς τέχνης τοῦ Πηλίου εἰδικά καί τῆς Ἑλλάδας γενικότερα. Ἔγραψε : «Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος στό Πήλιο», «Πηλιορείτικες Φορεσιές», «Ἡ πηλιορείτικη λαϊκή τέχνη, πηγές καί ἐπιδράσεις», «Ἡ ξυλογλυπτική τοῦ Πηλίου», «Μικρά μελετήματα», «Τά Ὑφαντά τῆς Θεσσαλίας», «Ἡ Τσαριτσάνη καί τά μνημεῖα τῆς», κ.ἄ.

Ἔχει δημοσιεύσει ἐπίσης πολλά ἄρθρα μέ λαογραφικό περιεχόμενο σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. — Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι τό 1870 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1943.

Σπούδασε Νομικά, ἀλλά ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία καί κυρίως μέ τήν ποίηση. Οἱ στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καί νοσταλγική διάθεση. Ἔδωσε μικρά ἀριστουργήματα : «Μεσολογγίτικα», «Τάκης Πλούμας», «Μπαταρίας» κ.ἄ.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1826 στήν Κεφαλλονιά καί πέθανε τό 1911 στήν Κέρκυρα. Σπούδασε νομικά στήν Ἰταλία. Δέ χρησιμοποίησε τήν ἐπιστήμη γιά ἐπάγγελμα, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στήν ποίηση. Ἦταν μαθητής καί φίλος τοῦ Σολωμοῦ. Ὄταν ἐνώθηκαν τά Ἐπτάνησα μέ τήν Ἑλλάδα, ἔγινε βουλευτής τῆς Κέρκυρας. Ἔχει δημοσιεύσει τάν ἀριστουργηματικό «Ὅρκο» του, τά «Ποιητικά ἔργα» κ.ἄ. Τήν ποίησή του χαρακτηρίζει ἡ τελειότητα τῆς μορφῆς, ἡ κομψότητα κι ἡ ἁρμονία.

ΜΑΡΤΩΖΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο τό 1855 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1913. Εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπό τή Σολωμική παράδοση καί τήν Ἰταλική ποίηση.

Στήν ποίησή του ἐπικρατεῖ ὁ ρομαντισμός κι ἡ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. — Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1883 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1966. Δημοσιογράφος καί συγγραφέας. Ἀπό τό 1936 ἀκαδημαϊκός. Ἦταν ἓνας ἀπό τοὺς καλύτερους χρονογράφους (μέ τό ψευδώνυμο Φορτούνιο), βιογράφος, θεατρικός συγγραφέας καί κριτικός.

Εἶναι πολυγραφότατος καί τό ἔργο του χαρακτηρίζεται ἀπό ἀκρίβεια καί παραστατικότητα.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ. — Γεννήθηκε στήν Κεφαλλονιά τό 1669 καί πέθανε στό Ληξούρι τό 1714. Σπούδασε στή Βενετία καί ἦταν μαθητής τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου στά θεολογικά καί φιλοσοφικά μαθήματα. Διακρίθηκε ὡς ἐκκλησιαστικός ρήτορας καί δάσκαλος τοῦ Γένους. Ἀνύψωσε τή δημοτική σέ πρότυπο λόγο.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ, — Γεννήθηκε τό 1830 στό Mailane, κοντά στίς ἐκβολές τοῦ Ροδανοῦ καί πέθανε τό 1914. Διάσημος Προβηγκιανός ποιητής, πού πέτυχε νά ἀναμορφώσει τό γλωσσικό ἴδιωμα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του τῆς Προβηγκίας. Τραγουδῆσε τίς φυσικές ὁμορφιές της, τοὺς θρύλους, τίς παραδόσεις καί τά ἔθιμά της στό μεγάλοπρεπο καί εἰδυλλιακό ἔπος «Μιρείγ» καί σέ ἄλλα ποιήματα. Ὁ Λαμαρτίνος τόν ὀνόμασε: «σύγχρονο ὁμηρικό ποιητή» καί «Ἕλληνα ποιητή τῆς Ἀβινιόν».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ. — Καταγόταν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη καί ἔζησε περίπου τόν Θ' αἰώνα. Πῆρε τήν ἐπωνυμία «Ἀμαρτωλός» ἀπό τή συνήθεια πού εἶχαν οἱ μοναχοί νά δίνουν αὐτό τό ἐπίθετο στοὺς ἑαυτοὺς, τοὺς. Ἐγραψε χρονικό παίρνοντας ὡς πρότυπο τό χρονογράφο Θεοφάνη καί προγενέστερους χρονογράφους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. — Συγγραφέας. Γεννήθηκε τό 1892 στή Σκαμνιά τῆς Μυτιλήνης καί πέθανε τό 1969 στήν Ἀθήνα. Τό 1958 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἔργα: «Ἡ Ζωή ἐν Τάφῳ», «Ἡ δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια», «Τό πράσινο βιβλίο», «Ὁ Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης», «Τά Παγανά», «Ἡ Παναγιά ἡ Γοργόνα», «Ὁ Πάν» κ.ἄ. Εἶναι ἀπό τοὺς μεγαλύτερους νεοέλληνες πεζογράφους.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδη. Γεννήθηκε στή Ρωσία τό 1866 καί πέθανε τό 1937 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε ἱατρική καί ὑπηρετήσε ὡς γιατρός στό πολεμικό ναυτικό. Καλλιέργησε ὅλα τά εἶδη τοῦ λόγου: τό διήγημα, τό μυθιστόρημα, τήν ποίηση, τήν κριτική, τό θέατρο. Ἀσχολήθηκε ξεχωριστά καί πολλά χρόνια μέ τό χρονογράφημα. Ἐγινε Ἀκαδημαϊκός. Τό ἔργο του τό χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια καί ἡ χάρη τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἐξ Οἰκονόμων. — Γεννήθηκε τό 1780 στήν Τσαρίτσαινα τῆς Θεσσαλίας καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1857. Ἐξοχος κληρικός, συγγραφέας καί ρήτορας. Δίδαξε στή Μυτιλήνη, στίς Σέρρες, στή Σμύρνη καί στήν Κωνσταντινούπολη. Τό 1834 ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα, ὅπου ἔζησε συγγραφοντας καί κηρύττοντας. Ἔργα του: «Τέχνη Ρητορικῆς», «Ἱερὰ Κατήχησις», «Ρητορικοί Λόγοι», «Περὶ τῶν ἐρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ.ἄ.

Ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος διακρίθηκε κυρίως ὡς ρήτορας καί εἶναι ἀπό τοὺς μεγαλύτερους Ἕλληνες λογίους στό πρῶτο μισό τοῦ 19' αἰώνα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ, — Γεννήθηκε τό 1859 στήν Πάτρα ἀπὸ γονεῖς Μεσολογη- γίτες καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1943. Σπούδασε Νομικά στό Πανεπιστήμιο Ἀθη-

νών, στο οποίο πολλά χρόνια υπηρέτησε ως γενικός γραμματέας. Βραβεύθηκε δύο φορές στο Φιλαδέλφειο ποιητικό διαγωνισμό. 'Ακαδημαϊκός από τό 1926, πού ιδρύθηκε ή 'Ακαδημία 'Αθηνών. Είναι ό καθολικότερος ποιητής μας, ό έθνικός μας βάρδος.

Τό έργο του είναι ποικιλότατο καί σημαντικό: ποίηση, πεζογραφία, κριτική, μελετήματα, χρονογραφήματα, άρθρα σέ έφημερίδες καί περιοδικά. Φιλοτέχνησε επίσης πολλές μεταφράσεις από τήν ξένη φιλολογία. Έμπνευσθήκε τά έργα του από τή μακραίωνη έθνική μας ιστορία, από τή σύγχρονη διανόηση καί από τέ συναισθηματικό βίο τής σύγχρονης έποχης. Τό έργο του τό χαρακτηρίζει ή δύναμη τών ποιητικών συλλήψεων, ό πλούτος τής γλώσσας, ή πρωτοτυπία καί ή ποικιλία τών έκφραστικών μέσων. Είναι ό μεγαλύτερος ποιητής μας μετά τό Σολωμό.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ — Γεννήθηκε τό 1851 στόν Πειραιά καί πέθανε στήν 'Αγγλία τό 1935. Μαχητικός όπαδός καί ύποστηρικτής τής δημοτικής. Ήταν λόγιος μέ πλατιά μόρφωση. Νέος άκόμη έκδίδει σέ κριτική έκδοση τήν «'Αντιγόνη» τοῦ Σοφοκλή. Έγραψε ποιήματα καί καλλιέργησε κυρίως τό παιδικό τραγούδι. Μετέφρασε στή δημοτική τήν Καινή Διαθήκη καί τήν 'Ιλιάδα τοῦ Όμήρου. Δημοσίευσε άκόμη πολλά άρθρα καί μελέτες γιά τό γλωσσικό ζήτημα, καθώς καί μεταφράσεις από τήν αρχαία ελληνική καί τήν ξένη λογοτεχνία.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1851 στή Σκίαθο από πατέρα ιερέα. Στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών άκουσε λίγα μαθήματα φιλολογίας. Έργάστηκε σέ έφημερίδες ως μεταφραστής τής γαλλικής καί τής αγγλικής. Έζησε φτωχός άλλά μέ έγκαρτέρηση. Πέθανε τό 1911. Δημοσίευσε σέ έφημερίδες καί περιοδικά πολλά διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καί λίγα ποιήματα. Διακρίνεται γιά τή γνήσια θρησκευτικότητα του, τόν πηγαίο λυρισμό του, τό ιδιότυπο ύφος του. Ό Παπαδιαμάντης είναι ένας από τούς μεγαλύτερους — ίσως ό καλύτερος — διηγηματογράφος μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. — Γεννήθηκε στο Καρπενήσι τό 1877 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1940. Ύπηρε διευθυντής τής Έθνικής πινακοθήκης καί 'Ακαδημαϊκός. Έγραψε πεζούς ρυθμούς (πεζοτράγουδα), διηγήματα, μελέτες (κριτικές, αισθητικές) ποιήματα καί δράματα. Διακρίνεται γιά τήν άκρίβεια, έπιγραμματικότητα καί άπλότητα τοῦ ύφους του. Έχει τό πάθος τής τελειότητας τής μορφής.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1895 καί πέθανε τό 1976. Ήταν μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών. Τό 1964 πήρε τό Α΄ Κρατικό βραβείο ποιήσεως. Έργα : «Έκλογή Α΄», «Έκλογή Β΄», «Άσκηση στόν 'Αθω», «Όπου ήν Κήπος», «Μολδοβλαχικά τοῦ μύθου», κ.ά.

Έγραψε επίσης πολλές οικονομικές μελέτες.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1815. Ό πατέρας του θανατώθηκε στίς σφαγές τοῦ 1821. Έκπαιδεύτηκε

στήν 'Οδησσό ως υπότροφος του Τσάρου 'Αλεξάνδρου Α'. Τό 1851 διορίστηκε καθηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών και δίδαξε ως τό θάνατό του (1891).

'Εκτός από πολλές άλλες Ιστορικές μελέτες, ἔγραψε τήν περίφημη «'Ιστορία του 'Ελληνικοῦ 'Εθνους», μέ τή όποία απέδειξε τήν αδιάσπαστη Ιστορική συνέχεια του 'Ελληνισμοῦ από τήν ἡρωική ἐποχή ως σήμερα.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ. — Γεννήθηκε στο Νάυπλιο τό 1838 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1895. 'Ανήκει στήν παλιά 'Αθηναϊκή Σχολή. Τά κύρια χαρακτηριστικά στήν ποιήσή του είναι ό ρομαντισμός καί ό ρητορικός στόμφος.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ. — (1829-1870). Γερμανός φιλόλογος. Δημοσίευσε, ἔκτός από τίς διάφορες φιλολογικές ἐργασίες γιά τόν 'Όμηρο καί τό Σοφοκλή, τή γνωστότατη συλλογή δημοτικῶν νεοελληνικῶν τραγουδιῶν μέ τόν τίτλο «Τραγούδια Ρωμαίικα, *Popularia Carmina Graeciae recentioris*» στή Λειψία τό 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ. — Γεννήθηκε στή Θεσσαλία τό 1776 καί πέθανε τό 1863. Μυήθηκε στά σχέδια του Ρήγα γιά τήν ἀπελευθέρωση του 'Εθνους καί ἐργάστηκε πολύ γιά τήν ἐπιτυχία τους. 'Εγραψε τά ἔργα : «'Ιστορία του Σουλίου καί τῆς Πάργας», «'Επιτομή τῆς 'Ιστορίας τῶν 'Αθηνῶν» καί «Βιογραφία του Ρήγα Φεραίου».

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ ΛΑΥΡΑΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο του Πετιμεζᾶ Νικολάου. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1873 καί πέθανε τό 1952. 'Αξιωματικός του πυροβολικοῦ. 'Εγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικές ἀναμνήσεις (1912) καί ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1862 στήν 'Αθήνα καί πέθανε τό 1924. 'Εγραψε πολλές ποιητικές συλλογές καί παιδικά ποιήματα. 'Εχει μεταφράσει τά «Εἰδύλλια» του Θεοκρίτου καί τήν «'Ηλέκτρα» του Εὐριπίδη. Διακρίνεται γιά τήν ἀπλότητα του ὕφους του. 'Αντλούσε τά θέματά του από τή ζωή, τίς παραδόσεις καί τήν Ιστορία του ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1852 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1912. Τό 1890 ἔγινε καθηγητής τῆς ἀρχαιολογίας καί μυθολογίας στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν. Είναι ό πρῶτος πού ἀσχολήθηκε συστηματικά μέ τήν ἑλληνική λαογραφία καί τήν καθιέρωσε ὡς ἐπιστήμη στήν 'Ελλάδα. Τό πλούσιο συγγραφικό του ἔργο τιμᾷ τήν ἑλληνική ἐπιστήμη.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημήτριου Σύμφωμου. Γεννήθηκε τό 1879 στή Χίο καί πέθανε τό 1932 στόν Πειραιά. 'Εγραψε δύο ποιητικές συλλογές, τίς «Σκιές» καί τίς «Μουσικές Φωνές». Ἔργο λιγιστό, ἀλλά διαλεχτό.

Ἡ ποίησή του διακρίνεται γιὰ τὴ μελαγχολικὴ διάθεση, τὴ μουσικότητα καὶ τὴ λιτότητα τῶν ἐκφραστικῶν μέσων.

ΡΑΛΛΗ ΜΑΡΙΑ. — Λογοτέχνης. Γεννήθηκε στὸν Πειραιὰ καὶ πέθανε τὸ 1976. Ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τὴν πεζογραφία. Ἔργα : «Μία γαλᾶζια γυναίκα», «Γιὰ μιὰ ζωγραφιά καὶ γιὰ ἓνα σκύλο», «Ἐνας κούκος σωπαίνει τὴ νύχτα», «Δρομολόγια καὶ καθυστερήσεις», «Στὴν Κύπρο φέγγει», κ.ἄ.

ΡΙΤΣΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στὴ Μονεμβασία τὸ 1909. Ἡ ποιητικὴ του προσφορά εἶναι πολὺ μεγάλη. Θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους σημαντικούς σύγχρονους ποιητές. Τὸ ἔργο του συγκεντρωμένο ἄρχισε νὰ βγαίνει σὲ τόμους τὸ 1961, μὲ τὸν τίτλο «Ποιήματα».

Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μὲ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν.

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. — Γεννήθηκε στὴ Σύρο τὸ 1835 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1904. Ἐγραψε ἱστορικὰ μυθιστορήματα, διηγήματα, χρονολογήματα, κριτικές μελέτες. Μεγάλη ἦταν ἡ συμβολὴ του στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Διακρίνεται γιὰ τὸ σπινθηροβόλο καὶ καυστικὸ πνεῦμα του καὶ τὸ γλαφυρὸ ὄφος του.

ΣΑΤΟΒΡΙΑΝΔΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ PENE. — Περίφημος Γάλλος συγγραφέας καὶ διπλωμάτης (1768 - 1848). Εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κίνησης στὴ Γαλλία. Ἡ ἐπίδρασή του στὰ γαλλικὰ γράμματα ἦταν τεράστια. Ἐγραψε : «Ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱερσόλυμα», «Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ», κ.ἄ. πολλὰ.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. — Κορυφαῖος Νεοέλληνας ποιητής. Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη τὸ 1900 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1971. Ποιητικὰ ἔργα : «Στροφή», «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο Γυμνασμάτων», «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Α΄», «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β΄», «Κίχλη», «Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν...».

Πεζογραφήματα : «Ἐξί νύχτες στὴν Ἀκρόπολη», μυθιστόρημα, «Μέρες 1935-1941» καὶ «Μέρες 1945 - 1951», ἡμερολόγιο. Οἱ κριτικές του μελέτες συγκεντρώθηκαν σὲ δύο τόμους μὲ τὸν τίτλο «Δοκιμές». Ὁ Γ. Σεφέρης ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὴ μελέτη καὶ παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητῆ Θ.Σ. Ἐλιοτ. Μετέφρασε ἐπίσης κείμενα ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφή καθὼς καὶ ἐκλεκτὰ κείμενα πολλῶν ξένων ποιητῶν. Εἶναι ὁ νεοκλασικὸς τῆς μοντέρνας μας ποιήσεως. Τὸ ἔργο του θεωρεῖται σταθμὸς γιὰ τὴ σύγχρονη λογοτεχνία μας. Ὁ Γ. Σεφέρης εἶναι ὁ πρῶτος Νεοέλληνας ποιητῆς ποὺ τιμήθηκε μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. — Κορυφαῖος Νεοέλληνας ποιητής. Γεννήθηκε στὴ Λευκάδα τὸ 1884 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1951. Καθαρά ποιητικὰ ἔργα του : «Ἀλαφροίσκιωτος», «Πρόλογος στὴ ζωή», «Στίχοι», «Μήτηρ Θεοῦ», «Τὸ Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», «Ἀκριτικά», «Ἀντίδωρο». Ἐγραψε καὶ τίς ποιητικὲς τραγωδίες

«Ὁ Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», «Ὁ Δαίδαλος στήν Κρήτη», «Σίβυλλα», «Ὁ Χριστός στή Ρώμη», «Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τά Ἀπαντά του ἐκδίδονται σέ μία σειρά τόμων, μέ τόν τίτλο «Λυρικός βίος». Ὁ Σικελιανός, μαζί μέ τή σύζυγό του Εὐα, ἀγωνίστηκε γιά τήν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, μέ τό νά ὀργανώσει τό 1927 καί τό 1930 πνευματικές καί καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις στούς Δελφούς.

ΣΙΛΛΕΡ (SHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1759 στό Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καί πέθανε τό 1805 στή Βαϊμάρη. Ἐγραψε πολλές ποιητικές συλλογές καί δράματα. Θεωρεῖται ἓνας ἀπό τοὺς μεγάλους ποιητές τῆς Γερμανίας, ἰσάξιος τοῦ Γκαίτε. Πολλά ποιήματά του μεταφράστηκαν στά ἑλληνικά καθὼς καί τὰ σπουδαιότερα δράματά του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1881 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1952. Στό Παρίσι παρακολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καί αἰσθητικῆς. Ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία, τή δημοσιογραφία καί ἔγινε ἀκαδημαϊκός τό 1945. Ἐγραψε ποιήματα, δράματα καί κριτικές μελέτες.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1854 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1925. Σπούδασε Νομικά. Ἐγραψε ποιήματα, κοινωνικές μελέτες, ἡθογραφίες, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις καί σατιρικά. Ἀπό τό 1886 ὡς τό 1918 κυκλοφόρησε τό «Ἐθνικόν ἡμερολόγιον». Στή σάτιρα περαμένει μοναδικός.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κυδωνία τῆς Κρήτης τό 1645 καί πέθανε τό 1697. Χειροτονήθηκε ἱερέας καί δίδαξε Φιλοσοφία καί Θεολογία στή Βενετία. Στά 1681 ἔβγαλε τήν περίφημη «Ρητορική» του, σέ λαϊκή γλῶσσα, πού μαζί μέ τὰ «γράμματά» του εἶναι ἀπό τὰ καλύτερα δείγματα δημοτικοῦ λόγου τό 12^ο αἶωνα.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1798 στή Ζάκυνθο καί πέθανε στήν Κέρκυρα τό 1857. Σπούδασε στήν Κρεμόνα καί κατόπιν στήν Παβία τῆς Ἰταλίας. Ἐκτός ἀπ' τὰ Νομικά ἀσχολήθηκε κυρίως μέ φιλολογικές μελέτες καί μέ τήν ποίηση. Τά πρῶτα του ποιήματα τὰ ἔγραψε στήν Ἰταλική γλῶσσα, γρήγορα ὁμως, μέ τήν ἐπίδραση τοῦ Σπυρίδωνα Τρικούπη, ἀρχίζει τή συστηματική μελέτη τῆς ἑλληνικῆς καί συνθέτει τὰ πρῶτα ἑλληνικά ποιήματα, πού εἶναι κυρίως σατιρικά καί λυρικά. Τό 1823 ἔγραψε τόν Ἐθνικό μας ὕμνο. Τό ἔργο του συγκέντρωσε καί ἐξέδωσε τό 1859 ὁ φίλος του λόγιος Ἰάκ. Πολυλάς, μέ σημαντικά «Προλεγόμενα» καί κριτικά σημειώματα. Ἐκτός ἀπό τόν «Ὑμνο», τὰ σπουδαιότερα ποιήματά του εἶναι ἡ «Ὤδῃ εἰς τόν Θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος», οἱ «Ἐλευθεροὶ πολιορκημένοι», ὁ «Κρητικός», ὁ «Λάμπρος» κ.ἄ.

Ἡ ποίηση τοῦ Σολωμοῦ συνδυάζει τό ὑψηλό ἀνθρώπινο αἶσθημα, γιά μία βαθύτερη ἐρμηνεία τῆς ζωῆς, μέ τή δύναμη τῆς εἰκόνας, τήν ἁρμονία τῆς ποιητικῆς φράσης καί τήν τελειότητα τῆς στιχουργίας σέ μία γλῶσσα γνήσια σχεδόν δημο-

τική. Ἐτσι ὁ Σολωμός μέ τό ἔργο του καταξιώθηκε στήν ἔθνική συνείδηση ὡς ὁ μεγαλύτερος νεοέλληνας ποιητής.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1852 στή Σύρο καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1919. Σπούδασε Φιλολογία. Ἀπό τό 1883 ὡς τό 1918 κυκλοφόρησε τήν ἑβδομαδιαία σατιρική ἐφημερίδα του «ὁ Ρωμιός», πού τήν ἔγραφε μόνος ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος σέ στίχους. Ἐνῶ εἶναι οὐσιαστικά σατιρικός δέν τοῦ λείπουν οἱ λυρικοί τόνοι. Ἡ ποίησή του εἶναι ἕνας γελοιογραφικός πίνακας τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ. — Πολιτικός. Γεννήθηκε στή Σάμο τό 1863 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1948. Σπούδασε στήν Ἀθήνα καί στή Γερμανία καί εἰδικεύτηκε στήν Ἀρχαιολογία. Ἀγωνίστηκε στή Σάμο γιά τά προνόμια τοῦ νησιοῦ, πρῶτα σάν ἀρχηγός τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1907 καί ἔπειτα καί μέ ἄλλα κινήματα πού προετοίμασε ἀπό τήν Ἀθήνα, κυρίως μέ τήν ἐπανάσταση τοῦ 1912.

Ὑπῆρξε Γεν. Διοικητής Μακεδονίας, ἐπανειλημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργός καί πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι τό 1788. Σπούδασε πολλά χρόνια στήν Εὐρώπη Φιλολογία καί Φιλοσοφία. Ἀπό τήν ἀρχή τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως κατέβηκε στήν Ἑλλάδα καί ὑπηρέτησε σέ διάφορες δημόσιες θέσεις. Στίς κυβερνήσεις τοῦ Καποδίστρια καί τοῦ Ὀθωνα ἔγινε πολλές φορές Ὑπουργός καί Πρωθυπουργός. Πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1872. Πάρα πολύ σπουδαῖο εἶναι τό ἔργο του «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Εἶναι μιά ἀριστη πηγὴ γιά τή μελέτη τοῦ ἀγῶνα τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ. — Γεννήθηκε στό χωριό τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνο ἢ Φερές τό 1758 καί δολοφονήθηκε ἀπό τίς σουλτανικές ἀρχές στό Βελιγράδι τό 1798. Ἡγετική μορφή τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Μέ τή «Μεγάλη χάρτα» του, τά «Δίκαια τοῦ ἀνθρώπου» καί τά φλογερά πατριωτικά του ποιήματα συνέβαλε πάρα πολύ στόν ξεσηκωμό τῶν σκλάβων ἀδελφῶν του. Γιά τοῦτο δίκαια θεωρήθηκε πρόδρομος καί πρωτομάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1401 στήν Κωνσταντινούπολη καί πέθανε μετὰ τό 1467. Ὑπῆρξε γραμματέας στοὺς αὐτοκράτορες Μανουήλ καί Ἰωάννη Παλαιολόγο καί ἀνέλαβε πάρα πολλές διπλωματικές ἀποστολές μέ διαταγή τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Στήν ἀλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἦταν αὐτόπτης μάρτυρας καί πιάστηκε αἰχμάλωτος, ἀργότερα ὅμως ἐξαγοράστηκε. Τό ἔργο του «Χρονικόν» γραμμένο στή λόγια γλῶσσα, μέ μερικές παραχωρήσεις στή λαϊκή, εἶναι πολύτιμη ἱστορική πηγὴ.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Γεννήθηκε στό Ἀγρίνιο τό 1868 καί πέθανε στήν Ἰταλία τό 1920. Ἐγραψε ποιήματα, διηγήματα, ἄρθρα, κριτικές μελέτες. Εἶναι ὁ ἰδρυτής τοῦ περιοδικοῦ «Τέχνη» (1898 - 1899), στήν κρισιμότερη περίοδο

τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, στό ὁποῖο συνεργάστηκαν οἱ καλύτεροι λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς.

ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε στό Ρέθυμνο τῆς Κρήτης, ἄγνωστο πότε καί πέθανε τό 1685. Ἐκτός ἀπό τήν τραγωδία του «Ἐρωφίλη», πού εἶναι ἓνα ἀπό τά καλύτερα ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, τελευταῖα τοῦ ἀποδίδονται τό ποιμενικό δράμα «Πανώρια» καί ἡ κωμωδία «Κατσοῦρμπος».

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. — Γεννήθηκε στό Σούλι τό 1862 καί σπούδασε στή Σμύρνη καί στήν Κωνσταντινούπολη. Ἐγραψε διηγήματα, μέ ἔντονο ἡθογραφικό χρῶμα, καί πολλές ἱστορικές μελέτες. Μᾶς ἔδωσε ἀριστοτεχνικά ἦθη καί ἔθιμα καί καθαρές ψυχολογικές παρατηρήσεις.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1772 στήν Καστοριά τῆς Μακεδονίας. Σπούδασε Νομικά καί Ἱατρική στήν Ἱταλία. Ἐζήσε τά περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του στίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες (Βουκουρέστι), στίς αὐλές τῶν ἡγεμόνων Μουρούζη καί Καρατζά, κατέχοντας διάφορα ἀξιώματα. Πέθανε στή Βλαχία τό 1847.

Ἐγραψε λυρικά ποιήματα μέ τά ὁποῖα τραγουδᾷ βακχικά καί αἰσιόδοξα τίς χαρές τῆς ζωῆς (ἀνακρεόντεια) καί γιά τοῦτο ὀνομάστηκε «ὁ Νέος Ἀνακρέων».

Εἶναι ἀπό τοὺς πρώτους ποιητές τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΩΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Κατηχητικός Λόγος, Ἰωάννη τοῦ Χρυσόστομου	7
2. Ἀπό τῆ «Βυζαντινῆ Ἱστορίας» τοῦ Δούκα :	
α) Οἱ διαπραγματεύσεις πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση	8
β) Ὁ Θρῆνος γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως	9
3. «Χρονικόν», Γεωργίου Φραντζῆ : Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος μιλάει στοὺς συμπολεμιστὰς του	11

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἀπὸ τὸν 8ο λόγο, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Pa- ris 1880)	13
2. Ἀπὸ τοῦ «Χρονικὸν τοῦ Μορέως», ἀγνώστου	15
3. Ἀπὸ τὸν «Ἐρωτόκριτον» : Μονομαχία Ἐρωτόκριτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	20

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημοτικὸ	25
2. Διγενὴς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημοτικὸ	27
3. Τ' Ἀνδρόνικου ὁ γιὸς, δημοτικὸ	30
4. Τῆς Ἀγιάς Σοφίᾶς (1453), δημοτικὸ	31
5. Ἡ κέρα - Βδοικιά, δημοτικὸ	32

III. ΘΕΑΤΡΟ

1. Ἀπὸ τὴν «Ἐρωφίλην», Γεωργίου Χορτάτση	33
2. Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	38

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΩΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ
ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	49
2. Ἀπὸ τὰ κηρύγματα Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	52
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	52
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου	53
δ) Κυριακὴ ἀργία	53
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	53
3. Διδαχὴ τῇ Ἀγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἥλια Μηνιάτη	54
4. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγένιου Βουλγαρη	60
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	62
6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	64
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	66
8. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἀπὸ τῆ «Γεωγραφία Νεωτερικῆς»), Κωνσταντᾶ - Φιλιππίδου	67
9. Τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	68
10. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστόφορου Περραιβοῦ	71
11. Σάλλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμάντιου Κοραῆ	74
12. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμάντιου Κοραῆ	79

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο
βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτη) :

1. Τὸ σχέδιον τῆς Ἀγίας Σοφίας	84
2. Ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας - Σοφίας	85
3. Ἡ ἐκκλησία τ' Αἰ - Γεωργίου	85
4. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ	85
5. Οἱ κολόνες τοῦ Ὀλυμπίου	86
6. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	86
7. Τὸ κυπάρισσι	86
Π. Παραοιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτη).	87

Ι. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	89
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελενστινλή, (Φεραίου)	89
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανάσιου Χριστόπουλου	91
4. Στολιδιάρης, Ἰωάννη Βηλαρᾶ	92
5. Ἡ Ψυχούλα, Διονύσιου Σολωμοῦ	92
6. Ἡ σκιά τοῦ Ὁμήρου, Διονύσιου Σολωμοῦ	93
7. Ὡδὴ εἰς τὴ σελήνη, Διονύσιου Σολωμοῦ	94
8. Εἰς Φραγκίσκαν Φραϊζερ, Διονύσιου Σολωμοῦ	95
9. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονύσιου Σολωμοῦ	95
10. Ὁ Κρητικός, Διονύσιου Σολωμοῦ	96

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς, δημοτικό	98
2. Ὁ Ξένος, δημοτικό	99
3. Τραγούδια τῆς ξενιτιᾶς, δημοτικά	100
4. Ναναρίσματα, δημοτικά	100
5. Τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημοτικά	102
6. Μοιρολόγια, δημοτικά	102
7. Βαΐτικα (Ἑγκωμιαστικά), δημοτικά :	
α) Στὸ νοικοκύρη	104
β) Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ	104
8. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημοτικό	104
9. Κλέφτικα, δημοτικά	104
10. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημοτικό	106
11. Σουλιώτικα, δημοτικά	106
12. Τῆς Πάργας, δημοτικό	107
13. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασά, δημοτικό	108

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΕΣ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΕΣ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδ. Τρικούπη	113
2. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδ. Λάμπρου	116
3. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντῖνου Παπαρηγόπουλου	122

4. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	128
5. 'Η ἐθνική καὶ ἱστορική συνείδησις, (1940), Σωτηρίου Β. Κουγέα	134

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. 'Ο θάνατος τοῦ Παλικαριοῦ, 'Ιων. Δραγούμη	136
2. 'Η Θάλασσα (ἀποσπάσματα), 'Ιων. Δραγούμη	145
3. 'Ο Πύραυλος, Σπύρου Μελά	148
4. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλή Σοφούλη	149
5. 'Ελληνική Πατρίδα, Μαρίας Π. Ράλλη	161
6. Κορφές, 'Ιων. Δραγούμη	165
7. 'Η μάνα μου ἡ θάλασσα, Φ. Κόντογλου	167
8. 'Η μυστική παπαρούνα, Στρ. Μυριβήλη	172
9. Χρονικό τοῦ 1942, 'Ηλία Βενέζη	174
10. 'Η κηδεία τοῦ Παλαμά, Γιώργου Θεοδοκᾶ	178

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. 'Ηθογραφικά

1. 'Ο παπα-Νάρκισσος, Δημ. Βικέλα	181
2. Τό γιούσουρι, 'Ανδρ. Καρχαβίτσα	196

ΙΙ. 'Ιστορικά

3. Τό ἀμάρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	205
4. «'Ετσι ἦταν», Γιάννη Βλαχογιάννη	216

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «'Αέρας», Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	217
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	220
3. 'Η Νίκη μας στό Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	221
4. 'Ω Ξένε, Σπύρου Μελά	224

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΠΡΩΜΟΙ

1. 'Η λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	225
--	-----

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ - ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. 'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, 'Εμμανουήλ Ροΐδη	226
2. 'Η κλασική πλαστική, Χρ. Καρούζου	231
3. Δημοτικό τραγούδι καὶ λαϊκή τέχνη, Κίτσου Μακρῆ	236
4. 'Η ποίησις τοῦ Ρήγγα, Κωστῆ Παλαμά	240
5. 'Η μεταρσίωση τοῦ Δομήνικου Θεοδοκόπουλου, 'Αχιλλ. Κύρου	243

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέα Κάλβου	248
2. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέα Κάλβου	253
3. Φωτεινός (ἀπόσπασμα) Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη	255
4. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη	259
5. Δύο !, Γεράσιμου Μαρκοῦ	259
6. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	260
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	260
8. Ἡ ἐξοχή, Στέφανου Μαρτζώκη	261
9. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννη Καρασούτσα	261
10. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλ. Παράσχου	262
11. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημ. Παπαρηγόπουλου	265
12. Στὸ σταυραεῖτο, Κώστα Κρυστάλλη	265
13. Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντίκρου μου ὀλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζόπουλου ...	267
14. Σωκράτης, Ἰωάννη Πολέμη	268
15. Δικό μου φῶς, Ἰωάννη Γρυπάρη	269
16. Τό λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδη Μαλακάση	269
17. Δέση γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	270
18. Τό στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	271
19. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπη	271
20. Λούης, Ἀλέξανδρου Πάλλη	272
21. Τό πατρικὸ μας σπιτί, Στέφανου Δάφνη	274
22. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργ. Δροσίνη :	
α) Τό φτάσιμο	274
β) Γλυκοχαράματα	275
γ) Τό τάμα	275
δ) Τά πρωτοβρόχια	276
23. Φωνές, Κ. Καβάφη	276
24. Ἀλεξανδρινοὶ βασιλεῖς, Κ. Καβάφη	277
25. Παλαμᾶς, Ἀγγ. Σικελιανοῦ	278
26. Ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης, Γ. Σεφέρη	279
27. Ποῦα καὶ ἄλλα, Τ. Παπασσώνη	281
28. Ἀναλογίες, Γιάννη Ρίτσου	284
29. Μάνα καὶ γιός, Νικηφόρου Βρεττάκου	284
30. [Ψηλά μ' ἔσαν πυρσό], Ὀδυσ. Ἐλύτη	285
31. Νεότητα δύσκολων χρόνων, Ζωῆς Καρέλλη	285
32. Παῦλος Μελάς, Κωστῆ Παλαμᾶ	287
33. Χιμᾶρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
34. Πατρίδες, Κωστῆ Παλαμᾶ :	
α) Πάτρα	289
β) Μεσολόγγι	290
γ) Ἀθήνα	290
δ) Ἑλλάδα	291

35. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργ. Σουρῆ	292
36. Ἐλευθερία (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	293
37. Ὁ φθόνος (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	293
38. Κρείσσον σιγᾶν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
39. Εἰς θεατρικὸν συγγραφεῖα (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
40. Εἰς ἀστεῖον κυνηγὸν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
41. Εἰς ἀδεξίαν πιανίστριαν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Ὀδοιπορικόν» τοῦ Σατοβριάνδου - Ἑμμ. Ροτση	297
--	-----

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρα Οὐγκό - Κωστῆ Παλαμᾶ	299
2. Ἡ ἐλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφ. Βορέα	300
3. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	301
4. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἑφταλιώτη	302
Λεξιλόγιο	305
Βιογραφικὲς Σημειώσεις	331
Πίνακας περιεχομένων	343

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα «Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν»	155
2. Νικηφόρου Λύτρα «Ἡ κλεμμένη»	157
3. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλη	233
4. Δομήνικου Θεοτοκόπουλου «Προσευχὴ στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν»	245

Η Εθνική η ιστορία συνειδήσεις (1940)

γιδεογραφικό στοιχείο

1) Ένωξη → Στόνισα // αταπνόνση // Δημόσια
 Άθος καλύτερο

Κατάταξη: - Επιγραφητική προφειωνίδα που
 πρέπει να είναι διαβαλόντας το να
 βρει στοιχεία για τον εαυτό του.
Μελέτη - παρατήρηση

Κατανοήσε το στίχο" που εα δύμνησε φέρεται

Πηδαιώνου
 φιλαδέλφια-
 νισσα εν

φιλανθρωπία - Πως αντιστρέφεται
 ευφασία των όρων.

Τριτ. Θουοδ.	Τει. Νέα Κείρενο	Πέτρου 2x Θουοδ.	Παρ. Θουοδ. Νέα Κείρε.	Σαβ. 7x Θουοδ. 7x Θουοδ.
-----------------	------------------------	---------------------	--	--------------------------------

ΕΚΔΟΣΗ ΙΗ' 1980 V ΑΝΤΙΤΥΠΑ 115.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3401/22.4.80

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΞΑΝΘΑΚΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Δ. ΒΑΣΙΛΑΚΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ Ο.Ε.

